

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

**ANADOLUCULUK HAREKETİ
VE
TÜRK EDEBİYATINA ETKİLERİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ümmühan Bilgin TOPÇU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Alemdar YALÇIN

T 89145

Ankara-1999

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Ümmühan Bilgin TOPÇU'ya ait Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri adlı çalışma, jürimiz tarafından Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr.Bilge ERCİLASUN
Başkan

Prof .Dr. Alemdar YALÇIN
Üye

Doç. Dr. Belkıs GÜRSOY
Üye

ÖN SÖZ

Anadoluculuk Hareketi ve Türk Edebiyatına etkileri başlıklı bu araştırmada Cumhuriyetle milliyetçilik ideolojisinde netleşen yeni boyutu ve buna paralel olarak edebî eserlerdeki değişimi tespit etmeye çalıştık. Amacımız, Anadolu merkezli bu ideolojiyi ve edebiyatta meydana getirdiği değişimi çok boyutlu olarak ortaya koymaktır. Edebiyatın bir yansıma olduğundan hareketle Cumhuriyet Devri Türkiye'sine bugüne kadar üzerinde yeterince durulmadığını düşündüğümüz bir açıdan bakmak, bu açının sanata farklı noktalardan yaklaşan insanları bir araya getiren birleştiriciliğini tespit etmek; edebiyatta da "Anadolucu edebiyat" başlığı altında toplanabilecek çalışmaların varlığını ortaya koymaktır. Farklı sebeplerle bugüne taşınamayan bu yaklaşımın sosyal hayat ve edebiyattaki millî ve birleştirici vasıfları bizi bu çalışmaya sevk eden başlıca sebeplerdir.

Araştırmamız sırasında Anadolucu isimleri inceleyen biyografik malzeme dışında Anadoluculuk hareketiyle ilgili derli toplu bir kaynağa tesadüf edemedik. Nurattin Topçu'yla ilgili araştırma dışında bu konuda yüksek lisans ve doktora seviyesinde bir çalışma yapılmamıştır; Süleyman Seyfi Öğün'ün araştırması da Anadoluculuk içerisinde farklı bir yorumu esas almış olduğu için genel olarak bizim konumuzun dışında kalmıştır.

Anadoluculuğu bir başlık altında değerlendiren kaynakların bu ismi birbirinden farklı gruplaşmaları ifade için kullandıklarını; bir başka açıdan baktığımızda harekete katılan kişilerin ortak bir tavırla yapmak istediklerini farklı zamanlarda Memleketçilik, Türkiyecilik, Yeni Türk Milliyetçiliği gibi farklı isimlerle ifade ettiklerini gördük.

Araştırmamızda öncelikle kişiler ve hedeflerin birleştiği çizgiyi yakalamaya çalıştık . Bunu yaparken ana kaynağımız Anadolucuların birlikte bulunmayı tercih ettikleri süreli yayınlar oldu. Onlara gelmeden Cumhuriyet öncesinde Anadolu ismini tercih eden süreli yayınlara ulaşmaya çalıştık. Sayıca çokluklarına rağmen yakın tarihin bu yayınlarının millî kütüphanelerde çok az sayısının bulunduğunu üzülererek gördük. Bu süreli yayınlar asıl araştırmamız olmadığı için İzmir, Ankara Millî Kütüphaneleri ve İstanbul Belediye Kütüphanesinde bulduklarımızla kifayet ettik . Süreli yayın taraması yorucu bir çalışma gerektirmekte;bu zorlukların üstüne kütüphane yetkili ve çalışanlarının çeşitli sebeplerle ilave ettiği zorluklar bir araştırmanın cilvesi olarak kabul edilemez.

Çalışmamızda öncelikle Anadoluculuğa gelene kadar olan ideolojik yaklaşımları kısaca değerlendirmeye çalıştık; bunu yaparken harekete zemin hazırlayan gelişmeleri de tespiti çalıştık. Bu bölüm bir araştırma ürünü olmaktan çok bu konuda yapılan araştırmaların gözden geçirilmesiyle ortaya çıkarılmıştır.

Anadoluculuk öncesindeki dikkatleri tespit etmek üzere Türk Yurdu ve Halka Doğru ,Anadolu Duygusu, Anadolu Çantası mecmualarında çalışmamızla ilgili yazıları araştırdık. Anadolucu çizgideki süreli yayınlarda özellikle bu hareketi tanıtmaya yönelik olan Anadolu,Dönüm ,Çığır,Millet ,Hareket,Ölçü, İş, Bizim Türkiye, Şadırvan gibi süreli yayınları ve devrin Anadolu'ya yönelen diğer dikkatlerini tespit etmek üzere Ülkü , Hep Bu Topraktan ve Yücel dergilerini taradık; bu süreli yayınlar aynı periyottaki farklı yaklaşımları görmemizi sağladı.

Çeşitli imkânsızlıklar sebebiyle ulaşamadığımız makalelerin bir kısmını yazarların makalelerini derleyen eserlerde araştırdık; Hilmi Ziya, Remzi Oğuz, Mehmet Kaplan ve Nurettin Topçu'nun eserleri bu konuda en çok yararlandığımız kaynaklar oldu.

Hareketi farklı kılan millet, milliyetçilik, tarih, vatan ve kültür kavramlarını hareketin önde gelen isimlerinin makalelerinden tarayıp çıkardık ve ortak noktalarını tespit ettik. Anadoluçuluk fikrini farklı cepheleriyle ortaya çıkarmaya, diğer ideolojilere bakışlarını tespit etmeye çalıştık. Bir grup hareketi olarak düşündüğümüz bu oluşumu ortaya çıkartan ilişkiler; bu isimleri bir araya getiren muhitler ve süreli yayınlar üzerinde yoğunlaştık. Bu noktada biyografilerden yararlandık.

Harekete yönelik sınırlı tepkiye de yer verdikten sonra Anadolu'ya ve özellikle köye yönelen dikkatleri; Halka Doğru hareketinden Köy Enstitüleri'ne uzanan çizgiyi gözler önüne sermeye çalıştık. Bu araştırmalarımızda Köy Enstitülerinin devrin en çok araştırılan kurumlarından biri olduğunu ve bu çalışmaların tek yanlılığını gördük. Bizim araştırmamızı ilgilendirdiği kadarıyla ana hatlarıyla bu yönelişleri verdikten sonra Anadoluçuların köye bakışlarını ve bu konudaki çok yönlü çalışmalarını süreli yayınlardan takip ettik.

Buraya kadar olan bölümlerde sosyal ve ideolojik boyutlu bir hareketi ortaya çıkartırken; bundan sonra hareketin edebiyatımıza nasıl aksettiğini tespiti yöneldik. Öncelikle Yenileşme Devri Edebiyatının başından itibaren Anadolu'ya bakışı değerlendirmekle işe başladık. Cumhuriyet Devri Edebiyatına kadar olan dönemi en ufak kırıntıdan fikrî gelişmelerin önünde giden bazı eserlere kadar görmeye çalıştık; bu zaman dilimine ilişkin eserlerde Ahmet Mithat ve Ebubekir Hazım'ın eserlerini inceleyen çalışmalar dikkati çekerken diğer şahsiyetler istisnaî birkaç araştırma dışında bu açıdan değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Türkiyat Enstitüsünde gördüğümüz iki tez, hareket noktalarını belirlemede bize yön gösterirken; Samipaşazade Sezaî ve Hüseyin Rahmi'de köylü tipler üzerine yayımlanmış makaleler bize cesaret verdi.

Millî Edebiyat öncesinde çok da sesini duyuramamış, ancak kaynakları ve görüşleriyle Anadoluçularla benzerlikler gösteren Nâyîleri; Anadolu'ya farklı bir pencereden bakan Nevyunanîleri ve onların uzantısı gibi

görünen Mavi Hareketini ayrı bir bölümde değerlendirmeye çalıştık. Nâyîler konusunda , Prof.Dr.Sn.Sadık Tural ve Prof.Dr.Sn.Nazım Polat'ın ilgili makalelerinden de yararlanarak yaptığımız araştırmaların verilerini değerlendirmeye çalıştık. Nevyunanîlik ve Mavi Hareketi'ni ele alırken konuyu kapsamlı bir çalışmayla yeniden değerlendiren Şenol Güneş'in geniş araştırmasından faydalandık.

Cumhuriyet Devri sonrasını ele alan çalışmalarımızda öncelikle Prof. Dr. Sn.Alemdar Yalçın'ın eserinden, Türk Dil Dergisi'nin şiir özel sayısından ve değişik makalelerden yararlandık; ancak bu bölümde yol gösterici olarak değerlendirdiğimiz araştırma eserlerinin dışında mümkün olduğunca esas kaynaklara, edebî eserlere ulaşmaya çalıştık . Buradaki en önemli sıkıntımız, devrin özel şartları dolayısıyla Anadolu'nun bir cazibe merkezi olarak kabul edilmesi ve hemen herkesin bir ucundan bu işe bulaşma isteği içerisinde olmasıydı. Özellikle süreli yayınların hemen hepsinde "memleket edebiyatı" köşesinin bulunması bu malzemeyi ayıklamada problem çıkarmıştır. Bizim temel hedefimiz Anadolucu yaklaşımı takip olduğundan bu çizgideki süreli yayınlara, yine bu çizgide sebat eden ve netleşmiş bir tavır sergileyen "başlıca" şahsiyetlere öncelik vererek çalışmamızı sınırlamak mecburiyetinde kaldık. Bütün süreli yayınlar düzenli bir tasnife tabi tutulduğunda bu malzemenin de ayrıca değerlendirilmesi devri anlamak açısından çok dikkate değer bir çalışma olacaktır.

Cumhuriyet Halk Partisinin bir kolu olarak faaliyet yürüten Halkevleri ve ona bağlı süreli yayınlarla resmî ideolojinin bakış açısını yansıtan; Anadoluculardan belli özelliklerle ayrılan çizgiyi, detaylandırmadan vermeye çalıştık. Bu çizginin de ayrıca tespit edilmesi gerekmektedir. Bütün bu konuların bu araştırmanın kapsamı içerisine alınmasının asıl konumuz olan Anadolucu çizginin netleşmesini engelleyeceği kaygısı ve böyle bir çalışmanın çok daha uzun süreli bir araştırmayı gerektirmesi bizi bir sınırlama yapma mecburiyetiyle karşı karşıya bıraktı.

Araştırmamızda yoğun programından zaman ayırarak bize rehber olan değerli bilim adamı Prof. Dr. Sn Alemdar Yalçın'a ; kaynak temininde büyük desteğini gördüğüm arkadaşlarım Sn.Nezahat Özcan'a ve Sn. Dr. Erol Güngördü'ye, anlayışı ve yardımlarıyla bana destek olan eşime şükranlarımı sunarım.



İÇİNDEKİLER

ANADOLUCULUK HAREKETİ VE TÜRK EDEBİYATINA ETKİLERİ

Sayfa No:

GİRİŞ: 20. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DEVLETİNDE SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE FİKİR HAREKETLERİNE TOPLU BAKIŞ	1-7
I.BÖLÜM: ANADOLUCULUK HAREKETİNİN OLUŞUMU	
A) İlk Kıpırdanışlar.....	8-12
B) Anadoluçuluk Hareketi, Başlıca İsimler ve Süreli Yayınlar.....	12-27
C) Kaynaklarda Anadoluçuluk Hareketi.....	27-28
II.BÖLÜM:ANADOLUCULUK HAREKETİNİ ŞEKİLLENDİREN KAVRAMLAR	
A) Millet	29-40
B) Milliyet ve Milliyetçilik	40-57
C) Vatan	57-64
Ç) Tarih	64-75
D) Kültür	76-77
III.BÖLÜM:ANADOLUCULUK HAREKETİNİN DEVRİN DİĞER İDEOLOJİLERE VE FİKİR HAREKETLERİNE BAKIŞI	
A) Osmanlıcılık ve İslâmcılık.....	78-81
D) Turancılık.....	81-90
Ç) Beynelmilelcilik	90-91
D) Batılılaşma.....	91-95
IV BÖLÜM: ANADOLUCULUK HAREKETİNİN HEDEFLERİ -HAREKETE YÖNELİK TEPKİLER	
A) Anadoluçuluk Hareketinin Hedefleri.....	96-101
B) Harekete Yönelik Tepkiler.....	101-105
V. BÖLÜM:ANADOLUCULUK HAREKETİNDE KÖY	
A) Anadoluçuluk Hareketine Gelinceye Kadar Köye Bakış.....	106-110
B) Anadoluçularda Köy Fikri.....	110-129
VI. BÖLÜM: ANADOLUCULUK ÖNCESİNDE EDEBİYATIMIZDA ANADOLU'YA YÖNELİK EDEBÎ OLUŞUMLAR	
A) Nâyîler.....	130-136
B) Nevyunanîler.....	137-141
C) Mavi Hareketi.....	141-146

Sayfa No:**VII.BÖLÜM : ANADOLUCULUK HAREKETİ VE TÜRK EDEBİYATI**

A) Anadoluçuluk Hareketine Gelinceye Kadar Türk Edebiyatında Anadolu	147-166
B) Anadoluçuların Edebî Anlayışları ve İlk Çalışmalar.....	166-188
C) Anadoluçuluk ve Türk Şiiri	188-214
Ç) Anadoluçuluk ve Tahkiyeli Eserler	214-234
D) Anadoluçuluğun Türk Edebiyatındaki Yeriyle İlgili Değerlendirmeler	234-240
SONUÇ	241-243
KAYNAKÇA	244-261
ÖZET (Türkçe – İngilizce)	262-265



GİRİŞ

A) 20. YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DEVLETİNDE SOSYOKÜLTÜREL YAPI VE FİKİR HAREKETLERİNE TOPLU BAKIŞ

"Büyük İmparatorlukların yıkılışı daima büyüleyici bir ilgi konusu olmuştur." Osmanlı'nın çöküşü de dışardan seyredenlerde merak, onun içinde yaşayanlarda panik yaratmıştır. Çöküşün şuuruna varan aydınlar, her fikir hareketini gözden geçirmiş, Osmanlı'ya uygunluğunu tartışır olmuştur; ancak, ne yazık ki bunu şuurlu bir hareket olarak programlamak uzun zaman almıştır.

Lewis'e göre Osmanlı'nın kendi sınırlarına çekilme süreci mukadderdir. Çünkü, baştan itibaren Arap yarımadası ve Asya 'dan çok gözünü Avrupa'ya diken Osmanlı, 1683 yılında Viyana'daki son başarısız teşebbüsünden sonra burada da ulaşabileceği son noktaya gelmişti. Burada Osmanlı ilk defa ordular arasındaki üstünlüğün Avrupa lehine değiştiğini fark etti. Batıya karşı İslâm'ın kılıcı olan Osmanlı'da sınır devleti olma ve sürekli seferlerle yayılma, berâberinde İslâm'ı yayma, uzun yılların getirdiği bir şuur oluşturmuş . Lewis'e göre Avrupa'da bu ilerlemeye "Dur!" denmesi Osmanlı Devleti üzerinde psikolojik olarak da olumsuz etki bırakmıştır.

Coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunması; bunu takip eden mâli kriz ve toprak düzeninin bozulması... Anadolu'nun ıstıraplarının başladığı bu noktanın tespiti önemlidir. 16. yüzyıla kadar Anadolu ve Rumeli'nde bulunan tımar arazileri anadili Türkçe olan sipahilere verilip belli bir düzen çerçevesinde işletilirken çöküşle birlikte araziye hak etmeyen devlet görevlileri de tımar arazisi almış ve işleyiş bozulmuştur. Bu değişim Anadolu köylüsünün alışılmış düzenini ve devletle ilişkilerini de bozmuştur.

1503'da Koçi Bey, 1541'de Lütflî Paşa devlet erkânını köylerdeki ekonomik sıkıntılar konusunda uyarmış, göç tehlikesine işaret etmişlerdir. Bütün bu uyarılar o günün şartları içinde öncelik kazanamamış ve nihayet 1563'te Hacı Halife, köylerin "boşaldığını" haber vermiştir. 16. yüzyıla kadar kısmen düzenli olan sayım ve denetimler bu yüzyıldan sonra iyice azalmış ve düzensizleşmiştir(LEWİS,1984:33) Bunlar Anadolu insanıyla devletin arasını açan gelişmelerdir.

"Merkezî hükûmet, vergi mültezimlerinin, mukataa sahiplerinin ve sarayın tayin ettiği sancakbeyi ve paşa ve kahya ve voyvodaların kontrolsüz açgözlüğüne terk edilen tarım ve köy işleri üzerinde herhangi bir kontrolde bulunamaz hâle geldi."(LEWİS 1984:33)

Bunu takip eden bürokraside, askerî teşkilâtlardaki bozukluklar değişen dünya şartları içerisinde Osmanlı'yı âtillaştırmış ve son yüzyıla tamiri güç aksaklıklarla girilmesine sebep olmuştur. Yönetim anlayışı fethe ve vergilendirmeye dayanan Osmanlı, o zamana kadar yarı-özerk olarak bünyesinde barındırdığı unsurları, doğuda daha çok kendi içinden çıkan ve merkezî idareden uzak oluşun verdiği "imkânları" değerlendirerek nüfuzunu genişletmek isteyen "Paşalar"ın, Batı'da da milliyetçi ideolojilerin etkisiyle bir bir elinden çıkarır duruma gelmiştir.

Askerî düzenlemelerle problemlerinin büyük bir kısmını halledebileceğini düşünen insanlar,artık bunun yeterli olamayacağını çok net olarak görmüş ;16. yüzyıldan itibaren duyulan tek tük aydın seslerinin yerini 18. yüzyıldan itibaren artık sistemi bütün olarak sorgulayan kalabalık gruplar almıştır. Anadolucuların kendi fikirlerini netleştirmede ölçü aldıkları bu fikir hareketlerini ana kaynaklardan kısaca özetlemek yararlı olacaktır. Bunlar içerisinde bir fikir hareketi olarak mazisi en eski olan Osmanlıcılıktır. Devlet sınırları içerisinde yaşayanları dil,din,ırk farkı gözetmeksizin kaynaştırmayı hedefleyen Osmanlıcılık ,aslında altı yüz senelik mazisi olan bir hareketken Tanzimat'la bir ideoloji havasına bürünmüştür. (ARIK,1992b:165) Tanzimat'ı hazırlayan siyasî ve sosyal gelişmeler Osmanlıcılık ideolojisini de bir anlamda Türk aydınına mecbûrî istikamet gibi göstermiştir. Bu sayede

Batı'da patlak veren milliyetçilik akımlarının yıkıcı etkisinden uzak kalılabileceği düşünülmüştür. Akçura'ya göre II. Mahmut 'un meşhur "Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselere girdikleri zaman görmek isterim." sözüne dayandırılabilir bu ideoloji ,Amerikalılara benzer bir Osmanlı milleti yaratılabileceği düşüncesiyle geliştirilmiştir. (AKÇURA, 1987:19) Nitekim bu fikir,devlet erkânı tarafından yeni hazırlanan Anayasa'ya da yerleştirilmiştir: Kanûn-ı Esâsî'nin sekizinci maddesine göre,"*Osmanlı Devleti tabiyetinde bulunan fertlerin cümlesine herhangi din veya mezhepten olursa olsun, istisnasız Osmanlı tabir olunur.*"(TEK , 1987:48)

Şerif Mardin'e göre Osmanlıcılık ideolojisinin dayanaklarından biri "vatan birliği"ydi; etnik veya dinî temellerindeki farklılığa rağmen bütün "vatan"ı içine alacak düzenlemeler, Osmanlı'nın problemlerine son verebilirdi.(MARDİN,1983:192)

Anadolucuların da dayanak noktalarından biri olan "vatan" fikri yalnız başına bu ideolojinin ayakta kalmasına yetmemiş, tarih birliği; en önemlisi de birlikte yaşama arzusu olmayan insanların bir arada yaşayamayacağı kısa sürede anlaşılmıştır. Bu ideolojinin tutarsızlığı özellikle Müslüman olmayan tebaanın birer birer Osmanlı'dan ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır .Tarihî seyir açısından Osmanlıcılığın sonu Balkan Harbi'nin başladığı yıllardır.

Balkan Savaşı yılları Türkçülük ve İslâmcılık hareketlerinin beraberce gündemde kaldığı yıllardır. İslâmcılık da ideal olarak Türkler'in Anadolu'ya göçü öncesine dayandırılabilir bir idealken ideoloji hüviyetini Osmanlı'nın kurtuluş çaresi olarak gündeme geldiği yıllarda kazanır. Tanzimat'la Müslüman olmayan tebaaya verilen haklar İslâmcı söylemleri yoğunlaştırmış Meşrutiyet sonrasında ideoloji alternatif olarak gündeme getirilmiştir. Bu ideoloji çöküşü İslâm'dan uzaklaşmaya bağlamış; İslâm'ın tam olarak uygulanmasıyla problemlerin çözülebileceğini savunmuştur.

Özellikle Müslüman olmayan tebaanın isyanları yanında Kırım ,Kafkas Ural bölgelerindeki İslâmcı yaklaşımlar İslâmcı hareketin önünü açar. Bu

coğrafyadaki İslâmî canlanmanın temelinde Çarlık Rusya'sının buradaki Türk nüfusu Türk kimliğiyle değil Müslüman kimliğiyle yok etmeye çalışması yatar. Bu Hristiyan -Müslüman çatışması olarak verilince bir karşı hareket olarak İslâmcılığı filizlendirmiştir.^(ARIK,1939a:4-13) Balkan Savaşı yıllarında İslâmcılığın güç kazanma sebeplerinden biri de bu savaştaki "Haçlı zihniyeti" "görüntüsüdür. Bu dünya Müslümanlığının gözünden kaçmamıştır. (ARIK,1992b:161)

Ancak, bütün dünyada yayılan Milliyetçilik hareketleri Araplar arasında da yayılmış ve Mehmet Ali Paşa gibi "Türk Paşa"larının da ihanetiyle , Osmanlı Padişahlarının Hristiyanların yardımıyla taçlarını koruyabildiği hafızalardan silinmemiştir. Öte yandan milliyetçilik fikirleriyle dağılmakta olan bir devleti din bağıyla bir arada tutmak da mümkün görünmez (AKÇURA,1987: 81) Modern dünya , cemiyetlerde din ve vicdan özgürlüğüne doğru gider ve dinler milletlerin hayatındaki etkinliğini gittikçe yitirir.(11) İslâmcılık ideolojisi bu şartlarda bütünüyle gündemden kalkmamasına rağmen milliyetçilik fikrine mağlup olmuş görünür.

Türkçülük fikri bizim ana konumuzla çok iç içe olduğundan yeri geldiğinde ayrıntısıyla ele alınmış ve tenkitlere yer verilmiştir. Ancak burada Türkçülük fikrinin doğuşu ve Cumhuriyete kadar olan seyri üzerinde durulacaktır.

Osmanlıcılık ve İslâmcılığın ardından Türkçülüğü hâkim kılan unsurlar Akçura'ya göre üç ana noktada toplanabilir: Birincisi bahsedilen iki ideolojinin ihtiyaca cevap veremeyeceğinin anlaşılmış olması; ikincisi, Türk milletinin büyük milletler içerisinde varlıklarını korumuş olması; üçüncüsü son yüzyılın milletlerin millî birlikleri sayesinde varlıklarını yeniden şekillendirdikleri bir yüzyıl olmasıdır.

Türk milletinin uzun yüzyıllar boyunca millî varlığından uzak yaşamış olduğunu da düşünerek öncelikle bu millî şuurun canlandırılması gerekmektedir.

Milliyetçiliğin birinci merhalesini Balkan Savaşlarıyla başlatan Remzi Oğuz'a göre, tutunacak dal arayan milletin kendinden başka dostu olmadığını fark ettiği nokta , başlangıç için uygundur; ancak bu devrede milliyetçilik, henüz Türk adına dayanan bir şuur bile değildir. İkinci merhale 1908 Meşrutiyetiyle Kurtuluş Savaşı arasındaki devredir. Bundan önce 1897'de Mehmet Emin'in mısraları varsa da milliyetçiliğin bir topluluk şuuru olması için 1908'e gelmesi gerekir . Arık'a göre, milliyetçilik tarihimizde Ali Suavi, Mehmet Emin,Ahmet Hikmet gibi isimler arasında siyasî nedenlerle doğan boşluğu Rusya'daki Türkçülük arayışları doldurur. Bu dönemdeki milliyetçiliğimizin birinci özelliği, Japon Denizi'yle Endülüs arasında geniş bir Türklük âlemi tasavvur etmesi, ikinci özelliği,içte ve dışta, bir savunma cihazı olarak alınması,üçüncü özelliği kitap milliyetçiliği olması,dördüncü özelliği tereddütlerden kurtulamamış olması,beşinci özelliği ise merkezinin Anadolu dışında olmasıdır. (ARIK,1992b:162-169)

Anadolu yönelme bir anlamda tarihî ve siyasî zaruretlerin kaçınılmaz kıldığı bir sürecin sonucudur. 1822 yılında İmparatorluk şartlarını değerlendiren Reisü'l Küttap Akif Efendi, hazırladığı raporda devletin önünde üç tercih bulunduğunu belirtir. Bunlardan ilki çöküş sürecinin bütün ağırlığına rağmen bulunduğu coğrafyalardan taviz vermeden sonuna kadar vuruşmak; ikincisi ilk çıkış noktası olan Anadolu'ya çekilip bir toparlanma sürecine girmek; son olarak başka devletlerin himayesine boyun eğmek. Bu ilk tespite değinen Bernard Lewis Türklerin ikinciyi tercih ettiğini ve başarıyla uyguladığını belirtir.(LEWIS,1984:324) Gerçekten de 1920'de Anadolu'daki mücadelenin daha başında belirlenen Misak-ı Milli'nin beyanı yeni yapılanmanın hedefinin ne olduğunu açıkça ortaya koyabilecek bir gelişmedir .

Lewis, büyük bir imparatorluktan sonra kabuğuna çekilmiş bir devlete razı olmayan aydınların varlığına işaret eder ve bu psikolojinin Türkçülük ve İslâmcılık hareketlerini uzun süre gündemde tuttuğunu savunur. Yazara göre devletin ismini farklı şekillerde telâffuz etmek de bu mecburî kabulün dışı

vurumudur.(1984:351) Yeni devletin mîmarı Atatürk'se hayalî hedeflerin yanlışlığı yanında Türk devletine yeni düşmanlar kazandırabileceği endişesini de dile getirir Bu süreci de tespit eden Lewis , o devirde içinde bulunulan durumu şu ifadelerle özetler:

"Kaderleri ve sorumlulukları kurtarmak, savunmak ve yeniden kurmak ödevinde oldukları kendi doğdukları ülkelerinde yatıyordu. Ya modası geçmiş ya da vakti gelmemiş İslâmcı ve Turancı birliğin geniş ve hayalî planlarıyla bu ödevden şaşmamalıydılar."(1984 :351)

Nitekim irade gösterilmiş ,devletin başkenti, kozmopolit ve levanten İstanbul'dan Selçuklu kalesini bağrında taşıyan "Anadolu'nun tepe şehrine" nakledilmiştir. (Hatırlanacağı üzere benzer bir yaklaşımla Yahya Kemal de medeniyet ve kültür tercihleriyle özdeşleştirdiği "Üç Tepe "yazısında bu tercihi aynı bakış açısıyla değerlendirmiştir.(BEYATLI,1337:1)

Anadolucular ,milletleşme sürecinde bir istiklal mücadelesinin şart olduğunu ve Türk İstiklâl Mücadelesi'nin bizim milletleşme sürecimizde çok önemli bir aşama olduğunu savunurlar . Milletleşme sürecinde son nokta olarak değerlendirdikleri Türk inkılâbını millî iradenin tezahürü olarak kabul ederler. Hıfzı Oğuz Bekata'ya göre yeryüzünün en büyük faciası, asil bir milletin kendi özünün ne olduğunu hakkıyla anlayıp kavrayamamasıdır. (BEKATA,1936:65) Türk milleti ise kendi cevherini keşfedebilmek için Atatürk'ü beklemiş ve onun sayesinde varlığını hem kendine hem bütün dünyaya kabul ettirmiştir. Hilmi Ziya Ülken, istiklâl mücadelelerini milletleşme hareketlerinin en net tezahürlerinden biri olarak kabul eder.(ÜLKEN,1976:347-385) Kendi devirlerine kadar olan şartları değerlendirdikten sonra İstiklâl Savaşı'nı "gücünü millî birlik şuurundan alan" bir hareket olarak nitelendirir.

Lewis'e göre Atatürk, "Türk tarih tezi"ni ,bu yeni vatan fikrine insanları ısındırabilmek için gündeme getirmiştir.

"Mustafa Kemal, sadece bir kapris ve basit bir öğünme arzusu uğruna bu çeşit incelikle işlenmiş bir kampanya

örgütlemeyecek kadar büyük bir adamdı. Kampanyanın nedenlerinden biri son bir veya iki yüzyıl boyunca fena halde tahrip edilmiş olan Türk ulusal özsaygısına kuvvet vermek ihtiyacı idi.”

İkinci hedef de Türkler için Anadolu'nun köklü bir vatan olduğu fikrini geliştirmektir. Nihayetinde bir süre Anadolu'daki Türk varlığının kökenleri üzerinde düşünmeyi sağlayan tez “sessizce” terk edildi; fakat insanların vatan bağlılığı durmaksızın büyüdü.(1984:357) İşte vatan üzerine yoğunlaşan bu hareketlerden başında Anadoluculuk gelmektedir.

Mehmet Doğan'ın roman değerlendirmesi yaparken kullandığı bir isimlendirme ilgi çekicidir. Doğan ,Türk inkılâbının başlangıcı olan devreyi ele alır ve bu devre verilen isimlere karşı çıkar: Bir sömürgelikten, büsbütün esaretten kurtuluş anlamına geleceği için “kurtuluş savaşı”na ve “istiklâl mücadelesi” ne karşı çıkar;”kuva-yı milliye” de bu hareketin bir buçuk yılını ifade ettiği için uygun değildir. Ona göre, milletimizin bin yıldan beri sürdürdüğü var olma mücadelesinin yeni bir boyutu olan bu mücadeleye en uygun isim “Anadolu Hareketi” olacaktır. (DOĞAN,1972:59) Yazı ,aslında bu dönemi anlatan romanlarla ilgilidir; ancak bu teklif Türk inkılâbına bakışa farklı bir boyut eklemektedir. Aslında bu “Anadolu ihtilali” ifadesi daha önce de çeşitli kaynaklarda kullanılmıştır.(BÖCÜLER,1948:4) Burada farklı olan, isimlendirmeleri eleştiren değerlendirmeler ve mantığı açıklanan bir tercihtir.

I.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİNİN OLUŞUMU

Anadolu, 1900'lü yılların başından itibaren İstanbul'a seslenen süreli yayınların sevdiği bir isim olmuştur. Bir kısmının gerçekten Anadolu'da çıkartıldıkları için bu ismi aldığını gördük; diğer bir kısmıysa bunu İstanbul'a, dolayısıyla yönetime bir alternatif olduğu için seçmiştir. Yılların mağduru Anadolu muhalefetin malzemesi olmuştur. Bilhassa bu süreli yayınları Anadoluçuluk hareketinin çekirdeği olarak aldık ve ayrı bir bölümde değerlendirdik.

Anadoluçuluk hareketini, muhitler, isimler ve ilk eserleriyle bütünlük içinde ayrı bir bölümde değerlendirmeyi uygun bulduk.

A) Anadolu İlk Kıpırdanışlar

Anadolu, Tanzimat yıllarından itibaren kimi aydınlar ve yazarlar tarafından bozulmamışlığın ve samimiyetin hakim olduğu mekân olarak görülmüştür; bu Anadolu'yu tanımaktan kaynaklanan bir bakış açısından ziyade bir tepki olarak değerlendirilmelidir. İstanbul'u yönetimle özdeşleştirme II. Abdülhamit yönetiminden itibaren sıkça gördüğümüz bir tercihtir. Her şeye rağmen sığınacak kucak arayan aydınlar için her şartta devletinin yanında olan Anadolu, insanî duyguların ve geleneklerin yaşadığı ütopyik bir mekân gibi değerlendirilir. Bir süre sonra da yönetime tepkiler Anadolu'nun sesi olarak yansıtılmaya çalışılır.

1902 yılında Mısır'da Adanalı Süleyman Vahit tarafından Anadolu isimli bir gazete çıkartılır. Yönetim aleyhtarı bir gazetedir bu .On beş günde bir çıkartılacağı belirtilen gazetede "dinî ve dünyevî" meseleler hakkında yazılara yer verileceği ilk sayıda "maksat"ta belirtilir. (Anadolu, 1902:1)

İmzasız , başlıksız giriş yazısı da besmele ve selamdan sonra "Ey mübarek Anadolu, ey koca Türk ili,ey mübarek küçük Asya, ey mukaddes vatan" gibi ünlemlere sık sık yer verilerek yazılmış. Yazıda esas olarak vatanın iyi niyetli ve ehil olmayan ellerde bulunduğu anlatılır ; Anadolu övücü, yönetiminse yerici sıfatlarla değerlendirilirken aşırılığa kaçıldığı dikkat çeker.(Anadolu, 1902:)

Henüz Türk kelimesinin Osmanlı yerine yaygın olarak kullanılmadığı bir devirde Anadolu'nun "Türk ili" olarak takdim edilmesi ilginçtir. Vatan Osmanlı'nın sınırları içerisinde olan Avrupa ve Afrika 'yı içine alacak şekilde belirtilmiştir;ancak Anadolu'nun buralara gerilmiş kollarının kötü uygulamalarla kırıldığı; geride bir küçük Asya'nın kaldığı anlatılır. Gazetenin ismi buradan gelir .Yazar, amaçlarının bu ıstırapı anlatmak olduğunu vurgular.

Yine İstanbul dışında,bu defa Konya'da Mehmet Burhaneddin tarafından 1908 yılında haftada iki defa yayımlanmak üzere bir Anadolu Gazetesi çıkartılır. Bu gazete ilkinin aksine bir vilayet gazetesi hüviyetindedir. Çeşitli haberler kısa yorumlarla okuyucuya duyurulmaya çalışılır.(Anadolu, 1908) Yönetim muhalifi olmayan gazeteye bu isim muhtemelen Konya'da yayımlanması dolayısıyla uygun görülmüştür.

1909 yılında Markar Markaryan tarafından çıkartılan Anadolu Çantası da bu dönemde konumuz dahilinde ele alınabilecek bir gazetedir. Gazete haftalık olarak yayımlanır ve siyasî ve iktisadî bir gazete olduğunu beyan eder. Başyazarı Avukat Asador Matyosyan'dır. Gazetenin ilk sayısında imzasız olarak yayımlanan "Mesleğimiz" yazısında öncelikle gazetenin toplum hayatındaki yeri vurgulanır. Anadolu vilayetlerinin köşelerinde, maddî,

manevî zorluklar içinde bulunan insanların, hazineyi besleyen çiftçilerin, köylülerin sesi olmak amacıyla oldukları duyurulur. Dikkati çeken, bunları yaparken tarafsız kalmaya dikkat edeceklerini beyan etmeleridir.(Anadolu Çantası,1325:1) Ayrıca "Halka doğru" hareketinin henüz başlamadığı bir dönemde, Ermeni azınlığa mensup biri tarafından çıkartılan bir gazetede köye ve köylüye yönelik hassasiyetin hedefler belirtilirken ortaya koyulması ilgi çekicidir.

Anadolu'nun sesi olma iddiasına rağmen gazetede ekonomi haberlerinin ağırlığı dikkat çeker. (Millî Kütüphanede tek nüshası bulunduğundan genel bir yargı oluşturmak mümkün değildir.)

1911 yılında Haydar Rüştü(Öktem)'in İzmir'de çıkarttığı Anadolu Gazetesi de bu çerçevede hatırlanması gereken bir başka yayındır. Başlangıçta Türkçülük hareketine bağlı olan gazetenin Millî Mücadeleyi desteklediği görülür. İzmir'in işgali üzerine gazete binası da tahrip edilir ve bunun üzerine gazete bir süre Antalya'da yayımlanır.

Çalışmalarımız sırasında,1920'li yıllarda Anadolu isimli pek çok gazete ve derginin - bunlardan bazıları meslekî dergileridir- bulunduğunu; hattâ Müslüman olmayan azınlıkların bile bu ismi kullandıklarını gördük.

1922 yılında yayımlanan Anavatan yazarları kendilerine en yakın selef olarak Dergâh'ı gördüklerini iddia ederler. Farklarının aktif olmaları ve millî duygulara daha fazla yer vermeleri olduğunu belirtirler. Hedefleri Anadolu'nun ilme sanata ait bilgi ve duygularına makes olmaktır. (K.N,1911:1) Derginin yazarları arasında Aka Gündüz, Sadri Ertem ve Kemalettin Kâmi isimleri dikkat çeker. İlk sayıda Sadri Ertem'in Dilsiz Köyler isimli bir hikayesi de yayımlanır.

Buraya kadar değerlendirdiğimiz süreli yayınlar içerisinde Anadolu'ya en şuurlu yaklaşan 1922 yılında yayımlanan Anadolu Duygusu mecmuasıdır. İbrahim Turgut tarafından Ankara'da çıkarılmış olan ve on beş günde bir yayımlanan bu edebî, fennî ve içtimaî dergi, millî mücadele yıllarını ve bu

yıllardaki hissiyatı gelecek nesillere aktarmak amacındadır. İkinci bir gaye olarak da “muazzez Anadolu’da edebî bir cereyan uyandırmak” tespit edilmiştir.(Anadolu Duygusu, 1337:1)

Onlara göre, Anadolu, Türk’ü İstanbul’da boğmaya çalışanların hesaplarını bozacak bir kaledir. Bu da Anadolu’ya yönelişin kaçınılmazlığının işaretidir. Türk aydını millî varlığını korumak için sunulan çareler içinde en akılcı olanını seçmiş ve sîne-i millete dönmüştür.

Anadolu Duygusu’nun birinci sayısında da Anadolu’yu kırık dökük, mustarip gösterenlere tepkili bir yazı vardır. Yazıda Anadolu içten içe kaynasa da durgun görünen bir göle benzetilir. Bu gölün “düden”i hâlâ varlığını koruyan Anadolu insanıdır. Yazar, Anadolu’yu dul analar ve yetim yavrularla dolu zannedenlere de anaların Anadolu’da çocukları için ağlamayı ar gördüklerini; yetimlerinse düdenden taşan hayat verici sular olduğunu anlatır. Ona göre “Anadolu duygusu, hak ve güzellik kaygısıdır.” (KONURALP , 1337:5)

Yine “Anadolu Duygusu” başlığıyla ikinci sayıda Bedia Şadan ‘ın yazdığı bir yazı yayımlanır. Bu yazı devre hakim olan düşünceleri ve derginin çıkartılış sebebini anlatır.

“Türk kanı, Türk muhabbetiyle yoğrulan bir beldede Türk camileri, âbideleri ilâhî güzellikleriyle neş’elenen İstanbul’da baykuş sadaları ötmeye, kartal pençeleri ilerlemeye, mazlumlara ezmeye başladı, arada ilâhî bir hayat vardı. Kiskanıldı. Türklük mahvedilmek tarih sayfelerinden silinmek istendi. Medeniyet kisvesi altına girerek faziletten bahsedenler medeniyet değil medeniyetin izleri bile kalplerinde yoktur. Fakat aldandılar ,yanıldılar.

Türklük ölmez ve öldürülemezdi. Türklüğün şecaati ve destanî kahramanlıkları bunu onlara öğretti. Yeni bir ruh doğdu, büyüdü. Kuvvet buldu, ufkun nihayetlerinde bir yol, bir ışık, bir parlaklı göründü.

. (...)

"Gönüller ezildi, neş'eler kaçtı, İstanbul maskelerle doldu, Türk benliği maskelerle ezilmeye başlandı o belde bunaldı, son bir ihtiyaç duydu. Son bir varlık gösterdi. Kapılacak bir akıntı, karartı çekilen gözlerine bir aydınlık, yalnız kalan ruhuna bir eş aradı. Buldu. Oradan ayrıldı. Tekrar dönmek üzere ayrıldı Buna" İstiklâl hicreti" dediler...

Ayrıldık, uzaklaştık. Öyle yerlere o kadar saf, güzel, sessiz, munis ruhu yalnız istiklâl hissiyle yaşayan bir diyara geldik ki ona da Anadolu dediler..."

Bu ifadeler Anadolu'ya yönelik sebebini ve ilk tanışmayı gayet güzel özetler.(BEDİA ,1337:20-21)

Anadolu Duygusu, Anadoluculuğun ilk adımlarının atıldığı yıllarda çıkan ve fikirleriyle onu hazırlayan en önemli kaynaklardan biridir. Millî Mücadele yıllarında çıkartılan bu süreli yayınlardaki üslup birliği dikkat çekicidir. Anadolu'nun bir kaynak olarak" fark edilmesi", yılların verdiği ihmal edilmişliğe rağmen mücadelede üstüne düşen görevi üstlenmesi mecburi bir muhasebeyi gündeme getirmiş ve aydınlar, Anadolu'yu pembe gözlükle görenler sorgulanmıştır.

Bu süreli yayınlarda dikkati çeken, başlangıçta yönetime tepkinin şekillendirdiği bakış açısının zaman içinde şuurlu bir yönelişe dönüşmesidir. Kütüphanelerde çok sınırlı sayısına ulaşabildiğimiz bu süreli yayınların tamamının kaç sayı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bunun yanında bu süreli yayının etkisi konusunda da bir kanaate varamadık. Millî mücadele yıllarına ait bu süreli yayınların tam dökümünün çıkartılarak bu konuda sistemli bir araştırma yapılması devri anlayabilmek açısından önemli görülmektedir.

B) Anadoluculuk Hareketi, Başlıca İsimler ve Süreli Yayınlar

Mütareke devrinde filizlenen ve değişik zamanlarda memleketçilik, yeni Türk milliyetçiliği gibi isimlerle de anılan hareketin en yaygın ismi,

Anadoluculuktur. Anadoluculuk ilk olarak 1920'li yıllarda gündeme getirildi. Bu sıradan bir isimlendirme değildir. Mevcut kelimeler elenerek bu isme ulaşılır; daha sonra Anadoluculuk yerine sık sık kullanılacak olan "memleketçilik" ifadesi de elenenler arasındadır. Neden Anadoluculuk isminin seçildiğini Mehmet Halit ,Anadolu mecmuasında açıklar.(BAYRI,1341:316) Yazara göre, insanımızın kafasında milliyetçiliğin iki mânâsı vardır; Turancılık ve Türkiyecilik. Turancılığa karşıdır; önceliğin kendi sınırlarımıza verilmesi gerektiğini düşünürler. Vatan sınırlarında millî bir devlet olarak kalmak isterler. Öte yandan hassas oldukları bir konu da müstemlekelerdir;müstemlekeler dışında bir vatan kastettiklerini özellikle anlatır Mehmet Halit. Bu çerçeveyi içine alacak bir isimlendirme düşünüldüğünden "memleketçilik" veya "Türkiyecilik" isimlerine karşı çıkar; bu isimler müstemlekeleri de sınırları dahilinde düşündürebilir. Bundan dolayı da ilk duyuşta garipseneceğini de hesaba katarak "Anadoluculuk" ismini teklif eder. Yazara göre bu isimde "müthiş güzellik ve emsalsiz bir cazibe" vardır.

Hareket çıkış noktası itibariyle Turancılığa karşıdır. Bu bakış açısı dayanaklarıyla ele alınacaktır. Öte yandan bu isimlendirmeye mesnet olan bir başka dikkat de müstemlekelerle yöneliktir. Anadolu'nun ihmal edilışinde müstemlekelerin rolü büyüktür ve yeni bir yapılanmada insanımızın emeğini ve hakkını sömüren bu "mihrak" daha isimlendirmede işin dışında tutulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla Anadolu ismi Turan "hayalleri" ve müstemleke sömürüsünü dışlamak için; emeğin ve kaynağın nereye yöneltileceğini işaret etmek için seçilmiştir.

Hareketin başlangıcını Hilmi Ziya şöyle anlatır:

2.Meşrutiyetin Osmanlıcılık,İslâmcılık, Turancılık şeklinde üç yaygın ideolojisine tepki halinde Mütareke'de doğan hareketlerden biri memleketçilik idi. Bu hareketin ilk tohumu Türk Ocağı içinde büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik şeklinde 1917'de atılmış bulunuyordu .Ondan iki yıl sonra Mülkiye sıralarında(1919) Anadolu'yu Türk kültürünün gerçek kaynağı gibi gören yeni bir akım doğdu. Bu fikri Henri Lichtenberger'in Richard Wagner, Poete

*et Penseur adlı eserine dayanarak ileri sürmeye başladım.*¹(ÜLKEN:1994:476)

Hilmi Ziya'yı etkileyen Lichtenberger değil Richard Wagner'dir. Yazar,Wagner'in hayatını ve sanatını anlatan eserden sanatçının Firdevsi'den dokuz, Homeros'tan yirmi yedi asır sonra destana yöneldiğini öğrenir. Kendi kaynaklarına yönelmek ve bunun için de millî destanımızı yazmak fikri Hilmi Ziya'da Anadoluçuluk fikrinin nüvesini oluşturur; 1917'den itibaren bunu ısrarla çevresindekilere anlatmaya çalışır.(ÜLKEN,1951:6) Ona göre milletler önce hatıralarına bağlanarak, sonra ideal yaratarak kişiliklerini bulabilir; destan da bunun için en iyi vasıtaadır. Buna inanan Ülken, Anadolu'yu var etmek için özünde sakladığı parça parça anonim ürünleri ölümsüz bir destanda birleştirmek üzere yola koyulur.(ÜLKEN,1949:6)

Bilindiği gibi Ziya Gökalp ve Türk Ocağı üyesi bir grup yazar 1913 yılında Halka Doğru dergisini çıkartarak halkın yıllardır sahipsiz bırakıldığını anlatmaya çalışır. Gökalp daha sonra Türkçülüğün Esasları'nda bu yönelişte iki hedeflerinin olduğunu anlatır: Halka medeniyet götürmek ve halktan kültür almak. Bu kabul, halkın kültürün kaynağı olduğunu ifadenin ötesinde aydının kendi kültüründen uzak olduğunun da beyanıdır. Gökalp'in buna benzer ifadelerini Türkçülüğün Esasları'nda daha netleştirilmiş olarak bulmak mümkündür. Anadolu insanının ele alınışında Gökalp ve arkadaşlarının daha seçkinci bir tavır içerisinde oldukları bilinmektedir.Bu, Anadolu yaklaşımın kabul etmediği bir bakış açısidir ve Anadolu hareket bir anlamda halkla daha bütünleşmiş, daha ondan doğmuş görünmektedir;böyle bir çıkış düşünüldüğünde Gökalp'ten etkilenmiş olmasına rağmen hareketi bütünüyle halka doğru hareketine bağlamak mümkün olmaz.

Türk Ocaklarında Turancılığa karşı bir açılım teklif eden ilk kişi, İzmir şubesi Başkanı Necip Türkçü'dür. Anadolu gazetesinde daha sonra,"Türklerde Vatanperverlik" başlığıyla yayımlanan konferansında Necip Türkçü, Turan'ın bizim için millî veya hissî yönden vatan sayılamayacağını

¹ Henry Lichtenberger, Sorbonne Üniversitesinde Almanya'yla ilgili önemli araştırmalar yapmış bir Fransız Dilbilimcisidir

izaha çalışır. Ona göre vatan, zaman, mekan ve birlik şuuruna ermiş millet gibi üç unsurun bir arada bulunmasıyla oluşabilir. Bu unsurlarla mukayese edildiğinde Turan sınırlı manada Türk ırkının vatanı olarak düşünülebilir, Türk milletinin vatanı olamaz. (TÜRKÇÜ, 1915)

Necip Türkçü, Turancılığa yönelttiği tenkitlerle Türkçülük fikrine farklı bir boyut kazandırmaya çalışan ilk isimlerdendir.(HUYUGÜZEL,1988:74)

Bu gelişmelerin ardından 14 Haziran 1334(1914)te toplanan Türk Ocağı Genel Kongresi'nde Türk Ocağının ve Türkçülük anlayışının yeni stratejilerini belirlemek üzere oluşturulan komisyon ²(ÜSTEL,1993:109) bir taslak hazırlar.Taslak Türk Ocağı Nizamnamesi'nin bir maddesinin değiştirilmesine yöneliktir.1912 tarihli Nizamnâmenin ikinci maddesi "*Cemiyetin maksadı , akvâm-ı İslâmiyye'nin bir rûkn-i mûhîmi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî , içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla, Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.*" (1328) şeklindeydi. Komisyon bu maddenin "*Ocağın malsadı, Türklerin harsî birliğine ve medenî kemâline çalışmaktır. Ocağın faaliyet sahası bilhassa Türkiye'dir.*" şeklinde değiştirilmesini teklif eder. Hamdullah Suphi ve komisyonda bulunduğu halde Dr. Şükrü Eflâtun tasarıya karşı çıkarlar. Ancak bu tam bir karşı çıkış da sayılmaz; çünkü bu karşı çıkışın altında "bilhassa Türkiye" kaydının bizden sadece mânevî destek bekleyen dış Türkleri rahatsız edeceği endişesi vardır.(İmzasız,1334)

Tasarıyı savunan Nüzhet Sabit, Anadolu Türklerinin herkesten daha çok yardıma muhtaç olduğunu belirtir. Büyük Turan hayalini ümitlerle karşılamakla beraber, Türk Ocağının kuvvet ve kudretinin her tarafa yetmeyeceğini savunur. Tasarı oylanır ve "Bilhassa Türkiye" kaydının kaldırılmasına yönelik "takrir" kabul edilir.

Tasarıya destek veren Halide Edip söz alarak Turan idealinin gerçekleşmesinin güçlüğüne değinir ve bu görüşlerin "teorik olmaktan öteye"

²Üstel'e göre komisyon üyeleri, Halide Edip, Ahmet Ferit (Tek),Ziya Gökalp, Dr.Sabri,Şükrü Eflâtun,,Dr.Hasan Frit(Cansever),Dr.Selahaddin,Dr.Tevfik Remzi (Kazancıgil),Mehmet Emin(Erişgil) Beyazıt Nümüne Mektebi Müdürü Sadullah, Nüzhet Sabit,Hüsnü Hamid Sayman'dır.

geçemeyeceğini belirtir. Aceleye getirilen kararın yeniden gözden geçirilmesini teklif eder. Komisyon bunu gereksiz görse de Halide Edip'in ısrarı üzerine oylama tekrarlanır ;fakat sonuç değişmez.(İmzasız,1334)

Halide Edip'se bu konudaki ısrarını sürdürüp konuyu gazete sütunlarına taşır. Vakit gazetesinde yayımlanan yazısında bu konudaki görüşlerini daha açık dile getirir:

"Genç Türkiye bugün bütün evlâtlarının hizmet ve muhabbetine muhtaçtır. Genç Türkiye haricine kudretini, hizmetini götüren her gençTürk kendi obasının evinin hakkından almış,götürmüş demektir."

"Bugün ırklar birer faraziye fakat milletler birer hakikattir.(...)Kendi evini îmar edemeyen kendi evini alt üst bir halde bırakan adama (yeniden ev) hiçbir ev sahibi emniyet edemez...(..)Bırakalım siyasiyyat ve nazariyyat âtinin kardeş bağlarını, faidelerini hatırlasın,fakat biz faaliyyet sahasının kendi memleketimiz olduğuna inanalım ve bunda kendimizi de başkalarını da aldatmayalım." (ADIVAR,1334a)

Köprülü, yine aynı gazetede ona cevap verecektir: Kendisi gibi düşünenlerin , hattâ bazı Türkiyecilerin bile bu tavrı yanlış bulduğunu belirtecek ve fikirlerini açmaya çalışacaktır. İtraz noktalarından biri "Yeni Turan" yazarının bu fikirlerinin bütün Türkçülere atfedilebilecek olmasıdır. Kendisinin ırkçı değil "kültür milliyetçisi" olduğunu savunan yazar, bu kültürel benzerliklere örnekler verir. Köprülü, Türk isminin de ırkı değil milleti karşıladığını anlatır. İrkçılığa dayanan fikrin de Türkçülük değil Ural- Altaycılık olduğunu belirtir. Yazar ayrıca millet tanımında halkın kabulünü yansıtan"dili dilime, dini dinime uyan"ifadelerini geçerli kabul ettiğini anlatır. Son olarak da "Yalnız kendi hudutlarımızı düşünelim." fikrinin Osmanlı'nın bir dönem savunduğu fikir olduğunu ve Türkçülüğün ona tepki olarak doğduğunu belirterek bu fikri "muzır bir hodgâmlık" olarak niteler.

Köprülü kısaca, savaş şartlarında bulunan Türkiye'nin dış Türklerle bağlarını korumasının şart olduğunu belirtir. (KÖPRÜLÜ,1334)

Halide Edip bu konuda Tercüman-ı Hakikat'te yayımlanan bir yazıya cevap verirken ısrarla anlattığı şeylerin doğru anlaşılmadığından yakınacak; bu defa maddelendirerek aynı şeyleri anlatmayı deneyecektir. Türkçülüğün faaliyet sahasını iç içe geçmiş dairelere benzeten yazara göre merkezde yeni Türkiye olmalıdır. Onun üstünde dili-dini bir olanlar ve en dışta da dili-dini farklı Türkler...

Bunların hepsine kalben bağlı olduğunu belirttikten sonra bütün Türklük için tek dayanağın Türkiye olduğunu, onun için de faaliyetlere burdan başlamak gerektiğini anlatır. Bugüne kadar çok konuşulduğu halde hiçbir şey yapılmadığını belirterek "Bugün Türkçülüğün artık Türk'ü kurtaracak canlı bir vasıta olması zamanı gelmiştir."der. Önce bölgesel kalkınma, daha sonra güçleri birleştirmek başarıya ulaşmak için aynı zamanda bir teknik gerekliliktir bu. Dış Türklere bizim verebileceğimizden çok onların bize verebilecekleri olduğunu da belirtir.Yazının sonunda kendisinin de Turancı olduğunu söyleyecek ve "Müşterek idealin geniş yoluna herkes kendi mahallesinden, çarpık sokağından yürüyerek gidebilir." diyecektir.

Türkiye'den ümidi kesmiş gibi dışarıya yatırım yapmanın yanlış olacağını ve hayalinin bağımsız cumhuriyetler ve mamur Anadolu olduğunu söyler.

İmalı bir şekilde Yeni Turan yazarı olduğunu hatırlatan Köprülü'ye son olarak Yeni Turan'da da aynı bakış açısının hakim olduğunu anlatmaya çalışır. (ADIVAR,1334b)

Türk Ocağı bu tasarımı reddetmekle beraber bu fikirler Ocak dışına yayılacak; bunların bir uzantısı sayılabilecek Köycüler Cemiyeti (1919) kurulacak ve başkanı Halide Edip olacaktır. Nüzhet Sabit Anadolucu çizgiyi Vazife gazetesine taşıyacak, Ahmet Ferit, Nevsal-i Millî'de yayımlanan "Türk Ocakları" başlıklı yazısında Turancılığı eleştirdikten sonra hükûmetin izlemesi gereken politikayı şöyle özetleyecektir:"Edirne, Rize, Rodos, Süleymaniye. Bu kal'a-i erbaa dahilindedir ki milliyetten iktisâb-ı tevfiğe çalışılacaktır." (TEK,1330:189)

Halide Edip aynı yıllarda Büyük mecmuada yayımlanan yazısında halkçılık ve halka doğru tabirlerinin kullanımının yaygınlaştığını bir nevi moda haline geldiğini belirtecek bu hareketin sözle değil icraatla gündeme getirilmesi dileğinde bulunacaktır.(ADIVAR, 1919)

Türk Ocağındaki "Halka doğru" hareketinin uzantısı sayılabilecek bu gelişmelerin ardından Hilmi Ziya ve arkadaşlarının girişi görülecektir. Bir grup gencin okudukları ve Mükrimin Halil'in tarih araştırmaları bu fikirlerle bileşerek bir "hareket"e dönüşecektir.

Hareketin ilk merkezi Hilmi Ziya'nın babasının evidir. Reşit Kayı, Haluk Nihat, Hilmi Ziya hareketle ilgili zikredilen ilk isimlerdir. İlk faaliyetleri ise on iki sayılık el yazması Anadolu dergisi, Mustafa Nihat'ın daha sonra Geçmiş Zaman Masalları isimli kitapta topladığı masallar ve Hilmi Ziya'nın Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri isimli çalışmalarıdır. (ÜLKEN,1994:477)

Hilmi Ziya'nın 1924 yılında Ankara Erkek Muallim Mektebindeki oda arkadaşlarında biri de memleketçi şiirleriyle tanınan Faruk Nafiz'dir. Çamlıbel'in eserlerindeki Anadolucu yaklaşım, hareketin edebî ürünlere de yansımalarının ilk belirtileridir.

Türkçülerden fikir ayrılığı dolayısıyla farklılaşan Anadolucular, çok geçmeden kendi aralarında da ayrılmaya başlarlar. Bu gruplardan biri Anadolu'yu doğacak kültürün kaynağı ve hedefi olarak gören "kültürcü Anadoluculuk", diğeri ise harekete siyasî kimlik kazandırmak isteyen "ideolojik Anadoluculuktur". Ülken'e göre ideolojik Anadolucular, Monroe'nin "Amerika Amerikalılarıdır."düsturunu örnek alır.Bu ayrılıklara rağmen Anadolu Komandit Şirketi kurulur ve şirket Anadolu mecmuasını yayımlatmaya başlar. Şirketin de derginin de amacı Anadoluculuğu sistemleştirmektir. (ÜLKEN,1994:477)

Hareket belli dergi ve gazeteler çevresinde şekillenmeye devam edecektir. Bu dergilerin ilki Anadolu mecmuasıdır. "Doğup büyüdüğü yurdu lâıykıyla tanımadığını " fark eden aydınlar , bir Anadolu ilmi ve Anadoluculuk

mesleği oluşturabilmek için dergiyi çıkartırlar.”*Elimizde fikrimizin ışığı olduğu halde her köşeyi, her bucağı arayacağız;Türk istilâsından beri Anadolu’da ibda eden her nevi edebiyat eserini meydana çıkaracağız.*” iddiasını ilk yılın sonuna kadar korurlar.(Bayrı,1341:394) Anadolu mecmuası toplam on iki sayı çıkartılabilmiş olmasına rağmen bu hedefi duyurmada yeterli olmuştur.

Mecmuada Anadoluçuluk mesleği oluşturmak amacına yönelik hemen her alanda çalışmayla karşılaşırız;ancak yazarlar önceliği böyle bir çalışmanın gerekçesini ortaya koyabilmek amacıyla "Neden Anadoluçuluk ?" sorusunu cevaplamaya ayırmışlardır. Anadolu'ya yönelme gerekçelerini açıklamakla işe başlarlar:Anadolu'nun yılların ihmali ve horlanmışlığıyla tükendiği vurgulanırken onun gölgesinde yaşayanların bundan habersiz olduğu belirtilir.(Haydar Necip,1340a:278) Bu eleştirilerde muhatap İstanbul'dur;zaman zaman, Anadolu'nun kanıyla beslendiği iddia edilen bu şehre nefret kusulur; Türklüğün son mücadelesinde İstanbul bile Anadolu'ya cephe almıştır. Onlara göre bu şer ve fesat yuvasını söndürmek Cumhuriyetin birinci vazifesidir.(Haydar Necip, 1341b:409) Şiddeti farklı olsa da bütün Anadoluçuların vurgulama ihtiyacı duydukları bu tepki, bir anlamda hareketin ortaya çıkma gerekçesini de açıklar.

Dergide milliyetçi görüş içerisindeki yerlerini vurgulamak üzere kaleme alınan yazılarda Ziyaeddin Fahri, Mehmet Halit, Hilmi Ziya,Necip Asım imzaları; tarihle ilgili yazılarda Mükrimin Halil imzası dikkati çeker .(Bu yazılar yeri geldikçe değerlendirilecektir.) Bunun dışındaki yazılar Anadolu kültür ve edebiyatıyla ilgilidir ve onlar da ayrı bir bölümde değerlendirilecektir.

Anadolu mecmuasının önde gelen şairlerinden Necip Fazıl'a göre,hiçbir zaman kaleme alamayacağı “Anadolu Tarihi” çalışmasıyla gençleri bir araya toplayan isim Mükrimin Halil’dir.Öğretmenlik görevini yürüten Hilmi Ziya bu sırada muazzam bir felsefe okulu kurma çabasıdadır. Mükrimin Halil, Vakanüvis Abdurrahman Şeref Bey’in idarehanesinde tarihî araştırma-inceleme bürosunda çalışmaktadır ve tarihî yaklaşımlarıyla gençleri etkilemektedir.(Kısakürek, 1994:49) Bir yıl kadar sonra yazarların bir kısmı

çeşitli sebeplerle dergiden ayrılır,doğrudan bununla ilgisi olmaması gereken fakat belirtilmeyen sebeplerle derginin yayın hayatı sona erer. Derginin yayımlanmasından bir süre sonra karşısına çıkan fırsatı değerlendiren Necip Fazıl, Paris'e öğrenci olarak gitme hakkını kazanır; Ahmet Hamdi de görevli olarak Erzurum'a gitme hazırlığı içindedir. ³

Ülken de Mükrimin Halil'in tarihle ilgili çalışmalarının kendilerine önayak olduğunu belirtir. Yazacağı büyük tarih çalışmasıyla gençleri harekete geçiren Mükrimin Halil, gerçekten de on beş ciltlik bir Anadolu tarihi yazmayı planlamış; araştırma ilerledikçe bunun istediği şekliyle mümkün olamayacağını anlamış, birkaç nesil süren monografilerden sonra bir senteze ulaşılabilceği kanaatine varmıştır. Hem dostlarından hem de devlet adamlarından teşvik görmesine rağmen siyasî bağlantılar kumaktan çekinmiş ve sonunda kabullendiği şekliyle ancak birkaç monografi yazabilmiştir. (ÜLKEN,Tarihsiz:1716)

Harekete bir başka boyuttan katılan isimler okul yıllarında çok samimi arkadaş olan Mehmet Kaplan,Cahit Okurer,Ali Ölmezoğlu'dur.

Mehmet Kaplan, Sivrihisarlıdır. Ailece uzun savaş yıllarında türlü yokluklara katlanmak zorunda kalırlar; savaş sebebiyle yedi yıl göremediği babası yanlarına dönünce daha iyi şartları yakalamak ümidiyle Eskişehir'e taşınırlar. Ne var ki yoklukla mücadele burada da bütün yoğunluğuyla devam eder. Daha sonra aynı fikirleri paylaşacağı Ali Püsküllüoğlu'na yazdığı mektup bu yıllardaki kötümserliğini bütün açıklığıyla yansıtır. Ancak,yine bu yıllarda kütüphane ve kitaplarla tanışması bütün dünyasını değiştirecek, ona yeni ufuklar açacaktır . Kültürümüz tarihimizle ilgili okudukları onun Anadolu

³ Tanpınar ,Erzurum'a ürkek adımlarla gider; ancak şehre ve insanlara kısa sürede ısınır; yıllar sonra Beş Şehir'i yazdığında en geniş bölümü Erzurum'a ve insanlarına ayırır. Kendisi gibi Erzurum'a görevli giden Kaplan'a yazdığı mektupta Anadolu'yu daima sevdiğini, içinde bir tarafın o fakir evlere,dar sokaklara, insanın o mutlak denecek yalnızlıkta bir birine sokuluşlarına aşık olduğunu yazar;(OKAY,1990:217) ancak Anadolucularla fikrî bağlarını koruduğunu ortaya koyan bu ifadelerle rağmen onların bulunduğu yazı ortamlarında bir daha bulunmadığı,kısaca net bir destek vermediği görülür.

insanına bakışını değiştirecektir. Bu yıllardan başlayarak kendisini Anadolu insanının sesini duyurmaktan, dertlerine çare üretmekten sorumlu hissedecektir. (KERMAN, 1998:250)

Yüksek Öğretmen Okulu yıllarında bu endişelerle İstanbul'dadır ve daha sonra her biri Anadoluculuğu çeşitli açılardan yorumlayan isimlerle biraraya gelir. Önce Cahit Okurer ve Ali Püsküllüoğlu'yla buluşurlar. Bu üçlünün Yüksek Öğretmen Okulunda memleket meseleleriyle ilgili sohbetlerine daha sonra Mümtaz Turhan ve Nurettin Topçu da katılacaktır. (Kaplan, daha sonra Doktora çalışmalarını yürütürken Prof.Dr.Mümtaz Turhan ve Prof Dr. Mükrimin Halil Yınanç'ın Psikoloji ve Türk Tarihi derslerini de takip edecektir. (KERMAN, 1888:4) Zaman içerisinde bu isimlerin Anadoluculuk hareketine farklı noktalarda katıldıkları; hareketi farklı çizgilerle zenginleştirdikleri görülecektir. (KABAĞLI, 1987:23)

Hareketin önemli isimlerinden biri de Remzi Oğuz Arık'tır. Arık, okul yıllarında Türk Ocağı üyesidir ve Turancılığa sempati duyar. 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim için yurt dışına gönderdiği ilk öğrencilerden biri olarak Fransa'ya gider. Fransızların kültür ve tarihe bakışları noktasında yoğunlaşan Arık'ın Paris'teki arkadaşları arasında Nurettin Topçu, Ahmet Kutsi, Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri gibi isimler de vardır. Bu yılları Nurettin Topçu şöyle anlatır:

"Nefsine güvensizlikle Avrupa merkezlerine giden , zorbalıklara tahammül etmeye , kuvvetliden korkmaya alıştırılmış, sinmiş ve bu yüzden kurnazlığı ideal sanmış Anadolu çocuklarına karşı Remzi Oğuz, 'Elbette memleketi, tarihi sen kurtaracaksın, değilse neye geldin? Diploma mı götüreceksin?' sözleriyle karşılık vermişti. Bu itibarla hepimizi kendimize getirmişti. ' Sen bizim çalışmamıza, fikirlerimize ne karışıyorsun ? Bu selahiyeti kimden aldın?' şeklinde itiraz edenleri Remzi Oğuz şu susturucu cevabı vermişti: 'Ben bu vazifeyi vicdanımdan ve onun sahibi olan Anadolu'dan aldım.' Remzi Oğuz bu noktada 'Ben bu kontrolü yapmaya mecburum. Kendimize dikkat etmezsek çökeriz. Elimizde kalan pek az şey .Senin henüz nefsinde güvenin yok. Halbuki dünyayla boy ölçüşmeye mecburuz. Anlıyor musun alakamın sebebini? İster istemez bu medeniyete karışacağız. Hem de

kendi kendimizin kalarak. Kendimizi kaybettik mi müstemleke oluruz. Anadolu Anadolu olarak garplılaşacaktır.' Söзlerini söyledі. Remzi Oğuz, Paris'teki talebelere gerçekten bir müşahit, müfettiş ve veli olduğunu 1930 yılında ilk defa Türk Talebe Cemiyeti'ni kurarak isbat etmişti. Onun bu husustaki ilgi ve çalışmaları şöyle idi: Sanat enstitüsünün çevresinden geçerlerken birisi gözleri ateş ve asabiyet, tenefüsü şiddet ve mücadele, adımları irade ve karar yüklü birisi yakalarından tutar, sarsar ve onların uykuyla mahmurlaşmış gözlerini açardı.'Söyle bugün Anadolu için ne düşündün,Türk çocuğu söyle!' derdi. Remzi Oğuz, Paris'te çok müspet işler görmüştü. Bu adamdan kurtulmak kabil miydi? Kurtulamadık,ona teslim olduk."(SEZER, 1976 :50-51)

1940'lı yıllarda milliyetçilikle ilgili farklı tekliflerini sistemli şekilde yaymaya başlayan Arık'ın fikirlerinin şekillenmesinde bu yıllar etkili olacaktır. 1931 yılında çıkartılan Çığır mecmuası Remzi Oğuz, Cahit Okurer,Mehmet Kaplan gibi genç isimlerin Anadolucu fikirlerini yaymada etkili bir vasıta olmuştur.Ayda bir çıkartılan dergide başlığın altında "ilmî , edebî ve terbiyevî bir dergi" olduğu yazılıdır. Bolu'da ,Muallim Vasfi tarafından çıkartılan derginin ilk sayısında "Gaye"si ,Türk kültürünün zaruret ve ilhamlarına sarılarak tabîî ve millî kıymetleri araştırmak olarak açıklanmıştır.(İmzasız 1931:1)

On yedi yıl gibi uzun bir süre yayın hayatına devam eden derginin etkin isimlerinden biri de Hıfzı Oğuz Bekata'dır. Hıfzı Oğuz Bekata,Türk Milleti için isimli yazısında coğrafyayı bu milleti bir arada tutan bir bağ olarak kabul ettiğini tekrarladıktan sonra Türk milletinin insanlık mukadderatında oynayabileceği büyük role hizmet etmek amacıyla olduklarını açıklar.(Bekata 1940 :1)

Anadolu Mecmuasının çıktığı tarihten 1950'li yıllara uzanan zaman diliminde Anadolucu anlayışı toplumun her kesimine yaymayı hedef alanların çıkarttığı pek çok süreli yayınla karşılaşırız. Bunlardan biri de Dönüm'dür. 1932 yılında çıkartılan Dönüm mecmuası doğrudan köye yönelen bir dergidir;derginin çıkartılış maksadı ziraatçilerin iştirakiyle bir fikir âlemi oluşturmaktır Ankara'da yayımlanan derginin sahibi Dr. Şevket Raşit'tir.

Ziraatle ilgili yazılarda da bu imza dikkat çeker. Pratik olarak köyde kullanılabilecek bilgilerin yanında dergide sağlık ve eğitim üzerinde ısrarla durulduğu, bazı şehirlerin tanıtıldığı görülür.

İlk yılın muhasebesinin yapıldığı sayıda "memleketçi" çizgilerinin altı çizilir. Yayınlarında öğretmekten çok düşündürmeyi hedeflediklerini kaydederler; çünkü onlara göre Anadolu insanını geleceğe ışık tutabilecek potansiyele sahiptir ve yapılması gereken onu harekete geçirmek ,kendine güven duygusunu geliştirmektir. (Dr.S.Raşit,1933:1)

Otuz altı sayı çıkartılan dergi yayın hayatına 1935 yılına kadar devam eder. Çığır'da çıkan Dönümle ilgili yazıda derginin ilmi kütüphanelere mahsus bir faaliyet olmaktan çıkarıp yerli bir kurtuluş vasıtası haline getirdiği kaydedilir. (İmzasız,1940:63) Gerçekten de dergi bütünüyle köy insanı seviyesinde hazırlanmış, teferruata kaçmadan pek çok konu işlenmeye çalışılmıştır.Konulara tek yanlı yaklaşımdan kaçınılmıştır;eğitim problemi üzerinde ısrarla durulması, köy insanı ve yönetici bakış açısından objektif olarak problemin ortaya koyulması derginin kendine biçtiği misyon açısından kayda değer bir ayrıntıdır.

Anadolucu çizgideki dergilerin en önemlilerinden biri de Millet'tir(1942). Remzi Oğuz'un Yazı İşleri Müdürü olduğu dergide, Arık'ın Anadoluculuk adına en önemli yazıları yayımlanır. İlk sayıdaki imzasız yazıda derginin yayın anlayışı vurgulanırken "milletle ilgili herşey"in ilgi alanlarına girdiği; millet gerçeklerini önce kendi vatanlarında, sonra bütün dünyada aramaya çalışacakları belirtilir. "Bu milletin olarak ve bu milletin kalarak milletler arasında yer alabilmek için" milleti şuurlandırmayı planlarken ,özellikle onu "iki milyarlık vâveylâ" olarak niteledikleri boş hayallerden onu uzak tutmaya çalışacakları vurgulanır. Dergide Remzi Oğuz'un yazıları nitelik ve nicelik olarak ağırlığını hissettirirken Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri, Mehmet Kaplan, Hüseyi Avni Göktürk imzaları da dikkat çeker.

1940'lı yılların milliyetçi dergilerinden bir de Bizim Türkiye'dir. Haftalık siyasî dergi olarak yayın hayatına atılan derginin yazı kadrosunda yine Remzi Oğuz, Nurettin Topçu, Cahit Okurer, Mehmet Kaplan isimlerine tesadüf ederiz. İlk sayının kapak içinde "Türk'ün Türkiye'si, Türkiye'nin Türk'ü bir birinden ayrılamaz" vurgusu yapılmıştır;ancak, derginin özel olarak Anadolu'cu çizgiden çok milliyetçilik üzerine yoğunlaştığı ve siyasî yazılara ağırlık verdiği görülür. Bu yoğunluktan da anlaşılabileceği gibi Anadolu'cu yazarlar ciddî bir yayın faaliyetiyle milliyetçi camiada seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Hedef kitlelerinin milliyetçi camia olduğu bu çizgiden anlaşılır.

Remzi Oğuz, Anadolu'culuğu ideolojik değerlendirenlerdir; hareketin bir gereklilikten ortaya çıktığını belirtir. Ona göre kendi yolunu, birliğini, teknik seviyesini, sanat ve ilim şahsiyetini bulmamış, kurtuluş çarelerini ithal ideolojilerde arayanları hiçbir rejim kurtaramaz. Ağırlık merkezi bu memleket olan , bütün kaynakları "yerli " olan çözümlere ihtiyaç vardır. (ARİK ,1944a :265)

Arık'a göre o zamana kadar başka hırs ve heveslerin malzemesi olan Türk halkı bu yeni hareketin kaynağı ve hedefi olacaktır. Bu , Türk soyunun gerçeğine ve onun yarattığı kültüre dayanan bir ideoloji olacaktır. Kendine "katılanlar"ı da bir değer olarak kabul ettiği için hareketin Türkçü değil, milliyetçi kabul edilmesi daha doğrudur. Hareket, Türk kültürüne kalben bağlı, olmakla beraber hareketin çerçevesi olarak Türkiye'yi kabul eder. Kendisinde olana ve çevresine yapıcı ve sevgiyle yaklaşır.(ARİK,1992b:173)

Anadolu'culuk bir tepki hareketi midir, bir tekâmül müdür, sorusuna verilen cevaplar muhtelifdir. Meselâ Kaplan, hareketi bir tekâmül olarak görür ve fikir babası olarak da Yahya Kemal'i kabul eder. Fikrî bir temele dayanan Turancılık zaman içerisinde ayaklarını yere basmış ve karşısına Anadolu'culuk çıkmıştır.

Dönemin önemli özelliklerinden biri milliyetçilerin kendilerini sorgulamasıdır. Milliyetçi kimdir, sorusu farklılaşmaya sebep olurken

milliyetçilik anlayışının netleştirilmesi gerekliliğini de ortaya çıkartır. Özellikle bazı grupların anti-komünizmi milliyetçiliğin ana hedefi olarak belirlemesi milliyetçiler arasında da eleştiri konusu olmuştur; 1960'lı yıllarda ortaya çıkan bu tepkiye Anadolucular da katılırlar. (NAMIKOĞLU,1969:7)

Kaplan'a göre Anadoluculuk tabîî bir gelişimin sonucudur. "Dili bir" toplulukları birleştirmeyi hedef alan Gökalp'i ,Anadolu'daki tarihî seyrin bir milleti oluşturduğunu savunan Yahya Kemal takip etmiştir. Beyatlı'ya göre Anadolu'daki Türklerin artık dili de farklıdır kültürü de... Mehmet Kaplan, diğer Anadolucuların aksine hareketteki Yahya Kemal etkisini açıkça belirten tek isimdir. Yahya Kemal, ilk gençlik yıllarında gittiği Paris'ten kendi tarih ve kültürünü keşfederek dönecek ve farklı arayışlara kaynak teşkil edebilecek fikirlerini ders ve sohbetlerinde ortaya koyacaktır. Bu yıllarda Yahya Kemal'in dikkati Anadolu'ya yönelmiş değildir; o, sadece tarihe bakış açısı, Türk tarihinin başlangıcını belirleme, vatan konularında arayışları olan gençlere ufuk açmış görünür. İstiklâl Savaşı sonrası bütün dikkatini Anadolu'ya yönelten aydınların Anadolu merkezli bu hareketi takdim ederken Yahya Kemal'i anmamaları normal karşılanmalıdır; ancak özellikle kavramlarla ilgili fikirleri gündeme geldiğinde bu hareketin tarih, vatan, millet anlayışlarının ilk olarak Yahya Kemal'le fikir tarihimize girdiği görülecektir.

İstiklâl Savaşı'ndan sonra çok farklı bir zemin vardır karşımızda:"Mahrumiyet ve sefaletiyle çıtırçıtır" bir Anadolu...Bu şartlarda onu görmezden gelmek mümkün değildir. Anadoluculuk onun için kaçınılmaz bir harekettir. "Bu mahrumiyet ve sefalete göz yumularak hayallere dalınamazdı" ; Anadoluculuk Türk aydınlarının realist bakışıdır. Kaplan'a göre aydınlar "Bu zaruret neticesi, biraz da istemeye istemeye realist oldular." Bu noktada şartları hızla değiştirme arzusu aydınların hepsini inkılapçı yapmıştır. Farklılaşan nokta bu inkılâbın nereye dayandırılacağıdır. (KAPLAN, 1969d:64)

Anadoluculuk yerine zaman zaman "Yeni Türk milliyetçiliği" ifadesini kullanan Kaplan'a göre milliyetçiliğin en önemli vasıflarından biri "zamanın

şartlarına uyması"dır. "Yahya Kemal ve Ziya Gökalp mizaçları, fikirleri ve temayülleri birbirine zıt iki milliyetçi idi Fakat ikisi de kendi kendilerine sadık kalarak Türk milliyetçiliğine yeni kıymetler getirdi." Zamanın gereği olarak milliyetçiler yine bir değişimi gerçekleştirip Anadolu'yu ön plana çıkarmışlardır. (KAPLAN ,1969e:84-89)

Kaplan,daha sonraki yıllarda kendisinin de içinde bulunduğu bu hareketin bugün yeterince araştırılmamış" olan Anadoluçuluk olduğunu belirtecek ve isimlendirmedeki farklılığı ortadan kaldıracaktır. Hilmi Ziya'yı anlattığı yazısında konuyu daha da netleştirecek Anadoluçuluğun "cumhuriyet devrinin sosyal şartlarına uygun bir milliyetçilik" olduğunu belirtecektir ve bu yaklaşımın realist çizgisini yine vurgulayacaktır. (1974:5)

Anadoluçuluğa İslâmî bir boyut kazandıran Nurettin Topçu'yu ayrı bir yerde değerlendirmek gerekir. Topçu, Erzurumlu bir ailenin oğludur. İstanbul'da doğup büyümüş, parlak bir orta öğrenimin ardından 1928 yılında burslu olarak Paris'e gitmiştir. Lise eğitimini tamamlamak üzere gittiği Fransa'da Remzi Oğuz, Ziyaeddin Fahri'yle arkadaşlık ettiğini Remzi Oğuz vesilesiyle daha önce de belirtmiştik. Nurettin Topçu'nun bu yıllarda Hristiyan mistik düşüncesiyle tanıştığı ve dostluk kurduğu Malrouk Blondel'den yoğun olarak etkilendiği kaydedilmektedir.

Lise öğrenimi için gittiği Paris'ten 1934 yılında Sorboune Üniversitesinde tamamladığı Felsefe Doktorası diplomasıyla yurda döner . İlk görev yeri Galatasaray Lisesidir: ancak, burada bir öğrenci velisiyle sürtüşmeye girince İzmir'e sürgün gönderilir. Demokrat Parti zamanına kadar yönetimle bir türlü anlaşamamış, muhtelif vesilelerle takibata uğrar ve sürgün edilir. İzmir yıllarında çıkarmaya başladığı Hareket mecmuasını muhtelif aralara rağmen ölümüne kadar çıkartmaya devam eder; dergi onun ölümünden sonra da bir dönem yayımlanır .

Hareket dergisi, Anadoluçuluk hareketinin en önemli yayın organlarından biridir. İsmi Blondel'in "Hareket Felsefesi"nden alan dergi

1940'lı yılların "muhalif "dergisidir;ideolojik bir tavrı olmamasına rağmen özellikle ilk devirlerinde Anadolucu çizgiye yakın olduğu görülür. Dört kez ara verilmesine rağmen kırk iki yıl yayın hayatına devam eden dergi, toplam 186 sayı yayımlanmıştır. Derginin ilk dönem yazarları arasında Cahit Okurer, Mehmet Kaplan, Remzi Oğuz Arık, Ali Nihat Tarlan gibi isimler dikkati çeker.

C) Kaynaklarda Anadoluculuk Hareketi

Anadoluculukla ilgili en önemli kaynak Hilmi Ziya'nın Düşünce Tarihi'dir. Yazar bu eserinde hareketi "memleketçilik" başlığıyla değerlendirse de grupla ilgili en detaylı bilgileri ondan edinmekteyiz. En büyük problem, değişik kaynaklarda bu harekete bağlanan isimlerin farklı oluşu ve bir birleriyle bağ kurulmadan tanımlanmalarıdır.

Yeni Türk Ansiklopedisi Anadoluculuğa ayrı bir başlık açmamış Nurettin Topçu maddesinde onu değerlendirmeyi uygun görmüş; dolayısıyla hareketi ona bağlı açıklamaya çalışmıştır. Ansiklopedi'de hareket kısaca değerlendirildikten sonra "ciddî, saygıdeğer muhtevalı aydınlar hareketi" olarak takdim edilmiş; harekete kimlerin katıldığı belirtilmemiştir. Nurettin Topçu önde gelen mensuplardan biri ve "son merhalede hareketin üstadı ve manevî lideri" olarak gösterilmiştir. (1985b:4153)

Hareket, Ana Britanica'da Remzi Oğuz'a bağlı (1986:276);İslâm Ansiklopedisi'nde, Anadolu Mecmuası ve çevresindekilere bağlı açıklanmıştır.(1991:144) Beşir Ayvazoğlu ,İslâm Estetiği ve İnsan'da hareketin ismini Mustafa Kutlu'yla anar ve Nurettin Topçu'ya paralel olarak romantik Anadoluculuğu savunduğunu ifade eder.(AYVAZOĞLU,1989:378) Bozkurt Güvenç "Anadolucu" olarak büsbütün başka bir isimden bahseder ve Eyüboğlu şahsında "Mavi "hareketini kasteder. (GÜVENÇ,1994:47)

Hareketi en geniş kapsamlı veren Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'dir. Burada Anadolu Mecmuası yazarları tarafından başlatılan hareketin farklı

cephelerde farklı savunucular bulduğu kaydedilir. Anadolu Mecmuası yazarları: Mükrimin Halil, Hilmi Ziya,Ziyaeddin Fahri birinci kuşak,Remzi Oğuz, Necip Fazıl,Ahmet Kutsi,Ahmet Hamdi(Tanpınar), ikinci kuşak olarak değerlendirilirler. Ansiklopediye göre Çığır, Dönüm, Millet mecmualarında "romantik eğilimler taşıyan Anadoluocular" toplanmışlardır. 2.Dünya Savaşı sonrası Nurettin Topçu, Hareket'te İslâmî ve mistik bir açıdan, Mümtaz Turhan, Ölçü ve Yol'da pozitif ilimci bir görüşle Anadoluçuluğu yorumlarlar. Cahit Okurer ve Mehmet Kaplan da yazılarıyla harekete katılırlar. (1977:135)

Erol Güngör devre hakim olan üç ideolojiyi alır;Anadoluculuk ve Türkçülük hareketlerini mukayese ederken bir yandan da inkılapçılara karşı aldıkları konumu değerlendirir. Güngör, her iki hareketin de kaynağının Ziya Gökalp olduğunu savunur.Pek çok yönden farklılaşmalarının yanında inkılapçıların tarihe bakış tarzına muhalif olma noktasında birleştiklerini belirtir. Ona göre Anadoluocular,inkılapçıların Türk tarihini bir yandan tarih öncesi devirlere dayandırırken diğer yandan Cumhuriyet'le başlamış göstermeye çalışmalarına itiraz ederler.

Bu iki hareket ayrıldıkları noktalarda zaman zaman inkılapçılarla birleşirler: Meselâ Türkçüler de inkılapçılar gibi İslâmlaşma sürecini millî şuurdan uzaklaşma olarak kabul ederler. Öte yandan Türkçüler iktidara muhalefeti tercih ederken Anadoluocuların bazıları iktidara girerek yönetimi halka yakınlaştırmada aktif rol oynamayı tercih ettiler. Farklara gelince Türkçüler ve Anadoluocuların ideolojilerinin kaynağı Türk tarihi , inkılâpçıların Batı'dır. (GÜNGÖR,1986:154-155) Güngör Anadoluçuluk hareketini ortaya koymak yerine diğer ideolojilere göre aldığı konumu belirlemeyi tercih etmiştir; ancak tesbitleri hareketi tanıdığını ortaya koymaktadır.

Kaynaklar tarandığında, kendilerinin Türkçülerden farklı olduğunu ısrarla tekrarlamalarına rağmen Anadoluçuluğun bağımsız bir ideoloji olarak kabul edilmediğı, "milliyetçiler" başlığı içinde Türkçülerle aynı muameleye tabi

tutuldukları ortaya çıkar. Bu kendilerini ifadeye yetersiz kalmalarından çok devrin siyasi şartlarıyla açıklanabilir.



II.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİNİ ŞEKİLLENDİREN KAVRAMLAR

Anadolucular kendilerini ifade ederken belli kavramlar üzerinde yoğunlaşırlar; biz de hareketin sınırlarını belirlerken bu kavramlardan yararlanmaya çalıştık. Milleti oluşturan temel kavramlara geçmeden önce millet, milliyetçilik anlayışlarını açıkladık .

A) Millet

Anadoluculuk hareketinin çıkış noktası millet ve milliyet kavramlarının ele alınışındaki farklılıktır. Bu farklılığı tespit etmeden hareketi ve yapmak istediklerini bir zemine oturtmak mümkün değildir. Bu sebeple öncelikle terminolojinin esasını oluşturacak bu kavramları nasıl değerlendirdiklerini açıklamalıyız.

Millet kavramına bakıştaki farklılık Anadolu mecmuasının ilk sayılarındaki Hilmi Ziya, Mükrimin Halil imzalı yazılarda sezilmesine rağmen teorik ve metodolojik bir izaha girilmediği görülür. Ancak beşinci sayıda yer alan Ziyaeddin Fahri'nin "*Milliyet Meselesi*" isimli yazısında bu konuyu gündeme getirdiği görülür(1340:179):Yazının kaleme alınış amacı Ziya Gökalp ve Hamdullah Suphi'nin fikirlerinin "hakikî" milliyet prensibiyle alâkasını tespit etmektir.

Ziyaeddin Fahri,"*Türk dediğimiz zaman kastettiğimiz mânâyı da beraber söylemek zaruretindeyiz.*" diyerek o zamana kadar bu ifadenin içi boş bir kalıp olarak kullanıldığını îma eder. Yazara göre bugün Anadolu'da bulunan

Türklük uzun yıllar önce büyük ve kavmî Türklükten tamamen ayrılmış, kendi istiklâliyeti içinde kendine has bir mevcudiyet ortaya koymuştur. Bu tespit ırka dayalı millet fikrinden uzaktır. Yazarın Gökalp ve arkadaşlarını eleştirdiği nokta da budur. Milliyet nazariyeleriyle bu farklılaşmayı görmeleri ve buna uygun teklif geliştirmeleri gerekirken onlar kavmî esasa dayanan bir anlayışla hayallerin peşinde koşmaktadırlar. Görüldüğü gibi Anadolucular, Gökalp ve arkadaşlarını milleti soyut bir kavram gibi belirsiz bırakmış olmaları ve tarih içindeki değişimi yok saymaları noktasında eleştirerek işe başlarlar.

Daha çok Turancılığın tenkidine ayrılan bu yazıdan altı ay sonra aynı mecmuada bu defa Mehmet Halit'in konuya daha sistemli yaklaştığını görürüz(BAYRI,1341:313):Yazar,başta millet tanımını yapıyor:"*Vatanı ve harsı müşterek olan heyettir.*" diyor. Bu coğrafyayı ön plana alan bir tanımdır. Ona göre vatan müşterek olmadıktan sonra terbiye ve duyguda iştirakin sağlanması mümkün değildir;çünkü terbiye tamamen muhitin eseridir. Dolayısıyla vatan milleti oluşturan unsurları kaynaştıran bir potadır.

Yazıda hedef yine Gökalp'tir. Yazar, Gökalp'in millet tanımındaki boşluğa işaret eder. Onun millet tanımında vatan kavramına yer vermemesini eleştirir ve"*Milleti tertip eden fertler arasında o rabıtaıyı itmam edecek kuvvet vatan iştirakidir.*" diyerek Gökalp'in de millet olarak gösterdiği oluşumlarla bunu teyit ettiğini ifade eder.

Yazar daha sonra Türk adını ele alır ve bunun bir millet adı olmadığını,ırk unvanı olduğunu; ondan pek çok milletler çıktığını ifade eder. Anadolulular , Azerbaycanlılar, Türkistanlılar bu milletlerden bazılarıdır.

"Bunların hepsi bilâ şek Türk'türler; fakat, bir milletten değildirler. Bir milletten olabilmeleri için hars ve vatanlarının bir olması îcap eder. Halbuki vatanları yekdiğerinden ayrı hattâ harsları da birbirinden başkadır.(...)'Türk milletindeniz' demek ırkımızın ismini tahsîsen kendimize izafe etmek ve Türk ırkından gelen diğer milletlerin bu isim üzerindeki hakkını inkâr eylemektir."

Bizim Türk milletinden değil Türk soyundan olduğumuzu savunan yazar, Türk soylu diğer milletlerin unvanlarını ya tarihlerinden veya muhitlerinden aldıklarını belirtir. Bizim de ismimizi seçerken buna dikkat etmemiz, tarihimiz veya muhitimizden yararlanmamız gerektiğini anlattıktan sonra kendi kabullerini dile getirir: *"Biz Anadoluluyuz; vatanımız Anadolu, milletimiz Anadolu milletidir."*

Ziyaeddin Fahri'nin işaretlerini takip eden Mehmet Halit'in millet tanımını ve kendi anlayışlarını netleştirdiği görülür. Vatan unsurunun yer almadığı bir millet tanımının yapılamayacağını çünkü vatanın diğer unsurları kaynaştırıcı bir fonksiyonunun olduğunu vurgular. İkinci olarak ırkla milletin karıştırıldığını savunur. Türk'ün bir soy ismi olduğunu bu soydan zaman içinde farklı coğrafyalarda pek çok millet ortaya çıktığını Anadolu'da şekillenen millete de artık Türk denilemeyeceğini "Anadolu milleti" nin daha uygun olacağını savunur. Coğrafyanın milleti oluşturmadaki rolü daha önce de gündeme getirilmiş bir fikirdir; ancak çok köklü olmasa da milletimizin ismi konusundaki teklif bütünüyle yenidir.

Anadoluculuk fikrinin şekillendiği ilk yazılardan itibaren vatan fikriyle iç içe olan bu millet anlayışı karşımıza çıkar. Daha sonraki yıllarda Anadolucu çizgisiyle tanınan Çığır'da yayımlanan yazılarda da aynı millet anlayışının farklı ifadelerle dile getirildiği görülür .(AKYÜZ,1937:17)

Millet kavramını tarifler işe başlamak isteyen Ali Kami Akyüz de farklılıklardan yakınlardan bu konuda herkesi memnun edecek bir tanıma ulaşamadığını anlatır:

"En kısa bir tarif olmak üzere kültür ve mefkure birliği ile birbirlerine bağlı vatandaşların teşkil ettikleri siyasî ve içtimai bir heyettir. Bu tarif bazı esaslara dayanır: siyasî birlik, dil birliği, yurt birliği, ahlakî karabet, ırk ve menşe' birliği , tarihî karabet."

Akyüz, millet ve halk kavramlarının nüanslarına rağmen birbirinin aynı sayılabileceğini söyler. Bu milleti belirleyen ırkî unsurları yok saydıkları

anlamında yorumlanmamalıdır. Yazar ,ırkı bütünüyle reddetmemekle beraber ırk birliğinin ırkların çok karıştığı yerlerde millî birliğe temel olmaktan çıktığını ifade eder.

Akyüz,vatanseverlik ve milliyetçiliğin de aynı şekilde ayrılmaz kavramlar olduğunu vurgular. Vatanın dar manada doğup büyüyen yer,geniş manada milletin işgal ettiği ülke olduğunu ifade eder. Görüldüğü gibi bugün nüanslarla birbirinden ayrı kabul ettiğimiz halk ve millet ; vatanseverlik ve milliyetçilik kavramları Anadolucu bakış açısında birleşmiş görülmektedir.

Millet kavramını coğrafyayla irtibatlandıran en net ifadeler şüphesiz Remzi Oğuz'a aittir. Bu alandaki makalelerini topladığı esere verdiği isim onun hareket noktası hakkında ipuçları verir:Coğrafyadan Vatana . Esere adını veren makale önce Millet mecmuasında yayımlanmıştır. Makalede toplumların kimlik kazanması için zaman içerisinde bir mücadeleyi paylaşımları gerektiği , yani bir tarihin gerektiği ve bu tarihin üzerinde yaşandığı ,toplumların şuuruna kazınan hatıraları somutlaştıran bir coğrafyanın, yani vatanın gerektiği savunulur ; böylece milleti oluşturan iki ana unsur, tarih ve vatan olarak belirlenmiş olur.

Makalede bu konuda çarpıcı ifadelere yer verilir: (1942c:33-36)

"Müşterek tarihi yarattıran işlerin, felaketlerin ve saadetlerin potasında eriyip coğrafyaya dökülerek onu vatanlaştıran topluluk; akıcı olmaktan, muayyenetsizliğe her an namzet kimseler olmaktan çıkar,millet olur. Ve artık nesiller tarihin boyunca şu vatandan ve şu millettendir. Fertlerin hayatı için muayyenetsizlik bitmiş ,muayyeniyet başlamıştır Bu bakımdan, milliyet fikrinin esası da vatanla, vatanın doğuşuyla başlamıştır."

Yazar bu tespitlerden sonra kendi milletimizi değerlendirir:

"Hakikat şu ki, biz Türk soyundan gelmiş ve Anadolu'da doğmuşuz. Soyumuzun geçirdiği ilk yerleşme macerası bittikten, vatan kurulduktan, soyumuz ve vatanımız adını,damgasını aldıktan sonra doğmuşuz, yaşamamız,

adımız,sanımız artık muayyen bir kader çerçevesine girmiştir.”

Bu tespitler Anadolu öncesindeki milletimizin varlığının hiç göz önüne alınmadığının da ipuçlarını verir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önceki macerası tesadüflerle şekillenmiş; bugün bu coğrafyada yaşayanları ilgilendirmeyen bir süreçtir. Böylece biz Anadolu'yu vatan seçtikten ve yerleşik hayata geçtikten sonra milletleştik, anlayışı ifade edilmeye çalışılır.

Buna rağmen Arık'ın daha sonraki makalelerinde ırk faktörünü de bütünüyle göz ardı etmediğini görürüz.(1943b:30) Milliyetçiliklerinin en büyük vasfının gerçekçiliği olduğunu vurguladıktan sonra bu gerçeklerin başında “Türkiye'ye adını veren,Türkiye'nin dünyada hiçbir değerle ölçemeyeceği büyük,mukaddes Türk kütlesi”nin geldiğini belirtir.

“Bütün milletlerin başladığı tesadüfler sahasını yenip iki milyara yakın insanlığın kaderi arasında kendine mahsus bir kader, yaşama, düşünme, zevk alma şekli yaratan Türkmen kütlesi! Bu esas demografi,bu asıl nüfus manzarası bu memleketin dil,nüfus,toprak,sınır ,siyaset, maarif, iktisat, sağlık vesaire gibi bütün devlet çalışmalarının hedefini çizer. Bu çalışmaların kimin için,kimin adına, kimin müsaadesiyle yapılması gerektiğini, mümkün olduğunu gösterir.”

“Esas, asıl” gibi kelimelerle nitelenen Türkmen varlığı Anadolu coğrafyasında milletleşen toplumun mayasıdır. Özellikle kültür, bu mayadan kaynaklanmaktadır. Arık, ırkçılığı reddetmesine rağmen(!) Anadolu'da Türkmen kimliğini yok sayan bir yapılanmaya karşı olduğunu açıkça ifade eder. Arık'ın gösterdiği bu hassasiyetin Anadolucuların hepsinde bulunduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

Mümtaz Turhan, millet olmayı toplumların şahsiyet kazanması olarak kabul eder. Başarı kazanabilmek ,varlığını kabul ettirebilmek için millet olmanın şart olduğunu belirtir.(1942:261)

“Millet haline gelmemiş cemiyetlerden de büyük çapta hattâ normal işler bekleyemeyiz.(...)Nasıl bir şahsiyet ancak şahsiyet haline geldikten sonra muayyen bir dünya

görüşüne,şuurlu bir siyasî kannaaate sahip olabiliyorsa bir cemiyet de ancak millet haline geldikten sonra bir idare , siyaset, iktisat rejimini seçmekte mesul muhtar olabilir.”

Bu çerçevede millet olmanın bir realite değil “zaruret” olduğunu ifade eder. Anadolucularla yakın dostluklar kuran Turhan millet ve milliyetçilikle ilgili yorumlarla karşımıza çıkarken daha genel hükümler üzerinde durur.

Cahit Okurer de milletleşmeyi şahsiyet bulma olarak ele alırken Mümtaz Turhan’la birleşir ve Anadolucuların bizim milletleşme sürecimizin Anadolu’da başladığı fikrine iştirak eder.(1944:356) Çığır’da yayımlanan makalesinde yazar, öncelikle millet tanımını yapar. Farklı bakış açılarına göre ırka, coğrafyaya, iktisadî zaruretlere, cemiyetin bünyesindeki manevî kıymetlere ve bu kıymetleri temsil eden içtimaî müesseselere dayandırılarak yapılan tariflerin eksikliğine işaret eder :*”Millet,bir takım pasif vasıfların ifadesi değil,aktif bir hayat vakıası, cemiyetlerin yaşama ve medeniyet yolunda erişecekleri bir hayat seviyesi ve tarzıdır.”* diyen yazar, çocukluk devresinde bütün insanların birbirine benzediğini,şahsiyetleri geliştikçe birbirlerinden ayrıldıklarını belirtir ve milletleri de şahsiyeti gelişmiş insanlara benzetir.

”(...)Bir cemiyetin millet olması için kendi vasıf kabiliyetlerini tanıdıktan sonra onlara bağlı kendi hayatını yaşaması lazımdır.”

Millî kimliği reddeden imparatorlukları şahsiyeti gelişmemiş toplumlar olarak nitelendiren Okurer,

“...eğer bu hayat yoksa,bu hayat yaşanmıyorsa; hayatın yaşanması ve yaşatılması için emek verilmiyorsa varlığından bahsedilen millet de henüz mevhum,henüz sözden ibaret nazarı bir millettir.”

der ve bir anlamda Anadolu’daki milletleşme sürecini İstiklâl Mücadelesi sonrasına kadar uzatır.

Okurer,daha çok Turancılığı eleştirmek amacıyla kaleme aldığı Hareket’teki yazısında da canlı bir varlık olan milletin basit, bütün milletleri içine alan müşahhas bir tanımının yapılamayacağını, umûmî bir izah yerine

her millet için ayrı ayrı izah geliştirmenin daha doğru olacağını savunur. (1948b:63)

Hilmi Ziya Ülken de millet tiplerini incelediği yazısında Türklerde milletleşme sürecini Osmanlı'nın dağılmasıyla başlatır. (1976c:134) Ona göre milletler üç tipte değerlendirilebilirler: Tarihî merkezleşme, ekonomik parçalanma ve siyasî parçalanma milletleri. Yazara göre Amerika ekonomik parçalanma milletiymiş, Batılı devletlerin çoğu tarihî merkezleşme milletidir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu bir grup Yakın Şark milleti ise "siyasî olgunluk milleti"dir. Siyasî zorlamalarla milletleşme sürecine girmişlerdir. Bu tür milletler burguların merkezleşmesi ve monarşi safhalarından geçmeden doğrudan doğruya imparatorlukların parçalanması suretiyle meydana gelmişlerdir.

Ülken, "Türk Milletinin Teşekkülü" isimli makalesinde de Türk milletinin oluşumunu ve buna bağlı izlenmesi gereken politikaları tespiti çalışır. (1976g:347)

"Garb milletleri Roma İmparatorluğu ve Hristiyanlık üzerine göçebe Germanlerin yerleşmesinden hasıl olan feodalizmin tarihî merkezleşmesi eseridir. Türk milleti aynı suretle şarkî Roma İmparatorluğu ve İslâmiyet üzerinde Türkmenlerin yerleşmesinden hâsıl olan feodal kuvvetlerin yeni bir istilâ ile imparatorluk halini almasından ve bu imparatorluğun parçalanmasından doğmuştur. Bu tarihî fark, içtimâî bakımdan şu neticeyi doğurmuştur: Feodalizmin merkezleşmesinden doğan milletlerde zâdegân ve rahiplerle halk arasında bourgeoisie sınıfı doğduğu halde, Türk milletinin tarihî inkişafında zâdegân ortadan kalkarak memurlaştığı gibi bourgeoisie de teşekkül etmemiş; ve cemiyetin esasını köylü, memur ve ulemâ tabakaları teşkil etmiştir. Bundan dolayı Türk milletinin bugünkü kültürel inkişafında demokrasi ve parti hareketlerinde köylü ve münevver zümrelerin ağırlık merkezini teşkil etmesi yüzünden, endüstrileşmeyi temin edecek müteşebbis insan tipi teşekkül edinceye kadar siyasî ve iktisadî hareketlerde devletin müdahale edici, himaye edici kuvvetinden istifade etmek lazım gelir."

Bu ifadelerde köy ve sanayi politikalarına da değinen yazar, Türkler gibi ekonomik değil sosyal sebeplerle oluşan milletlerin kalkınabilmesi için yönetimlerinin himaye edici bir tavır içinde olması gerektiğini hatırlatır. Kısaca yazar devletçilik ilkesinin gerekliliğini savunur.

Son Telgraf'ta yayımladığı yazısında da Ülken, milleti bir tekâmül noktası olarak gösterirken onu bütünleyen unsurlarla neredeyse bir ideoloji tanımı yapar: (1976d:186)

"Millet her şeyden önce sınırları tarihte hazırlanmış ve mücadelelerle çizilmiş olan bir vatana dayanır. Bu vatanın üzerinde aynı dille, aynı duyguyla bir kültür birliği kuran, tarihten kalma veya bugün sokulmak isteyen herhangi bir sınıf rejiminin kurulmasına imkan bırakmayacak surette devletle tek vücut haline gelmiş şuurlu halk kütlesidir.(...)Bizim anladığımız mânâda millet ancak cumhuriyetçi, halkçı,lâik, inkılâpçı ve devletçi olduğu zaman bütün kudretiyle meydana çıkabilir ve tam şahsiyetini kazanabilir.

Bu ifadede dikkati çeken milletle şuurun özdeşleştirilmiş olmasıdır. Bu şuur beraberinde cumhuriyet ve onu bütünleyen kavramları da millete sağlayacaktır. Ülken'e göre millet bu unsurlardan herhangi birini feda edemez. Bu ifadeler Ülken'in resmî ideolojinin söylemlerini bütünüyle desteklediğini gösterir. Anadolucu yazarların genel olarak yönetimle uyum içerisinde oldukları söylenebilir; ancak yeri geldiğinde bazı politikalara yönelik eleştiriler de gündeme getirilir. Bu genel değerlendirme içerisinde Ülken yönetimle en iyi anlaşılan isimlerden biri olarak görülür.

Bütün bu millet ve ona bağlı sistem tartışmalarından sonra Ülken başa dönerek ırk ve millet tartışmasını yeniden açar. Millet kavramını anlamak için ırk, kavim, medeniyet ve kültür kavramlarının açıklanması gerektiğini savunur. (1949b:2) Irk kavramının farklı yorumlara rağmen,"kendilerini aynı kandan gelmiş kabul eden insanların birliği" olarak açıklanabileceğini,kavmin aynı kökten gelmekle birlikte örf ve âdet bakımından bu kökten ayrılan dallar olduğunu belirtir; sonra millet tanımına girer. Ona göre millet, ya birkaç etnik birliği birleştirmek, yahut bir kavmin dallarından birine dayanmak üzere etnik

birlikler üzerinde kurulan modern içtimaî birliktir. Yazara göre "Milletin doğuşunda üstün ırk veya kavmin vasıfları hâkim rol oynar." Görüldüğü gibi Anadoluculuk hareketinin en önemli isimlerinden biri olan Ülken de Arık gibi "hakim ırk"ın milleti şekillendirdiği kanaatindedir ve bu da Türk milleti için Türkmen unsuru olarak ifade edilir.

Hilmi Ziya millet konusunu müstakil bir makalede de ele alır ve oradan Türk milletine uzanır. "Millet Nedir, Ne Değildir" (1976b:194) sorularına cevap bulmaya çalışır. Türkçülüğün seyrinden hareketle bizdeki millet kavramına ulaşmayı dener. Ona göre millet kavramı, Osmanlı'daki küçük milletlerin uyanışı ile matbuatımıza ve sosyal hayatımıza girdi ;ardından Batı'daki hareketlerin uzantısı olarak belirdi ve nihayet, bizde de milliyetçilik fikrinin-felsefesinin hareket noktası oldu.

Yazar millet kelimesini tedaileri ve bizdeki kullanım alanlarıyla değerlendirirken milletin başlangıçta ümmet anlamına gelen "millet-i İslâmiyye" kavramıyla dilimize girdiğini; ancak bu kullanımda milletin net bir anlamının olmadığını hatırlatır.

"Türk milleti" ifadesinin kullanılmaya başlanmasından sonra da belirsizlik giderilememiştir. Bu defa Türk kavramı farklı anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Yazar bu belirsizliği de tespit eder ve Türk milletinin "Türk soyundan gelenler, Türk kültürüne dahil olanlar, Türk vatanında yaşayanlar" gibi farklı anlamlarda kullanıldığını belirtir.

Hareketin diğer önemli ismi Mehmet Kaplan, Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'in Malazgirt'e bakışlarını değerlendirdiği makalesinde vatana bağlı millet fikrinin Yahya Kemal vasıtasıyla kültür tarihimize girdiğini ifade eder:

"Bu görüşün ilk defa Yahya Kemal tarafından ileri sürüldüğüne dair kuvvetli bir rivayet ve gelenek vardır. Mütareke devrinde İstanbul Darülfünûnu'nda Y. Kemal'in talebesi olan A. Hamdi Tanpınar, onun öğrencilerine coğrafyayla tarihi birleştiren bir milliyet anlayışı telkin ettiğini ileri sürer." (KAPLAN, 1976b: 535)

Kaplan'a göre ,Yahya Kemal, İstanbul'a döndükten sonra Cumhuriyet devrine kadar , hakim olan Türkçülerle çatışmamak için, bu fikirlerini yazılı olarak ifade etmez;yine coğrafyayı esas alan Nevyunanîlik fikrini savunur . Daha sonra Osmanlı -İslâm kültürünü esas alan milliyetçilik anlayışına döner.

Makalede bir dipnota sıkıştırılan ifadeye göre Hilmi Ziya Ülken Kaplan'a bu tarih fikrini Anadolu mecmuasının ilk sayılarında ortaya attıklarını ve Yahya Kemal'in de Anadolucu gençlerin fikirlerini benimsediğini söylemiştir.(1976b:538) Kaplan *"Yahya Kemal'in tesiri altında kalması muhtemel olan yeni bir gençlik grubu"* ifadesinin sonuna bu dipnotu düşmüştür. Bu da Hilmi Ziya'nın iddiasına katılmadığının işareti olarak alınabilir.

Milliyetçilik anlayışındaki farklılıklara rağmen millet kavramına Nurettin Topçu'nun bakışı da hemen hemen aynıdır. Aynı soydan insanların bir toprağın mukadderatıyla kaynaşarak oluşturdukları birlik olarak tanımlar milleti. (1939b:74)Böylece Topçu , soyu bütünüyle reddetmeyen coğrafya ve

Topçu aynı makalede Türklerin fazilet ve saadet semalarına İslâm'ın kanatlarıyla yükseldiğini ancak, Türk ülkesinde Türklükten ayrı bir İslâm hayali kurmanın “dar görüşlülük” olduğunu anlatır .(1997ç:143)

Millet kavramı Anadoluocuların kendilerini ifadede en çok üzerinde durdukları kavramlardan biridir. Hareketi açıklayan isimler, bütün karışıklığın millet kavramının net olarak tanımlanmamasından kaynaklandığını belirtirler. Millet ve kavmin bir biriyle karıştırılması bu kavramların sınırlarını belirlemeye engel olmuştur. Millet tanımında vatan ve müşterek tarih unsurlarını ön plana çıkartan Anadoluocular; Türklerin asırlar önce geldikleri bu coğrafyada yaşadıkları maceranın kimlikleri üzerinde kalıcı izler bıraktığını ve bunun gibi yolları ayrı düşen diğer Türk boylarının da kendi maceraları içinde piştiklerini savunurlar. Milleti oluşturan en önemli unsurlardan biri olan kültür, coğrafyaya göre şekil almış, değişmiştir. Aynı kavimden gelen bu unsurlar farklı farklı milletler meydana getirmişlerdir. Bu uzun macera içerisinde ırk birliğini aramanın mümkün olmadığını savunurlar.

Buna rağmen ırk faktörünü bütünüyle göz ardı etmedikleri Anadolu'da hakim Türkmen varlığını Anadolu'nun kimliğini şekillendirmede önemli bir etken olarak kabul ettikleri görülür.

Millet olmanın cemiyetlerin şahsiyet bulması anlamına geldiğini savunan Anadoluoculara göre, bu kendi varlığını ortaya koymada bir zarurettir. Onlara göre Türklerin milletleşme süreci Anadolu'ya gelişleriyle başlar bu sürecin tamamlandığı nokta olarak farklı tespitlerle karşılaşırız. Bazılarına göre Osmanlı Devleti bu sürecin sonunda ortaya çıkmıştır, bazılarına göreyse İstiklâl Mücadelesi bu sürecin son noktasıdır. Ülken ise çok daha farklı bir tespitle millet olma sürecimizi Osmanlı'nın dağılmasıyla başlatır ve İstiklâl Mücadelesini bu sürecin önemli bir aşaması olarak kabul eder. Nereden bakılırsa bakılsın Türk Kurtuluş Savaşı'nın millet olarak varlığımızı ortaya koymada çok önemli bir aşama olduğu Anadoluocuların genel kabulüdür.

Hareket içinde farklı yorumlar geliştiren Nurettin Topçu'ya göre milleti oluşturan unsurları maddî ve manevî unsurlar olarak iki grupta değerlendirmek uygun olur; maddî unsurlar kadar manevî unsurlar da ihmal edilmemelidir. Bu unsurlar dil ve dindir. Topçu bunlardan din üzerinde ısrarla durur ve Türklerin İslâm'la kaynaşmasının ona yeni hamle imkânları kazandırdığını, ikinci bir rönesansın yine bu unsurlar üzerine kurulabileceğini savunur.

B) Milliyet ve Milliyetçilik

Milliyetçiliğin millete bağlı unsurları koruma ve millet şuuruna varma noktasında ele alındığında tarihimizde, özellikle bu unsurlara tehdit söz konusu olduğunda zaman zaman tezahür ettiğini biliyoruz. İdeoloji olarak hakimiyetiyse Fransız İhtilâli'ne dayandırılmakta ve bu anlamda millet gibi milliyetçilik de ithal bir kavram hüviyeti kazanmaktadır. Anadoluocuların millet ve milliyetçilik kavramlarını yeniden “düşünmeye” ve bunları somut temellere dayandırmaya çalıştıkları görülür.

Milliyet ve milliyetçilik kavramlarını da Anadoluocuların bakış açısıyla görebilmek için onların yaklaşımlarına öncelik vermek istiyoruz. Milliyet kavramını ilk ele alan yine Ziyaeddin Fahri'nin yazısıdır: Yazar, öncelikle Batı'da milliyet kavramının ortaya çıkışını değerlendirir. Orada içtimâî hareketlerin kaynağının toplumun kendisi olduğunu belirttikten sonra, bizde milliyet cereyanlarını doğuran ve onları yönlendiren fikir ve nazariyelerin olmadığını ifade eder. Bu mânâda zikredilen şeylerin toplumsal hayatın kendine has akış ve cereyanlarının basit bir dille izahından başka bir şey olmadığını savunur. Ona göre ortada ne ilme dayanan bir nazariye ne de felsefeye has bir faraziye vardır.

Milliyet cereyanlarının sağlıklı bir değerlendirmesinin yapılabilmesini millî tarihin sınırlarının belirlenmesine ve bu tespitlere dayanan bir sosyolojinin

ortaya çıkarılmasına bağlar.(FINDIKOĞLU,1340:180) Ziyaeddin Fahri'nin bu görüşüne katıldıklarını hemen bütün Anadoluocular tarih anlayışlarını farklı vesilelerle ortaya koyarak göstermişlerdir. Tarihe bakışları ayrı bir başlıkta ele alındığından burada o konuya girilmeyecektir.

Kavram daha sonra Mehmet Halit tarafından ele alınacak ;ancak daha çok kendi hareketleri ve Anadoluçuluk isimlendirmesini neden tercih ettikleri üzerinde durulacaktır.(BAYRI,1341:316)

Milliyetçilik kavramını kendi bakış açısıyla tanımlayan Remzi Oğuz, onu "dünyevî bir din"e benzetir: Öncelikle milliyetçiliğin bütün diğer ideolojilerden üstün olduğunu ifade eder ve ona bu üstünlüğü sağlayan noktaları şöyle tespit eder: (1939b:189)

"Bugünün milliyetperverliğindeki felsefî mekanizma galiba buradadır . Aklın, şüphenin,makinenin yıkıp attığı bütün metafizik imkanların yerini(toprak gibi,insan gibi,tarih gibi,iktisat gibi,devlet gibi,hars gibi,...)realitelerin imtizacından doğan mana ile doldurabilmek...Zamanımızın insanının vurulduğu bir ihtiyaçtır. Hakikaten bu realitelerden her biri akli bünyeyi her an tatmin edecek bir bünyede olduktan başka onların sentezinden ibaret olan millet de bünyesinde bir nevi lahutî mistiği barındırabiliyor.

"Cemiyetleri yer yer, zaman zaman birleştirip hamleler yaptıran ideolojilerin karşısında bugün milliyetperverlik tamamıyla muzaffer olmuş bulunmaktadır."(...)

"(...)Tamamıyla dünyevî bir dine benzetmekte hata olmayan bu ideoloji kolay kolay ortadan kalkacağa benzemiyor."

Arık'a göre milliyetçiliğin devralınan kısmını oluşturan statik ve yenileşmesini sağlayan dinamik unsurları vardır. Arık bu unsurları şu şekilde ifade eder:

"Statik diyebileceğimiz birinci unsur insanı vatani ve cemiyetiyle muvazene halinde tutan bütün bağlardır. Topraktan ve tarihten uzanan bu bağlar, insanın alem içinde istikrarını temin eder. İleriye bakmak ve hele ileriye görmek için ayakta sağlamca durmanın şart olduğunu bilenler için insanı alem arasında istikrarına kavuşturan şartların

kıymetini anlamak zor değildir. Fert bu bağları, bu şartları olduğu gibi benimser. Bunlar milliyetperverliğin tabiri caizse vakıa kısmıdır. Ferdin şahsiyetini temin eden asıl kıymetleri milliyetperver, daima bu statik unsurdan alır. Ferdin manevi çatısını bu kıymetler kurar. Her millette bu şartlardan, bu bağlardan birinin, birkaçının tahakkuk etmiş olduğu görülür. Hepsinin tahakkuk etmiş olması milletin hakikaten ideal bir hale geldiğini veya ideale kavuştuğunu gösterir. Böyle bahtiyar bir milleti henüz görmüş değiliz!

“Dinamik diyebileceğimiz ikinci unsurda ise milliyetperverin milleti namına tahakkuk ettirmek istediği şartlar vardır “(Dil birliği, toprak birliği, iktisat birliği gibi...)”

Bu unsurların millî ve farklı olduğunu savunan Arık’a göre, bu unsurları bir başka millette aramak mümkün değildir ve “Ne kadar millet varsa o kadar milliyetperverlik vardır.”

“Milliyet İdeolojisi” isimli makalesinde de milliyetçiliği bir ideoloji olarak değerlendirir. Arık’a göre milliyetçilik o devrin “en keskin fikir manzumesi”dir. (1943d:) Milletleri bir arada tutan faktörlerin tamamı milliyetçilik ideolojisi içerisinde. Cemiyetlerin kütle ve kabiliyetinden çok onları harekete geçiren ideolojilerin önem kazandığı bir çağda milliyetçiliğin tam aranılan ideoloji olduğunu savunur. Bilim, teknik ve tenkit ,diğer ideolojileri yıktığı halde milliyetçilik ayakta. Onu ayakta tutan bir takım dinamikleri vardır.

Arık, milliyetçiliğin vasıflarını sıralarken başta bilim ve demokrasinin tanımadığı “mukaddesler”e sahip oluşunu zikreder. İç yapıyı oluşturan bu mukaddesler, milliyetçiliğe mistik bir yön kazandırmakta ve “maddeciliğin teselli edemediği kütleler arasında kaybolan dinlerin yerini tutmaktadır.”

Bilim ve demokrasiyi ön plana çıkaran ideolojilerdeki durağan yapının aksine milliyetçilikte metotlu çalışma ve ilerleme ihtirası vardır. Bu da onun dinî kudretlerinden biri olarak sayılabilir. Rönesans gibi Avrupa’nın kabuğunu kıran hareketlerin hepsi milliyetçi ideolojilerin yayılmasıyla olmuştur. “Bütün bunlar milliyetçiliğin cemiyetleri toplayıcı, kurucu müspet ahlakla cihazladığını göstermektedir.”

Millet olmanın şahsiyet bulmayla olan ilgisini de hatırlatan yazara göre milliyetçilik bir topluluğu cihan ölçüsünde şahsiyet olmaya erıştiren yoldur. Bu anlamda milliyetçilik insanlığa da hizmet eder.

Yazara göre üstelik demokrasi gibi milliyetçilik de "sürü cemiyet" değil, her biri şahsiyet bulmuş şuurlu teklerden oluşan bir millet ister. Cemiyete olan borçlarını ve ondan alacaklarını ancak böyle fertler bilir.

Arık'a göre korku ve menfaat de insanları bir arada tutabilir; ancak, öyle bir topluluk millet olamaz. Milliyetçilik, menfaat olmaksızın insanların cemiyet için fedakarlık yaptığı bir ideoloji olarak insanlığın hizmetindedir. Bu ideolojide "tek" in değil cemiyetin hayatı önem kazanır. Demokrasiyle birleştiği bir nokta da budur.

Remzi Oğuz bu yazısında da ayrıca milliyetçiliğin statik ve dinamik unsurlarına yer verir. Ve yazının sonunda milliyetçiliği reddedenlerin kendi sonlarını hazırladıklarını vurgular.¹

Milliyetçiliklerinin ilk vasfının gerçekçilik olduğunu belirten Arık'a göre bu vasfı dolayısıyla milliyetçilik anlayışları ne yalnız başına his, ne yalnız başına kan, ne yalnız başına toprak birliğine dayanır. (1943b:29) Öncelikle Türkmen kökenli bir millete ve toprağa dayanan bir milliyetçilik anlayışını ortaya koyar.

Arık, milliyetçilik anlayışlarının en önemli vasıflarından biri olarak da barışçılığı vurgular. Kendilerine düşmanlık beslemediği sürece kimseye düşman olmayacaklarını ifade ederken mesaj ,dış mihraklardan çok içteki diğer "milliyetçi" yaklaşımlara verilmeye çalışılır gibidir.

Görüldüğü gibi Remzi Oğuz, sadece milliyetçiliği benimseme sebeplerini açıklamakla kalmamış diğer ideolojilerle mukayesesini de yapmıştır. Milliyetçiliği ideal kılan yönleri daha somut olarak anlatmaya çalışmıştır. "Topraktan ve tarihten gelen bağlar" milliyetçiliğin değişmeyen unsurlarını

¹ Arık, Millet Mecmuası'nın 11. sayısında yayımlanan "İlimcilik" isimli yazısında da ilmin millet hayatındaki önemli yerini vurgularken birleştirici olmaması dolayısıyla başlı başına bir ideoloji olarak ele alınamayacağını savunur ve bu yoldaki yaklaşımları eleştirir.

oluşturur; öte yandan ona ideoloji olma hüviyeti veren değişmeyi ve gelişmeyi zaruri kılan “ülküler” vardır. Bu ülküler milliyetçilik ideolojisini bilim ve teknikle barışık tutar. Aynı ülküler, ilerleme hırsı aşıladığı için milletlere yeni hamleler yapma kudreti de kazandırır. Bunun yanında milliyetçilik kendisine düşman unsurlar dışında herkese ve her topluma karşı barışçıdır.

Milliyetçilik milletin ürettiği ve sahiplendiği mistik değerleri önemseydiği için “maddeci” ideolojilere oranla çok daha güçlüdür.

Milliyetçilik , bireyin değil toplumun menfaatlerini ön plana çıkararak fedakarlık duygusu aşılama bu da bağları güçlü bir toplum yaratmaktadır. Bu milliyetçilikle demokrasinin birleştiği noktalardan biridir. Birleştikleri bir diğer nokta da her ikisinin de şuurlu “tek”ler istemesidir. Topluma karşı görevlerini ve toplumdan beklentilerini bilen insan hem milliyetçiliğin, hem de demokrasinin istediği insandır.

Milliyetçilerin en önemli açmazlarından biri gibi gösterilen içe dönüklük de Arık’a göre mesnetsiz bir iddiadır. Milliyetçilik millet olarak şahsiyet bulmak demektir. Şahsiyet bulmuş bir millet aynı zamanda cihan ölçüsünde millettir. Kendi şahsiyetini bulamamış milletlerin dünyada kabul görmeleri de mümkün olamaz. Bunun için, milliyetçilik dışında bir ideolojinin dünya ölçüsünde bir toplum oluşturmaya mümkün değildir.

Anadolucularda ve özellikle de Arık’ta millet kavramında coğrafya fikri ön plana çıkmış görülür. Bu o zamana kadarki genel ihmalden kaynaklanır. Bu görünüme aykırı olarak Arık, milliyetçiliğin “gerçekçi” olduğunu savunurken milleti oluşturan unsurlara eşit değer verdiklerini vurgular. Bu unsurların başlıcaları da duygu birliği, kan birliği ve toprak birliğidir.

Son olarak milletleri oluşturan dinamiklerin değişkenliğine paralel milliyetçilik anlayışlarının da değişebileceğini, normalinin de bu olduğunu savunur. Bu başta da söylediğimiz Anadolucuların “kendine has”ı yakalama ideallerinin gerekçesini de açıklayabilecek bir tespittir.

Arık, milliyetçiliği ideolojik bütünlük içerisinde değerlendirmekle kalmamış Türk milliyetçiliğinin gelişmesine de pek çok yazısında ışık tutmuştur. Halil Fikret Kanat'ın Milliyet İdeali ve Topyekun Millî Terbiye isimli eserini değerlendirdiği yazısında Remzi Oğuz, milliyetçilik fikrinin başlangıç noktasının belirtildiği kadar eski olmadığını savunur.(1943a:43) Bu iddianın temelinde de kavim- millet farkı vardır. Bunu belirtirken ırkî temeli yine büsbütün göz ardı etmediği görülür. Yazar bu anlamda Halil Fikret'in milliyetçilerle Türkçüleri tek merkezli dairelere benzetmesini yerinde bulur.

Arık, Ankara radyosunda yayımlanan konferanslarında da Türklüğün 900 senelik mazisine rağmen milliyetçilik şuurunun henüz oluşmakta olduğunu savunur.(1992b:152)

Arık, Bizim Türkiye'de milliyetçiliğe kadarki "ideolojilerimiz'i değerlendirir. Başlangıçta müteharrik güç dinken Osmanlı'nın güç kazanmasıyla Osmanlılık ön plana çıkmıştır; ancak bu çıkış şuurulu değildir. Tanzimat'la Osmanlılık bir ideoloji olma hüviyetini kazanmıştır. Bu gelişme de "ıstırab"ın sonucudur. Avrupa'nın azınlıklar üzerindeki emperyalist tavrı Osmanlı'ya fazla bir tercih hakkı bırakmamıştır

"Aslında bir müstemleke halkı olanları kurulmuş bir devletin sahipleri arasında göstermek (Osmanlıcılığın en kısa izahlarından biri) 19. Yüzyılın romantik, başıboş faktörlerine karşı bir çok zorlukları perdelediği için devlet adamlarına da ayrıca cazip gelmişti"

Ve bizim gözümüzü açan Balkan Savaşı "zelzelesi" oldu.

Balkan Savaşı bir yandan Türkçülük idealinin siyaset üstünlüğünü sağlarken bir yandan da İslamcılığın özellikle Sovyet Rusya'daki Türk topluluklarında yeniden güç kazanmasına sebep olmuştur. Asya ve Avrupa'daki müstemleke durumuna düşmüş Müslümanların da bu anlayışa sempati duyduğu görülür. Burada ideolojinin güç kazanmasına engel olan tek şey Osmanlı'ya bağlı Müslüman azınlıkların da bağımsızlık için

Osmanlı'ya sırt çevirmeleridir. Sonuçta bu ideoloji de ihtiyaca cevap vermeyecektir.

Remzi Oğuz Arık radyo konferanslarında Türkçülüğe geniş yer ayırır. Balkan Savaşı bir felâket habercisi gibi gelmiştir. Toplumda bir ümitsizlik hakimdir. Siyasetin görevi topluluğun kaderine yeniden yön vermektir ve bu noktada Türkçülük bu siyasî görevi üstlenmiştir. Dolayısıyla Türkçülük çıkış noktasında siyasî bir harekettir.

Milliyetçilik hareketinin bizdeki seyrini gözden geçiren yazara göre birinci merhalede Tanzimat vardır. Batı romantizminin etkisiyle ortaya çıkan milliyetçilik başlangıçta azınlıkları ayağa kaldırmıştır. Yerli halk ve aydınlardaysa birkaç kırıntı ve Ali Suavi dışında şuura dönüşmemiş bir harekettir.

"Milliyetçiliğimizin Merhaleleri"ni incelediği yazısında Türklüğün 2600 yıldır var olduğunu ancak milliyetçilikle yeni tanıştığını savunan Remzi Oğuz, her devrin "ıstırapları"nın kendi ideolojilerini ürettiğini belirtir.(1992a:59) Bu görüşü desteklemek üzere Türklerin var oluşunu sağlayan ideolojileri kısaca değerlendirir. İslâmcılık,Osmanlıcılık ideolojilerinden sonra Türkçülüğü Tanzimat'a dayandırır. Tanzimat'la milliyetçiliğimizin birinci devresi başlar. Jön Türkler'i Avrupa'da millet şuuru almış ve Türk olduğunu çekinmeden söyleyen "vatansever" gençler olarak anlatır. Bu dönemdeki gençlerin Ali Suavi müstesna şuurla bu işe yaklaşmadıklarını savunur. "Bu devirde milliyetçilik henüz adını alamayan bir his halindedir."

"Milliyetçiliğin ikinci merhalesi 2. Meşrutiyetle başlamakta ve Anadolu Kurtuluş Savaşı'yla son bulmaktadır.(...)Bu merhalede Türk milliyetçiliğinin ilk karakteri,Japon Deniziyle Endülüs yaylaları arasında, geniş bir Türklük âlemini kucaklamak istemesidir."

İkinci özelliği, içte ve dışta bir savunma cihazı olarak alınmasıdır. Üçüncü özelliği, kitap milliyetçiliği olması,yabancı kaynaklardan mülhem fikirlerin bu hisleri uyandırmasıdır. Dördüncü özelliği tereddütleri barındırması net fikirlere

yer verememesidir. Beşinci özelliği ağırlık merkezinin anavatan dışında oluşudur.

Kurtuluş Savaşı sonrasında milliyetçiliğimizin son “merhale”si ortaya çıkmıştır. Ağır imtihanlar sonrasında ulaşılan bu merhalede milliyetçiliğimizin özellikleri şunlardır: “*Vatan Türk vatani, devlet Türk devleti, millet, Türk milletidir.*” Bugüne kadar çeşitli ideolojilerde “harç” olarak kullanılan halk bu milliyetçilerin “hedef kitlesi”dir. Bu yaklaşım kendisini Türk sayanları kucaklamaktadır. Siyasî hareketlerin merkezi olarak Türkiye’yi görür ve bütün emeklerini onu yüceltmeye yöneltir. Vatanını, milletini, tarihini sevmek üzerine kurulu ideolojinin düşmanları bu mukaddeslerin düşmanlarıdır. Ve Türklük bu ideolojisiyle dünya önünde barışçı bir ideolojiyle çıkmaktadır.

Bu değerlendirme saldırmadan, yok saymadan bir takım gelişmeleri izaha çalışmakta ve farklılıkları özetlemektedir.

Remzi Oğuz Arık’a göre milliyetçiliğin bu millete yükleyeceği misyonlardan biri de çağın şövalyeliğidir. ^(1947:1) Hareket’te yayımlanan yazısında çağımızda milletler arasındaki güç dengesinin gittikçe bozulduğuna dikkat çeken Arık, acımasızlığa ve emperyalist emellere dikkat çeker. Fransa, Macaristan veya Polonya için savaşan atalarını hatırlatarak geleneğimizde başka milletlerin saadetini de düşünmenin var olduğunu belirtir.

Arık’a göre içinde bulundukları çağ da Türk milletine yeni görevler yüklemektedir.

“Bu cemiyetin öyle bir coğrafyası var ki onu bir yandan müdafaaların en çetin ve en incesine sürüklüyor, öte yandan ise bütün insanlık arasında hakka, adalete, şerefe dayanan gerçek bir anlaşmanın bulunmasını özleyiş haline yükseltiyor.

Bunun içindir ki bu cemiyeti, onun hakkını yaşamasını- fakat şerefle, hür olarak yaşamasını- istemek olan milliyetçilik, işte bu tarihin, bu coğrafyanın yarattığı ‘ başkalarını sevmek’ de Türk vatanını koruma imanına dayanıyor.(...)Türk milliyetçisi

isterse ve onun ayağına zincir vurulmazsa bu çağın gerçek şövalyesi olabilir. Hem yalnız o olabilir.”

Hareketin diğer ideologu Hilmi Ziya “Türkçülüğün Tekâmülü”nü araştırdığı yazısında öncelikle milliyetçilik fikrinin doğuşunu ele alır.(1976h:161) Milliyetçiliğin tanımı Ülken’e göre daha basittir. Milliyetçilik, tarih şuurudur. Ülken bu ideolojiyi ele alırken önce Batı’da milliyetçiliği doğuran alt yapıyı verir:

“Milliyetçilik tarih şuurudur. Bu şuur 19. Asırda tarihi hesaba katmayan mücerret insanlık şuuruna karşı reaksiyon olarak başladı. Fikirde, sanatta ve siyasette romantizm hareketleri milletten millete geçerek bütün garba yayıldı. Fransa inkılâbı ‘Beşer Hukuku Beyannamesi’nin mücerret, zihnî şemalarında nurlu aydınlık (Lumiere) felsefesine dayanıyordu. (Rousseau müstesna). Bu asır insanlıktaki büyük millî tezatları, his kaynağını görmeyen sırf zihinci felsefenin hakimiyeti asrı idi. ‘Beşer Hukuku Beyannamesi’nin mücerret formülleri bu zihniyeti temsil ediyordu.

“Napoleon imparatorluğu mücerret zihniyeti önce kurtarıcı ; fakat hakikatte müstevlî ve tehlikeli bir şekilde bütün Garb’a yayıyordu. Bu istilâdan hürriyet , demokrasi bekleyenler az zamanda acı hakikatle karşılaşınca yese düştüler. Avrupa milletlerinde teker teker bu harekete karşı şiddetli reaksiyonlar uyandı. Almanya’da Fichte, İtalya’da Leopaldi, İspanya’da Goya, Rusya’da yeni romantik mektep. Bu surette her tarafta edebiyat ve fikirde Romantizm cereyanı şeklinde başlayan bu reaksiyon, tarihe, hisse, büyük kitleye, halka dönmek; mücerret mefhumlardan, kökünden ayrılmış ‘münevverler’ fikriyatından kurtulmak; Tûbâ ağacı gibi yukardan aşağı inecek yerde kökleri büyük millî kitlelerin içinde ve tabîî bir şekilde inkişaf eden bir ağaç gibi aşağıdan yukarıya çıkmak gâyelerini takip eden ve içinde türlü türlü cereyanların doğduğu milliyet hareketi idi.”

Hilmi Ziya ayrıntılı değerlendirmesinde daha sonra bizde bu fikrin meydana çıkışını tarihî ve fikrî bir zemine oturtmaya çalışır: Ülken’e göre Osmanlı bu fikirle içli dışlı olmasına rağmen onu ‘görmezden gelmiş’tir. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki “muhtelif kavimler”in çıkarttıkları ayaklanma ve başlattıkları hareketlerin somut “ayrılıklar”la sonuçlanması bile Osmanlı’nın milliyetçiliği benimsemesine yetmemiştir. Unsurlar arasında

âhenk ve birliğin sağlanması mecburiyeti, bu fikri benimsemedeki en büyük engeldir.

Yazara göre bu çerçevede resmî kanaldan yürütülen *Tanzimat*’la sivil Yeni Osmanlıların farkı yoktur. Söylemlerindeki farklılıklara rağmen dayandıkları soyut kavramlar somutlandıkça benzerlikler ortaya çıkar. “Millet-i Osmaniyye”den daha çok “millet-i İslâmiyye”yi kastetmeleri, müstemlekeleri sınırlarına dahil eden vatan anlayışları, hukukta bütün tebaya eşitlik sağlamayı vaat etmeleri bu benzerliklerin en barizleridir.

İmparatorluğu bu yolla kurtarma hayalleri boşunadır. Bu yanlışın temelinde çöken bir imparatorluğun elinde kalan son parçaları da elden çıkarma korkusu ve Avrupa’yı iki asır geriden takip eden bir aydın kitlesi vardır. Öyle ki bu aydınlar Lumiere filozoflarının Avrupa’da çok önce terk edilen “mücerret ve şemacı” hareketlerini örnek almaktadırlar.

Ülken bu sırada Prens Sabahaddin’le İttihat ve Terakki’nin savunduğu “ittihad-ı anâsır” fikrini de zararlı bulur; Çünkü henüz unsurları bir arada tutacak kuvvetli bir “merkezî kültür” oluşturulmamıştır. İslâmcılık da diğerleri gibi bu devirde ortaya çıktı ; ancak milliyeti yok sayarak ayakta durması mümkün olmamıştır.

Hilmi Ziya bu değerlendirmelerini *Tanzimat Devrinde Türkçülük* isimli yazısında da sürdürür. ^(1976e:166) Bu makalede öncelikle edebî şahsiyetlerin çalışmalarını değerlendirir. Şinasi’yi, Türkçeyi ön plana çıkaran şiir anlayışıyla; Ziya Paşa’yı halk şiirini savunan makalesiyle ; Ahmet Vefik Paşa’yı şuurlu dilciliğiyle bu harekete emek veren isimler olarak zikreder. Namık Kemal’inse birkaç özel mektubundaki samimi ifadeler dışında bu harekete hiçbir katılımı olmadığını savunur. Ali Suavi’nin makaleleriyle bu alanda hizmet verdiğini belirten yazara göre “*Bu devrin tarih araştırmalarıyla Türkçülüğe önderlik eden simaları arasında en mühimi Mustafa Celalettin Paşa’dır.*” Fransızca olarak yayımladığı ‘*Les Turcs Anciens et Moderns*’ isimli eserinde Türkler ve Avrupalıları kuşatan tek bir ırktan bahseder. Yazara göre

bundan kasıt Türklere güven aşılacak ve Avrupalıların egoizmini kırmaktır. Mustafa Celelettin Paşa'ya göre Türkler İslâm'ı seçtikten sonra Avrupa'dan farklılaşmıştır. Yazara göre bu iddia ilmî bakımdan kâfi derecede delillendirilmiş değildir.

“Çok cüretli fantazici tamimlerle ve bir iki misalle bütün tarihî meseleler aydınlatılmak istenmiştir. Bu yüzden sırf hayalî denebilecek bir yola sapılmıştır. Fakat ilmî ve müspet Türkçülük araştırmalarının başlamadığı bir devirde hüsnüniyeti itibâriyle çok dikkate değer, mühim bir teşebbüstür.”

Yazar bu devirde Türkçülüğü uyandıran teşvik eden gelişmeler olarak da müsteşriklerin Türk tarihiyle ilgili çalışmalarını ,Vamberi'nin seyahatnâmesini, Türkiye dışındaki Türkçülük hareketlerini zikreder.

Ülken'in değerlendirmesi bu çerçevedeki çalışmaları gözden geçirerek devam eder: Mahmut Nedim Paşa zamanında bu temayüller en durgun devrini yaşamış, Süleyman Paşa zamanındaysa yeniden canlanmaya başlamıştır. Yazar bu devri değerlendirirken Özbekler Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi ve Ahmet Mithat'ı dolaylı yoldan Türkçülüğe hizmet eden isimler olarak zikreder. Tam bu sırada Cemalettin Efgani'nin “ *İnsanları birbirine bağlayan dil(ırk) ve dindir*” tezi Türkçülüğe yeni bir ivme kazandırmış ve Mehmet Emin gibi yazarlara ışık tutmuş,ilham vermiştir.

Hilmi Ziya Ülken , Arık gibi milliyetçiliği tarihî zaruretlerin hazırladığını savunur. ^(1976a:157) İkinci Meşrutiyet sonrası aydınların bu gelişmelerden sonra “mecburen” milliyetçi olduklarını ve iki anlayış arasında tercih mecburiyetinde kaldıklarını savunur:

“Birisi bu millî uyanışı imparatorluk devrinde ihmale uğramış olan ana vatanın köklerine nüfuz ederek canlandırmak; ikincisi imparatorluk ruhundan mülhem olan yeni bir millî imparatorluk fikrini uyandırmak ki bu da millî kültürün Osmanlı Devletinin başlarında olduğu gibi yeni bir taşma derecesine gelmesiyle mümkün olabilirdi. Bu iki yoldan birincisi çok zahmet ve çok sabır ve tevazu istiyordu. Eski imparatorlukların şerefleriyle övünmek kâfi gelmiyor; yeni

kültürün mayasını vatanın köklerinden çıkarmak için uzun bir nefis savaşını bekliyordu. İkinci yol ise her şey olup bitmiş gibi bir rüya halinde gerçekleşebiliyordu. Bunlardan birincisi Memleketçilik, ikincisi Turancılıktı. İmparatorluğun dağılma devrinde milliyet duygusu uyanmakla beraber kendi tarihimize ait hakikî şuur uyanmadığı için bu ikinci yol tercih edildi.”

Anadolucuların milliyetçilikle ilgili fikirleri çok sık dile getirilmiştir. Bunlar içerisinde “kendimizi önyargısız tanıyalım” diyen M. Umur’un yazısı, hem bir öz eleştiri hem bir tepkidir. Millet mecmuasının ilk sayısında çağın sarsıntılarına sadece milletlerin dayanabileceğini ifade eden yazar, milliyetçilik ideolojisinin çağ içerisindeki gücünü ifade eder¹(942:31). Umur’a göre derginin ismini de belirleyen millet gerçeğini bilmeyenlerin yeni dönemde söz hakları olamayacaktır. Millet olarak var olabilmenin de yolu, kendini tanımak; iç ve dış gerçeklerini, iyi ve kötü yönlerini bilmek; ona göre hareket etmektir. Burada dikkat edilmesi gereken ise başka milletlerin gerçekleriyle kendi gerçeklerini karıştırmamak ve bizde olmayan özellikleri varmış gibi göstermeye çalışmamaktır. Umur’a göre öncelikle kendi gerçeklerimiz araştırılmalı ,sonra da onlara göre çözümler üretilmelidir.

Mümtaz Turan da aynı derginin daha sonraki sayılarından birinde milliyetçilere yapılan suçlamaları cevaplandırdıktan sonra kendi milliyetçilik anlayışlarını özetler(1942:261):

“Türk milletinin en ileri medeniyetli ve tam bir millet haline gelmesini esas hedef olarak alan milliyetçiliğimizin hususiyeti yapıcı olmasıdır.”

Yapıcılık ve barışçılık özellikle vurgulanırken aynı zamanda kendi farklılıklarının altı çizilir.

Milliyetçiliği çağın ideolojisi olarak gören yazarlardan biri de Mehmet Kaplan’dır. Kaplan bunu var olabilmenin şartı olarak kabul eder. *“Millet realitesi bizi çok yakından çevirir(...)Millet bizi vücudumuzun hemen dışında devam ettirir.”* diyen yazara göre milletin ötesinde insanlık değil başka milletler

vardır.(KAPLAN.1948c:2)Milliyetçiliği tabii vak'alar sonucunda şekillenen millet gerçeğine bağlı olarak açıklar:

"Milliyetçilik ise bu tabii vakıanın derin şuuruna ermek,ona dayanarak ve ondan hareket ederek daha yüksek seviyeye erişmek için elden geleni yapmak demektir."

Fertler gibi milletlerin de varlık ve hareket şuuruna ermeden yaşayabileceklerini ifade eden yazar ferdin şuurlanmasının Sokrat'la başladığını hatırlatır."Kendini tanı" hikmetiyle başlayan bu şuurlanmanın bugün artık milletini tanımakla tamamlanabileceğini anlatır. Ferdi hayat millî hayatın içine gömülüdür.

"Ferdî şuurun kökleri millî şuurun derinliklerine dalar.(...) İlim, bütün millî vakaları içtimaî hadiseler adı altında toplayarak bunun umumî bilgisine içtimaî şuur der.(...)İnsanlık şuuru millî şuurların birbirine bağlanmasıyla teşekkül eder."

"Bizde bu ilimlerin müspet şekilde tesirinin gecikmesi millî şuurun uyanmasını geciktirmiştir.(...) "

Yazının sonunda şu ifadelere yer verir:

"Mazisi, hali ve istikbali hakkında vehimler içinde yaşayan,varlığının ne olduğunu ve ne olacağını bilmeyen bir millet, ilim ve hakikat şuuruna ermiş dünyalar karşısında müşkül durumlara düşebilir."

Milliyetçilikle ilgili yazıların hemen hepsinin ortak noktası tartışmacı anlatımın tercih edilmiş olmasıdır. Genellikle de beynelmilelci yaklaşımlar hedef alınmıştır. Bu yazılardan biri de Mehmet Kaplan'ın yazısıdır(1947b:2). Bu yazının diğerlerinden farkı Anadolucuların milliyetçilikle ilgili çalışmalarını da ortaya koyuyor olmasıdır. Yazar, bu makalede Remzi Oğuz'un İdeal ve İdeoloji'sinin,Hilmi Ziya'nın İstanbul dergisindeki seri yazılarının,Ziyaeddin Fahri'nin yazılarının, İsmail Hâmi Danişment'in Cumhuriyet'teki makalelerinin ve Hareket'in tavrının ortak payda altında toplanması halinde "yeni bir Türk milliyetçiliği" fikrinin ortaya çıkmaya başladığının görüleceğine dikkat çeker.

"Bugünkü Türk milliyetçiliği şimdiye kadar olduğundan çok fazla bir vuzuh ve kat'iyete kavuşmuş, uzun bocalamalardan

sonra nihayet kendisine müspet temeller bulmasını ve keskin sınırlar çizmesini bilmiştir."

Kaplan aynı yazının devamında yeni Türk milliyetçiliğinin dayandığı temeller üzerinde durur. Türkiye coğrafyası, bu topraklar üzerindeki Türk tarih ve kültürüne dayanan bir anlayışı ilan eder .

"Coğrafya,tarih .Bu coğrafya ve tarih içinde olgunlaşan soy birliği,bu soy tarafından vücûda getirilmiş olan maddî ve manevî kültür. İşte yeni Türk milliyetçiliğinin esas temelleri"

"Biz vücudumuz gibi milliyetimizi de seçmekte serbest değiliz. Vücudumuz nasıl ecdadımızın eseri ise milliyetimiz de coğrafyamızın tarihimizin ve ırkımızın eseridir.(...)"Yabancı bir milliyeti benimsediğini söyleyenlerin asıl amaçlarını ve iç yüzlerini gizlediklerini anlatır;beynelmilelciliği milliyetlerini kaybetmiş insanların icat ettiğini savunur."Araştırınız milliyetçilik düşmanlarını mutlaka yabancı olduğunu göreceksiniz."der.

Bir millete mensup olmakla milliyetçi olmanın farklı şeyler olduğunu anlatan yazar milliyetçiliğin "şuurla alâkalı" olduğunu vurgular:Ona göre"Milliyetçi olmak için o milletten olmak şarttır; fakat kâfi değildir."

"Hiçbir insan milliyetçi olarak doğmaz. Milletinin şuuruna erdikçe , milletinin mazisini halini tanıdığı, istikbalini düşündüğü ve kalbinde milletinin ıstıraplarını duyduğu nispette milliyetçi olur."

Kaplan'ın beynelmilelciler kadar karşı çıktığı bir grup da milliyetçi olmadığı halde milliyetçiliği kullananlardır. Milliyetçilik anlayışını netleştirirken bu karşı çıkışın gerekçelerini de ortaya koyar. (1947a:3)

"Hakiki milliyetçi toplantılarda, mitinglerde, hitabet kürsüsünde değil,günlük hayatında, şahsî münasebetlerinde,meslek çalışmalarında milliyetçi olan insandır. Milliyetçilik bir din, bir hayat prensibi, bir ahlâk gibi hayatımıza hakim olmadıkça lâf ebeliğinden ileri gidemeyiz. Milliyetçilik söylenen bir şey olmaktan ziyade yapılan, her gün yapılan ,yaşanan bir fikirdir."

diyen Kaplan bir anlamda devrin “milliyetçilik” anlayışındaki eksiklikleri de dile getirmiş olur. Daha önce Remzi Oğuz'un Anadoluculuğu dünyevî bir dine benzettiğini belirtmiştik, bu yazıda Kaplan'ın aynı görüşü dile getirdiği din benzetmesinin Kaplan tarafından da benimsendiği gözden kaçmamalıdır.

Kaplan milliyetçilik konusunda arkadaşlarından bir adım daha ileri gider milliyetçi olmadan sanatkâr olunamayacağını savunur. Sanat bir milletin ortak şuurunun ifadesidir. Millet şuuruna ermemiş insanların bu ortak şuurdan yararlanması mümkün değildir. Elbette bu milliyetçilerin ambargosu anlamında algılanamaz; bu ortak malzemeye ulaşamayacakları, onu tanıyamayacakları şeklinde yorumlanmalıdır. (KAPLAN ,1969b:76-80)

Milliyetçilik nesillere güven aşılacak ve dünya yüzüne ayaklarını sağlam basmalarını sağlayacak bir güç verecektir. Milliyetçiliğin asıl hedefi, Türklük coğrafyasını ve bu coğrafya üzerinde meydana getirdiğimiz millî ve dinî değerleri öğrenmek ve öğretmektir. Bu kültür milliyetçiliği olarak tanımlanabilir.

Kaplan'ın milliyetçilik anlayışında esas Anadolu'dur. Milleti yüceltmeyi hedefleyen bu anlayış coğrafyanın ihtiyaçlarına cevap vermelidir. Aksi takdirde ütöpik olur. Oysa onun milliyetçiliğinin diğer bir vasfı da realist oluşudur; o, insanları ütopyalara bağlayan anlayışlara karşıdır.

Mehmet Kaplan'a göre milliyetçilik, ihtiyaçlara göre değişebilen , gelişebilen bir kabuldür. Milliyetçilik adına değişmez bir takım kabullerin dayatılması da aynı anlayışla mümkün değildir. Bu onu milliyetçiliğin dinamiklerini açıklayan Arık'la birleştiren bir tespittir ve aynı zamanda milliyetçileri tutuculukla suçlayanlara da bir cevaptır.

Kaplan'ın milliyetçilik anlayışının olmazsa olmazlarından biri de dindir. Asırlar içinde milleti şekillendiren bir gücü yok sayarak milliyetçilik yapılamayacağını savunur.(BİRİNCİ,1987:21-23)Dini, milleti kaynaştıran reddedilemez bir unsur olarak değerlendirir. Millete ulaşabilmenin, onunla

kaynaşabilmenin ilk şartı onun temel değerleriyle çatışmamaktır; bu değerlerin başında da din vardır.

Kaplan'la ilgili özel sayıda A. Kabaklı da Kaplan'ın milliyetçilik anlayışında "yetiştği" Hareket mecmuasının etkili olduğunu dile getirir. (1987 :23)

Cahit Okurer de milliyetçilik anlayışlarındaki farklılık üzerinde durur. Yazısının muhtevassından çok başlığı dikkati çeker: Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe isimli yazısı başlığıyla mesajını ulaştırır. Yazara göre Anadolucuların milliyetçilik anlayışlarındaki fark şudur:

"Nazariyelerin, mefhumların mücerret milliyetçiliğinden hayatın, hakikatın müşahhas milliyetçiliğine; kendimizi tanımak için asıl millet hayatına, kendimize gözlerimizi çevirmekle erişebiliriz." (1948b:63-64)

Hareket içerisinde kendine has özellikleriyle diğerlerinden ayrılan Nurettin Topçu'nun Türk milliyetçiliğine bakışı da diğerlerinden farklıdır ve bu farklılık hareketin başlama tarihine kadar uzanır. Topçu'ya göre asrın başlarında Osmanlı'yı zayıf bulan Yahudi-mason localarının maşası olan bu akım Osmanlı'yı temelden çökertir. Ona göre milliyetçiliğimiz 1071'e dayanır ve Anadolu Selçuklularının milliyetçilik adına ektiği tohumlar Osmanlı zamanında meyve vermeye başlar. ^(1978c:32) Bu sadece milliyetçilik anlayışında değil, bu anlayış çerçevesinde tarihi değerlendirmede de ciddi sayılabilecek bir farktır. Çünkü, daha önce Anadolucularca Osmanlı'nın "millî ruh"u baltalamakla suçlandığını görmüştük.

Topçu, kendi anlayışını ruhçu milliyetçilik olarak nitelendirmiş ve bu anlayışı şöyle tanımlamıştır: "Anadolu coğrafyasında İslâm ruhunu yüceltmek ve toprağın çehresine İslâm'ın ruh ve karakterini sindirmek." Bu anlayışın temellerini Melikşahlar, Mevlânâlar, Yunuslar, Yavuzlar atmıştır. (TOPÇU, 1978c:36) Bu tanım Osmanlı'ya farklı bakışı da açıklayabilmektedir.

Yazar diğ er Anadoluoculara birleşerek devrinin milliyetçilik anlayışına farklı bir eleştiri de getirir. O zamana kadar Turancılarla aralarında seyreden ayrılığın dışında Topçu'nun itiraz ettiği bir başka konu da milliyetçilik adına yapılanlardır. Topçu bunu şöyle ifade eder: "Zamanımızda milliyetçiler çoğalmış, milliyet ilikse ortadan kaybolmuş gibidir." Kapitalist emellerle masonlardan İşl mcılara kadar bütün anti-komünist zümrelerin bu başlık altında toplanmıştır. Topçu milliyetçiliğin bu maske altında istismar edilmesine karşıdır. Onun için de içi boş olan bu kavramın tanımlanması , felsefî bir sisteme bağlanması gerekir.(1978c:37-38)

Milliyetçilik adına yapılan yanlışlardan biri de hemen bütün . Anadoluocuların ısrarla vurguladıkları hemşehrilik iddialarıdır. Bu hassasiyetlerin millî bütünlük açısından büyük bir zaaf olduğunu vurgulanır. Anadolu insanının mahallî kimliklerinin bölücü bir faktör olduğu belirtilir. Kuvvetli olmak için vil yet ve hattâ mahallecilik ortadan kaldırılmalı, yeni bir Anadolu tipini yaratılmalıdır. Bu birliğin sağlanması halinde ilerleme mümkün olabilir.(TOPÇU,1943:355) Millî benliğin en önemli düşmanlarından biri olan bu illet milletimiz arasında çok yaygındır. Arık da,"Yok Olası Ayrılık" isimli yazısında beylikler döneminden kalan ve hâlâ sürdürülmeye çalışılan bölgeler arasındaki ayrılıkları eleştirir.(1942ı:159)

"Bu yok olası ayrılık nereden geliyor? Biz, her köşesinde bir beyin, bir paşanın, bodur ve kıskanç devleti k s  alan il istemiyoruz artık! Biz, yekpareliğini tarihimizin mühürlediği bir vatan istiyoruz.(...)Bu memleket ona lâyık olanların elinde yekpare ve müşterek vatan olmazsa müstemleke olacaktır."

Anadoluocuların milliyetçilik anlayışı millet anlayışlarındaki farklılıkların yanında devrin milliyetçilik anlayışlarına yöneltilen eleştirilerle farklı bir boyut kazanır. Her şeyden önce milliyetçilik yapısı itibariyle ithal edilebilecek bir ideoloji değilken bizdeki milliyetçilik dayatmayla kabul edilmiş bir ideolojidir. Bu ilk fırsatta terk edilip kendi dinamiklerimize dayanan bir milliyetçilik geliştirmek gerekirken öncekiler millet kalıbına uymayan söylemlerde ısrar etmişlerdir. Anadoluocuların esas olarak yapmak istedikleri bizim milletimizin dinamiklerine dayanan bir milliyetçilik anlayışıyla yola devam etmektir. Bu

anlayış bir din gibi toplumu kucaklayacak ve ona yeni hamleler yapmada destek olacaktır.

Anadolucular o zamana kadar gündeme getirilmemiş, hatta sosyal anlamda bugüne kadar tartışılmamış bölgeciliğin milliyetçilik ideolojisi ve toplum açısından ne kadar yıkıcı olabileceğini gündeme getirmişler; bununla mücadeleye çalışmışlardır.

C) Vatan

Vatan Tanzimat yıllarına kadar halk arasında "sıla" anlamında kullanılmış, geniş anlamıyla üzerinde durulmamıştır. Osmanlı'nın sınırlarının gündeme geldiği yüzyıllarda ele aldığımızdaysa herkesin zihninde başka bir vatan olduğu ortaya çıkmıştır. Cevdet Paşa'ya göre ,Türk askerine köy meydanından öteye bir anlam ifade etmez; Namık Kemal'e göre bütün bir imparatorluk; Ziya Gökalp'e göre "vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan, vatan, müebbet bir ülkedir: Turan"; Sait Halim Paşa'ya göre "İslâm şeriatının hüküm sürdüğü her yer" .(İNAL,1940:1892) Türkiye Cumhuriyeti son yüzyılda yapılan bu tanımlara bir yenisinin eklenmesini mecburi kılmıştır. Anadoluçuluk hareketi bir anlamda bu tanıma en fazla gündemde tutan, tartışmaya açan harekettir.

Vatanı millet ve milliyetçilik anlayışlarının ana eksenini olarak kabul eden Anadoluçuların bu konudaki fikirleri yer yer daha önceki bölümlerde dile getirilmiştir. Ancak konuya özellikle temas eden yazarları ve konuyu açan fikirleri bütünlük içerisinde ayrı bir bölümde değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Anadoluçulara göre milletler ancak mekân içinde ve zaman zarfında var olurlar. Bir toprak parçası üzerinde verilen mücadele insan topluluklarını o toprağa bağlarken bir yandan da milletleştirir. (ANAMUR,:161)

"(...)Millî tarih, muayyen bir toprak parçasına bağlanmanın ve bu muayyen toprak parçasında zamanla kökleşenlerin birbirine perçinleşmesinin, birbirine kaynaşmasının,kısaca yaman bir kader beraberliğinin ve müşterek bir cihan telâkkisine varışın ifadesidir. O Halde topraklarına bağlılıklarının ve tarihine karşı gösterdiği hürmet ve riayet derecesi milletlerin kuvvet ve sıhhatlerinin en hassas ve en şaşmaz ölçüsüdür."

Anadolucular coğrafyayla millî şahsiyet arasında bir bağ kurar ve millî istiklâlin ancak millî şahsiyetle ayakta kalabileceğini savunurlar. Millî şahsiyet ise; milletleri bir birinden ayıran sosyal, iktisadî, coğrafi muhitin yarattığı müşterek bir mazinin işlediği orijinal bir varlıktır.(ERGİNER,1944a:237)²

Anadolu coğrafyasının Türk milletinin şekillenmesinde en önemli etkenlerden biri olduğuna dikkat çeken ilk isim Yahya Kemal'dir. Bilindiği gibi Yahya Kemal Paris dönüşünde her sohbetinde Paris yıllarında çok duyduğu "Fransız milletini bin yılda Fransız toprağı yarattı." Cümlesini tekrar edecek; kendi vatan anlayışını şekillendiren bu cümleyi çevresindeki insanlara dikte edecektir. (TANPINAR,1982:30)

Anadolucular bu fikri Yahya Kemal'e bağlamaksızın ifade ederler. Remzi Oğuz da insanlığın coğrafyanın kabına göre şekil aldığını sık sık tekrar eder;(1939b :189) konuyla ilgili en etraflı değerlendirmesi imzasız olarak Millet'te yayımladığı "Coğrafyadan Vatana" makalesidir.(1942c:33) Yazının özellikle girişi Arık'ın diğer yazılarına oranla daha duygusal ifadeler taşır. Yazar ,kendi hayatıyeti içinde başkasına hayat hakkı tanımayan pek çok unsuru barındıran, "insan ve hayvanın aynı kayıtsızlıkla çiğnediği" coğrafyanın bir gün gelip canlandığını ve zekâ ve kan pahasına vatanlaştığını anlatır. Yazara göre bu bir mucizedir.

Arık, vatan seçiminde tesadüflerin rolünün büyük olduğunu savunur; insanların anne ve babaları gibi vatanlarını seçmekte de özgür olmadıklarını hatırlatır. Cemiyetler tesadüfen doğdukları toprak parçasında mutlu olma

² Erginer,Suat,"İnkılâp Karşısında",MİLLET MEC.,S.22,s.237-238

şartlarını kendileri yaratırlar. Bu yaratma sonucunda kendileri millet olmaya cemiyet de kendine bir ad almaya hak kazanır:

Yazara göre kendimizi vatanın ve o vatan üzerinde paylaşılan tarihin zaruretlerinden kurtarmak mümkün değildir. Bunu yapmaya kalktığımızda bizi bir arada tutan bütün bağları da koparmış oluruz ve bizimle ilgisiz diğer zaruretler içinde kayboluruz. Buna gurbette yaşayan insanları örnek gösterir. Onun için de vatan her milletin zaruri ihtiyacıdır.

Yazar, tarihî süreç içerisinde vatan kavramını değerlendirirken Osmanlı'nın vatan kavramından uzaklığını vurgular; bu şartlar altında kimliğimizi kaybetmememizi vatanın millî değerleri hıfz ediciliğine bağlar:

“Eğer bu kendimizden geçmemize rağmen imparatorluğumuz yüzlerce yıl sürmüşse bunda anavatanın bizlere damgasını vuran vaziyeti baş sebeptir. Coğrafyamız her yandan o kadar çok düşmanla, rakiple sarılmıştır ki, felâketler arasında durmadan bilendik. Bir milletin böyle endişelerle keskinleşmesi onun bir mirasyedi kayıtsızlığıyla emin bulunmasından bin kere fazla yükselme âmilidir. Yalnız o milletin coğrafyasındaki bu büyük telkini işitmesi, bu telkine uygun yaşaması şarttır.”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Arık, coğrafyayı milletleri şuursuz anlarında dahî sevk edebilen bir unsur olarak görüyor. Vatanın şuursuz toplumların şuuru olarak bir süre değerlerini sakladığını savunur ki bu vatana atfedilen en ilgi çekici özelliktir.

Arık, milliyetçilik anlayışlarını değerlendirdiği yazısında da vatanın kendileri için çok değerli olduğunu onu riske atacak girişimlere karşı olduklarını ifade eder : (1943b:29)

“Başkasının vatanında gözümüz yoktur, fakat bu topraktan da bir zerresini fedâ edemeyiz, kumara basar gibi sergüzeştlerde harcayamayız. Emeğimizin, ordumuzun, maliyemizin, iktisadımızın, siyasetimizin mihveri; basit bir coğrafyayken vatan haline getirdiğimiz bu topraklardır.”

Hilmi Ziya da yurt ve millet kavramlarını ayrı bir makalede değerlendirmiştir.(1976ç:216) Bu kavramı romantiklerin işlediğini ve gündemde tuttuğunu belirten Ülken'e göre bizde vatan daha ziyade ilimci bir yaklaşımla ele alınır. Oysa ilimlerin gerçekleri tek cepheli ele alıp incelemeleri bütünlüğü ortadan kaldırmaktadır. Bizimse bütünlüğü olan bir tanıma ihtiyacımız vardır. Yurt çeşitli faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir bütündür ve milletlerin şekillenmesinde temel dayanağı oluşturur. Bu yönleriyle manevî hayatımızın ve değerlerimizin kaynağıdır. Toplumsal varlığımızın devam ve düzeni de bir yurda sahip olmayı gerektirir. Toplumlar ve toplumsal tipler zaman içerisinde değişebilir ;vatan bir yandan bu değişime tanıklık ederken öte yandan geçmişle gelecek arasında sürekliliği sağlayan bir bağ olarak varlığını korur. Devirler birbirini inkâr etse de vatan bir süreklilik oluşturur; böylece millî hafıza ayakta kalır.” *Ferdî hafızanın dayanağı beyin olduğu gibi içtimaî hafızanın dayanağı da vatandır. Vatan, içtimaî hafıza veya tarihin maddî sembolüdür.”*

Ülken'e göre yurdun üç karakteri vardır: Birincisi romantiklerce ön plana çıkartılan mensupları tarafından sevilmesi, ikincisi yenileşmeye ve değişmeye elverişli yapısı; üçüncüsü de eski his ve heyecanları devam ettirmesidir. Geçmişle geleceği bağlaması bu özelliklerin sonucusudur.

“Birinci vasıf,yurdun şimdiki hayatımıza ve kıymetlerimize temel olmasını temin eder. Kıymetleri gökyüzünden yere indirir ve onları mefhum hayaller peşindeki göçebeliğinden kurtarır. İkinci vasıf cemiyeti donup kalmış bir kitle olmaktan kurtarır, ona terakki ve inkişaf kazandırır. Tek başına alınınca mücerret ve hayalci ideolojilere kapı açmakta olan ilimlerin, gerçeği ve kendimizi geliştirmek için en faydalı âletler haline gelmesini temin eder. Üçüncü vasıf bizi kendi kendimizi inkâr etmekten, şahsiyetsiz ve köksüz olmaktan kurtarır.”

Yazar bu üç vasfın birbirinden ayrılmasının ağırlık merkezini bozacağından sakıncalı olduğunu savunur. Son olarak da ancak böyle somut bir yurt gerçeğine dayanan ideolojilerin ayakta kalabileceğini belirtir.

Böyle somut bir vatan fikri kültür ürünlerine de yansıyacak; başka kültürlerle kapılanmak yerine, akseni bu somut gerçekler olan bir bütünlük ortaya çıkacak; kendi şeklini kendisi yaratacaktır. Kısaca vatan sadece üzerinde yaşayan insanları değil, üzerinde üretilen kültür ürünlerini de dolaylı olarak şekillendirir.

Mehmet Kaplan vatan gerçeğinin bizdekinin aksine bütün ileri toplumlarda milletler üzerindeki rolünün belirlenmiş olduğunu savunur. İlmen kabul edilmiş olan bu gerçeğe aydınların ve idarelerin itibar etmediğini ifade eder. "Edebiyat Coğrafyası" isimli yazısında kültür verimleri üzerinde tarih kadar etkili olan coğrafyanın ihmal edilmemesi gerektiğini savunur.(1948b:3)

Kaplan,Bizim Türkiye Dergisi'nde yayımlanan yazısında da millet hayatında coğrafyanın büyük rolünün ilmen kabul edilmiş olduğunu ancak ideoloji ve siyasetin bu gerçeğe yeterince itibar etmediğini tekrarlar. Tanzimat'tan itibaren gelişen ideolojilerin bu gerçeği görmezden geldiklerini belirtir. Özellikle Gökalt ve arkadaşlarının milliyetçi kimliklerine rağmen bu noktayı dikkate almamalarını eleştirir.(1948ç:4)

Nurettin Topçu da milletleri oluşturan "yaratıcı hamle"nin toprakla tarihin birleşmesiyle ortaya çıktığını savunur. Vatan milletlerin müşterek ruhunu kalbinde taşır; müşterek tarih anlayışı bu ruhu canlandırır ve milleti ortaya çıkarır.(1997c:121)

Hareket'te imzasız yayımlanan bir yazıda vatan ayrı bir başlıkta değerlendirilmiştir. Bu yazıda coğrafyanın millî realitenin bel kemiği olduğu;ırkların bu realitede yeni bir şekle girdiği anlatılır. Ona göre coğrafya yeni sentezler oluşturan bir kalıptır.

Türk -İslâm medeniyeti de Anadolu coğrafyasında yeni bir şekil almış,tüccar milletten çiftçi millete dönüşmüştür. Bizi Anadolu'daki ilk uygarlıklara yaklaştıran bu çiftçi yöndür. Bunun yanında devlet geleneği Türklerle Anadolu'ya taşınmıştır. Bu Anadolu'da toprakla iktisat ve İslâm'ın yarattıkları bir sentezdir.

“Müslüman Türkmen’in eliyle Anadolu aydınlandı,feodal düzenler yıkıldı. Adalet ve emek esasına dayanan bir iktisat nizamı, yeni bir hukuk ve ahlak anlayışıyla yepyeni bir medeniyetin oluşumunu sağladı.”

17. yüzyıla kadar “anavatan” olarak yaşayan Anadolu bu tarihten sonra müstemlekeler için bir ambar olarak kullanılmaya başlandı. Ve Anadolu’nun ihmali de bu devirden itibaren sürdü gitti. İmzasız yayımlanan bu yazıdaki fikirlerin Topçu'nun fikirleriyle birebir örtüşmesi yazının ona ait olduğunu düşündürmektedir.(İmzasız,1972:11)

Hareket'te yayımlanan bir başka yazıda Emin Işık, meseleyi biraz daha farklı boyuta taşır ve coğrafi özelliklerin, mahallî şartların ve o şartlara bağlı üretim tarzlarının kendine mahsus bir kültür birliği ve hayat görüşü meydana getirirken başlangıçta aynı soydan olmayan insanlar arasında bile zamanla bir birlik ve beraberlik gerçekleştirebileceğini savunur.(IŞIK,1972:42)

Aynı yazıda Işık Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra bir siyasî birlik oluşturabildiklerini, coğrafyanın kendilerine yüklediği İslâm'ı koruma göreviyle de millî birliklerini sağladıklarını ve millî şahsiyetlerini, bulabildiklerini savunur.(45)

Aynı yıllarda yayımlanan Hep Bu Topraktan Dergisi çevresinde daha çok remî ideolojinin gündeme getirdiği Türk tarih tezi paralelinde bir tarih ve vatan anlayışı savunulur . Bu Mavi hareketinin savunduğu görüştür. Dr. Reşit Galip, radyo programında bir dinleyicisinin farklı ırktan geldikleri halde aynı toprak üzerinde yaşayanları bir evin kiracılarına benzetmesi üzerine bir konuşma yapar ve bu konuşma daha sonra dergide yayımlanır. (ATAÇ,1943:141) Bu yazıda Anadolu'ya gelip yerleşen bütün toplulukların Türk ırkından geldiğini savunur.

“Onlara Sümerler, Etiler, Mittaniler,Frıgyalılar, Lidyalılar, Egeliler, Bizanslılar, Karamanlılar, Aydınlılar, Germiyanlılar, daha çok Osmanlılar denmesi Anadolu'da kurulmuş olan küçük büyük hükümetlerin adından ileri gelmiştir. İrk mefhumu kabul edildiği takdirde dahî Anadolu'da hükümet kurmuş insanların hepsi büyük Türk ırkındandır.(...)(Onlara)

Asya'dan gelmemiş olan insanlar da karışmıştır. Fakat hepsi yurdumuzdaki iklimin tesiriyle kaynaşmış ve hepsi aynı ırktan insanlar olmuşlardır.(...)Bir iklimde yaşamış olan insanların hepsi o iklimin çocuklarıdır."

Aynı dergide Reşat Nuri Drago'nun daha aşırı bir iddiası vardır(DRAGO,1944:37): Yeryüzünde "tefekür" faaliyetlerine elverişli mıntıkların vardır; toplumsal ve sanatsal üretim ancak buralarda yapılabilir. Genelleyecek olursak bu mıntıklar, Avrupa'nın kuzey batısıyla Anadolu'dur. Anadolu onun için medeniyetlerin beşiği olmuştur. Bu sadece Antik Yunan kültürü için geçerli değildir, asırlardır bu topraklarda yaşayan Türklerin de Yunanlılar kadar klasik eseri vardır ancak biz bu eserleri yeterince tanıtamadığımız için hâlâ Yunan kültürü ön plandadır.

Bilindiği gibi 19 ve 20. yüzyılda Avrupa'da pek çok ekol, sosyolojik olayları coğrafyaya bağlı açıklamaya çalışmıştır. Bunlar içerisinde Le Pley okulunun tezleri 1900'lü yılların başından itibaren Türk aydınları tarafından Türkiye'de de ifade edilir hale gelmiştir. Anadolu'nun konumu ,iklimi itibariyle "tefekür"e elverişli olduğu tezi bu görüşlerin bir uzantısıdır; ancak vatana yükledikleri pek çok anlama rağmen Anadoluçulardan hiçbiri böyle bir iddiayı dile getirmez. Bu noktadan hareketle Hep Bu Topraktan dergisinin zaman zaman Anadoluçulara paralel fikirlere yer vermesine rağmen genel bakış açısı itibariyle Mavi hareketine daha yakın olduğunu belirtebiliriz.

Vatan Anadoluçuların tarihle paralellik arz ettiğini düşündükleri bir unsurdur. Milletleşme sürecinde vatan, şahsiyeti şekillendiren bir "beden"dir. Milletler o bedenın ihtiyaçlarına uygun davranmak ,dolayısıyla ona uygun bir yapı geliştirmek zorundadır. Ruh için beden ne ölçüde ihtiyaç ise toplumlar için vatan da o ölçüde bir ihtiyaçtır. Vatanlı varlıklarını sürdürebilen toplumlar ise ideal olarak bir vatana ulaşma ülküsüyle ayakta kalmışlardır.

Başlangıçta vatanımızı seçme şansımız yoktur. Çoğunlukla tesadüfler sonucunda bir araya gelen toplumlar coğrafyayla zaman içerisinde kaynaşırlar; topar ,emek ve kan pahasına vatan olur. Anadoluçular vatan ve beden benzetmesini sık sık kullanırlar. Onlara göre, insanın bedenini

koruduğu gibi toplumlar bulundukları toprak parçasını koruduklarında orayı vatanlaştırmış olurlar.

Vatan, milletin hafızasını canlı tutan,bu yolla millî şuuru destekleyen en önemli kaynaktır. Onun sayesinde siyasî veya ideolojik sebeplerle göz ardı edilen gerçekler sonraki nesillere taşınabilir. Bu yönüyle vatan bir millî hafızadır.

İçinde bulunduğumuz zaman diliminde hayatımızı sürdürmemizi sağlayan bir kaynak, geleceğe yönelik planlarımızda bir hareket noktası , bir"müteharrik "güç ve kendimizi unutmamızı, köksüzleşmemizi engelleyen bir hafızadır vatan. Bütün bu yönleriyle toplumları etkileyen vatan gerçeği Anadoluçulara göre,Osmanlı'dan başlayarak ihmal edilmiştir.

Anadolu bizim vatanımızdır. Bu topraklar Türk insanına yeni bir şekil vermiştir. Özellikle toprağa bağlı kültürümüzün kaynağı Anadolu'dur. Biz bu topraklarda çiftçiliği öğrendik. Anadolu'ya taşıdığımız İslâm'la burada tamamen farklı bir sentez oluşturduk;hattâ İslâm-toprak ve Türk insanının kaynaşması ilk asırlarda bir tür rönesansı gerçekleştirmiştir.

Bundan sonra da yapılması gereken bu topraklara rağmen değil, onun imkanlarını kullanarak yeni hamlelere yönelmektir.

Ç) Tarih

Anadolucuları farklı kılan yönlerden biri de tarih anlayışlarıdır. Tarih ve vatan fikirlerini birleştiren bu anlayış, Türk tarihini Anadolu macerasıyla başlatır. Böylece Anadoluçuların Turancılardan farklı değerlendirdikleri üçüncü alan da netleşmiş olur. Hareketin ilk işaretlerinden itibaren tarih Anadoluçu yazarların hemen hepsinin ısrarla üzerinde durduğu bir alan olmuştur; bu tesadüfî değildir. Yazarlar tarih görüşlerini açıklamadan önce, neden tarihi bu kadar önemsediklerini anlatmaya çalışırlar.

Remzi Oğuz Arık, Hareket'te yayımladığı bir yazıda "Tarih görüşü"nü açıklarken bu soruya da cevap verir.(1947:1) Kendilerinin tarih üzerinde ısrarla duruş sebeplerinin tarihle övünmek,"ah ü vah"la vakit geçirmek olmadığını vurgulayarak içinde bulunulan devirdeki kötümserliği yenmenin bu yönelişin asıl sebebi olduğunu belirtir. Tarihi insanlığımızın varlığını izahta şahit olarak kullanırlar ,geçmişi kuru bir iftihar vesilesi olarak veya dışa yönelik bir tehdit aracı olarak görmezler.

İçinde bulunulan devirdeki felâketleri iki sebebe bağlarlar: Birinci sebep, seviye ve hürriyetleri bir birine denk olmayan milletlerin varlığı; ikincisiyse insanlık tarihini bilenlerin çok az oluşu ve bilenlerin de sesini duyuramayışıdır. Aydın insanları kendi benzerleriyle geçindiren tarih görüşüdür ve insanlığın saadeti tarihini bilip sevmekle mümkündür; reddetmek ve tiksilmekle değil.

"Geçmişin üstüne bu eğiliş, çok az incelenmiş bir tarihin aydınlanması, pek horlanmış, yanlış anlaşılmış bir büyük milletin asıl varlığını göstermeyi sağlayacaktır. Bu eğiliş, halkımızın, milletimizin geçmişte yolunun ve toprağının üzerinde neler bulduğunu, bulduklarına karşı hangi tavrı takındığını; bu mirasa neler kattığını ,neler terkip ettiğini öğretecektir.

Bizim bu görüşümüz,bir mazi hayranlığı da değildir Bilindiği üzere hayranlık, bütün tenkit imkanlarını kilitler. Biz geçmişimizi tıpkı bugün gibi bir bütün biliyoruz. Bu bütünü keyfi olarak parçalamak, onu inkâr kadar bize ağır gelir."

Bu açıklamada bir savunma psikolojisi hakimdir. Bu da Anadolucuların hemen hepsinin tarih üzerindeki hassasiyeti yansıtan eserler vermesinden kaynaklanmaktadır.

Bu toprak parçasının vatanlaşmasında tarihin rolü üzerinde durduğu yazısında Remzi Oğuz, tarih için veciz ifadeler kullanır.(1992c:21) "Hatıralar yumağı", "toplulukların hafızası" olan tarih vatani oluşturan en önemli vasıta. Tarihin başlangıcıysa "yazı"dır. Yazı sayesinde masalın,efsane'nin eksikliği tarih önünde silinir.

"Tarih araya girince (...) olup bitenler, yayılanlar adım adım, köşe köşe, parça parça hatırlanma imkânı bulundukça nesillerin hafızası yaşanan toprağı, şöyle böyle bir tabiat parçası halinden çıkarmış, yaşamının bütün mânâsını bize veren tek imkân kertesine yükseltmiştir."

"Tarih tekleri hatıralar yoluyla toprağa bağladığı gibi kütlelerin öteki kütleler önünde vatanlarıyla nispetini de aydınlatmaktadır.(...) Tarihin aksettirdiği emek, zekâ ,sanat, zevk ve mihnetler; bir vatani yaratan kütlenin oradan atılmaması için yeter bir sebeptir."

Bu anlamda tarih toprağın mülkiyet hakkını da bir topluluğa kazandırmaktadır. Burada aynı toprak üzerinde yaşayan milletlerin hakları gündeme gelebilir; yazara göre en son o mirası değerlendirip orada milletini var eden milletin önceliği vardır. Çarpışan veya çakışan tarihler konusunda yazarın "yaşayan"a öncelik verdiğini görürüz. Yaşayan, canlı olan en üstün, en canlı topluluk vatana sahip olurken diğerlerine "tarihe tanıklık etmek" kalır.

Hilmi Ziya Ülken Anadolucu fikir adamları içerisinde tarih ve tarih şuuru üzerinde en çok duran isimdir. Milletleşmeyle tarih şuuruna varma arasında doğrudan ilgi kurar. Yazar, "romantik tarih şuuru" diye isimlendirdiği tarih anlayışını tarihi sadece bir hatıralar yumağı olarak alan görüşten ayırır.(1976f:225)

"Yalnız başına alınınca bizi kaderci ve meş'um bir görüşe saptıran,devirlerin izafiliği yüzünden şüphe ve inançsızlık içinde bırakan bu tarih görüşü, eğer bizi içtimaî varlığımızın asıl köklerine bağlayan bir başka tarih görüşüyle tamamlanırsa en mükemmel bir kendini tenkit vasıtası, en zengin bir kültür mürebbisi haline gelir."

"İşte bu ikinci tarih görüşü de yukarıdan beri bahsettiğimiz romantik tarih şuurudur .İnsan bu görüşte artık objektif bir müşahedeci soğuk kanlılığıyla fosiller halinde yaşanıp bitmiş, ve bizimle hiçbir ilişkisi kalmamış hayatların basit alâmetlerinden ibaret olan vak'alara bakmaz .Fakat bugünkü hayatımızı teşkil eden, ona canlılığı veren asıl kuvvetler ve kaynaklara bakar".

Tarih şuurunun ilk örneğini tarihte Yunanlılarda Heredot'la gördüğümüzü hatırlatan Ülken'e göre ilk çağlarda hâkim olan aklın yerini Ortaçağ'da vicdan

ve şuur almıştır. Rönesansla birlikte "kemâle eren" vatan ve tarih şuuru yeniden gündeme gelir. Bu sayede küçük kuvvetler birleşerek kilise devletlerini, monarşileri ve millî devletleri yarattı. Nihayet Rönesans'a Cermen kökenli tepkiler de Romantizmi yarattı.

"Fransız İhtilâlî'nin mücerret rasyonalist ruhuna karşı bu müşahhas ve derin görüşün geçmesi bu asır başına kadar devam etti: İngiltere'yi Almanya, onu merkezî ve şimâli Avrupa milletleri, hattâ Avrupa dışında bazı milletler takip ettiler. Millî tarihler yazıldı ; destanlar canlandırıldı, yeni, büyük epopeler yaratıldı, folklorlar meydana çıkarıldı; 'örf ve âdetler' tetkik edildi, halk motiflerinden opera ve operetler yapıldı. Romantizm hareketi tarih ve vatan şuuru sayesinde büyük küçük bütün milletleri mukallit ve şahsiyetsiz olmaktan kurtardı."

Bizdeki yansımanın yanlışlığına temas eden Ülken, romantizmin bizde "anlaşılmadığını" savunur ve romantizmin bizdeki tezahürlerini Kemal, Hâmit ve Gökâlp gibi yazarlarımızın şahsında değerlendirir.

"Fakat romantizmin asıl mânâsı anlaşıncaya kadar biz tarihimizin uzunca bir devresini israf ettik. Türk romantizmi Namık Kemal, Hâmit ve Gökâlp olmak üzere üç merhaleden geçti. Namık Kemâl merhalesinde tarih şuuru bütün İslâm dünyasına, vatan şuuru Osmanlı vatanına çevrildi. İslâm dünyasının müşterek kahramanları arasında Türk vatanının karakteristiği kayboldu. Fransız İnkılâbı'nın mücerret fikirleriyle romantizmin istediği müşahhas tarih ve vatan şuuru da bir birine karışıyordu. Hamit merhalesinde yıkılan İslâm imparatorluklarının hasreti daha barizleşti. Vatan hudutları bütün İslâm âlemine yayıldı. Gökâlp merhalesinde romantizm umûmî Türk tarihine çevrildi, fakat, millî tarih ile ırkın tarihini bir birine karıştırdı.. Her üç merhalede Türk romantizmi asıl millî tarihe, vatan hudutlarına, müşahhasa dönemedi. Klasik zihniyetin esaslı vasfı olan mücerret ve aklî şemalar etrafında dolaştı."

Ülken'e göre tarih şuurunu vatanın köklerine çevirmeden hakîkî bir kültür ve dil yaratabilmeye imkân yoktur. Büyük eserlerse ancak kültür ve dil yaratmış milletlerce üretilebilir.

"Tarih şuurunun temeli vatan olan şuuraltını aydınlatması, onun hammaddesine şekil vermesi, millî kültürleri yaratması,

milletlerin uyanışından ve içtimaî kendini yaratmalardan başka bir şey değildir."

Bu süreci yaşamadan milletleşmekse mümkün değildir. Onların hem tarih anlayışını hem de edebî verimlere ve kültür tarihimize bakışlarını izah edebilecek ifadeleri uzunluğuna rağmen olduğu gibi alıyoruz:

"Bu sebepten romantik devir her memlekette klasik devirden sonra gelmiş ve ona cephe yapmaya mecbur olmuştur. Fakat milletlerden çoğunun bu merhaleyi aştığını görerek onun artık modası geçmiş bir cereyan olduğunu zannetmek ve böyle bir zahmete katlanmaya lüzum görmemek en büyük yanlışlık olur. Medenî âlemde söz söyleyebilmek için her milletin tam bir şahsiyet kazanması ne derece zarurî ise, bu şahsiyete erişebilmek için de kendi tarihinin şuuruyla kültür yaratma savaşına girişmesi o derece zaruridir. Şahsiyet kazanmak ve olgunlaşmak için ceht sarf etmeden, bu olgunluğu kazanmış milletlerin fikirlerini kolayca devşirmek isteyen veya devşirebileceğini zannedenler, rûhî olgunluğu kazanmak için hayatın her devresinin ayrı ayrı rolleri olduğunu unutarak on yaşında her türlü marifeti becermeye kalkan kavrulmuş çocuklara benzerler. Milletlerin hayatında rûştünü kazanmadan atlanacak hiçbir merhale, vazgeçilebilecek hiçbir ceht yoktur. Bugünkü medeniyetin dayandığı îman, bütün dikkatini kendi mâzisine çevirerek, başka milletlerin numunelerinden faydalanarak, kendi kendini yaratma îmanıdır."

Bilindiği gibi Türk tarihinin başlangıcını Anadolu'daki Türk yerleşimine yani Malazgirt'e bağlayan görüş ilk defa Yahya Kemal tarafından ortaya atılmıştır. Bu görüşe bağlı açıklanan bir diğer görüşte tarihin ,yani ortak geçmişin milletleri şekillendirmede aktif rol oynadığı savunulur (BANARLI, 1960:46). Yahya Kemal hatıralarında Camille Julian'ın bir cümlesinin "vatanın teşekkülüne ait dağınık düşüncelerini" şekillendirdiğini kaydeder. Bu meşhur," Fransız milletini, bin yılda Fransız toprağı yarattı." cümlesidir. ³ Bu yoğun telkin sonunda Türk milleti üzerinde düşünen Y.Kemal, milletimizi Malazgirt'ten sonraki yedi yüzyılın yeni bir şekle soktuğunu düşünmeye başlar. Bu fikri bir yandan çevresinde bulunan insanlara açarken diğer yandan şiirlerinde işler. Onun şiirlerinde tarih, parça parça, devir ve kişilere

bağlanmadan ortak bir öze bağlanmış görünür. Bu eserleriyle tarih içerisinde şekillenen Türklüğü yansıtmaya çalışır. (AKÜN,1983:79)

Başlangıçta Nâyîler ve Nevyunanîlere ilham veren bu tarih anlayışı siyasi gelişmelerin milliyetçi görüş içinde bir muhasebeyi zaruri kıldığı noktada Anadoluocular tarafından yeniden gündeme getirilir. Ancak, diğer görüşlerde olduğu gibi Anadoluocular bunda da Yahya Kemal ismini zikretmezler. Bu defa tezi gündeme getiren Mükrimin Halil'dir.

Türk Ocaklarında Anadolu fikrini ilk seslendiren isimlerden biri olan Necip Asım'ın millî şuuru uyanık tutma noktasında ilgi çeken teklifi vardır. Anadolu Mecmuası'nda milletlere moral destek sağlayan bayramlar üzerine bir yazı kaleme alır.(YAZIKSIZ,1340:162) Dinî bayram ve Kandilleri kutlayan milletimizin de "her büyük millet gibi" millî bayramının olması gerektiğini savunarak söze başlar."O günü bulup çıkarmak, tespit ve tesis etmek şüphesiz ki bizim için bir ihtiyaç ve bir zarurettir."

Millî bayram olarak teklif edilen Ergenekon'u Moğolların bayramı olarak görür ve daha yerli kaynaklara yönelmeyi savunur:

"Esasen millî bayram günümüzün vak'ası olmak üzere Anadolu haricinde bir hadise aramaya da mahal yoktur. Anadolu tarihinde pek büyük ve şerefli günler vardır ki bunların hapsi ayrı ayrı takdîs edilmeye şâyândır. (Sonuçta Anadolu'nun fethini belirterek) Bu gün tarihimizin hem mebdî ,hem de en kutsî günüdür. Tarihimizde millî bayram günü addedilmeye lâyık, bihakkın lâyık olan ancak bu gündür .Anadolu Türklerinin millî varlıklarını idrâk ettikleri şu zamanlarda bu günün unutulması bu günün takdîs edilmemesi bu günün tes'îd olunmaması belki en büyük cürm,en büyük günah olacaktır."

Anadolu mecmuasının ilk sayılarında M.Halil öncelikle tarih anlayışlarını ortaya koyan ayrıntılı bir makale yayımlar.(1340c:53) "Millî Tarihimizin Mevzuu" isimli bu makaleye Türklerin Anadolu'daki varlıklarının başlangıç noktası konusundaki farklı görüşleri zikrederek başlar: Hititlerin Türk

³ Tanpınar bu cümlelerin Michelet'e ait olduğunu ve Albert Sorall'in de bu cümleyi sık sık tekrar

soyundan geldiğini savunan görüş artık iflâs etmiştir. Komagen ve Turkum isimli kavimler hakkındaki araştırmaların yetersizliği dolayısıyla onların da Türk olup olmadıkları kesin olarak belirtilemez. İskitler de iddiaların aksine Hindu -Germen ırkının özelliklerini taşırlar.

Bu dönemlerde çeşitli vesilelerle Anadolu'ya girip çıkan Türkler vardır; fakat onlar Anadolu halkları arasında erimişlerdir. Yazar bu bahsi şu şekilde noktalar:

"Şimdilik sadr-ı İslâmda Arap halifeleri tarafından Anadolu'da iskân edilen Türklerle tarihimize başlamak ve Anadolu Türkleri tarihinin on iki asırlık olduğunu kabul eylemek mecburiyetindeyiz."

Bu ifadeler Anadolucuların "Türk Tarih Tezi" konusundaki tavırlarını ortaya koyar; Anadolu'da bir sentez yaratıldığı fikrine çok soğuk bakmayan Anadolucular, bir sentezden söz edilecekse baskın Türkmen unsurunun özellikle belirtilmesinden yanadırlar. Öte yandan Türklerin bilinen tarihten çok daha önce Anadolu sınırlarında yaşadıklarını şüpheyile karşılarlar, özellikle baskın bir kültür oluşturdıklarını bütünüyle ilmî dayanaktan mahrum bulurlar.

Mükrimin Halil, Türklerin Anadolu'ya gelişlerini esas alan bir tasnifle 1200 yıllık tarihimizi şu şekilde devirlere ayırır:

- 1)Sagur Valileri Devri
- 2)Âl-i Selçuk Devri
- 3)Tevâif-i Mülûk Devri,
- 4)Âl-i Osman Devri
- 5)Cumhuriyet Devri

Mükrimin Halil Türklere gelinceye kadar Anadolu'ya girmiş olan on sekiz ırdan hiç birinin millî birlik sağlayamadığını; tarih içerisinde uzun süre varlıklarını korumalarına rağmen bünyelerinde bir kaynaşma gözlenmediğini

ettiğini belirtir.

belirtir. Bizi farklı kılan budur; Türkler,hazır buldukları unsurlar yanında kendi iç farklılıklarını da kaynaştırmayı bilmiş; bu farklılıklardan büyük bir imparatorluk çıkarmışlardır.(YINANÇ,1949:2)

Remzi Oğuz da Anadolu'yu Türkleştiren Türkmenlerden bahseder.(1942c:33) Bu konuyu etraflıca ele aldığı Tarihimizin Öğrettikleri isimli makalesinde Türklerin tarihteki var olma mücadeleleri bütün olarak gözden geçirilir(1942f:221). Türklerin barbar ve hayatiyetinin sonuna gelmiş bir millet olduğunu savunanları ve kendi kültürünü, medeniyetini tahkiri “iş” edinmiş insanları eleştirir.

Ön Asya'dan başlayarak Anadolu'da kurulan Selçukluların bir Rönesans gerçekleştirdiğini ve bu coğrafyaya barış getirdiğini; azınlıklara tanıdığı haklarla insan hakları konusunda tüm dünyaya örnek olduğunu vurgular. Bu büyük medeniyetin Moğol saldırıları karşısında dağılmasının sebebi “sıra ve saygı”yı yitirmektir.

Osmanlı'yı yıkan sebepler daha çok haricîdir;ancak Anadolucuları ilgilendiren dahilî sebeplerdir:Dünya ticaret yollarının değişmesi,Avrupa'nın hızla ilerlemesi haricî sebepler arasında sayılabilir. Dahilî sebepler üzerinde durulurken bugüne kadar daha çok yönetim ve ilmiye sınıfındaki gerilik üzerinde durulmuş Anadolucuların dile getirdiği bu husus dikkate alınmamıştır; onlar aslî unsur olan Anadolu insanının ihmâlini, müstemlekeler elinde oyuncak olarak kullanılmasını çöküş sebebi olarak görürler:

“Osmanlı İmparatorluğunu ilk kuranların uyanık karakterleriyle yekpareliğini kazanan ve metropol payesini yitirmeyen Anadolu'nun sonraki nesillerin elinde müstemlekelerin uğrayacağı ihmâle,kayıtsızlığa, hattâ daha beter zulme uğraması, harcanması, böylece imparatorluğun istinatgâhını kaybetmesidir.”

Ülken,”Türk Milletinin Teşekkülü” isimli makalesinin başında da milletlerle daha önceki devirlerdeki site ve aşiret devletleri arasında esaslı farklılıklar olduğuna dikkat çeker ve yine “tarihî şuurla milletleşme”nin altını çizer. Milletleri diğer cemiyetlerden ayıran en esaslı vasıf ise Ülken'e göre “bütün

etnik, filolojik, teknik ve dinî âmilleri belirli bir tarih zarfında çizilmiş kat'î ve sarîh bir vatana dayanmasıdır."

Bu tespitin ardından ayrıntılı bir şekilde Anadolu'daki milletleşme sürecini ele alır. Bu incelemede dikkat çeken hususlardan biri Anadolu'ya gelen Türkmen nüfusuna yerli unsurların da katıldığı iddiasıdır. Yazara göre bu ilk göçte Müslüman Türk nüfusun çokluğunun mâkul izahı budur. Bu tespit kültürel sentez görüşü olarak Anadoluçulukta sık sık karşımıza çıkacaktır.

Aynı makalede yazarın dikkate değer tespitlerinden biri de Anadolu'daki Türk devletlerinin millî şuur noktasındaki tavırlarıdır. Yazar Selçuklulardan başlayarak devletleri bu açıdan ayrıntılı örneklerle değerlendirir. Selçukluların hayatını üçe ayıran yazara göre birinci devrede payen ruh hâkimdir ve yabancı unsurlara hoşgörüyle yaklaşmıştır. İkinci devrede İran tesiri hâkimdir. Üçüncü devrede ancak yerli bir kültür geliştirilmeye başlanmıştır.

Moğol akınları sonrasındaki beylikler döneminde dışa dönük yeni bir anlayış gelişmeye başlamış ve anlayış Osmanlı'yla "devlet"ine kavuşmuş ve Osmanlı'yla millî devletten imparatorluğa geçilmiştir. Osmanlı Devleti, Fatih sonrası yönünü Batı'ya çevirmiş ; ancak zaman zaman Doğu'ya dönmek ve "birliği sağlamak mecburiyetinde kalmıştır. Ülken'e göre yönü ne olursa olsun "gözü dışarıda" bir devlettir Osmanlı ve millî olmaya hiç değer vermemiş gittikçe bu özelliğinden uzaklaşmıştır.

"Millî şuur adına bu devre bir kayıp mıdır?" sorusuna Ülken'in cevabı kazançları saymaktan ibarettir:Dünya ölçüsünde bir devlet, oturmuş ve gelenekselleşmiş bir askerî yapı,dünya ölçüsünde bir mîmarî anlayış, edebiyatta ve müzikte klasik bir devir...Bunlar küçümsenecek şeyler değildir.

"Osmanlı devrinin getirdiği müspet vasıflardan biri de imparatorluğun verdiği nefis güveni ve nezakettir. Birincisi dünya siyasetinde uzun müddet hegemoniaya sahip olmasından ikincisi de İslâm ve şarkî Roma medeniyetlerine varis olmasından ileri geliyordu."

Ülken aynı makalede tarikatlara da milletleşme sürecinde “şuurlanmaya” katkılarında dolayı geniş yer ayırır. Türkistan ve Irak-Endülüs kökenli olmak üzere tarikatları “kökenleri”ne göre ayırır ve bunlar arasındaki farklılıkların hem uzun bir mücadele yarattığını ,hem de Moğol istilâsıyla zayıflayan millî ruhu diri tuttuğunu ifade eder.

Nurettin Topçu da Anadolu’yu bir başlangıç noktası olarak alanlardandır.(1939a:112) Topçu’nun hassasiyet gösterdiği bir başka unsur da İslâm’dır. Topçu Türklük ve İslâm’ın eşit oranda birbirlerini yücelttiğini savunur. Ona göre Anadolu’yla birleşmeden sonra varlığımızı asıl şekillendiren İslâm’la buluşmaktır:

“Ta Milattan üç ,dört, beş bin yıl evvelinde Orta Asya’dan gelip Basra Körfezi’yle Karadeniz arasında yerleşenler. Sonra da asrımızın bin yıl evvelinden başlayarak ve bir çok yollarla zaman zaman Anadolu’ya gelip eski kavimlerle Etiler arasında yerleşen Müslüman Türkmenler. Bu gelen Türkmenler Anadolu’da medeniyetler kurmuş olan Etilerin çocuklarıyla kaynaşmışlar, hepsi onların tekniklerini temsil etmişlerdir.”

Başlangıçta yerli unsurlarla kaynaşan Türkmenler İslâm’la buluştuktan sonra yeni bir kimlik oluşturmuşlar ve bu kimlikleriyle hem kendileri özellik kazanmış hem de İslâm’a özellik kazandırmışlardır.

“Anadolu’nun bizim olan tarihinde ona yeniden ruh ve hayat veren İslâm dininin ve bunu Anadolu’ya getiren Türkmen’in rolü büyüktür.(...)Türkmen’in Anadolu’ya getirdiği bir inkılâptır, yeni bir ruhtur. İslâm olmadan evvelki Anadolu bize benzemiyor.”

İslâm ,Etilerden miras alınan toprağa bağlı hayatın “sade nazarî, kainat karşısında murakabeye müteallik esasları”nı değiştirerek yeni bir terkip oluşturmuş ve başka hiçbir yerde görülmeyen tabiat metafiziği yaratmıştır.

Nurettin Topçu, Türk tarihinin başlangıcını Malazgirt’e dayandıranlardandır; diğerlerinden ayrıldığı tarafsız ondan önceki devri ilkel

ve kaynaşmış bir devir olarak nitelendirmesidir. Türkler Anadolu'ya gelerek İslâm'la tanışır ve bu buluşma Osmanlı gibi bir meyve verir.(1997ç:142)

Topçu, biraz da İslâm kimliğini ön plana çıkarmak için harekete katılan diğer isimlerin hiç yapmadığı şekilde Anadolu ve İslâm buluşması öncesini “karalamakta”dır. Bu devir insanını, “anavatanı olmayan, dünün ve yarının hesabının kendisinden sorulmadığı yerlerde macera arayan ve yağmacılıkla yaşayan ,zorba”(1939b:137) olarak nitelemektedir.

Topçu'nun tarih anlayışındaki bir farklılık da Türklerin temessül yoluyla Anadolu'da yerleşik kültürün temelini atan Etilere varis olduğu fikridir. Ona göre,Türkler Anadolu'ya geldiklerinde kendilerinden çok önce bu topraklarda yaşayan Etilerin kültür mirasıyla karşılaşmış, ona sahip çıkmış ve zamanla onunla kaynaşmışlardır.(1978b:193) Bu noktada enteresan olan Topçu'nun Etilerle Türkler arasında Anadolu topraklarında yaşanan devri “karanlık bir dönem” olarak nitelemesidir. Böylece Anadolu Türkler sayesinde ikinci defa medeniyetle buluşmuştur.(1939b:74)

Topçu'ya göre Türklerde milliyetçilik şuuru ilk Haçlı seferiyle oluşmaya başlamıştır. (1997ç:142) Topçu'nun diğerleriyle farklılaştığı nokta işte budur. Osmanlı'nın millî şuuru baltaladığı ve “Türkmen” varlığını horladığı kabulü Topçu'da dile getirilmez.

Osmanlı'nın yayılma emelleri şuurdan uzaklaşmasına sebep olmuş ve Anadolu Osmanlı'nın fethettiği toprakların” emrine verilmiş”tir.

“(...)Anadolu'yu kuran maddî kuvvete gelince, bu kuvvet altı asrın ayakları altında ezildi ve bugünkü cılız, hasta varlık elimizde kaldı. Bu kuvvetin ezilmesine sebep Osmanlı İmparatorluğunun son asırlarda imparatorluğu yaratmış olan Anadolu'yu anavatan olarak yaşatmaması, bilakis aç sömürgeleri doyuran bir ambar gibi kullanmasıdır.”
(1978b:193)

Görüldüğü gibi Topçu da Anadolu insanının horlanması noktasında diğer arkadaşlarıyla buluşur.

Anadolucularda tarih millî şuurun hem vasıtası hem de tezahürü olarak kabul edilmiş, ısrarla üzerinde durulmuştur. Onlara göre , tarih sayesinde kendimizi tanıma imkânına kavuşurken kaybolmaya yüz tutan özgüvenimizi de kazanırız. Bu özellikleriyle de tarih hem bir eğitim vasıtası hem de bir kültür hazinesidir. Batılı milletler bu hazineyi kullanarak yeni hamleler yapmışlardır. Bu süreç “milletlerin uyanışı” olarak nitelendirilir. Kendi kaynaklarına yönelen klasik devirleri Batı’da romantik devirler izlemiştir. Oysa bizim aydınlarımız klasik devirleri görmezden gelerek romantik devri taklitte işe başlamışlardır. Batılılardan anlayışları almak yerine bakış açısını almalı ve kendi “hazinemize” yönelme yollarını öğrenmeliyiz. (Klasik devirlerimize yönelme fikri yazarların Türk destanlarına yoğunlaşmasını sağlayacak ve bu alanda sayılı da olsa çalışmalar göze çarpacaktır.)

Türk tarihini değerlendirmede Anadolu’yu esas alan “başlangıç” fikri aslında Yahya Kemal’e dayanır. Anadolu’ya gelmeden önceki tarihi değerlendirmede tam bir bütünlük görülmemekle birlikte Topçu dışındaki Anadolucuların bu devri “tarih öncesi” gibi değerlendirdiklerini söyleyebiliriz. Bugünü aydınlatmada çok da işe yaramayan uzak bir geçmiş...Nurettin Topçu ise diğerlerinden farklı olarak İslâm öncesi devri karalayıcı bir tavır sergiler.

Anadolu’daki macerada Selçuklu Devri millî şuura daha yakın kabul edilir; ayrıca İslâm’ la Anadolu toprağını buluşturan bu devrin bir tür rönesans yakaladığı görüşü hakimdir. Osmanlı’ya bakışta Topçu’yla yine ayrı düşünülür. Genel olarak Osmanlı’nın emperyalist bir hırsla millî ruhu baltaladığı ve yerli halkı müstemlekelere “kurban” ettiği görüşü savunulmakla beraber Topçu’nun Osmanlı’ya daha sempatik yaklaştığını söyleyebiliriz. Ona göre Osmanlı millî devlet anlayışının zirvesidir ve Turancılarla Batıcıların ihaneti sonucunda yıkılma sürecine girmiştir.

D) Kültür

Anadolucular özellikle kültür alanındaki boşluğun kapatılmasını öncelikli hedef olarak kabul ederler. Tarih anlayışlarıyla Türkçülerden ve resmi ideolojiden ayrılan hareket mensupları kendi görüşlerini ortaya koyabilecek Türk tarih ve içtimaiyatına ait tetkikleri yetersiz bulurlar. Onlara göre kültürün ortaya çıkarılmadığı bir toplumda yerleşmiş bir içtimaî müessesenin oluşması mümkün değildir. Onun için de asırların baskısı altında yok olmaya yüz tutan kültürü canlandırmak öncelikli hedeftir. (FINDIKOĞLU,1340,182)

Kültür tanımları da tabii olarak coğrafyayla bütünleşmiştir: "Bir milletin kültürü, gerçekten oturduğu coğrafya parçası üzerinde yarattığı her türlü beşerî eserlerin mecmuûdur." Onlara göre, Türkiye'nin en büyük problemlerinden biri olan kültür buhranı ne sadece modern eğitimle, ne de halkla çözülebilir. İksinin ön yargısız bir araya getirilmesi gerekir.

Vedat- Nedim ve arkadaşları Hep Bu Topraktan'da net olarak Anadolu'nun bir kültür potası olduğunu ve bu mîrasın da bize kaldığını anlatırlar. Bir biri ardınca gelen medeniyetlerin ayrı ayrı devletler tarafından meydana getirilmesi önemli değildir. Bu unsurların ortak noktası "bu topraklardır". "Bu toprakların üstünde ve altında ne varsa hepsi bizimdir. Üstelik bu mîras bize yeni bir misyon da yüklemektedir:

"O halde dünyaya daima örnek olmuş ve ışık salmış medeniyetler ve kültürler yaratan bu toprakların öz çocuğu neden bugün de tarihî misyonunu kavrayarak taptaze bir yeni doğuşun kaynağı olmasın? Türk yeni doğuşu güzel sanatların her dalında çiçeklenecektir."(TÖR,1943:3)

Mesut Cemil de aynı kaynaşmayı "kültürler senfonisi" ifadesiyle anlatır yine Hep Bu Topraktan Dergisi'nde.

Yakup Kadri, bir Alman âliminin şu tahminini yansıtır: Efe kelimesi belki Efesli'nin bugüne gelmiş ifadesidir. Karaosmanoğlu ,önceleri bu tahmine

kızdığını ; ancak daha sonra Homeros Destanlarında bile atalarının sîmasını görmeye başladığını anlatır.(1943,73)

Hep Bu Topraktan'da konuyla ilgili bir tespit de Miss Nilla Cook'tan gelir:

"Arkeolojik katalogları tamamıyla bir yana bırakalım. Bergama'da ziyaretine gittiğim bir kız bana evinin temeli Friglere, döşemesi Yunanlılara, sağ duvarı Romalılara, sol duvarı Bizanslılara, kapısı üzerindeki kiremitlerin de Kütahya'ya ait olduğunu söylemek lüzumunu duymadı. O ev kendi eviydi. Evine bulduğum isim, bütün Türk topraklarında bulunan güzelliğe vermemiz icap eden isimdir:Anadolu"
(1943,146)

Bütün bu tespitler daha önce tarih konusunda da söylediğimiz gibi Hep Bu Topraktan yazarlarının Mavi Harekete daha yakın olduklarını gösterir. Bu topraklarda bize ait unsurları değil bizde Antik Yunan'a ait unsurları aramayı tercih etmiş olan bu anlayış teorik olarak Türk kültürüne farklı bir noktadan katkıda bulunuyor olabilir. Bizim hareketi yargılamak gibi bir niyetimiz olamaz; ancak bunun Anadolucu yaklaşımla bağdaşır yanı yoktur. Anadolucular yüzyıllardır bu topraklarda yaşayan yerli unsurların ortaya koyduğu ürünlerle ilgilidir. Bunda bölgesel bir tercih de ortaya koymazlar.

III.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİNİN DEVRİN DİĞER İDEOLOJİLERİNE ve FİKİR HAREKETLERİNE BAKIŞI

Bu temel kavramların ardından esas olarak Turancılık hakkındaki yorumlarını ele almaya çalıştık; ancak hem Turancılığı hem de gizli ve gizliye Anadoluçuluğu hazırlayan gelişmeleri de bir başlıkta değerlendirmeyi uygun gördük. Turancılık Anadoluçuların başlıca hedefidir; onlar hakkındaki değerlendirmelerden sonra eş zamanlı olarak gündemde kaldıkları Beynelmilelcilik ve Batıcılık fikirlerine bakışlarını da yansıtmaya çalıştık.

A) Osmanlıcılık ve İslâmcılık

Anadoluçular kendi görüşlerini anlatmada daha çok Turancılık ve beynelmilelciliği muhatap almakla birlikte fikir tarihimize yönelik genel değerlendirmelerinde diğer fikir hareketlerine de yer vermişlerdir. Türk fikir tarihini yönlendiren hareketlerin başında İslâmcılığı sonunda da kendilerini gösterirler. Türkmenlerin Anadolu'ya göçlerini değerlendirmekle işe başlarlar: Bu dönemde göçün temel sebebi dindir dolayısıyla hakim fikir de İslâmcılıktır. Araplara fazlaca iltifatın temelinde de dinî temayül vardır.(ARIK,1939a:4)

“ Türkler gibi kavmî an'anelerine o kadar bağlı olan bir cemiyet için dahî o zaman hayat din içinde, din ile ve din içindi.(...)Resmî ve ilmî il olarak Arapçayı kullandırmaları;

cemiyetin hangi ideal ile nefes aldığını gösteren başka bir vesikadır.”

Tanzimat döneminde ise en etkili fikir Osmanlıcılıktır. Bu fikrin taraftarları bazı aydınlarla sınırlı kalmasına rağmen İslâmcılığın Türk nüfusu için geri tepen bir silâh olduğu kanaatindedirler. Tanzimat devrinde,

“Müslüman olmayan azınlıkların reylerini, arzularını, hayatlarını, kudretlerini İslâm cemiyetlerinden ayırmaları bu devrin en müessir hadisesidir.(...)1908 Meşrutiyetinde halkın bu Osmanlıcılık idealini samimî bir hayat prensibi telakkî ettiği şüphelidir; buna karşı halis Türk olan büyük bir muharrir ve münevver kitlesinin aynı ideali; bizzat kendi milletinden olanlara karşı ne kadar şiddetle , hattâ ne kadar insafsızca mütalaa ettiklerini hatırlamak çok ibret vericidir.”

Ve Balkan Harbi'nin 1912'de patlak vermesi bu fikrin iflâsıdır.

Arık, 1951 yılındaki radyo konferanslarında da ideolojileri değerlendirir. Osmanlılığın 600 senelik mazisine rağmen Tanzimat sonrası “ideoloji” değeri kazandığını belirtir. Tanzimat, fikrî ve dinî sebeplerden çok siyasî ve iktisadî sebeplerle Osmanlı'daki azınlıklara göz diken Avrupa'nın dayatmasıyla ortaya çıkmış bir çözüm gibi görülse de; onun ortaya çıkardığı Osmanlıcılık ideali daha sonra azınlıkların ayrı birer “vak'a” haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bu macera Türklerin fedakârlığı, azınlıklarınsa beslenmesiyle sonuçlanmış ve Osmanlıcılık Türklerden başka herkesin işine yaramıştır.(1992b:165)

Tanzimat'la yurdumuzda yayılmaya başlayan çeşitli fikirleri değerlendiren Ülken de bu fikirlere eleştirel yaklaşır.(1976g:181) Ona göre Osmanlıcılıkta vatan fikri millî şuurla birleştirilmediği için “vuzuhsuz ve verimsiz” kalmış, hürriyet fikri Türk olmayan kavimlerin işine yaramıştır. Vatan birliği esasına dayanmakla Anadoluçulukla benzeşen Osmanlıcılık millî şuurun gerekliliğini göremediği için hiçbir olumlu gelişmeye sebep olamamıştır.

Balkan Savaşı yıllarında Anadolu dışındaki Türkler arasında Hristiyan baskısı dolayısıyla filizlenen İslâmcılık Osmanlıcılığın geçerliliğini yitirdiği

dönemde gündeme gelmiştir; Ancak Anadoluçulara göre kültürel temelleri son derece zayıf olan bu ideoloji Müslüman azınlıkların ihanetiyle kısa sürede etkinliğini kaybetmiştir.

Hareket içinde İslâmî kimliği en çok ön plana çıkaran şüphesiz Nurettin Topçu'dur. Ancak o da temel değerlerde İslâmcılardan farklı düşünür. Ona göre İslâmcılar bu memleketin insanını yetiştiren emek ve toprağın hakkını ihmâl etmişlerdir.

"Coğrafya ile iktisadın millet varlığının iskeleti olduğunu, İslâm'ın da ona hayat verici ruh olduğunu, ruhun bedenden, bedenin de ruhtan ayrılamayacağını düşünmediler."
(1939b:74)

Görüldüğü gibi Anadoluçular zamanında zaten gündemden kalkmış olan bu iki ideoloji çok ana hatlarıyla değerlendirilmiştir. Millî şuuru yok sayan bu ideolojiler topluma zaman kaybettirmişlerdir. Bunlar içerisinde Osmanlıcılık vatan esasına dayanmakla Anadoluçulara yaklaşıp da azınlıklara sağladığı haklar Anadolu insanından çalınmış kabul edildiği için büyük bir tepkiyle yad edilir.

İşte bu noktada Türkçülük gündeme gelir.

"Hilâfeti işkal edenlerin Türk olduğu ve yalnız Türklere dayanmakta olduğu göze çarptı. Bir nevi "fena fil-İslâm" olan ve devleti, bir asırlık Osmanlı felsefesine sığındığı için kendi kendini, ne iddiğini, ne olduğunu bir türlü düşünemeyen ve düşündüremeyen Anavatanın böyle bir görüş değişikliğinde birinci olması imkansızdı."

Onun içindir ki Türkçülük ilk olarak imparatorluk dışındaki Türklere filizlendi. Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülüğün ağırlık merkezlerinin Anadolu dışında olmasına dikkat çeken Remzi Oğuz, bu noktayı alaycı bir ifadeyle değerlendirir:

"Üç devrede de anavatanı hamakatle gafletle harcamanın bizim imparatorluğumuzu diğer imparatorluklardan ayıran en mel'un ve mümeyyiz vasf olduğunu görüyoruz."

Azınlıkların millet olma telaşı bizim şuurlanmamızda yardımcı olmuştur. Ve nihayet 1. Dünya Savaşı her taraftan, hele içinden çatırdayan bir vatanla bütün dünya Türklerini kurtarmanın mümkün olmadığını anlamada etkili olmuştur.

“Anadolu İstiklâl Harpleri ise Turancılığın hak ve mukadder yolu bulması için geçilmesi gereken bir sırat köprüsü oldu.(...)Bütün dünya Türklerinin kurtuluşu saadeti için bile ilkin ‘Anadolu’ denen şehitler ve mücahitler ocağının kurtulması, yaşaması, kuvvetlenmesi şart olduğu gözökmüştü.”

B) Turancılık

Anadolucular kendi fikirlerini ortaya koymadan var olan milliyetçi yaklaşımlarla farklılıklarını ortaya koymayı tercih etmişlerdir. Anadolu mecmuasının ilk sayılarında Ziyaeddin Fahri imzalı bir yazı bu farklılıkların ortaya döküldüğü ilk yazıdır.(1340:179) Milliyet tartışmalarından rahatsızlık duyan bir Darülfünûn hocasının “işin erbâbı” olarak Gökâlp ve Hamdullah Suphi’yi göreve çağırması yazının kaleme alınmasına vesile olmuştur.

Ziyaeddin Fahri, yazının girişinde Gökâlp’in Fransız içtimaiyatçıların fikirlerini “istifade”ye sunduğunu ; Hamdullah Suphi’nin Türk Ocağıyla bir “millet müessisi” kurduğunu belirttikten sonra değerlendirmenin maksadını açıklar:

“(...)Bu makalede her iki mürşidin dolayısıyla bilhassa Ziya Gökâlp Beyin fikirlerinin hakiki bir milliyet prensibi ile ne derece alâkadar olduklarını araştırmak arzusundayız.”

İmalı sayılabilecek bu ifadeler daha sonra açıklık kazanır ve fikir ayrılıkları ortaya dökülür:

“Birisi bizi daha çok edebî ve şiirî bir mahiyeti hâiz olan ‘kızılmacılığın baş döndürücü hülyası içinde bıraktı. Halbuki biz henüz realitesini tanımadığımız bir mefkûre içinde yaşıyorduk .Diğeri Türk’ü statik, şuursuz, gayr-ı mevcut bir

şey addederek ona hariçten Türklüğü aşıladı.”(...)Önümüzde her iki mütefekkirin gazete sütunlarına geçmiş ‘Türk kimdir?’ sualine verilmiş cevapları var. Bunların hiç biri tetkik zahmetine değer şeyler değildir.(...)Bu da kendilerinin millî hayatı değil, millî hayatın kendilerini tayin ve irşat ettiğini gösteriyor.”

Bu ifadelerde iki ana noktanın altının çizildiğini görürüz: Birincisi, milliyetçilik fikri Anadolu coğrafyasında henüz tamamen şekillenmeden onu gerçekleşmesi zor hayallere vasıta olarak göstermek yanlışır. Bunun millî şuurun yerleşmesinde olumsuz etki yapacağı endişesi vardır. İkinci nokta daha çok "Türklük müessesisi" ifadesi üzerinde yoğunlaşır; bu ifadeden olmayan bir şeyin var edilmeye çalışıldığı çıkarılacağından endişelidir. Türklük, Anadolu coğrafyasında asırlardır var olan; ancak şuuruna erilememiş bir gerçektir.

Yazar ,ortak millî kültürün oluşmadığı ,kültür müesseselerinin yerleşmediği bir toplumda insanların kendi temayülleri doğrultusunda "milliyet anlayışı" belirlemelerini yanlış bulur. "Türk gibi duyan, Türk gibi düşünen" ifadesi de böyle bir ortamda muallâkta kalır. Ziyaeddin Fahri'ye göre Türk Ocağı toplumu böyle bir belirsizliğe sürüklemektedir; çünkü somut hiçbir dayanağı yoktur. Türk Ocağı statik ve mekanik bir mevzuyla hariçten yapılan ilâveler gibi dinamik olan Türk varlığına bir şeyler ilâve etmeye çalıştı;üstelik Türk unsurlarının bu fikre fazla iltifat etmediği de bir vakıadır. Dolayısıyla yazara göre bu merkez mânâsız ve semeresizdir.

"Mebdei, millî vicdanın hududu içinde bulunmayan bir dağ tepesinde alevlenmiş serserî bir ateşe merbut olan milliyet hareketi Anadolu için hakikî ve mevcut Türk varlığı için tamamen sun'î ve tamamen ca'îdir."

Son hüküm katıdır; kaynak ve hedefleri Anadolu dışında olan bir hareketin Anadolu'ya faydası olamaz.

Ziyaeddin Fahri'nin bu eleştirilerini somut delillere dayandırmadığı görülmektedir. Burada Gökalp veya Hamdullah Suphi'yi hedef almanın özel bir gerekçesi olup olmadığı akla gelir. Genel olarak Türkçülük hareketi yerine

bu iki ismin hedef seçilmesi biraz da onların etki alanlarını hesaba katarak tercih edilmiş intibai yaratmaktadır. "Biz farklıyız." demenin,"Biz, halka onlardan daha yakınız." demenin bir yolu olarak onlara "hücumu" tercih ettikleri hissedilmektedir.

Anadolu mecmuasında bu konudaki ikinci yazıda şahıslar değil fikirler gündeme getirilir. Anadoluçuluk fikrinin de beyannâmesi durumunda olan bu yazıda Turancılığı nasıl aldıkları net olarak ortaya koyulmuştur (BAYRI,1341b:316): Yazıda Turancılığın ırka dayalı bir ideoloji ve hedefinin ırka dayalı bir camia olduğunu belirttikten sonra Turancılık fayda noktasından değerlendirilir. Bu ideolojinin bize verebileceği bir şey olmadığı savunulur; Turanın Anadolu için çalışacak kuvveti olmadığı gibi, Anadolu'nun da Turana verebileceği bir şey yoktur. " *Bu arzu dün hayaldi, bugün de hayaldir, yarın yine hayal kalacak ve hiçbir vakit, hiç bir surette tahakkuk etmeyecektir.*"

Anadolu mecmuasında yayımlanan bu iki yazıda da Turancılık aynı açıdan değerlendirilmekte ve "içinde bulunulan şartlar" , bu ideoloji açısından uygun görülmemektedir. Devletin bir toparlanma sürecinde olduğu, bir İstiklal Mücadelesinin yaralarını sarmaya çalıştığı;özellikle ekonomik ve siyasi açıdan var olma mücadelesi içinde bulunduğu , kendi yağıyla kavrulmaya çalıştığı düşünülürse Anadoluçuların açıkça ifade etmeden satır aralarına sıkıştırmaya çalıştıkları "şartlar" anlaşılır.

Turancılık genel olarak "zararlı" görülmüş olmakla birlikte bu ideolojiye ve ideolojinin fikir babası kabul edilen Gökalp'e yöneltilen eleştirilerin dozunda farklılıklar vardır.

Hilmi Ziya , Turancılığı Gökalp şahsında eleştirirken katıdır(1939:128). Gökalp, zaman zaman Ülken'in ağır eleştirilerine maruz kalır:İlk suçlama "olmayanı var görme" dir: Ona göre Gökalp, Umumî Harp sonrası Turancılık hayalini hakikat gibi görmeye başlamıştır. Burada Ülken'in Turancılığa alışılmışın dışında bir yorum getirdiği görülür. Turancılık yayılmacılığı esas

aldığı için emperyalist bir ideolojidir ve bu yönüyle Osmanlı İmparatorluğunun yeni bir şekli gibidir.

İkinci suçlama tutarsızlıktır:

"Harpten mağlubiyetle çıktığımız ve imparatorluk parçalandığı zaman, senelerce Türk ve Osmanlı emperyalizmini savunmuş olan ideolog bütün eski iddialarını unutmuş gibi derhal:Sevin çoban sevin ilin saf kaldı/Övün çoban övün dilin saf kaldı. Demekten çekinmiyordu. Hakancılığın hararetli ideologu inkılaptan sonra cumhuriyetçi olmakta güçlük çekmedi."

Son olarak Gökalp'in fikir ve kültür tarihimiz içindeki yerini tespiti çalışır: Özellikle son dönemdeki çalışmalarıyla çok net bir tavır sergilemediğini belirtirken onu çağdaşlarıyla mukayese eder; halka ulaşabilmede, realiteye dayanmada çağdaşlarından çok daha geri kaldığını savunur.

"Ziya memlekete gözlerini çevirmiyordu 'Türkçülük ve Türkiyecilik' isimli makalesinde bunu yalnız işaret ederek geçiyor."Fikirlerini ve arayışlarını Orta Asya'ya yöneltmesi sebebiyle edebiyat ve kültür dünyasında açmaya çalıştığı yolu tıkamıştır." Gökalp bu bakımdan hayalî Turancılarla realist Türkçüler arasında kaldı.(...)Realist Türkçülerse garp tesiriyle doğan Müslüman ve memleketçi Türkçülerdi. Ali Suavi, Süleyman Paşa,Vefik Paşa gibi... Bu Türkçüler arasında en büyüğü şair Emin Beydir (...)Gökalp'in Türkçülüğü esasta siyasî aksiyondan kuvvet aldığı ve burjuvallaşmak isteyen Osmanlı İmparatorluğuna dayandığı için bu realiteyi ne Emin Bey,ne Fikret,hatta ne de Akif kadar görebildi."

Hilmi Ziya Ülken, milliyetçiliğe bağlı ideolojileri değerlendirdiği yazısında ırka dayalı millet fikrini Comte de Gobineau'ya dayandırır.(1976d:186) Ona göre bu fikirle etnolojik birliğe dayanan Turancılık mantık olarak aynıdır ve Turancılık fikri bizde ilk defa Hüseyinzâde Ali tarafından savunulmuştur. Gökalp, Türk Derneği ve Türk Ocağı aşamalarının hareketi geliştirdiğini hatırlatan Ülken bu fikirdeki çelişkiyi vatan fikrindeki vuzuhsuzluk olarak ifade eder:

"O zamanki Türkçülük de Osmanlıcılık veya İslâmcılık gibi vatan fikrini vuzuhsuz bırakıyordu. Namık Kemal:

*Git vatan Kâbe'de siyaha bürün
Bir elin Ravza-i nebîye uzat
Birini Kerbelâ'da meşhede at
Kâinata o hey'etinle görün!*

Derken nasıl hudutsuz(veya hudutları taşkın) bir İslâm vatanı fikrine bağlanmışsa, Gökalp de:

*Vatan ne Türkiye'dir Türklere ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir:Turan!*

derken de başka bir hudutsuzluğa ve müphemliğe giriyordu."

Ülken'e göre Turancılığın kültür dünyamızdaki ilk etkileri sönüktür. Ancak İttihat ve Terakki elinde siyasî bir boyut kazandığında yankı uyandırabilmiştir. Bu dönemde de Türkçülüğün farklı yorumları ortaya çıkmış , hareket bir netlik kazanamamıştır.

Yazar,Turancıların "Türk milletindenim ,İslâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim" görüşünün de İmparatorluk parçalandığında gerçekçi olmadığını savunur . Ülken'e göre bu fikrin tezatları şunlardır:

"a) Garbdan yalnız ilim ve teknik değil, sanat, felsefe ve hayat anlayışı alıyorduk.

b)Müslüman milletlerinin parçalanmaya doğru gidişi,birliğin maddî ,manevî imkânsızlığını gösterdi. Arapça ve Farsçadan gelen bütün terimleri atmaya başladık. Çift medeniyete değil, fakat tek medeniyete girmek zorunda olduğumuz görüldü.

c)Milletin hayalde kurulmuş sınırsız bir vatanda değil, kökleri tarihte olan ve içtimaî bir tip yaratan vatanda olduğu vakalarla anlaşıldı."

Ülken, Gökalp'e yönelttiği ağır eleştirileri bu yazıda Turancıları genel olarak kastederek tekrarlar *"Bu fikri savunanlar zayıfsalar acınacak halde , güçlüyseler,halkın zihnini bulandırdıkları için zararlıdırlar."*Hilmi Ziya'nın sonraki yazılarında daha ılımlı ifadeler kullandığı görülür. Ülken "Türkçülüğün Hakîkî Şekli"ni değerlendirdiği yazıda bütün bu arayışların bize uygunluk kazandırdığını belirtir. Bu noktada Ülken'in de Arık gibi Anadoluculuğu bir tekâmül noktası olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Yazar,Türk Milletinin Teşekkülü isimli yazısında da Turancılardan gelen bir eleştiriye cevap verir (1976g:351) Eski ırk köklerinden ayrılmayı “şahsiyetini yitirme” olarak gören Turancılara Ülken, tarihî bir takım bilgilerle karşı çıkar. Turanî ırk diye anılan kavimler arasında tam bir bütünlük olmadığını,bu kavimlerden Oğuzlar ve Kırgızların Orta Asya yakın tarihine yön verdiğini ifade eder. Ve Oğuzların hareketleri konusunda ayrıntılı bilgiler verir. Yazının sonunda da Anadolu'ya gelip yerleşen boylar arasındaki köken farklılığına dikkat çeker.

Ülken'in Turancılığa yönelik eleştirilerini şu noktalarda yoğunlaştırdığını söyleyebiliriz: Öncelikle milletin sınırları belirsiz bir vatanda tanımlanmasına karşı çıkar. Ona göre aynı vatan üzerinde müşterek tarihi paylaşan insanlar bu süreçte yeni bir "toplumsal tip" oluştururlar ve milletler de bu tiplerden oluşur. Irka dayalı millet fikri bugün için imkansız savunmaktır; özellikle de Türk boylarının macerası düşünüldüğünde ırka dayalı bir millet fikri tamamen mesnetsiz kalır.

Gökalp'in savunduğu "üçlü sentez"i de dayanaksız kabul eden Ülken, kültür, medeniyet ve din olgularının bütünüyle birbirinden ayrı düşünölmelerinin mümkün olamayacağını onun için de bunların her birini farklı kaynaklara bağlamamanın tutarsız bir yaklaşım olduğunu iddia eder. Özellikle medeniyet ve kültür tanımlamalarının zaman zaman iç içe girmesi ve dinin kültürün ayrılmaz bir parçası olması Ülken'in bu fikrini destekler mahiyettedir.

Hareketin en önemli ideologlarından biri olan Remzi Oğuz ise hem Gökalp'i hem de Turancılığı değerlendirmelerinde çok daha esnek ve olumludur. Gökalp ve ideolojisini eleştirir; ancak kendi şartları içerisindeki “gerekliliği”ni de vurgulamaktan çekinmez.(1940:128) Ziya Gökalp'in ilim adamından önce siyasetçi olduğunu savunan yazar,ilim ve sanatın onun siyasî yönünün gıdası olduğunu savunur. Bu çerçevede onu “siyasî Türkçüler”e dahil eder.

"Türkçülüğün siyasî bir görüş hududunu geçemeyen zayıf , mütereddit iddialarını büyük bir millet ideali haline koymak şerefi Gökalp'e nasip olmuştur."(...) Mensup olduğu cemiyetin bütün ana vasıflarını toplamış olan Ziya Gökalp, bu devrin - tabir caizse- Fihte'sidir. Mistik, engin ve temiz bir ruh,ırkı kucaklayan millet iddiası,...Gökalp'te bir imtiyaz gibi parıldar . İşte Gökalp 'İslâm ümmetindenim!Türk milletindenim! Garp medeniyetindenim!' formülünü şaşırmış, istinatlarını yitirmiş Türk cemiyetine bir ilâhî sehpa gibi uzatmıştır .Böylece İslâmcılıkla, ve -artık bir nevi Avrupa tehdidinin piçi haline giren...-Osmanlıcılıkla münazaaya girişmeyen Türk milletini ideal payesine yükseltmiş bulunuyordu. Bu ideal anavatan için yenileşme ve kendini bulma sebebi oldu.(...)Bu bakımdan Gökalp'in Türkçülüğü tarihimizin büyük yapısı çatırdayıp göçtüğü o kara günlerde yeni bir millet hayatının temelini kurmaya yarayan mukaddes mihrak olma vasfını taşır."

Burada sadece Gökalp'e değil, Turancılığa esnek bir bakış vardır. Suçlama aksine Turancılık, siyasî ve sosyal şartların getirdiği bir zaruret olarak değerlendirilirken Anadoluocuların bu fikirde "artık sırası gelen bir ayıklama"yı gerçekleştirdiğini savunur.

"Gökalp'in güttüğü davaya sadakat,diğer taraftan o davayı Gökalp'in bıraktığı yerden almak ve ileri götürmektir. Bunun için o velimeşrep idealistin bin bir zaruretlerle tenakuzlar içinde compromisler içinde bıraktığı ülküyü ele almak,onu - tabir caizse- ayıklamak ve bu memleketin tarihine, benliğine, realitesine uygun formüle bağlamak yeni bir aşkın yatağını hazırlamak farzdır."

Arık'a göre Gökalp'in Türkçülüğü devrin şartlarına göre oluşturulmuş "compromis" bir Türkçülüktür. İmparatorluk şartlarında "geriye kalanı kurtarma endişesi" taşıyanların Türkiyeci olması gerekirken, Gökalp'in de bu çerçevede siyasette Türkiyeci ve ırkçı ,ilimde Turancı olması gerekirken" her iki alanda da Turancı olması yanlıştır;ancak İstiklâl Mücadelesi sonrasında Gökalp bu "compromislik"ten kurtulmaya çalışmıştır. Bunun izlerini "Millî Vicdanı Kuvvetlendirmek" isimli makalesinde görebiliriz.

Milliyetçilik fikrinin bizde üç aşamada şekillendiğini savunan Arık, birinci aşamanın Balkan Savaşları sırasında millet olarak yalnız kalmamızla başladığını belirtir. Bu aşamada milliyetçilikten bir şuurdan çok "farkına varma"

dır. İkinci aşama Mehmet Emin'in meşhur mısralarıyla başlar ve bu aşamada milliyetçilik, artık sistemleşmiş, eleştirilen yanları olmakla birlikte geniş kitlelere, siyasî boyutlara taşınmış bir ideoloji hüviyeti kazanmıştır. Bu devredeki milliyetçiliği "Turancılık" olarak isimlendirmek mümkündür. 1.Dünya Savaşı sonrasında bu milliyetçiler günah keçisi gibi görülecek ve Mütareke devrinde "Jön Türkler" işgalcilerle birleşerek vatani cehenneme çevireceklerdir. Bundan sonra yapılan muhasebe Anadolu cu yaklaşımı doğuracak ve milliyetçiliğimizin son merhalesi olacaktır.(1992b:172)

Görüldüğü gibi, Remzi Oğuz, Ülken'in aksine Turancılığı Anadolu culuktan bütünüyle farklı bir ideoloji gibi değerlendirmez. Anadolu culuk Balkan Savaşı'yla başlayan millî şuuru yerleştirme sürecinin bir halkasıdır. İmparatorluk şartları göz önünde bulundurulduğunda "gerçekçi" olmasa da Türk milletine ufuk açtığı inkâr edilemez. Burada özellikle belirtilmesi gereken, Arık'ın Turancılığı Anadolu culuğun da içinde bulunduğu bir zincirin halkası olarak kabul etmesidir.

Kaplan da Turancıların ütopi peşinde koştuklarını savunur.(1947a:3) Bir hayal bulutu içinde yüzen Turancılara göre millet etrafımızı çeviren gerçekten ziyade hayâlî uzak bir dairedir. Ancak, Ülken'in aksine Gökalp'i ve çabalarını değerlendirirken onun fikirlerinde görülen değişikliği "tutarsızlık" değil gelişim olarak yorumlamış, son tahlilde Gökalp'in siyasî değil, "ilmî Türkçü" olduğunu savunmuştur. Bu aslında sadece Gökalp'in değil Arık'ın belirttiği gibi milliyetçiliğin eriştiği nokta olarak da alınabilir:

"İstiklâl Savaşı'na kadar politik ve ideolojik manada Turancı olan Ziya Gökalp, tarihî ve içtimaî zaruretler karşısında bu tavrını değiştirmek mecburiyetinde kalmış, ağırlık noktasını Türkiye'de millî bir devlet ve medeniyet sentezi vücûda getirme ideali teşkil eden "ilmî Türkçülüğün temelini atmıştır ,Türkçülüğün Esasları işte bu merhaleyi ifade eder."

Bu ifadelerin ardından Kaplan da Türkçülüğün pratik şekli olan Anadolu cu yaklaşımla Gökalp'in bıraktığı yerden onu tamamlayarak ve realitelere öncelik vererek yola devam edilmesini tavsiye eder.

Bu ifadeler, Turancılığa karşı genel bir yumuşamanın olduğu anlamında değerlendirilmemelidir. Çığır'da birkaç yıl sonra yayımlanan yazıda Anadolu Cahit Okurer'in Turancılığa bakışı yine çok serttir (1944:356). Okurer, Turancılık konusunda İslamcılık, Osmanlıcılık kadar katıdır. "Kendimizi bile tam bulmadan açılma ve genişleme fikri bizi kendimizden bile uzaklaştıracak ,ayıracaktır. Osmanlı'nın müstemlekelerini yıllarca "Türk kanı"yla koruduğunu,Türk nüfusu hırpaladığını hatırlatarak Ziya Gökalp ve arkadaşlarının da Anadolu dışında hedeflerle yine Türk'ü oyalamaya çalıştığını söyler :

"Her şeyden evvel Türk olduğumuzu bilmemiz lazımdı(...)Fakat biz sadece Türk değiliz. Ayrı bir tarihî kaderimiz,tarihî ve tarihten gelen ıstıraplarımız , ayrı bir iç hüviyetimiz de vardır."(...)(Gökalp'in) "bizi kendimize doğru yürürken uzun bir zaman eğlemiş olduğunu da unutmuyoruz." der.

Okurer'e göre Turancılar milletlerin hayatında önemli olan zaman ve mekan kavramlarını reddetmemişler ;ancak sınırları çizilemeyen zaman ve mekân anlayışıyla insanları karşı karşıya bırakmışlardır. Bu da şuurun oluşmasını olumsuz etkilemiştir. (1948a:7) Buradaki itiraz noktası yine Turancıların coğrafyayı ve ona bağlı kültürü yok saymalarıdır.

Nurettin Topçu çok daha ağır bir ithamla Turancılara yönelir: Ona göre asrın başlarında Osmanlı'yı zayıf bulan Yahudi-mason localarının maşası olan bu akım, Osmanlı'yı temelden çökertmek için "beslenmiş"tir . Gökalp'i de bu çerçevede İttihat ve Terakki "çete"sinin propagandacısı olarak nitelerken Malazgirt'le başlattığı milliyetçilik anlayışının Turancılarla "ruhçuluk"tan "maddecilik"e adım attığını savunur.(1997ç:140) Ona göre bu, millî ruhun kendini inkâr etmesine sebep olan bir sapıklıktır.

Topçu,Turancıların en büyük hatasının milletimizin ruhunu büyük İslâm kültüründen ayrı düşünebilmeleri olduğunu savunur. Bu,hareketin ütopyik havasının da bir delilidir; oysa Turancı yazarların eserlerinde bile İslâmî

kültürün Türk kimliğiyle kaynaşmış olduğu görülür. Topçu, buna Ömer Seyfettin'in hikâyelerini örnek olarak gösterir.(1978a:163)

Nurettin Topçu da diğer Anadoluocular gibi Turancıları hayalperestlikle suçlar. Turancıların yanlış soyu milletle karıştırmalarıydı ve Turandan birçok milletler ayrılmış, ayrılanların bir kısmı millet oluşturamamıştır. Diğerleriye farklı farklı milletler oluşturmuştur. Milleti oluşturan unsurları görmezden gelen bu anlayış "gaflete düşmüş " ve bir devri oyalamıştır.(1939b:74)

Anadolucular kendi yerlerini belirlerken hareket noktası olarak Turancılığı almışlardır. Bunda kendilerinin de dayandığı milliyetçilik fikrinde bu ideolojiyle birleşmeleri etkili olmuştur. Kamuoyunda milliyetçilik denildiğinde ilk akla gelen bu ideolojiden farklılıklarını belirterek kendilerini ifadeyi uygun bulmuşlardır. Belki de sadece bu farklılığı vurgulamak için eleştiri dozlarını artırmışlardır. Sonuçta Remzi Oğuz'un da açıkça belirttiği gibi Anadoluçuluk, içerisinde Turancılığın da bulunduğu milliyetçilik zincirinin; millî şuur kazanma sürecinin bir halkasıdır.

C) Beynelmillelcilik

Anadolucuların Turancılıktan sonra en çok üzerinde durdukları fikir beynelmillelciliktir. Turancılığa karşı saldırı görüntüsü sergileyen hareket beynelmillelciler karşısında savunmadadır. Anadoluçuluğu da milliyetçilik ekseninde değerlendirerek ırkçı, kendi kabuğu içine sıkışmayı hedefleyen, dışa kapalı bir ideoloji olarak kabul eden "beynelmillelciler"e kendilerini anlatmak ihtiyacında görülürler. Bunu yaparken ,muhataplarının milleti oluşturan unsurlara değil millet fikrine karşı olduğundan hareketle Anadolu kimliklerinden ziyade "milliyetçi" kimlikleriyle ortaya çıkarlar.

Kaplan'a göre beynelmillelcilerin itiraz ettikleri noktalar makul değildir: *"Milliyetçilik, pratik insanıyetçiliktir. Kendi milletini yükseltemeyen insanlığı nasıl yükseltecektir?"*(1947a:3) Bu soru Anadoluocuların Beynelmillelcilere

karşı savunmalarının eksenini de oluşturmaktadır. Kaplan, beynelmilelcileri de Turancılar gibi hayalci olmakla suçlar çünkü *"milletin ötesinde insanlık değil, başka milletler vardır"* ;o halde önce millet olarak var olmalı ve bunun için de milliyetçi olmalıyız.

Hilmi Ziya da Türk Milletinin Teşekkülü isimli makalesinde beynelmilelcileri üstü kapalı olarak eleştirir , "saldırgan ve tehlikeli" olarak nitelendirir. (1976g:348)

"Modern medeniyet, kendi kültürünü yaratma kudretinde olan milletler medeniyetidir. Bununla beraber bu hareketin karşısına geçen,onu durdurmak isteyen, millî kültürlerin yaşama hakkını tanımayan saldırgan başka bir hareketle de karşılaşyoruz. Bu hareket her milletin kendi vatan sınırları içindeki şahsî kültürünü tanımak istemiyor. Tarih şuurlarını inkâr ediyor. Zamanımızda medeniyetin en büyük davası bu tehlike önünde birleşmek, ve şahsî yaratışları eritmek isteyen bu cereyana karşı, bilâkis millî şahsiyetlerin istiklâlini koruyan bir milletler birliği kurmaktır."

Ülken, Hareket'te yayımlanan makalesinde de milletlerin dışında ve üstünde bir üniversaliteğin olamayacağını belirtir:(1949b:2)

"Volkstumu ile aydınları arasında sıkı bağları olmayan cemiyetlerde üniversal fikirler mücerret ve temelsiz olarak doğar, yahut yerleşirlerse bütün hayatî kıymetlerini kaybederek ancak müstevlî kuvvetlerin sembolleri haline gelirler."

der. Bu şekilde beynelmilelci yaklaşımların dolaylı olarak zararlarını belirtmiş olur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren kendisine bir çıkış yolu arayan sosyalist, komünist ideolojiler, milliyetçilik fikrine alternatif olarak beynelmilelciliği savunmuş ve modern dünyanın milletsizleşmeye yürüdüğünü savunmuşlardır. 1920'li yıllarda Aydınlik, 1940'lı yıllarda Yurt ve Dünya , ardından Adımlar gibi süreli yayınlarla milliyetçileri hedef alan eleştirilerden Anadolucular da nasibini almıştır. Anadolucuların bu eleştirilere

cevabı, millet olmadan diğer milletler arasında yer edinmenin mümkün olamayacağı noktasında yoğunlaşır.

Ç) Batılılaşıma

Osmanlı'da 18. yüzyıldan itibaren başlayan Batı'ya yönelik Cumhuriyet'le siyasî bir boyut kazanmış, Cumhuriyet ideolojisinin Batılılaşıma ölçüsü, Ziya Gökalp'in " Türk milletindenim, Islâm ümmetindenim, Batı medeniyetindenim." ifadesinde belirttiği şekilde "muasır medeniyeti alma"yla sınırlanmıştır. Ancak uygulamalar bu sınırlamanın pek de mümkün olmadığını ortaya çıkarmış, ölçüdeki sınırsızlık hemen her kesimden tepkiler almaya başlamıştır. Aynı nokta Anadoluocuların da şiddetli eleştirilerine sebep olmuştur.

Yazarların çok sık olmasa da üzerinde durdukları konulardan biri Batılılaşımadır. Millî oluş ve millî şuur vurgulanırken Batılılaşımayla ilgili fikirleri de ortaya çıkmıştır. Buna rağmen bu konuyu ayrı bir başlıkta daha değerlendirmek daha derli toplu olacaktır.

Türk inkılabını büyük bir coşkuyla destekleyen Anadoluocuların yöneticilerin izlediği politikalarla ilgili endişeleri vardır ve Millet mecmuasını bu endişeleri dile getirmek için kullanırlar. Millet mecmuasının yayın hedeflerini açıklayan yazıda Remzi Oğuz, kendilerini son zamanlarda hem kültürde, hem teknikte hem de maneviyatta geçmişten kopmuş hissettiklerini söyler ve bundan duyduğu rahatsızlığı anlatır.(1942a:2) Kendilerini Garplıların çömezi gibi hissettiklerini belirtir .

"Son zamanlarda kökü kesilen bir ağacın, aşıyla tomurcuklandırılmasına benzer bir hâl içine düşmüş gibiyiz. Hep kısır, hep bodur, hep muvakkat meyveler vermişiz."

Sırf bu görüntü kendilerini geçmişe ve "Ne idik?" sorusunun cevabını aramaya yöneltmiştir. Yazar yaşadıkları çelişkiyi de açıklıkla ifade eder. Bir yanda bütün cazibesıyla Batı'nın üstün tekniği, diğer yanda unutulmaya

başlanan bir geçmiş. Yazar, bu noktada tercih yaptıklarını açıkça belirtmemesine rağmen geçmişlerine yeni bir dine giren mutaassıp merakıyla yaklaştıklarını belirtir. Bunu “intikal devri” buhranlarını atlatmanın tek yolu olarak kabul eder. Bütün bu yaklaşımlar Batılılaşma fikrini en azından bir hedef olarak görmediğinin işareti olarak kabul edilebilir.

Dönüm’de yayımlanan bir hatıra da bu açıdan mânâlıdır. Remzi Oğuz imzalı bu hatıradan yabancılara himayesine girip köylülere kötü davranan bir köpek ve onun sonu anlatılır.(1934a:69) Köpeğin yaptıklarına uzun süre katlanmak zorunda kalan köylü sonunda köpeklerini toplayıp onu boğdururlar; üstelik sağlığında ona iyi davranan yabancılar bu sona hiçbir tepki göstermezler. Bu aslını inkâr üzerine bir fantezi midir , tam anlaşılamıyor; ancak adresi belli bir hikâye olduğu kesin.

Anadolucuların sık sık dile getirdikleri fikirlerden biri milletler ve “kompleksleri”dir. Özellikle aşağılık duygusu ve kibirlenmenin yanlışlığı çeşitli vesilelerle dile getirilir. Aşağılık duygusunun bize Osmanlı’nın son dönemlerinde musallat olduğunu anlatan Hüseyin Avni Göktürk de bu yazarlardan biridir. (1943:194) Ona göre gerçek aydının bu fikre kapılması mümkün değildir. Aksine aydınlar halkı bu duygudan uzaklaştırmaya çalışmalıdır.

Göktürk, Turancıları hedef alan ifadelerle başka milletleri aşağılama veya kendini yüce görmenin de çok yanlış olduğunu anlatır. Yazara göre böyle bir kabul, milletin kendi zaafılarını görmesini engelleyeceği için zararlıdır.

Vedat Nedim de Avrupa hayranlığının ifrat derecesindeki tezahürlerinden şikâyet edenlerdendir. (1943:3) Tanzimat’la başlattığı bu tezahür yazara göre artık “nefes almayı güçleştirecek” boyuttadır. Aydınlar kafasını bu rüzgârdan çevirerek kendi topraklarının temiz havasıyla ciğerlerini doldurmalarını tavsiye eder.

Yazara göre Avrupa’nın içinde bulunduğu son durum “insanlık için bir leke”dir ve onun haline acıyıp, iğrenerek ondan yüz çevirmelidir. Bu noktada

Tör, yaptıklarının “eski” Arap -Acem hayranlarını sevindirdiğini belirterek bir tashih yapar: hedefleri Avrupa’yı bütünüyle reddetmek değildir. Hedefleri ihtiyaçları karşılamak ;ancak bunu kendini inkâr etmeden yapmaktır.

Kaplan Hareket’te Avrupalılaşma ölçüsündeki farklılıkları değerlendirdikten sonra yaygınlaşan hükmü değerlendirir.(1948a:2)

“Bugün ‘Avrupa ilâhîdir’ formülü hâkimdir. Yani Avrupa’da ne varsa Avrupa’dır. Ve biz Avrupalılaşmak istiyorsak kendi varlığımızı bir yana bırakıp harfi harfine, ucu ucuna Avrupalı olalım.(...)Şuurlu bir hâl olmaktan çok çılgınlığa pek benzeyen bu cins bir Avrupalılaşmaya içtimaî bir hastalıktan başka bir isim verilemez.(...)Bu hastalıktan kurtulmamız için bol bol yayla havası almamız lâzım.”

Yazarın son cümlesi neredeyse Tör’ün cümlesinin aynısı ve köye bakışlarını, köyden beklediklerini de yansıtan ifadeler bunlar. Kaplan, Avrupa’dan sadece “bizde eksik olanı” almak gerektiğini savunur ve özellikle Avrupalılaşmak adına komünizm ve inançsızlığa kayma temayüllerini eleştirir.

Kaplan , Nuri Hisar takma adıyla Bizim Türkiye mecmuasında yayımladığı yazısında Anadolu’nun bir kültür yatağı olduğunu, bugünkü harap haline bakarak Anadolu hakkında karar vermenin yanlış olduğunu anlatır. Bu kültürel zenginlik konusunda Evliya Çelebi’nin en önemli kaynaklardan biri olduğunu vurgular. Ardından da Profesör Vay’ın Adem Habil tarafından Türkçeye çevrilen Hilafet Siyaseti ve Türklük başlıklı eserindeki görüşlerine yer verir. Vay’a göre Osmanlı körü körüne Avrupa’yı taklide başladıktan sonra yıkılma sürecine girmiştir. Vay’ın, Yavuz Sultan Selim dışındaki siyasilerin bu Batı siyasetine karşı çıkmadığını tespit ettiğini aktarır. Yazar buna da diplomatların Rumelili olmasını sebep gösterir. Bunu siyasilerin kendilerini Avrupa’ya dahil görmek istemelerine bağlar. Vay’a göre nihayetinde bu yaklaşım Anadolu’nun ihmalini doğurmuştur. Kaplan bu görüşlerle yazısını bitirir ve bu fikirler üzerine yorum yapmaz.(Kaplan,1948 :6)

Topçu da, Batıcılığı da bu milletin “kâbus”u olarak nitelendirir. Haçlı anlayışına hâkim olan “Müslüman- Türk gericidir” anlayışının batıcılıkla içimize girdiğini ve aşağılık duygusu yaratarak millî ruhu baltaladığını savunur.(1997ç:143)

Batılılaşma konusunda izlenen politikalar aslında Anadolucuların yönetime muhalif oldukları noktalardan biridir;ancak bunu sadece yönetimi değil, aydınları da hedef alan bir eleştiri olarak almak daha doğru olur. Yönümüzü net olarak Batı'ya çevirdiğimiz yıllardan itibaren bu etkilenmenin dozu tartışılır; ancak millî kaynaklara yönelmeyi savunan bir hareketin tepkisi normal karşılanmalıdır.



IV.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİNİN HEDEFLERİ VE HAREKETE YÖNELİK TEPKİLER

Kendisini bütün ideolojilerin üzerinde bir din gibi takdim eden hareketin esaslarını belirledikten sonra şimdi, buraya kadarki satır aralarında gizlenen hedefleri bir başlık altında toplamaya çalışacağız. Hareketin ideolojik olarak iddiaları nispetinde yankı bulup bulmadığını da yine bu bölümde ele alacağız.

A) Hareketin Hedefleri

Anadolucuların hedefleri aslında fikirlerini ortaya koyarken belirlemiştir. Burada sadece bunları toplu olarak ortaya koymaya çalışacağız. Anadoluçuluk idealini gerçekleştirebilmek olarak özetlenebilecek bu hedefi harekete mensup isimlerin nasıl telaffuz ettiklerini anlatmaya çalışacağız.

Mehmet Halit Anadolu mecmuasının ilk sayılarında hedeflerini şöyle açıklar:

"(...)Kurulmuş olan millî cumhuriyetten sonra, millî medeniyet yapmak; işte Anadolu milletinin mesaî sahası Anadolu milletine göre milliyetperverliğin mânâsı bu sahada muvaffak olmak, bu sahada mümkün mertebe süratle yürümek,hedefe vasil olmaktır.(1341b:313)

Burada dikkate değer birinci nokta Anadoluçuların genç Cumhuriyet'i sahiplenmiş olmalarıdır. İkincisi ise "yeni" ve "millî" bir medeniyet oluşturma hedefidir. Bu medeniyeti oluşturacaklarsa "Anadolu milleti" olarak sunulmuştur. Anadolu topraklarında kurulan yeni devlete Anadolu milletinin

oluşturacağı yeni medeniyet uygun görülmüştür. Hareketin genç Cumhuriyet'e sahiplenişi özellikle Nurettin Topçu çizgisinde zaman zaman eleştiriye dönüşecektir.

Neden Anadolu ve Anadolu neresidir, sorularının cevabını Türk Yurdu'nda Hakkı Bey verir ve anlaşılır ki bu bir tepkidir: Anadolu'yu, "taşra"yı ihmal eden İstanbul'a bir tepki. Isparta Milletvekili Hakkı Bey, "Köyümden Geliyorum" isimli eserini anlatan yazıda nereye "köy dediğini ve amacını açıklar. Ona göre bütün Anadolu "köy"dür; bu yazarın gönül rahatlığıyla kabullendiği bir isimlendirme değildir. Bir anlamda İstanbul'un kendi dışını şehir kabul etmeyip "taşra" demesine tepkidir bu. Halbuki Kanun-ı Esasi'nin ikinci maddesinde İstanbul'u başşehir îlan etmekle beraber, "şehr-i mezkûrun sâir belâd-ı Osmaniyye'den bir gûne imtiyaz ve muafiyeti yoktur." denmektedir. Buna rağmen Anadolu "fukara"dır ve bu fukaralığın sorumlusu İstanbul'dur. Yazar, İstanbul'un dışını tanımayan insanların kendilerini besleyen köylünün aç mı tok mu olduğunu bilmediğini savunur.

Köyümden Geliyorum'u yazma amacıysa tam aksi bir hareketle İstanbul'u ayırmak değil, "köyü söyleyip İstanbul'u dinletmek"tir. Yazar, sanat yapma iddiasıyla değil "hizmet" amacıyla olduğunu açıkça ifade eder:

"Bunu yazan edip değil, tabip değil, hasta. Bu yazılan kına değil yakı...Gül değil, dağ...Ezgi değil, inilti. Bu bir arz-ı hâl, lâkin şahsî değil millî...Resmî değil pulu yok damgası var. Hükumete değil, millete sunuluyor(...)"(1332c:50)

Hedeflerden biri Anadolu'nun sesini duymayan insanlara seslerini duyurmaktır. Anadolucuların İstanbul'a ve yönetime kızgınlıklarının sebebi, hareketin isminin onu dışlar şekilde seçilmesinin sebebi hep bu feryadın duyulmamasıdır. Anlaşılmadıklarını değil, dinlenmediklerini anlatmaya çalışırlar.

Hareketin bir başka hedefiyse kendinden şüphe noktasına gelen millete bir "öz güven" aşılamaktır. Bunun da yolu horlanan millete kendi varlığındaki değerleri "hatırlatmak"tır(TOPÇU,1939a:112) Hareketin kendi kaynaklarını

yeniden gözden geçirme sebebi budur. Asırlar boyu yönetimde ve hizmette yok sayılan bu insanların kendi değerlerinden şüphe eder hale gelmiş olabileceklerini düşünen Anadoluocular bu psikolojiyi yıkmayı hedeflerler. Aslında Tanzimat yıllarından itibaren Anadolu'nun huzur bulunan bir kucak olarak takdim edilmesi,Kurtuluş Mücadelesi'nin verildiği yıllarda Anadolu'nun yiğitler yatağı olarak görülmesi ; Atatürk'ün meşhur "Köylü milletin efendisidir." sözü hep bu amaca yönelik görülür. Ancak Anadoluocular çok daha sağlam bir ikna yolu bulmuşlar her kültürel hamlenin arkasına Anadolu insanını koymaya çalışmışlardır.

Artık kendi gelişim sürecini tamamlayan milliyetçiliğin içinde bulunduğu dönem “kendine gelme, kendine doğru toplanma ,bulunduğu yeri doldurma, bu yerleri ebediyete kadar Türk metropolü olarak korumak “dönemidir. Bu ,bu toprakları bize bırakanlara karşı yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur.(ARIK,1943b:30) Bu Anadolu'da yeni bir medeniyet oluşturma hedefidir.

Köy merkezli kalkınma hamlesini bütün vatana yaymak da hedeflerden biridir.(OKURER,1944:333) Anadoluocular , nüfusun büyük çoğunluğunu barındıran köylere yönelik realist politikalar üretmede ellerinden geleni yapmışlardır. Bu fikirler ayrı bir başlıkta değerlendirildiğinden burada tekrar ele alınmamıştır.

Kesintilerle yoluna devam eden Hareket mecmuasının üçüncü devresinin birinci sayısında “Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyeti” isimli bir oluşumdan söz edilir. Bu kurulma aşamasındaki bir cemiyettir. İmzasız yayımlanan bu yazı “cemiyetin asıl sahibi gençler”e ithaf edilmiş.Yazıda Osmanlı'nın bir buhran sonunda yıkıldığı , yeni yönetimin de samimiyetine rağmen taklitçilikten kurtulamadığı için buhranı çözemediği belirtilir.

“Asırlarca süren buhranımızın sebebini biz idrak ettik .Bu sebep,millet vücudunun her hangi bir köşesinde gizlenmiş değildir. Bu sebep ruhun hayatsız kalmış, ruhumuzun sonsuzluktan başka bir şey olmayan kaynağından uzaklaşmış olmasıdır.”

Mecmuadan beklenen ise şöyle özetleniyor:

"Siz, yarınki Türkiye'nin müjdecileri olacaksınız! Her Rönesansın bir romantizmi, ruhtan çıkarak bütün kâinatı kucaklayan sonsuz bir hamlesi vardır. Anadolu'nun çocuklarından bu hamlenin iradesini âleme tanıtacak bir kımıldayış, ilim, ahlâk, sanat ve inançlar dünyasında böyle bir seferberliğin ilanını bekliyoruz.(...)Hep kendiniz olarak yaşamaya azmedeceksiniz Türlü endişelere şahsiyetini feda eden ve çeşitli temayüllerle uzlaşma siyasetini kullanan teşekküllere , milliyetçilik dairesi içinde bulunsalar bile asla el uzatmayınız. En kıymetli metainız karakter olsun.(...)"(İmzasız, 1952:2-15)

Anadolucular, milleti oluşturma sürecinin tamamlandığı görüşündedirler. Selçuklu'yla vatan toprağı ve sınırları belirlenmiş, Osmanlı'yla klasik bir kültür oluşturulmuş, İstiklâl Savaşı'yla millî birlik şuurumuz kanıtlanmıştır. Artık yapılması gereken hayal peşinde koşmayı bırakıp bu kültür hazinesini modern manada değerlendirmek, kültürü tamamlamaktır.

"(...)Garp milletleri, Ortaçağ'dan çıktıktan sonra münevverleri halkla birleştiren ilk hamle olarak onu olgunlaştıran realizm cereyanını açtılar. Biz henüz bu hamlelerden birincisinin başında bulunuyoruz. Mümkündür ki zamanın tecrübeleri romantizm ve realizmi birlikte başarmamızı temin etsin."(ÜLKEN, 1976g:382)

Görülüyor ki Anadoluçular bir kaynağı değerlendirme, Batı'dakine benzer atılımlara dönüştürme hedefini taşımakta ve devre hakim olan milliyetçilik yorumlarını bu noktada "hayalci" bulmaktadırlar.

Topçu'ya göre bu yeni bir Rönesans arayışıdır. İçinde bu yeni Rönesansı yaratacak arzuyu duyan fertler olduğu sürece Rönesansı gerçekleştirme ihtimali de var olacaktır. Kaynaklarımıza dönerek; meselâ Fuzûlî ve Âkîfî birleştirerek bir Türk romantizmi yaratılabilir. Anadoluçular bu konuda sınırlayıcı değildirler:"Asırlar arasından ruhlarımıza aşkı sunabilen herkes" bu romantizmin kaynağı olabilir.

Topçu bu rönesans için bir öncelikler listesi de oluşturmuştur:

1.Kainattaki yerimizi ve istikbaldeki yerimizi belirleyecek olan bir felsefe sistemimiz olmalıdır. Batı'nın işe Sokrat'tan başlaması gibi biz de işe Kur'an'dan başlamalıyız.

2.Aklın saltanatı sağlanmalıdır.

3.Hür düşünce geliştirilmelidir.

4.Bir elde ilim, öbür elde sanat yüceltilmelidir.

5.İçinde rönesans arzusu duyan gençler yetiştirecek okullar ve sistem oluşturulmalıdır.

Nurettin Topçu'ya göre bu Rönesans önündeki ilk engel Batı tekniğinin zihinlere doldurduğu saadet vehmi ,ikincisi din adamlarının "ürpertici" realizmidir. (1997b:92) Bir başka yazısında yazar, Anadolu'yu kurtarmanın ne teknikle, ne particilikle, ne siyasî milliyetçilikle ne de din istismarcılığıyla mümkün olacağını, ancak ruhlarda yapılacak büyük bir inkılapla bu güce erişilebileceğini savunur.(1997a:266)

Yine Hareket'te yayımlanan bir yazıda Anadoluçuluğun hedefinin Anadolu'da bütün Türk-İslâm ülkelerine model olacak bir devlet ve kültür kurmak olduğu belirtilmiştir.(CİVELEK,1972:12)

Topçu'nun diğerlerinden farklı olarak "İslâmî "bir açılım gerçekleştirmek istediği ifadelerinden açıkça anlaşılır.; ancak, Anadoluçuların İslâm'ı temel değerlerden biri olarak almakla beraber bütün içerisinde özel bir yoruma tâbi tutmadıkları görülür. Bu da Topçu'yla aralarında yorum farkı olduğunun işaretidir.

Anadoluçuların genel hedefi bütün Anadolu'yu temsil edebilecek; bütün insanların içerisinde kendini bulabileceği bir medeniyetin malzemesini ortaya çıkarmak, zeminini hazırlamaktır. Bu noktada Anadolu denilince asırlarca yok sayılan ancak bir yanda kendi kültürünü yaşatmaya devam eden köylüler ön plana çıkar. Hareketin bu insanları özellikle gündeme getirmesi bunun dışında kalanları reddettiği anlamına gelmez,yapılmak istenen kendini

dışlanmış hisseden bu insanları hareketin merkezine almak ve yıllardır hedeflenen bütünleşmeyi sağlamaktır.

B) Harekete Yönelik Tepkiler

Anadoluculuk hareketine yönelik tepkiler değerlendirildiğinde bunların Anadoluçuluk fikrinden çok milliyetçilik fikri üzerinde yoğunlaştığı görülür. Ancak doğrudan Anadoluçuluğu hedef almış tepkiler de vardır; bunlardan birinde Anadoluçular “rejyonalistlik”le suçlanır. Rejyonalizm etnik kökenli, mahallî hemşehrilik güden bir anlayış olarak değerlendirilebilir.

Konuyu gündeme getiren Remzi Oğuz Arık, önce, tarih içerisinde rejyonalizmin seyrini ortaya koymaya çalışır: Her şeyden önce bu anlayış her zaman aynı şekilde değerlendirilmemiştir. Aynı olaya toplumlara göre farklı yorumlar getirildiği görülür; Fransa’da karşılaşılan rejyonalist yaklaşımlar bir “isyan”, Fas’ta karşılaşılanlar “hak” olarak değerlendirilmiştir. Bu çelişki yorumlardaki siyasî bakış açısını tespit için ortaya koyulmuştur.

Arık, daha dar anlamdaki bölgeçiliği belli sınırlar içerisinde doğal bir tepki olarak değerlendirir. Doğup büyüdüğü bölgeyi sevmek, yüceltmeye çalışmakta olumsuz değerlendirilebilecek bir yan yoktur. Aksine ilmin bölgesel sayılabilecek ürünleri folklor malzemesi olarak bir an önce derlemesi gerektiğini, bölgesel karakterlerin tespit edilmesi gerektiğini savunur; ancak bu değerlendirmeler en kısa zamanda bütünleştirilmeli, milletin ortak kültürü hanesine kaydedilebilecek hale getirilmelidir.

Öte yandan bölgesel anlayışla yazılmış edebî eserlerin turizmi olumlu yönde etkilediğinin de altını çizer; romanlar ve filmler vasıtasıyla turist çekmiş olan yerlerden örnekler verir.

Siyasî anlamda rejyonalizminse savunulacak bir yanı yoktur. Mıntika vatanperverliği olarak da isimlendirilebilecek bu yaklaşım millî bütünlük için büyük bir tehlikedir ve yaygınlaşan bu “hastalık”tan bir an önce kurtulmanın

yolları aranmalıdır. Bu görüş sadece Remzi Oğuz tarafından bile müteaddid defalar dile getirilmiştir:Arık,buna rağmen böyle bir suçlamaya muhatap olmanın sıkıntısını dile getirir. *"Anadolu kelimesini ağızımıza aldığımız için bize rejyolalist adını verenler gafil yahut cahil değilseler, mutlaka suikastçı ahmaklardan ibarettir."* cümlesiyle yazısını bitirir. (1942e:254)

Mümtaz Turhan'sa milliyetçi kimliğinden dolayı Anadoluculara yöneltilen suçlamalara cevap verir. Milliyetçiliği dar kafalılık,tutuculuk olarak görenlere karşı çıkar,ancak asıl hedefi bütün geleneği ve maziye itham etmeyi inkılâpçılık sayanlardır. Bu kabîl hareket edenleri bir hastayı yatırıp iyileştirmek adına içerisinde ne var ne yoksa almaya çalışan operatörlere benzetir. Gayesiz değişiklikler yapmak, yerine yenisini koymadan bütün değerleri ortadan kaldırmak inkılâpçılık olamaz. Onun için de milliyetçilik ve halkçılık gibi değerleri unutup sadece inkılâpçılık üzerinde ısrar etmek çok büyük bir yanlıştır. Bunu savunanların samimiyetinden de şüphe etmek gerekir.

Yazar,millet tanımına itiraz edenlere de herkesin kabul edebileceği bir millet tanımı yapmanın zor olduğunu hatırlatır.

Milliyetçiliğin militarizmi körüklediği iddiaların bir diğeridir. Turhan'a göre bu iddiayı ortaya atanlar aynı zamanda milliyetçiliğin toplumları güçlü kıldığını da kabul etmiş olurlar;çünkü ancak güçlü olanlar başkalarıyla savaşmaya cesaret ederler. Yazara göre güçle ilgili tespit doğru, militarizm suçlaması yanlıştır.

Milliyetçilere yöneltilen suçlamalardan biri de demokrasi anlayışına sahip olmamalarıdır. Yazara göre bu da diğerleri kadar mesnetsizdir ;çünkü milliyetçilik milleti esas aldığı gibi, iradesini elinde bulunduran bir millet başlıca hedefidir. Yazarın son olarak yaptığı açıklama milliyetçiliğe yöneltilen suçlamalara genel bir cevap gibidir:*"Millet, fertten sonra gelen içtimai bütündür. Bu itibarla ona dayanmayan şümullü bir nizam düşünmek imkânsızdır."*(TURHAN,1942: 256)

15 Haziran 1943 günü Tan'da yayımlanan imzasız bir yazıda kişiler ve toplumlar için aşağılık duygusunun da kibrin de bir hastalık emaresi sayılacağı vurgulanır. Hedef Anadoluçulardır: Son dönemlerdeki milliyetçilik anlayışının toplumu içine kapanık ve kibirli yapmayı hedeflediği savunulur; bunu karşılamak üzere seçilen kavram, "otarşı" dir. Bu suçlama Anadoluçuların toplumu kendi kalıpları içine hapsetmeyi hedeflediği düşünülerek yapılır; üstelik sadece siyasî ve sosyal alanla sınırlı kalmayıp sanat ve edebiyatta da Anadoluçuların "sınırları" daralttığı görüşü dile getirilecektir. İddiaya göre bu yaklaşım gerçekçi olmadığı gibi bir tür ruh hastalığıdır .

Anadoluçularla farklı çizgide olmalarına rağmen onlarla aynı suçlamaya maruz kalan Hep Bu Topraktan dergisi yazarları kendilerine yöneltilen tenkitleri bir başlık altında cevaplamayı uygun görürler. Önce Vedat Nedim Tör, otarşı suçlamasına cevap vermeye çalışırken kibirli olmadıklarını anlatmaya çalışır; ancak kendi değerlerinin de farkındadırlar ve bu değerlerin küçümsenmesine karşı çıkarlar. Bu noktada bir karşı suçlamayla Tan yazarını kendi değerlerinden habersiz olmakla itham eder. Böyle olduğu için Tan yazarı ümitsizliğe kapılmıştır. Esasen yapmak istedikleri de bu aşağılık duygusuyla mücadele etmektir.

Aynı tenkide Şevket Süreyya'nın verdiği cevap çok daha nettir ve ifade edilenler yapılanları anlamak açısından önemlidir. Aydemir'e göre biz kendi yağımızla kavrulmak, yani içe dönük politikalar geliştirmek "zorundayız"; her toplumun belli dönemlerde bu süreci yaşaması gerekebilir, Türk toplumu da böyle bir devri yaşamaktadır. (AYDEMİR, 1943:80)

Anadoluçuluk hareketinin Cumhuriyetle sonuçlanan Anadolu'ya çekilme mecburiyeti bunu destekleyecek fikrî yapılanmaları da zarurî kılmıştır. Anadoluçuluk resmî ideolojiye zaman zaman eleştirel yaklaşıp da temelde onun açtığı yolda yürüyen bir hareket görünümündedir.

Tan'da yayımlanan "otarşı" suçlamalarına Adımlar dergisinde de devam edilir: (S.3-9) Muhtelif vesilelerle tekrar edilen bu suçlamaya Anadoluocular adına cevap veren Remzi Oğuz Arık'tır. Arık, konuya Aydemir ve Tör'den daha ilmî yaklaşır; duygusallıktan daha uzak değerlendirmeler yapar: Öncelikle bir tanımla işe başlar;otarşı, ırkçılık yaparak milletleri keyfî bir suretle üstün veya aşağı tasnifine tâbi tutan tehlikeli bir ideolojidir... Tarih sahnesine çıkışı iddia edildiği gibi faşizmle eşzamanlı değildir;faşizmden çok daha önce "hafif dereceli gümrük himayeciliği"yle gündeme gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Almanya,Fransa, Amerika,İngiltere, Sovyetler hep otarşı içine girmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti de Lozan Muahdesiyle prensip itibariyle otarşı içindedir. Ancak, biz en güçlü ve en çok dışarı kapalı olduğumuzu söyleyebileceğimiz Osmanlı devrinde bile kültür otarşisini en az tanıyan millettik. Kısaca otarşinin zaman zaman bütün toplumların gündemine girdiğini, bunun da normal olduğunu, ancak,suçlamaların aksine böyle bir niyetlerinin olmadığını anlatmaya çalışır.

Anadoluculara yöneltilen bir diğer suçlamada "gerici" oldukları iddia edilir. Behice Boran yönetimindeki Yurt ve Dünya dergisi Anadoluoculara "gelenekçilik","ırkçılık", "savaş düşkünü olmak" gibi bir takım iddialarla saldırır. Arık, onlara cevap verirken karşı saldırıyı tercih eder ve onları müspet ilim,hümanizma refah ve makine aşığı olmakla suçlar; ona göre bütün bunlar yerli olmayan ideolojilerin değerler sisteminin işaretleridir.

Yurt ve Dünya'nın 426. sayısında milliyetçilere yöneltilen suçlama Batı karşısında ikili tavır sergilemedir. Bir yandan içe dönük bir "derinleşme savunurken öte yandan Batılı anlayışı yerleştirmeyi hedeflemek onlara göre bir tezattır. Arık'sa bunda tezat olmadığını; milliyetçiliğin birinci şartının milleti ileri götürmek olduğunu, milleti ileri götürecek bütün vasıtaları kullanmaya hazır olduklarını anlatmaya çalışır. Arık ,yine bir karşı suçlamayla kendilerini Batı'ya sırt çevirememekle suçlayanların da menşei yabancı bir ideoloji uğruna bunu yaptıklarını anlatmaya çalışır. Komünist nizamı tercih eden bu insanlar açıkça bu emellerini ortaya koyamadıkları için demokrasiyi

kendilerine paravan etmişlerdir. Oysa Anadolucular bu milletin istiklâline kastedecek her oluşuma şiddetle karşıdırlar.

Uzun yazısının sonunda eleştirinin dozunu daha da artırarak “ileri fikir pehlivanı” olmakla suçladığı bu insanları “milliyetlerinden emin olamadıkları için bu tür arayış ve suçlamalara yönelmiş “gösterir. Bu insanlar milleti dışında hiçbir kaygısı olmayan kişileri yurt dışına “aşırı milliyetçi” diye şikâyet ettikleri için bir anlamda Türklüğe ihanet etmiş olurlar. (ARIK ,1944b:304)



V.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİNDE KÖY

Anadolu bir iddiaya göre büyük bir köydür; Anadoluocular bu iddiayı bütünüyle desteklememekle birlikte kültürel hareketlerini bu kesime dayandırmayı hedeflerler; ancak köy sadece Anadoluocuların değil, başta resmî ideoloji olmak üzere hemen herkesin ilgisini çekmektedir. Hareket mensuplarının değerlendirmelerine geçmeden önce genel bir bakış açısıyla köyle ilgili bu çalışmaları gözden geçirdik.

A) Anadoluçuluk Hareketine Gelinceye Kadar Köye Bakış

Ziya Gökalp, Halide Edip, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Ali Canip gibi yazarların içinde bulunduğu bir grup, 1913 yılında Halka Doğru dergisiyle "halka gitme" fikrini gündeme getirirler. Derginin ilk sayısında "Halka Doğru" imzasıyla yayımlanan yazıda bu yöneliş çok makul bir gerekçeye bağlanmıştır. Yazı şu ifadelerle başlar:

"Biz sekiz on yazıcı birlikte bir rüya gördük: Yeşil bir ova içinde idik. Ötede beride bataklıklar yapan küçük göller, su birikintileri vardı. Yamalar giymiş zayıf, ihtiyar kadın, irili ufaklı yavrularıyla bir tarlada başak topluyordu."

Yazı şöyle devam eder: Kadın, yanlarına gelir, kendisini tanıyıp tanımadıklarını sorar; susarlar. Yaşlı kadın kendisini tanımalarının mümkün olmadığını, kendisinin yüzyıllardır ihmal edilen "halk" olduğunu söyler. Bu yabancılaşmadan "aydınlar"ı sorumlu tutar ve onlardan ümidi kestikten sonra kendi başına var olmak için mücadeleye başladığını anlatır. Hedefleri kendi kültürlerini araştırmak ve modernleşmektir. Bu gençleri de isterlerse

kendilerine katılmaya davet eder. Gençler bir süre sonra rüyadan uyanırlar ve bu rüyanın telkiniyle Halka Doğru'yu çıkartmaya karar verirler. Yazıda anlatılan olayın Mehmet Emin'in Anadolu Manzumesi'nde dile getirdiği hikâyeye çok benzediğini hatırlatmadan geçmeyelim. (Mehmet Emin'in Anadolu'su Türk Sazı'nda 1914 'te yayımlanması öncesinde Türk Yurdu'nda yayımlanmış ve bu şiir üzerine Dr. Schrader tarafından yazılan değerlendirme de 1912 yılında Türk Yurdu'nda yayımlanmıştır.(TANSEL 1989:XXXVI)

Bu yazının mesnetleri çok sağlam görünse de Halka doğru hareketinin içinde fiilen bulunan insanlardan bazılarının ifadeleri yönelişin arkasında kendi müşahedelerinin olmadığını gösterir. Halka doğru hareketinin ortaya atılmasından yıllar sonra Türk Ocaklarının bu yöneliş içerisindeki yeri tartışmaya açılır: Türk Ocakları bizzat halka inmelidir, diyenlerle bu kurumların birer kültür merkezi olarak çalışması gerektiğini savunanlar arasında bu tartışmalar sürerken halka eğilmek gerektiğini savunan bir grup 18 Mart 1335(1919)'te Köycüler Cemiyetini kurar Cemiyetin kuruluş maksadı "Köycüler arasında insaniyetkâr bir tarzda çalışmak ve sıhhat, maarif hususâtında kendilerine yardım etmekten ibarettir.(ÜSTEL,1989:14)

Cemiyetin kağıt üzerindeki reisi Halide Edip'tir;ancak çalışmalar takip edildiğinde anlaşılır ki fikir babası ve fiilen başkanı Dr. Reşit Galip'tir. Halide Edip yıllarca halka doğru hareketi içinde yer almasına rağmen bu hareketin içinde bulunmasını gerektirecek "yerli" bir sebep bulamamış,Amerika'da Jane Addams'ın başlattığı "Hull House" hareketine özenmiş ve halkçılığın bir fikir değil, fiil olması gerektiğini düşündüğü için cemiyet içinde yer almıştır.

Hareketi yönlendiren isim Dr. Reşit Galip de benzer bir sebeple harekete katılır: Ona ilham veren bütün bir hareket değil, Tolstoy'un bir cümlesidir. "Saadet,sükûn ve refah köylerdedir, yere batsın saraylar..." cümlesi Reşit Galip'in "gözlerini açmıştır". Anlaşıyor ki gerek Halide Edip'te gerekse Reşit Galip'te köyü tanımaktan ve onun dertlerine çözüm aramaktan kaynaklanan bir yöneliş yoktur. Dolayısıyla bu yönelişte "romantik" bir yan hakimdir.

Köycüler Cemiyeti program gereği bazı üyelerini belirlenen Anadolu köylerine gönderir. Bu köylerde halkın problemleriyle ilgilenmeye çalışan üyeler ayda bir faaliyetlerini merkeze rapor ederler. Bu raporlar bu köyleri ve problemleri tanımada en önemli kaynaklardır ve ilk “köy monografisi” olma özellikleri de vardır.(ÜSTEL,1989:333) Misyoner ruhuyla yapılan çalışmalara rağmen üyeler hedeflerine ulaşamadıklarından yakınırırlar; en büyük engel köylüyle kaynaşamamaktır. Hiçbir karşılık beklemeden köylüye yardıma çalışan bu insanlar, şüpheyile karşılanmakta, ilaç parası olarak talep edilen cüz'i miktardaki para bile sorgulanmaktadır.

Onlar köylüye ulaşamamaktan yakınsalar da yapılan çalışmalar basının ilgisini çekmiş ve çalışmaları destekleyen yazılar kaleme alınmıştır.

Bir yıllık çalışmanın sonunda yeni bir fikir tartışmaya açılmıştır. Dr. Reşit Galip'in de içinde bulunduğu bir grup üye “örnek köyler oluşturma” fikrini ortaya atarlar. Bu sayede halka hedeflerini daha etkili bir şekilde yansıtabileceklerini iddia ederler. Bu aynı zamanda hedeflerinin gerçekleştirilirdiğini kendilerinin de görmesini sağlayacaktır. Örnek köy oluşturma fikrinin, edebiyatımızda 1990 yılında yayımlanan Mehmet Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı isimli romanında Köycüler Cemiyetinden çok daha önce aynı amaçlarla gündeme getirilmiş olduğunu ve bu romanın edebî değerlendirmelerde ele alındığını hatırlatmak yerinde olacaktır.

Fikir özellikle merkezde pek olumlu karşılanmaz. Bu tartışma sürerken cemiyet içinde taşrada çalışırken yorulan üyelerce İstanbul'daki merkezin fonksiyonu da tartışılmaya başlanır; kısaca bir sorgulama ve ardından kırılma gündeme gelir.

Tam bu sırada Millî Mücadele başlar, Anadolu'daki bazı üyeler bu mücadeleye katılır,diğerleri de Yunan işgali sebebiyle bulundukları köyleri terk etmek zorunda kalır; böylece cemiyet fiilen dağılır. (ÜSTEL,1989,332)

1928 sonrası Türk Ocakları içerisinde köycülük politikalarının tartışmaya açılması üzerine Hamdullah Suphi bu politikaları savunur. Osmanlı'yla Cumhuriyet arasındaki en önemli farklılıklardan birinin köye yönelişleri olması gerektiğini vurgular. O zamana kadar sürekli alınan ve hiçbir şey götürülmeyen köyleri "görmek" mecburiyeti vardır. Bunda hedef sadece köylüye asgarî hizmeti götürmek de olmamalıdır. İnkılâbın bu insanlara anlatılması ve sevdinilmesi de onun kadar önemlidir. Hamdullah Suphi son olarak köylüye eğilmelerinin bir başka sebebini de söz arasına sıkıştırır: "Aziz arkadaşlar, Türk köylüsü ırkımızın köküdür. Köke giden hastalıkların tedavisi için başladığımız ihtimamdan nasıl vazgeçersiniz?" (TANRIÖVER, 1928:224-227)

Türk Ocaklarında yeniden alevlenen tartışmalar öncesinde devletin de köye yönelik eğitim çalışmalarını gündeme getirdiği görülür. Cumhuriyet sonrası köy ve köylünün eğitimi konusu özellikle ele alınan ve sık sık fikri değiştirilen bir alan olmuştur. Toplumun hemen her kademesinde asgarî bir eğitimin bilgi naklini kolaylaştıracağı ve üretime doğrudan katkı sağlayacağı fikri genel kabul görür. Yabancı uzmanların görüşlerinden (Özellikle Amerikalı John Dewey Raporu'ndan-1924) destek alarak köy hayatına sıkı sıkıya bağlı olan ve özellikle merkezden uzak kalan bölgelerde sosyal hayatın merkezi olacak okulların kurulması fikri pek çok yönden yeni yapılanmayı destekleyici olarak kabul edilir. Genç Cumhuriyetin ilkelerini köylülere aktarabilmek, sosyal hayatta yapılan düzenlemelere köylünün uymasını sağlamak ve köyleri teknik yönden geliştirmek bu eğitimin amaçlarından bazılarıdır.

Bu amaçla 1926 yılında ,Mustafa Necati Beyin Millî Eğitim Bakanlığı sırasında Denizli ve Kayseri'de iki " köy öğretmen okulu" açılır ;fakat başarılı olmadığı gerekçesiyle bu okullar 1932 'de kapatılır. 1936 yılında tasarlanan "pratik tarım okulları" da uygulamaya koyulamaz. Bir yıl sonra askerliğini çavuş ve onbaşı olarak yapmış vatandaşlardan istekli olanları kısa süreli bir kurstan sonra "eğitmen" olarak köylere atanır ve eğitmenlere bir miktar tohumla tarım aracı verilir. Plana göre bu insanlar köye bağlanacak, üretici

olacak ve genel bütçeden pay almadan hem kendi geçimini sağlayacak, hem de eğitcilik görevini yürütecektir. Bu uygulamaya koyulur ;ancak pratik olmasına rağmen eğitim noktasında pek çok eksiklik gündeme gelir.1937’de bunlara paralel olarak İzmir ,Eskişehir ve Kastamonu’da birer “köy öğretmen okulu” açılır. Daha sonra kurulan “enstitüler” bu temele dayandırılmıştır. (İmzasız,1978:1968)

Köy Enstitüleri,Hasan Âli Yücel’in Bakanlığı sırasında İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç Başkanlığında geliştirilen projeyle “köy öğretmeni ve köy için lüzumlu diğer mesleklerin erbabını yetiştirmek için tarım işlerine uygun arazisi bulunan yerlerde” orta öğretim seviyesinde okullar açılır.(17 Nisan 1940) İlk etapta açılan okulların sayısı on dördtür. 1943 yılında da Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmek üzere Ankara’da “Yüksek Köy Enstitüsü” açılır.

1945 sonrası çok partili hayatta bu enstitülerin amacından şaşıkları ve ideolojik yapılandıkları sık sık gündeme getirilir ;önce,ıslah edilmeye çalışılır 1954 yılındaysa programları ve okulların ismi İlk Öğretmen Okulu olarak değiştirilir;ancak bu enstitülerle ilgili tartışmalar günümüze kadar sürer.

Siyasî ve sosyal alanda enstitüler dışında da pek çok fikir üretilir;ancak biz aslî konumuzdan sapmamak için sadece Anadoluculukla irtibatlandırılacak Enstitü fikrine yer vermeyi uygun bulduk.

B) Anadolucularda Köy Fikri

Anadolucularca,Anadolu denince İstanbul dışında kalan ve kasıtlı olarak dışlanmış,ihmal edilmiş,hattâ sömürülmüş mekânlar kastedilir. Bu mekânların çoğu da köydür. Dolayısıyla köylerimiz o zamana kadar ihmal edilmesiyle Anadolucu hareketi oluşturan kaynaklardan biridir. Hareketin temel hedefleri , bu ihmali aydına ve yöneticiye yüksek sesle anlatmak ; ayrıca bu ihmal edilmişliğin Türk insanında yarattığı güvensizliği yok etmektir.

Genç Cumhuriyet, kalkınma hedeflerini belirlerken nüfusunun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşadığını unutmamalıdır. Ayrıca köye dayanan bir kalkınma modelinin Türkiye'ye en uygun model olacağı fikrini de geliştirmeye çalışırlar. Bu devrede köye yönelik politika ve uygulamalar da bu bakış açısıyla gözden geçirilir. Anadoluçuluk hareketi milliyetçilik hareketleri toplu olarak göz önüne alındığında köy ve köylüye yönelmede birinci sırayı alır.

Anadolucuların hassasiyetle üzerinde durdukları konu köy gerçeği ve bizim köylerimizin ihmal edilmişliğidir. Taradığımız kaynaklarda bu konuyla ilk olarak Türk Yurdu'nda karşılaştık.(İspartalı Hakkı,1332b:499) Dergide T.Y. imzasıyla yayımlanan giriş yazısı İspartalı Hakkı Bey'in Köyümden Geliyorum" isimli eserine de alınmıştır. Türk Yurdu imzasıyla mecmuada yayımlanan yazının müellifinin kim olduğu böylece anlaşılmış olur. Yazar, sanat yapmak için değil, sesini duyurmak için bu eseri kaleme aldığını belirtir. Yirmi iki yazıdan oluşan Köyümden Geliyorum isimli eser 1971 yılında Şevket Aziz Kansu tarafından düzenlenerek Türk Dil Kurumunda yeniden basılmıştır.

Anadolu'ya Dair isimli bu yazı Türk dostu olduğu belirtilen Prof. Hartman'ın bir Alman gazetesinde yayımlanan "Anadolu'nun İmarı" isimli yazısındaki fikirleri Türk okuyucusuna aktarmak üzere kaleme alınır ve fazlaca yoruma yer verilmez; sadece Anadolu'nun velinimet olduğu vurgulanır. Hartman'ın Alman Şark Gazetesi'nde yayımlattığı bu yazının bir nüshası da Türk Yurdu'na gönderilir ve orada yayımlanan nüsha bu değerlendirmeye esas olur.

Yazıda aydınlarımızın yavaş yavaş Anadolu'yu düşünmeye başladıkları belirtilirken Ağaoğlu Ahmet'in kapütilyasyonların Türk köylüsü üzerindeki baskısıyla ilgili fikirleri, Mehmet Emin'in Anadolu köylüsünü anlatan şiirleri, Mehmet Şemsettin'in batıl inanç ve cehalete yönelik " Zulmetten Nura" isimli eseri zikredilir ve ardından Hartman'ın şu ifadelerine yer verilir:

*"Anadolu köylüsü salgın hastalıklar, mütemadî harpler, zorlu
görenekler, halkın iliğini emen vicdansız ve tufeylî bazı
unsurlar ve nihayet eski ve kötü idareler yüzünden öyle bir*

hâle gelmiştir ki artık çalışmaya ve yaşamaya şevk ve heves kalmamıştır. Hamd olsun son zamanlar İstanbul'da 'halka doğru' gitmeye bir arzu ve muhabbet uyanmış, halkın ihtiyacını temin için bazı fedakârlıklar göze aldırılmaya başlanmıştır. Lâkin Anadolu haklı söz istemiyor, iş istiyor."

Yazıda Hartman'ın bu çerçevede Türkiye'ye örnek olabilecek Şarkî Prusya'ya "gözlemci gönderilmesi", nüfusun artırılması için hariçten "muhacir alınması" teklifleri gündeme getirdiği belirtilir . Hartman'dan aktarılan bir başka dikkat noktası da milletvekilleridir. Hartman ayrıca vekillerin mutlaka seçim bölgelerinin nabzını tutmasını ve sık sık bölge insanıyla diyalog kurmasını, insanların dertlerine tercüman olmalarını tavsiye eder. Yazıda bu son tavsiyeye uygun çalışan Ispartalı Hakkı Bey zikredilerek çalışmaları üzerinde durulur. Ispartalı Hakkı Beyin kaleme aldığı "Köyümden Geliyorum" isimli eser övülür ve bu eserden parçaların derginin değişik sayılarında yayımlanacağı belirtilir.(!)

Köyle ilgili değerlendirmeler gündeme geldiğinde ilk akla gelen isim şüphesiz Remzi Oğuz Arık'tır. Remzi Oğuz, 1920'li yıllarda Paris'te öğrenciyken daha sonra Anadolu hareket içerisinde alacağı rolü de hazırlayan çalışmalar içerisinde. Dostlarına yazdığı bir mektuptan Anadolu insanının kaderine ilişkin fikirlerinin daha o yıllarda şekillenmiş olduğu anlaşılır. Anadolu insanının problemlerini yine Anadolu insanı çözebilir fikrini daha o yıllarda dile getirir. Onun köye yaklaşımını ele alan hemen bütün kaynaklarda yer alan bu mektuba ait şu satırlar çarpıcıdır: "Anadolu çocuğu başını Allah'a kaldır. Orada Anadolu'nun buluttan haritasını bulacaksın. Kendini onun uğruna can vereceklerin başında bilmelisin." Daha bu yıllarda başlayan Türk insanını köy gerçeğine yöneltme hevesi ömrünün sonuna kadar sürmüştür. Köy gerçeklerine yönelen fikir adamı olarak kalmak ona yetmemiş 1952 yılında kurduğu ve Genel Başkanlığını yaptığı Köylü Partisiyle fikirlerine siyasî bir boyut kazandırmaya da çalışmıştır. 1930'lu yıllarda bu çerçevede Dönüm'de köyle ilgili yazıları çıkanlardan biri de Remzi Oğuz'dur.

Remzi Oğuz'un köy konusuna esnek ve duygusallıktan uzak yaklaştığını görürüz. Yazar, Türkiye'nin irili ufaklı köylerden oluştuğu fikrine karşı çıkar ve Anadolu'da yeni bir vatan kuran kitlenin köylü ve şehirlilerden oluştuğunu belirtir.(1933:28) Milletlerin bir değişmeye açık, bir de değişmeye kapalı (en azından zor değişen) kısımlarının olduğunu; köylerin bu ikinci kısmı oluşturduğunu belirtir. Yazara göre "*Etnik siması bozulmamış, ve toprağı işlemekle ömrünü sürdüren*" kitleye köylü denir. Yazar 1931 verilerine göre Türkiye nüfusunun % 75'ini oluşturan 40.000 köy bulunduğunu da istatistiklerden verir.

İmparatorluğun Anadolu'yu yüzlerce yıl sömürmesine rağmen bugün yeni bir vatan kuracak gücü bize sağlayan da nüfusun %75'ini oluşturan köylülerdir. Arık,Millet mecmuasının hedeflerini anlattığı imzasız yazıda da aydınları eskiden kalan az sayıda müessesemizin temsilcisi ,halkı da örflerimizin mirasçısı olarak görür ve kültürümüzü bu kaynaklardan "derlemek" gereğini anlatır.(1942a:2) Yazar, kendi değerlerimizi köy "saflığında" aramamız gerektiğini, bu açıdan köylerin, özellikle de köy kadınlarının kaynak olduğunu savunur.

"Köy Kadını" isimli yazısında da Arık ,"bizim ruh ve ahlâkımızın kefilî" olarak gördüğü kadınların kimliğin ve kültürün taşıyıcıları olduğunu belirtir.(1934c,31) Ona göre şehir kadını kimliğini yitirmiş ve fitratına ters düşmüştür. "*Hiçbir millet gösterilemez ki varlığına ait imkanları, şartları bizimki kadar kendi kadınlığına borçlu olsun.*"der. Bunların ardından köylü kadınların tutumluluğu, kanaatkârlığı, üreticiliği,saflığı,namusluluğu, çalışkanlığı ve sanatkâr tarafı vurgulanır. Burada en çok üzerinde durulan yön dışa kapalı yapısıyla "kültür taşıyıcılığı"dır.

Arık'a göre köy kendine yetmesi dolayısıyla içe dönüktür. Bu yapıyı kasabalar ve şehirler kırmalı ve bütünleşmeyi sağlamalıdır. Bu kaynaşmada şehirler aktif rol almalıdır.

Sanayi İnkılabı Batı'da köylünün aleyhine gelişmeleri getirmiştir. Şehre göç ve yeni sınıflanma gibi... Arık , bizde sanayileşme olmamasına rağmen olumsuzlukların daha da arttığını savunur. 19. asır sonrasında sanayinin yabancı sermaye elinde bulunması bu artışın en önemli sebebidir. Faiz bağımlılığıyla Anadolu,1908 Meşrutiyetine kadar yabancı ipoteği altında kalmıştır. Cumhuriyet bu bağımlılığı kaldırmıştır. Bu çok yerinde bir adımdır. Bunu akılcı politikalar izleseydi köylü toparlanabilirdi; ancak bu yapılmamış,köylü bu defa da romantik yaklaşımların kurbanı olmuştur.

O devir için yeni sayılabilecek göç problemi de Remzi Oğuz'un dikkatinden kaçmamıştır. Arık'a göre bizde göçün sebebi Batı'daki gibi refah değil köyde geçinememedir. Öyle ki ,köylü fakirlik ve aşağılanma pahasına şehre göçe mecbur kalır. Kapıcı, hizmetçi olur. Yazar bu tespitle çözümü de sunar: Köylünün yerinde kalmasını sağlayacak imkânları ona sağlamak. Köydeki "denge"yi korumak gerektiğini savunur; bu ise köyü şehirleştirmekle olmaz. Bu noktada köylüyü kendine yeter hale getirmek ve iç pazarı canlandırmak çözüm olabilir. Eğitimle köylü insandan şehirde yararlanmak da bir çözüm olmakla birlikte bu hareketin dengeyi bozmamasına dikkat edilmelidir.

Yazar, son olarak da köyü ve köylüyü düzeltmenin gencecik insanların işi olmadığını devletçe yönlendirilen büyük bir seferberliğe ihtiyaç duyulduğunu ifade eder. Bu yaklaşım,köylüyü tanımayan ve onunla kaynaşamayan "görevliler"e ve onları görevlendirenlere üstü kapalı bir eleştiridir.

Arık, Nusret Kemal'in Ülkü'de çıkan yazılarını topladığı kitabı değerlendirdiği yazıda köycülük isimlendirmesine karşı çıkar. (1934:232) Yazarın ifadelerinden Ülkü'yle aralarında bir anlayış farkı olduğu anlaşılabilir.

"Bir kere bize göre köycülük yoktur. 1912'den sonra Osmanlı İmparatorluğunda doğup ilerleyen Türkçülük tabiri kadar bu köycülük tabiri de müfrit görülmektedir. Bizim anladığımıza göre bu ülkenin bütün şehirleri köylerinden-talî bakımından-farklı değildir ki köycülük damgası altında keskin bir cereyanla ayrılmaları lâzım gelsin. Böyle bir cereyanın ilk

neticesi köylüyü ve şehirliyi iki sınıf halinde bir birinin karşısına dikmek olacaktır. Köylerdeki açıkgoz, haris, müteşebbis unsurlar şehre gidiyorlarsa biz bunu N.Kemal'in broşüründe söylediği gibi şehrin köyü istismarına yeni bir delil olarak değil; Lucien Romier ile bir olarak şehir ve köy muvazenesinin teminine yönelmiş mihanikî bir zaruret gibi göreceğiz."

Çığır'da yayımlanan yazısında da genç cumhuriyetin büyük bir başarı gösterdiğini belirttikten sonra öncelikli işlerini şöyle sıralar:Dilini şekillendirmek, tarihini yazmak ,iktisadında dengeyi sağlamak ve köylüsüyle ilgilenmek.(1939a:4)- Daha önce köylü kadınlarla ilgili değerlendirmelerinde olduğu gibi sıcak ifadelerle köylüyü değerlendirir ve "köycüler"le aralarındaki farkı açıkça belirtir.:

"Köy, Türkiye'nin tarihinden sonra tek sermayesi olan kitleyi temsil etmekte; bu topraklara vatan, bize millet dedirten elle tutulabilir yegâne kıymeti meydana getirmektedir.(...) Burada tashih edeceğimiz mühim bir nokta var : Köyü sadece bir iç pazar telakki eden ve bu telakki yüzünden köyü bir nevi müstemleke görüşü ve metodu ile idare etmesi mantikî bir zaruret olan köycülükle bizim aramızda münasebet yoktur .Onlara karşılık köye bir millet işi gibi bakan ve mensuplarını bir ekip halinde çalıştıran organik düşünceleri tercih ediyoruz."

Yazısını "Ondan geldik,onunla, onun içinde yaşayacak ve onun için öleceğiz." ifadeleriyle bitirir.

Anadolu'yu çarpıcı ifadelerle değerlendiren yazarlardan biri da Anadoluculuk hareketine daha çok fikir adamı kimliğiyle katılan Mehmet Kaplan'dır. Nesiller'in Ruhuna aldığı denemelerin ikisi hem Kaplan'ın hayatını açıklama, hem de Anadolu'dan yetişen bir aydının Anadolu'ya bakışını değerlendirme açısından önemlidir. Bu yazıların ilki Mukaddes Uçurum ve ikincisi onu tamamlar nitelikteki Kalabalık ve Millet'tir. Bu iki yazıda da yazar kendini anlatır.

Mukaddes Uçurum'da Eskişehir ve Porsuk Çayı'yla özdeşleşen Anadolu manzaraları vardır. Sivrihisar'dan "bir ümit"le geldikleri Eskişehir'de

başlangıçta değişen hiçbir şey yoktur. Vagonların arasında başka dünyaların ısıltısını bulur gibi olan çocukların evlerine dönüşlerinde karşılaştıkları manzara aynıdır; bu manzarayı herhangi bir Anadolu görüntüsünden ayırmak çok zordur:

"Bu aydınlık masal kâşâneleri uzaklarda eriyince biz yine mağaramıza dönerdik: Kerpiç damlarımıza,uykularımıza hastalığımıza ve sefaletimize. Yıllar var bu uçurumdan nasıl çıktığımı bilmiyorum. Arabalar, evler, istasyonlar, şehirler mektepler kitaplar ve insanlar beni uzun bir vadiden geçirdiler. Bu vadiye asırlarca yürümüş gibiyim. "Bir daha oraya dönmedim,fakat uçurum benimle her yeri dolaştı.

"Ne zaman içime baksam karşıma onun karanlık boşluğu, titreyen istasyon ışığı, Yunus, köylüler ve Porsuk çıkar."

Yazının sonunda yıllar geçmesine rağmen şehir hayatının "kimsesizliğinin" onu mukaddes uçuruma "ittiğini" yazar:

"Ve kalbim kendi kendine şöyle söylenir: Bir yaylıya binsem,kırbacı elime alsam,atlara 'deh' desem, yollardan geri dönsem, o mukaddes uçuruma insem..."(Kaplan 1974ç:261)

Kalabalık ve Millet yazısındaysa Kaplan bir aydın olarak milletiyle bütünleşme yolunu bulmuştur. Şehirde bulunduğu yıllarda kendisini kabilesinden ayrı düşmüş bir "vahşi"ye benzeten Kaplan, bu süreç içinde kendini "tarihin bütün safhalarını yaşamış kadar" birikimli hisseder. Aslında bu sadece onun değil bu şuura varсын varmasının köy kökenli bütün aydınların macerasıdır.

Kaplan önce yokluk yıllarının Anadolu insanını hatırlar. İstiklâl Savaşı yıllarıdır,fakat merhamet ve yardımlaşma duygusu insanları ayakta tutar. Yıllar sonra şehri tanıdığındaysa "kalabalık içinde yalnız olan" insanlardan biridir.

"İstanbul'da tam otuz yıl bir tünelde yaşar gibi yaşadım. Tren,vapur sokak, meydan... İnsan dolu kalabalık; fakat herkes Leibniz'in mondları gibi kendi içine kapalı."

Bu otuz yılın sonunda gönüllü gittiği Erzurum'da Anadolu insanıyla buluşur.

Burada tıpkı benim eski, tarihî kasabamda olduğu gibi 'kalabalık' değil, 'millet, benim milletim' vardı. Onun içinde, onun ortasında yaşamaktan mesuttum. O ,insanın kalbini öyle bir sevgiyle dolduruyor ki, bu sevgi bir kuvvet oluyordu. Ve bu kuvvetle insan gece gündüz iyi şeyler yapmak için uğraşıyordu. Palandöken eteklerinde yükselen üniversiteye, onun şarkılarından, türkülerinden, masallarından, yiğitlik ve insanlığından birşeyler katılarak ve orada Batı'dan getirilmiş bilginin ışıklarıyla karışarak, yeni birşeyler, yalnız Doğu Anadolu,yalnız Türkiye için değil, belki bütün insanlık için yeni bir şeyler doğacaktı. Bunu kuvvetle hissediyordum.”(Kaplan, 1974ç:268)

Kaplan'ın köye bakışını değerlendiren yazısında Zeynep Kerman, Kaplan Hocanın çocukluğunun geçtiği Sivrihisar'a, dede mekânına duyduğu hasreti sık sık dile getirdiğini aktarır ve bu yönüyle romantik olduğunu belirtir. Hassasiyetinden kaynaklanan romantik tavra rağmen Kaplan, köy problemlerine objektif yaklaşır. Sistemli bir şekilde köy problemlerini dile getiren yazılarında çözüm tekliflerine de yer verir. Bu yöndeki fikirlerinin şekillenmesinde etkili olan isimlerden biri Remzi Oğuz Arık'tır.(1956b:56)

Kaplan , köyle ilgili ilk yazılarında objektif olma gereği üzerinde durur. Devletin öncelikle köyleri tanıması, daha sonra ihtiyaca göre çözüm üretmesi gerektiğini savunur. Köyü tanımadan üretilecek çözümlerin kalıcı olması mümkün değildir. (1942:243)Ayrıca köye yönelik eğitim programlarında “köy için insan” yetiştirmeye dikkat edilmesi gereği üzerinde durur. İhtiyacına cevap verecek bir anlayış ancak köylüyü okullara çekebilir. (1969c:44)

Mehmet Kaplan köycülükle ilgili Çığır'da yayımladığı kısa yazısında köyün kendi içinden kalkınabileceğini, dışardan yapılan müdahalelerin işe yaramayacağını savunur.(1943:59) “Biz belki Anadolu insanının gerçeğini çok derinden yaşamadığımız için bir çıkış yolu bulamadık. Anadolu aydınlarının hepsi köyü bıraktılar şehre geldiler ve arkada kalanları unuttular”

diyen Kaplan'ın ifadelerini değerlendiren Zeynep Kerman tenkidin muhatabının da kendisi olduğunu ifade eder. Ona göre bu sızıyı uzun süre yüreğinde taşıyan Kaplan, ancak 1958 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesinin kuruluşu sırasında gönüllü olarak görev yaptığında bir parça huzur bulacaktır. (KERMAN,1998:251) Gerçekten de Kaplan, Erzurum'a gidince milleti millet yapan değerleri yeniden bulduğunu söyleyecek, ve gurbet duygusundan kurtulacaktır: "Kara kalabalıkların o karanlık yalnızlığından kurtulmuş, milletin milletimin içine tekrar dönmüştüm. Artık gurbette değildim."...(1974ç: 268) Atatürk Üniversitesinde yaptığı hizmetler bir yandan onu Anadolu insanının sıcaklığıyla buluşturacak,bir yandan da ona hizmet etme zevkini tattıracaktır.

Köy köyden çıkan insanların kurtarabileceğine inanan Kaplan'ın yeni kurulan Köy Enstitülerinden ümitli olduğu görülür. Enstitülerin köylüyü aydınatabileceğini düşünür.(1943:243) Ne var ki Tonguç döneminde Enstitüler başka hedeflere yöneltilir ve köylüye yük olmaya başlar. Enstitü mezunları hem şehirlerde birer "ayrılıkçı" olur,hem de köylerde bir "sınıf " oluşturur .Dolayısıyla amacından sapar. Onun için de Kaplan ,1948'de bu kurumlarda değişiklik yapılması gerektiğini savunanlar arasında yer alır. (1948:4)

Kaplan'ın devletten köycülük adına istediği şeylerden biri de köylere gücü nispetinde bütçeden pay ayrılmasıdır. Köyler Türkiye nüfusunun yüzde yetmişini barındırdığı halde köylere çok az kaynak ayrılmaktadır.(1951:3-4) Üstelik Kaplan'a göre kalkınma hamlesine köylerden başlanmalıdır. Şehirler temelsiz bir şekilde yapılanmıştır. Oysa köyün bir geçmişi vardır. Nüfus yoğunluğu da düşünülürse devletten köye yönelik bu beklentilerin çok olmadığı anlaşılır.(1972:90-93)

Kaplan, Hareket'te yayımladığı "Anadolu'nun Kuvvetleri" isimli makalesinde de aynı noktanın altını çizer^(1948a:2) Asırlardır bu coğrafyada yaşanan değişimin en az yansıdığı kesimin köy olduğunu belirten yazar, bunun olumlu ve olumsuz sonuçlarını değerlendirir. Zaaflarına rağmen,

köyde toplumu ayakta tutan değerler olduğunu ve bunların bilinmesi gerektiğini hatırlatır. *"Anadolu'nun zaafı kadar kuvvetlerini de bilmeliyiz."* der.

1950 sonrası çok partili hayatta köy yeni bir gözle değerlendirilmiş, kendine yönelik teklifleri değerlendirme imkânına kavuşmuştur. Bu noktada da köylünün şuurlu olması çok önemlidir.(Köy Kalkınması)Köylü geleneksel üretim metotlarından kurtarılmalı,modern araçları kullanmayı bilmelidir. Kaplan'a göre bu, sadece köyün değil Türkiye'nin kalkınmasının önünü açacaktır. (1971.6-7)

1960'lı yıllarda Kaplan köylünün eğitilmesi üzerinde yoğunlaşır. Özellikle "köy öğretmeni"nin nasıl olması gerektiğini belirlemeye çalışır. Ona göre köy öğretmeni öncelikle köyü çok iyi tanımalı ve misyoner ruhu taşımalıdır. Köy imamlarının köylüye ulaşmada daha avantajlı olduğunu savunan yazar bu konuda önyargılı hareket edildiği kanaatindedir. Köy imamlarının yetişme şartları ve köylü üzerindeki etki alanlarının ilmî olarak araştırılması gerektiğini savunur.

Aynı yazıda köylüyü şehirleştirmenin bir çözüm olmadığı da vurgulanır.(1969c:88)

Köy insanının eğitimiyle ilgili bu yazıda Kaplan köylünün "öğretmen"e nasıl baktığını aktarmak için Mehmet Âkif'in mısralarını kullanır. Asım'dan alınan şu bölümle köylünün beklentisini yansıtmaya çalışır.

"Tatlı yüz, bal gibi söz... Başka ne ister köylü
Adam aldatmayı âlâ biliyor kahpe dölü
Ne içen vardı, ne seccadeye çizmeyle basan
Ne diyeyim ,dinleri batılsa herifler insan.
Şimdi ister beni sen haklı gör,ister haksız,
Öyle devlet gibi, millet gibi sözler bana vız!
İlmi yutarsa hayır yok bu musibetlerden
Bırakın oğlumu, cahilliğine râzıyım ben"

Bu mısralar köylünün öğretmenlerden uzak duruşunu açıklarken Mehmet Kaplan'ın köy imamlarını "kazanma" isteğinin makullüğünü de örneklemiştir.

Bir yazısında da İmam Hatip okullarıyla Köy Enstitülerinin birbirini tamamladığını savunur. Ona göre enstitüler köyü maddî yönden İmam-Hatip okulları da manevî yönden ayakta tutan müesseseler olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bu iki kurumu da siyasetten uzak tutmak olmalıdır. Zaman Kaplan'ın bu konudaki tespit ve uyarılarının haklılığını ne yazık ki kanıtlamıştır.(1965:19)

1972 yılında daha önce de gündeme getirilmiş olan "birleştirilmiş köy" fikrini bu defa Mehmet Kaplan dile getirir. Bunun bütçeyi daha az yoracağını ve köylerin problemlerine çözüm olacağını savunur. Özellikle eğitim ve sağlık problemlerinin bu köylerde çözülebileceğine inanır. Köylere taşınamayan eğitim imkânı taşınabilir eğitimle bu köylerden her gün okullara getirilip götürülen çocuklara sunulabilir. Kaplan'ın bu noktada kayda değer bir teklifi de temel eğitimin sekiz yıla çıkarılması konusundadır. Bunu çağı yakalamada önemli bir adım olarak görür.

Kaplan,1976 yılında artık izleri görülmeye başlayan göçe dikkat çeker. Göçün toplum yapısında yapacağı tahribatı anlatmaya çalışılır. Anadolu insanına duyduğu sevgiyle örülmüş yazıda bu insanlara yönelik polisiye tedbirlerden endişe duyduğunu belirtir. Bu tedbirlerin çözüm getirmediğinden aksine toplumda sınıflar yaratmaya çalışan insanlara hizmet edeceğinden söz eder. Asırlar önce bu yurdu kuran Anadolu insanı bir takım olumsuzluklar sonucunda büyük şehirlerin kapısına dayanmıştır. Ona kötü davranmak bu geçmişe de hakarettir. Bütün bu değerlendirmelerin ardından yine "merkezî köyler" fikrini bir çözüm olarak hatırlatır.(1976a)

Anadolu Mecmuası bunlardan çok daha önce köy konusuna yer verir. Ahmet Refik "Kalenderoğlu ve Âl-i Osman" isimli yazısında Anadolu'nun horlanmışlığını anlatırken Kalenderoğlu ayaklanmasını bir Anadolu

ayaklanması olarak alır .(1342:41) Yazıda ayrıntısıyla bu ayaklanmanın sebep ve sonuçları üzerinde durur. Yazı şu ifadelerle sona erer:

“Osmanlı idaresi Anadolu’nun kıyamını kuvvetle bastırabildi. Fakat Anadolu halkının refah ve istirahatini temin etmediği için herkesin kalbinde mevcut nefret ve ıstırapı hiçbir zaman teskîn edemedi.”

Aynı dergide Mehmet Emin köyde eğitim konusuna değinir.(1340:50) Eğitimin Anadolu’nun kalkınmasındaki önemi vurgulanarak köy insanını tatmin edecek şartlarla eğitim verilmesini; iş zamanında çocuğu okula gelmeye zorlamayacak esnek bir zamanlamayla ona hitap edecek bir müfredatın seçilmesini teklif eder ve eğitimin sevdinilmesini ister.

Anadolu mecmuasının sonraki sayılarında “İrtica Karşısında Gençlik” isimli bir yazı çıkar bu yazıda Anadolu’yu ele alanların hiç üzerinde durmadığı hassas bir konu ele alınır. (Mehmet Emin,1341356) Dinî kaynaklı isyanlar incelenirken doğuda Anadolu’nun genelinden farklı bir oluşuma dikkat çekilir. Burada dinin şeyhler dini haline geldiği belirtilerek daha sonra çıkabilecek problemleri gidermek için doğudaki dinî eğilimlerin Anadolu’nun bütünüyle uyumlu hâle getirilmesi teklif edilir.

1932’den itibaren köy konusunun ana takipçisi Dönüm dergisidir. İlk sayılardan itibaren bizde köyün, köylünün ihmal edilmişliği anlatılmaya çalışılır. Dr. M. Sadi imzasıyla ilk sayılarda yayımlanan bir yazı bu konudaki ihmali göz önüne getirmenin ötesinde bazı araştırma sonuçlarını da içerir.(1932:28) Anadolu’nun hep kuşbakışı izlendiğinden yakınan yazar, Anadolu’daki köyler üzerine hiçbir araştırmanın yapılmadığını savunur.

Atanmış insanların köylüyü mağdur ettiğini,böylece köylünün âciz psikolojisiyle “hak” değil “icazet” peşinde koşar hale geldiğini belirtir. Bilindiği gibi edebiyatımızda köyü anlatan bütün eserlerde memur- köylü çatışması işlenmiştir. Bu çatışma çoğunlukla "resmî gücün "üstünlüğüyle biterken devletle halkın arasını açmıştır. Anadolucuların Marksist yaklaşımlara da

malzeme olan bu çatışmanın giderilmesi noktasında hassasiyet gösterdikleri görülür.

Yazar, Türk köylüsünün asırlardır süren yalnızlığına, terk edilmişliğine son verilmesi gerektiğini vurgularken (Dr. M.SADİ ,1933:31)Bulgaristan'daki aydınların köye eğilişini örnek gösterir. Bu konuda bize engel olanın şehir ve köy arasındaki fark olduğunu savunur."Bizde köyle şehir arasında asırlar bir uçurum kazmıştır."(Dönüm'ün 4. Sayısında da Sedat Zaim'in aynı konuyu istatistikî olarak değerlendirdiği görülür.) Dr. M. Sadi'ye göre bu uçurum "mecburî memuriyetler"le kapatılamaz. Bu durumda bütün Anadolucuların müşterek olarak savundukları fikri gündeme getirir:Köyü kalkındırmak ve köylü aydınlar yetiştirmek...

"Bu vaziyet karşısında kısa, kestirme bir yol vardır: O da köyü kendi içinde kımıldatmaktır.(...) Anadolu köylüsü hayatîyetini kendi içerisinde gizliyor.(...)Bizde ancak köyü köylü münevver kurtaracaktır."

Muallim Nuri'nin yazıları da hemen aynı konuları farklı cephelerden anlatmaya çalışır. Bunların ilki köylü eğitimiyle ilgilidir. (1932:24) Yazar, köyün maddeten ve mânen zihnimizden uzak olduğunu belirterek değerlendirmelerine başlar. Devletin köye gönderdiği iki görevlinin jandarma ve tahsildar olduğunu söylerken "alıcı devlet" anlayışını sembolize etmeye çalışır. Köye yönelen her hareket öncelikle bu imajın silinmesi gereği üzerinde durur.

Köyde babadan oğula intikal eden sınırlı kültürün mutlaka "servetlenmesi" gerektiğini savunan yazar, bunun da "köy mekteb"iyle sağlanacağını savunur. Önceden var olan dinî eğitim veren mekteplerin gelenek zinciri içinde anlamsızlaştığını, yeni okullarınsa köylüye "rütbe kazandıracak" vasfının olmadığını ifade eder. Köy hayatına intibak edemeyen eğitimin köylüye bir şey veremeyeceğini anlatır. Türk köylüsü çiftçidir ve yazara göre onun eğitimi de ziraata yönelik olmalıdır .Bu ifadeler köy eğitimi üzerinde yoğun tartışmaların yaşandığı yıllarda "Köy Enstitüleri"nin fikrî zeminini hazırlayıcı niteliktedir.

“Köylü çocuğuna içinde kıvrandığı hayatı anlatamayan,, bunun yerine ona meçhul alemlerin fantezisini sunan ve avare bir macera aşkı aşılayan mekteplerden korkarız.(...) Köy mektebi işine ve yurduna vurgun karakterler yetiştirecek bir yapıda ve ruhta olmalıdır. Zira ancak böyle karakterler köylünün mukadderatını ellerine alacakları gibi Anadolu'nun talihi üzerinde de müessir olabileceklerdir.”

Köylüde Hesabilik isimli makalesinde de köylünün eğitiminde mutlaka üzerinde durulması gereken konulardan birini vurgular. Anadolu köylüsünün zaman ve plan kavramlarından uzaklığıyla kaderciliğini eleştirir ve bu özelliklerinin kırılması gerektiğini vurgular.(1933b:25)

Küçük yaşta tarlada çalışmak zorunda kalan ve çocuk özellikleri gösteremeyen “köy çocukları”nın horlanmışlıkları da Dönüm yazarlarının dikkatini çeker.(İRFAN,1932:25) Köyün kendi içinden çıkacak insanlar tarafından yönlendirilmesinin, kalkındırılmasının sağlıklı bir gelişmeyi mümkün kılacağını savunan Anadolucular, bunun için köy çocuklarının eğitim imkanlarından yararlandırılmaları gerektiğini belirtirler. Ne var ki Millî Eğitimin temel amaçlarından biri “fırsat eşitliği” yaratmak olduğu halde bu problem günümüzde bile çözümlenebilmiş değildir.

Yazar, köy çocuklarının yozlaşmamış, işlenmeye müsait “taze kan” olduğunu savunur. Bu ifadelerden, köy insanlarının millî değerlerimizi en saf haliyle yaşatan toplum kesimini oluşturduğu kabulünden hareketle kendi değerlerimiz üzerine oturtulan bir eğitim anlayışına köy çocuklarının daha yatkın olacağı anlaşılabılır. Öte yandan bu çocukların eğitime “susamış” oldukları ve ne verilirse onu alabilecek durumda oldukları şeklinde de yorumlanabilir.

Fikri Faik ise daha çok müesseseler üzerinde durarak köyün şuurlandırılması gerektiğini ifadeye çalışır. Bu çerçevede köy odalarının sosyal yardımlaşma açısından önemine değinirken(1933:31) buraları “millî birliğin beşiği” olarak nitelendirir. Köy muhtarlığını devleti halka yaklaştıran bir makam olarak kabul eden yazar bu çerçevede muhtarın seçilmişliğini ve halkı

temsil ettiğini unutmaması gerektiğini vurgular.(1933:31) Muhtardan köyün serbest iradesini yansıtmamasını ister.

Dönüm yazarlarının önemle üzerinde durduğu konulardan biri de köy ve şehir arasındaki uçurum ve bunun azaltılmasına yönelik tekliflerdir.(Sedat Zaim,1932:23) Bu yazarlardan biri de Sedat Zaim'dir ve "köy mektepçiliği"nin bir an önce başlatılması gerektiğini savunur.

Dergide en çok üzerinde durulan konulardan biri de romantik yaklaşımlarla köye, köylüye bakılmasıdır.(İmzasız1933:34)Özellikle taşra gazetelerinde spekülasyon vasıtası olarak kullanılan köy, hep sevgiyle ve güzellikle örülü gösterilir. Bu anlatımların gerçekçi olmadığı ve köye hiçbir yarar sağlayamayacağı belirtilir. Köyü uzaktan görerek köycülük yapılamayacağı özellikle vurgulanır. Başlangıçta yabancı tesirlerle ortaya çıkan "romantik yaklaşımlar"ın artık mazur görülmesi mümkün değildir. Köyü ancak köyden yetişenler kurtarabilir tezi de bu romantik yaklaşımlara bir tepkidir.

Dönüm'de köyün îmarına yönelik tekliflerin yanında aksaklıklara da yer verilir. Bu yazılardan birinde köy imamları değerlendirilmiştir.(1933:26) S. Tahsin, imamların halka ulaşmada öğretmenlerden daha başarılı olduklarını ve halkın gözünde yüceltiklerini anlatır. Ancak, imamlar milliyet duygusunu baltalamışlar ve birlik fikrine hizmet etmemişlerdir. İmamların olumsuz yanlarından biri de halka tevekkül aşılamlarıdır. Resmî kurumlarca yetiştirilip köylere gönderilen "cahil imamlar"sa zaman içerisinde halkı kendilerinden soğutmuştur. Bu bir otorite boşluğu doğurmuştur. Yazara göre yapılması gereken bu boşluğun akıllı ve halka ulaşabilen öğretmenlerle doldurulmasıdır.

Köyde öğretmen konusunu ele alan bir yazar da M. Emin'dir . (1934a,1934b) Bu çerçevedeki ilk yazıyı öğretmenlerin bakış açısıyla kaleme alır ve öğretmenlerin neden köye gitmek istemediklerini, gidenlerin de neden hemen buradan uzaklaşmak istediklerini anlatmaya çalışır. Bunda haklı

oldukları tarafları da belirterek köy şartlarına uygun öğretmen yetiştirilmesini teklif eder. İkinci yazıda da köylü gözüyle öğretmen değerlendirilir. Genel olarak öğretmenin köylüyü beğenmeme sebebi dile getirilir. Bu yazıda da öğretmen -köylü kaynaşmasının altı çizilir.

Nurettin Topçu 'nun köy ve köycülük konusuna çok daha genel yaklaştığı, köy problemlerinden çok polemikler üzerinde durduğu görülür. Hareket'te Anadolu'nun Türk ve İslâm oluşunu anlatırken Türk köylüsüne yönelik suçlamalara karşı çıkar.(1939a:112) Köylünün sahtekâr ve kısır olduğunu söyleyenlere bunun bir dejenerasyon olduğunu hatırlatır. Onları yargılamak yerine kendi benliğinden şüpheyi düştükleri anda onlara benliklerini hatırlatmak gerektiğini vurgular. Yazının amacı da budur. Yazı şu ifadelerle bitirilir: *“Şehirlerin ve devlet kapılarının yetiştirdiği sözde münnevver altı asır içinde bir gün bu memleketin hakiki sahibine hiçbir şey vermemiştir.”*

Nurettin Topçu'ya göre toplumun gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri göçtür. Üretimden uzak, sadece tüketim psikolojisinin hakim olduğu şehirlerimiz bu halleriyle yeterince yıkıcı bir rol oynar. (1997d:256-260) Öte yandan “vatanın varlığını ve özünü teşkil eden köyler” de boşalmaktadır. Topçu'ya göre bu köye bağlı manevî iklimi de yok etmektedir. (1997d: 262)

Köylünün kaderciliği Anadoluocuların üzerinde durdukları diğer bir eksikliktir. (OLCAYTUĞ,1940:151) Bizim köylümüzün olaylar sonucunda kaderci olduğunu savunurlar. Aydınların köyü uzun yıllar suiistimal ettiğini, edebiyatçıların uzun yıllar “köy masalları”yla halkı uyuttuğunu inkılapçı anlayışla köy davasının halledilmesiyle vatanın yeniden fethedileceğini iddia ederler.

Onlara göre Anadolu köylüsü Türk milleti demektir (İZGİ,1948:10) Çünkü milletin dörtte üçü köylüdür. Bu çerçevede Osmanlı'nın Türk köylüsünün “kullandığını” ve ona bir şey vermediğini savunurken “millî devlet”in ilk

teşebbüsleriyle köylüyü rahatlattığını hatırlatırlar. Sözünü ettikleri Lozan Muahedesiyle köylü üzerindeki ipoteklerin kaldırılmasıdır.

Ülkü, Halkevleri dergisi olarak daha çok resmî politikaların aktarılmasında vasıta olmuştur. Ayrıca köye yönelik politikalarda Anadoluculardan farklı değerlendirmelere yer verdiği görülür. Anadolucular, ısrarla köyün köyden çıkacak aydınlarca kalkındırılabilceğini savunurken Ülkü'de hazır, paket programlar gündeme getirilir. Aydınlar, gençlere "köy gezileri" tavsiye edilir. Bu gezilerle köyü tanımak, köylüyle kaynaşmak mümkün değildir ve Anadoluculara göre bunlar, romantik yaklaşımların farklı tezahürleridir. Daha önce Remzi Oğuz'un Nusret Kemal'in eserini eleştirirken "köycülük" anlayışlarındaki farklılığı dile getirdiğini biliyoruz. Hemen hemen aynı yıllarda gündemde olan bu bakış açısını da birkaç yazarın fikirleri doğrultusunda belirlemek doğru olacaktır. Ülkü'nün etkili kalemlerinden biri olan Nusret Kemal'in değerlendirmeleri bu çerçevede bize ışık tutacaktır.

Yazar, "Köycülük Esasları" isimli yazısında köycülük-şehircilik tartışmalarına yer verir. Ona göre şehirler, maddeciliğin mefkûresi haline gelmiştir.(1934b:145) Kafası açık, ruhu temiz olan herkes şehirden kaçmaktadır. Şehirlerde iktisadî emniyet yoktur, aç kalma tehlikesi vardır, ahlâksızlık vardır, sıhhat yoktur ve iktisadî ve idarî bağlar yüzünden insanlar hür iradelerini kullanamazlar. Ancak bütün bu olumsuzlukları bağlayan cümle ilginçtir:

"Bütün bunlar demek değildir ki şehir zararlı ve lüzumsuz binaenaleyh kaldırılması îcap eden bir şeydir.(...) Lazım olan şey, bütün işlerimizde hareket noktası olarak şehir yerine köyü almaktır."

Yazıda köycülük anlayışları da özetlenir. Onlara göre köy, hammadde, hububât ve mahallî mahsuller yetiştiren bir ziraat cüz'ü değil, en zarurî ihtiyaçları için en lüzumsuz maddeleri istihsal ve îmal eden, en lüzumlu hizmetleri yapan "tamam bir memleket vahidi" dir.

Kısaca dünyadaki köylü hareketlerini de değerlendiren Nusret Kemal, köylü hareketinin ilk defa Danimarka'da başladığını (1849) kaydeder.

Bu teorik yaklaşımların ardından Köycülüğün gâyesini şöyle açıklar: İktisaden müstakil köylü aileler vücuda getirmektir.

“Bir milletin millî hususiyetlerini aslî kuvvetiyle katıksız olarak muhafaza eden köylüdür .Aynı zamanda köylerin muhafazakârlığı içtimaî salgınlara, yanlış yapılan büyük ölçüde işlerin felâketli neticelere varmasına karşı en büyük sigortayı teşkil etmektedir.”

Yazara göre köy ve şehir arasındaki uçurumun sebebi köylünün muhafazakârlığı ve şehirlinin “delişmenliği”dir. Bu uçurumun kapatılması için köylüden bir şey beklemek boştur. Şehirli “efendi”si olan köylüye karşı mütevazı vazifeyi feragatle yerine getirmelidir.

Ülkü’de yer alan bir yazı bu açı farkını daha net bir şekilde ortaya koyacak niteliktedir. Yazı Gençlik gazetesinin 14 Mart 1940 tarihinde çıkan bir îlân üzerine kaleme alınmış.(KANSU,1940:99)”Bir ışıklar kafilesi kuralım Anadolu’yu dolaşalım.” adını taşıyan îlân üzerine kaleme alınmış bir yazı. İlânda “Bu fikrimiz herkesi, her ışıklı Türk çocuğunu, kalbinde halkçılık ve köycülük sevgileri kaynayan, temiz ve mânâlı yaşamayı düşünen her arkadaşı alâkadar edecektir.” deniyor. Ve kafilenin en az iki saat yürüyecek on beş kişilik gruptan kurulması öngörülüyor. Şevket Aziz Kansu bu teşebbüsü övüyor ve aydınları bu geziye katılmaya davet ediyor.

Ülkü’de Köycülük başlığı altında Hakkı Tonguç’un da bir serî yazısı var. Yazılarda köy eğitimiyle ilgili tekliflere yer verilmiştir.

Vatanı dolayısıyla Anadolu’yu tanıma gereği bu devir yazarlarının üzerinde birleştikleri bir fikirdir. Bizim Türkiye dergisinde de soyut bir vatanseverlik yerine şehir şehir dolaşarak Anadolu’yu tanımak, sevmek; ihtiyaçlarına kulak vermek gerektiği dile getirilmiştir.(İmzasız;1948:3) 1928 yılında Muallimler Birliği öğretmenlerden yaz tatillerinde Anadolu’ya gitmelerini ister. Bunu Milliyet’te değerlendiren Aka Gündüz ,Anadolu’yu

öğretmenler için bir üniversite olarak nitelendirir. Öğretmenler için bu üniversiteye gitmek “şart ve elzem” görülmüştür. Burada Aka Gündüz’ün öğretmenlerden istediği köylülerle diyaloga girmeleri ancak kuru konferanslardan, içi boş sözlerden kaçınmalarıdır. Çünkü bu tavır köylüyü uzaklaştırmaktadır. Halbuki onun yapılanlarla ilgili “soruları” vardır ve yapılması gereken en pratik şekliyle bu soruların cevaplanmasıdır. Bu hem köy insanını daha iyi tanıma imkânı verecek hem de onlarla diyalogu mümkün kılacaktır.”Genç ve azimli muallimlerimiz bu meşkur seyahatleri hem kendilerine hem Anadolu’ya bir bilgi tohumu, bilgi kökü olmalıdır ki yarın bu azametli ağacın münevver gölgesinde bir münevver memleket yaşasın.” Bu yazı 1948 yılındaki Bizim Türkiye mecmuasında “Yirmi yıl önce bizim gerçekleri görenler” ifadesi altında yeniden yayımlanmıştır. (KUTBAY,1948: 10)

1960’larda romantik yaklaşımlara tepkili olan bir yayın organı da Ölçü’dür. Yönetim muhalifi bu dergideki ifadelerden resmî söylemleri çürütmek üzere yola çıktıkları anlaşılır. İmzasız olarak dergide yayımlanan bir yazıda Anadolu’nun vatanlaşma süreci anlatıldıktan sonra, hamâsî yaklaşımlara karşı köyün ve köylünün içinde bulunduğu durum “Yurdu demir ağlarla ördük.” ifadeleri verildikten sonra şöyle anlatılır (İmzasız,1960:6)

“Bilmiyoruz ki bütün bunlardan uzak ‘öte’lerde büyük yolların bittiği, küçük yolların eridiği bozkırların ötesinde birbirinden uzak binlerce köyde milyonlarca köylü’ evet milyonlarca köylü biraz Yunus, biraz Karacaoğlan, biraz Köroğlu, biraz Hacı Bektaş olan köylü; susuz, gübresiz, verimsiz tarlasının başında çıplak, yalınayak ve hastalıklı çocuklarının ortasında eli böğründe gökyüzüne bakıyor ve susuyor. Evet susuyor.”

Sırtını Anadolu’ya dayayan genç Cumhuriyet, aslî kaynağını unutmamış, ilk yıllardan itibaren köye yönelik politikalar üretmeye çalışmıştır. Aynı yıllarda kendisine dayanak arayan Marksist hareket, Türkiye’de burjuva sınıfının olmaması dolayısıyla proleter sınıf “yaratma” ihtiyacını yıllarca horlanmış köylüyle gidermeye yönelir. Nüfusun dörtte üçünü oluşturan köy,

var olmaya ve sesini duyurmaya çalışan her hareketin dikkate almaya mecbur olduğu bir vakıadır. Bu açıdan bakıldığında Anadolucuların da köye yönelmeleri normaldir.; ancak, bu konudaki çalışmaların niceliğı kadar niteliğı de önemlidir.

Dönüm mecmuası başta olmak üzere Anadolucu çizgideki hemen her süreli yayında sergilenen tablo, bu konudaki hassasiyetlerinin bütün yönelişlerin önünde değerlendirilmesi gerektiğini gösterir. Remzi Oğuz, bu davaya neredeyse "ömrünü vermiş" biri olarak; Mehmet Kaplan, köyden yetişmiş bir aydın olarak bugün bile geçerliğini koruyan tekliflerle köy davasına yaklaşmışlardır. Anadoluculuk hareketinin bütün olarak bugün gündemde bulunmaması en çok "köy davasını" zaafa uğratmıştır.

VI. BÖLÜM

ANADOLUCULUK ÖNCESİNDE EDEBİYATIMIZDA ANADOLUYA YÖNELİK EDEBÎ OLUŞUMLAR

Buraya kadar Anadoluçuluğu bir fikir hareketi olarak ele aldık. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde Anadolu ve edebî arayışları bir arada değerlendirmeye çalışacağız. Anadoluçuluk hareketi öncesinde hemen hemen aynı kaynaklardan beslendiği halde farklı farklı arayışları ortaya koyan üç edebî oluşumu ana hatlarıyla tespit edeceğiz.

A) Nâyîler

Fecr-i Âti toplaşmasının dağılmaya, Millî Edebiyatçıların yeni yeni eserler vermeye başladıkları dönemde edebiyat dünyasında yer bulmaya çalışan Nâyîlerin sesi duyulur. Aslında kendilerine daha önceki yenilikçi gençler gibi “Yeni Nesil” veya “Nesl-i Âti” adını uygun görürler; ancak, hareket yaygın olarak, Şehabettin Süleyman’ın taktığı isimle anılacaktır.

1912’de “Rûbab mecmuasında başlayan mücadele” sonunda olgunlaşan gençler, Şehabeddin Süleyman’ın “*Nâyîler :Yeni Bir Gençlik Karşısında*” isimli makalesiyle edebiyat dünyasına takdîm edilir. Şehabeddin Süleyman’a göre “*nâyîlik demek, teşekkül-i Osmanîyân’a ric’at demektir.*”(Şehabeddin

Süleyman 1914:3) Yazar,Yeni Bir Hâlet-i Rûhiye isimli makalesinde de benzer bir ifadeyle “Osmanlı’nın yeniden değerlendirilişinin” altını çizer.

“O zamana kadar başka şahsiyetler ve ırklara benzeme ve ırkî husûsiyetlerle iftihar etmelerine rağmen Osmanlı Türklüğü bugün kendi mevcudiyetini anlamaya ve ona kıymet vermeye başladı.”(Şehabeddin Süleyman 1329:229)

Bu, özellikle fikrî planda enteresan açılımları olabilecek bir iddiadır. Çağrışımlarını ve sorularını daha sonraya bırakarak “nâyî” kelimesi üzerinde durursak bu kelimeyle Osmanlı’nın ilk devirleri arasındaki bağı şu açıklamalarda bulabiliriz:

“Bizim için, Osmanlı Türklüğü için, pîrû’l mutavassıtîn olan Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Hazretleri’nden ahz-ı nefs-i meslek ediyorlar ve kendilerini teberrûken ‘Nâyî’ teominel ediyorlar.”(Ş.S. 1329: 170)

Hareketle ilgili en geniş kaynak, aynı zamanda Nâyîler’in önde gelen yazarlarından Halit Fahri’dir. Hareketin isim babasının Şehabeddin Süleyman olduğunu doğrulayan yazar (OZANSOY ,1967:11) bu isimlendirmenin sebep ve sonuçlarını biraz mütebessim anlatmaktadır:

“Bu Nâyîler makalesi üzerine herkesin parmağı ağzında kaldı. Ne demekti Nâyîler?(...) Şehab’ın bize bulduğu iç musıkisi ki o zaman buna âhenk-i derûnî ismini vermişti,böyle bir sestî ve ney sembolü ile bir nevî bizi Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’ye halef yapıyordu. Onun ‘ney’i bizim ‘neyimiz’ olmakta idi. Gel gelelim bu ‘Nâyîler’ takma adı Bizim Yokuş’ta hemen ‘Enayiler’ olup çıkıvermişti.”(OZANSOY ,1970:228)

Bu ifadeler ismin geniş kabul görmediğini de sezdirmektedir.

Hareketin edebî arayışları noktasında yoğunlaşırsak, başlangıç çizgisi olarak, Ş. Süleyman’ın Rûbab Mecmuası’nda “yazı işleri müdürlüğü”ne geçmesini alabiliriz. Başlangıçta daha sonraki tartışmalarla ilgisiz sayılabilecek yazılar yazar. Bir Bilanço ise bunlardan farklı olarak dikkatleri üzerine çeker. (1912a:150) Makalede Fecr-i Âtî’yle Sevet-i Fünûn’un mukayyesesini yapar ; yazıda Fecr-i Âtî’nin artılarını ön plana çıkaran bir bakış açısı vardır. Yazar bir ay sonra fikrini değiştirmese bile Fecr-i Âtî yazarlarının

artık eser vermemesini bir “sükût” olarak değerlendirir. (1912b:222) Bu yazıda sanat dünyasını bir bataklığa benzetir ve böyle bir ortamda uzun süre varlık gösterilemeyeceğini anlatır. Bu fikirlere itirazlar da Rûbab’dan yükselir. Hakkı Tahsin isimli genç bir yazar Fecr-i Âti’nin çöktüğü fikrine katıldığını; ancak, bunun sebebinin yazarların kendileri olduğunu ifade eder. Fecr_i Âti yazarlarının iddialarının tersine “Servet-i Fünûncular kadar bile” varlık gösteremediklerini savunur. Hakkı Tahsin makalenin sonunda ise “biz de varız” ifadesiyle farklı bir oluşumun ipuçlarını verir. Çok net olmasa bile “yeni yeni vücuda gelen nesl-i edebînin çöküşü engelleyebileceğini îma eder.(Hakkı Tahsin ,1912:243)

Aynı mecmuada Selahaddin Enis, tartışmada Hakkı Tahsin’den yana tavır koyar. Ona göre de Fecr-i Âticiler Servet-i Fünûncuların yaptıklarının üzerine bir şey ilâve edememişlerdir.(Selahaddin Enis 1912:257)

Bu suçlamalara yine Ş. Süleyman cevap verir: Gençleri ticarî bir zihniyetle,kendilerine yer açmak için etrafa çamur atmakla suçlar . Ardından da şahsiyet bulmadan ortaya çıkmamalarını tavsiye eder.

Muarız cephesine katılan üçüncü isim Ali Naci, Ş. Süleyman’a cevap verir: Daha ayrıntıya inerek Fecr-i Âti yazarlarını ele alarak suçlamaları tekrarlar. (Ali Naci, 1912c :290) Halit Fahri de ferdî suçlamalara katılır ve gençler işi “intihal” suçlamalarına kadar getirirler. (OZANSOY, 1912:325) Ş. Süleyman’ın cevaplarındaki sükûnete rağmen gençler gittikçe artan bir şiddetle tenkîde devam ederler.

Nihayet Kâtip-i Umûmî Tahsin Nahit imzasıyla Rûbab Mecmuasının 29. sayısında “Nesl-i Âti Encümen-i Edebisinden” başlıklı bir yazıyla karşılaşırız. İki paragraflık yazının girişinde teceddüt adına şimdiye kadar yapılanın Şark ve Garb’ı taklit etmek olduğu tespit edilir:

“İşte Osmanlı edebiyatındaki yukarıda zikredilmiş şu hastalıklı tarzı kökünden yıkmak ve lisanın âhengiyle mütenasip millî, yepyeni bir mecra açabilmek maksadıyla teşekkül etmiş olan cemiyetimiz bugün kemal-i hürmetle

kendilerine alem kabul ettikleri 'Nesl-i Âti' nâmının müsemâlarına metîn bir esas, doğru bir yol açacağından Osmanlılığın menfaatine çalışan bilumum edebî muhîtimizde mevki sahibi zevât-ı kirâmdan velhâsıl gençlerimizden yardım bekler.”(İmzasız,1912:338)

cümleleriyle kendi yer ve hedeflerini ortaya koyarlar. Çok net ifadelere yer verilmemesine rağmen “Doğu veya Batı’yı taklitten uzak durmak” esprisinin altının çizildiğini görürüz.

Mehmet Rauf’un bu sıralarda Servet-i Fünûn’da “Fecr-i Âti’nin İflâsı ve ardından İflâs-ı Edebiyat yazılarıyla Fecr-i Âticilere yüklenmesi gençleri cesaretlendirir.(Mehmet Rauf ,1328 :291)

Hamdullah Suphi’nin dolaylı saldırıları da gençlerin sesinin duyulmasında etkili olur.(TANRIÖVER, 1328: 340) Ali Naci’nin “Üçüncü Cevap”ıyla karşılıklı söylenecekler noktalanmış olur.(KARACAN ,1912:361)

Bu polemğin üzerinden neredeyse bir yıl geçmişken Ş. Süleyman’ın “Yeni Bir Hâlet-i Rûhiye” isimli yazısıyla karşılaşırız. Yazar önceki yazılarının aksine temkinli bir ifadeyle gençleri öne çıkarmaya başlar.(Ş.Süleyman,1329: 230)

Nâyiler’in tohumu Rübâb mecmuasında atılmıştır. Hareketi müşterek fikirlerden çok dostluklar yönlendirir . Hali Fahri’nin “Rübâb mecmuasından ayrıldıktan sonra Safahat isimli bir mecmua çıktığını haber almış ve hemen idarehanesine damlamıştık(...)Biz leylekler gibi Safahat’a göçmen olunca hepimizin ağabeyi Ş. Süleyman da bizi yalnız bırakmamıştı.”cümleleri bu bağı sergilemeye yeter açıklıktadır. (OZANSOY,1970:7)

Rübâb mecmuasının 5. sayısından 36. sayısına kadar gelişen veya geliştirilen hareketin ikinci durağı Safahat-ı Şiir ve Fikir mecmuasıdır. Sadık Tural’ın ifadesine göre bu dergi âdeta Hıfzı Tevfik’in Ney şiiriyle Ş. Süleyman’ın “Nâyiler” isimli uzun makalesini yayımlamak için çıkartılmıştır.(TURAL,1983 :111) Harekete mensup olan gençler Safahat kapandıktan sonra yine birkaç sayı çıkartılabilen Kehkeşan’a katılırlar.

Kehkeşan'dan sonra gençlere kucak açan bir dergi de Nihal'dir. Kısa ömürlü dergiler arasında dolaşırlar.

Nâyilerden söz eden bütün kaynaklar ,ittifak etmişçesine hareketi Millî edebiyatın İslâm öncesi Türk hayatına yönelmesine tepki olarak gösterir ve Mevlânâ ve Yunus Emre'nin "lirik mistisizmi"ni yaşatmayı amaçladıklarını kaydeder.

Nurettin Topçu, Anadoluçuluk hareketi içinde bir Türk Rönesansından söz ederken aynı tercihleri yansıtacaktır. Ona göre de Mevlânâ ve Yunus'un açtığı çığır takip edilebilseydi bizde Rönesans Batı'dan bir asır önce gerçekleştirilebilirdi.(KÖK,1990:40) Bu gençlerin Anadolu'daki Türklük macerasına öncelik vermeleri Anadoluçularla birleştikleri bir başka noktadır.

Selahaddin Enis "dünküler" dediği eskilerin mayalarını Batı'dan aldıklarını ; buna biraz da olsa "Türklük" katmadıklarını söyleyerek gençlerin bu eksikliği giderebileceğini belirtir. (S. Enis ,1912:251)

Ali Naci de polemiklerin bittiği noktada "yalancının mumunun artık söndüğünü; yenilerinse her şeyden çok verecekleri eserlerden "mide bulandıracak ecnebi kokusunun yayılmamasına" dikkat etmelerini ister.(KARACAN,1912: 409) Servet-i Fünûn edebiyatını havada süzülen Batı edebiyatı uçurtmasının arkasındaki kuyruk olarak niteler; Batı edebiyatı nereye giderse o da oraya gitmek zorundadır.(1912 :338) Edebiyatımızı ananesini yitirmiş bir mahalle çocuğu havasından kurtarmak gençlerin öncelikli görevidir.(1912: 410)

Bu millî renk arayışı gündemdeyken Şehabeddin Süleyman, ani bir geçişle Mevlânâ'nın kendisine Eflâtûnîliği, Akdeniz Havzasını ve hüsn-i mutlak iddiasını çağrıştırdığını söyleyerek zihinleri bulandırır. Nâyîleri makalenin devamında Antik Yunan'ı övmeye başlar. Taassuptan uzak,ışığa ve aydınlanmaya meyilli olan, düzen ve sadelikten hoşlanan antik Yunan kültürüyle Türk kültürünün benzeştiğini savunur. Bu özellikler aynı zamanda bizi Şarktan ayırıp Batı'ya bağlayan unsurlar olarak kabul edilir. Ş.

Süleyman'a göre, Yunus Emre ve Mevlânâ ,Eflâtûnî geleneği bize aktaran isimlerdir. Onlar kendi bünyelerinde gerçekleştirdikleri terkibi sonraki nesillere taşıdıkları için Nâyîler tarafından pîr olarak kabul edilirler .

Halit Fahri, Şehabeddin Süleyman'ın bu fikirlerini Paul Verlaine'dan gelen derûnî âhenk arayışına bağlar. (OZANSOY,1970:11)

Bu gençler her ne kadar Millî edebiyatçılara "alternatif olarak" gösteriliyorlarsa da sanatın gayesi noktasında onlardan çok farklı bir yerde oldukları görülür. Meselâ Ali Naci, sanatkârın öncelikle rûhî ihtiyaçlarını tatmin,daha sonra bir tür "kendini gösterme" gayretiyle yazdığını; ancak üçüncü aşamada çevrenin ihtiyacının gündeme gelebileceğini belirtir. (KARACAN ,1912a:363) Bir başka makalesinde de eserde haricî unsurları altından parlak bir çerçeveye benzetir ve bu çerçevenin içinde sanatkârın orijinal sîmasının bulunduğunu belirtir.(1912b, 338)

Hareket Şehabeddin Süleyman'ın yönlendirmeleriyle şekillenmiş gibidir. Fecr-i âti'nin önde gelen isimlerinden olmasına rağmen her fırsatta gençleri "öncekileri inkâra" çağıran yazar(Ş.Süleyman,1329a : 44) bir süre sonra daha önce belirtilen polemiği hazırlayacak ve taraflarından biri olacaktır. Bu taraf her ne kadar "karşı" taraf gibi görünse de hep yön göstericidir. (Ş.Süleyman, 1329b:314) Nihayetinde gençlerin var olma hakkına sahip çıkmış görünür. Halit Fahri , onun bir edebiyat öğretmeni olarak "kendilerine" daima yön gösterdiğini "kaydeder. (OZANSOY,1942:52)

Hareketi değerlendiren Nazım Hikmet Polat'a göre Şehabeddin'in yapmak istediği artık silinen Fec-i Âti yerine Balkan Harbi'yle cemiyetimize hakim olan milliyet şuurunun makesi bir edebî hareket oluşturmaktır.(POLAT 1987:49);Sadık Kemal Tural'a göreyse bu hareketi Ş. Süleyman'ın "kendisinin yönlendirdiği bir hareket oluşturma isteği" şekillendirmiştir. (TURAL,1983:101)

Harekette dikkat çeken bir husus da her biri ayrı telden çalan bu gençleri bir araya toplamak için Yahya Kemal'in adres gösterilmiş olmasıdır. Ş.

Süleyman'a göre hareketin mayasını yıllarca yurt dışında bulunan Yahya Kemal oradan getirmiştir.(Ş.Süleyman ,1914:5)

Yahya Kemal'in hatıralarında böyle bir bağdan söz edilmez. Onun Verlaine çizgisinde bir saf şiir arayışında olduğu bilinmektedir. (BEYATLI,1986:101) Yahya Kemal, bu arayışla Londra'da başladığı ve yıllarca uğraştığı destanı yazmada umduğu başarıyı gösteremez ;ancak bu destan parçaları okuduğu Türkler üzerinde büyük tesir uyandırır.(BEYATLI,1986:104) İşte bu etkiye kapılanlardan birkaçı da Nâyîlerdir. (OZANSOY ,1970:104)

Bilindiği gibi Yahya Kemal aradığı kaynağı Heredia'da bulduğunu söyleyerek yurda Yunanî fikirlerle dönecektir. (BEYATLI,1986:108) Şair kendisine "Havza medeniyeti" fikrinin ilhamını veren Heredia ve Moreas'tan aynı zamanda kendi kaynaklarına dönmenin faydalarını da öğrenecektir. Daha sonra Anadoluçuluk hareketine fikrî zemin hazırlayacak olan bu fikrin temelinde Yahya Kemal'in Paris'te şekillenen tarih anlayışı da vardır.

Bütün olarak değerlendirildiğinde Yahya Kemal "ne hareketin içinde ,ne de büsbütün dışındadır". Onu hareketten uzaklaştıran kendi gayretidir,öte taraftan onu harekete bağlayan unsurlar, özellikle fikrî unsurlar reddedilemez. Şehabettin Süleyman'ın, Halit Fahri'nin sohbetler vasıtasıyla ulaştıkları fikirleri "değerlendirdikleri", en azından değerlendirmeye çalıştıklarına dair beyanları ortadadır. Yahya Kemal'in Safahat-ı Şiir ve Fikir mecmuasına yaptığı övgülerden hareketle bu gençlerin kendisini kaynak gösterdiklerinden habersiz olması da mümkün değildir.(Hatırlanacağı gibi bu dergi topu topu iki sayı çıkartılabilmişti.)

Nâyîler hareketi, 1912'de Yahya Kemal'in fikirleri çerçevesinde şekillenmiş sınırlı bir hareket olmanın ötesinde millî kaynaklara yönelme, "saf şiir arayışları",Anadolu toprağını esas alan millet ve vatan anlayışıyla dikkatleri çekmiştir.

B) Nevyunanîler

“Türk zevkini asırlarca almış olduğumuz Arap ve Acem tesirlerinden uzaklaştırarak doğrudan doğruya Latin ve Yunan edebî terbiyesine bağlamak ve nihayêt bütün Avrupa milletlerinde olduğu gibi bizde de sırf Yunan ve Latinlerden gelen edebî mîras çerçevesinde bir şiir vücûda getirmek ...”

Yahya Kemal'in Nev-Yunanîlik hedefini kendi ifadeleriyle böyle özetleyebiliriz.(BANARLI,1960:96) Yazarın Yunan edebî verimlerinden ilk karşılaştığı İlyada'dır. Ancak bu ilk tanışmışlık Paris yıllarında büyük bir merağa daha sonra da hayranlığa dönüşecektir. Paris'te kaldığı yıllarda özellikle Jose -Maria de Heredia'nın eserleri yazara bu kapıyı iyice açacak ve Lâtince bilmediği halde Fransız yazarların izini takip ederek Yunan şiirini tanımaya çalışacaktır.

Paris dönüşü edebî ve fikrî sohbetlerin şeref konuğu olan Yahya Kemal çevresindekilere “Havza Medeniyeti” fikrini açacaktır.(HİSAR,1969:168) Bu dönemde Y.Kemal'in tarih anlayışını “Akdenizlilik” kavramı şekillendirir .Ona göre Batılılarca iddia dildiği gibi bir Yunan mucizesinden değil, bir Akdeniz mucizesinden söz edilebilir.(KARAOSMANOĞLU,1990b:116) Yazar, “Esatir-i Yunânîyyan” isimli eseri değerlendirdiği bir yazısında medeniyetin merkezi olarak Akdeniz'i gösterirken bütün medenî milletlerin er geç bu kaynağa yöneleceğini; bizimse bu kaynağı topraklarıyla devraldığımızı anlatır.

“(...)Acaba Şark'ta barbarlığın kandili sönerken bir kahin tavrıyla konuşan Yakup Kadri Beyin dediği gibi Lidya dağlarında ilâhlar mı uyanıyor?

Seksen sene evvel dokuz asırdan beri dimağımızı keskin bir buhur kokusuyla bunaltan Asyalılıktan hicret eden biz,Şark Türkleri ,Bahr-ı Sefîd sahilinde çömelmiş müncî şairin gemisini bekliyoruz.

(...)Bir gün gelecek, Nasıralı Mesih'in ölümünden sonra ilâhların toprağına yerleşen Cermen, Goths,Vandales, Lombards,Celtes göçebelerinin evlâdı gibi biz de uyanacağız. Bu toprağa onlardan sonra vardık. Nasıl ki onlar intibah devrine kadar eski barbar medeniyetlerini götüldü,

bizim cetlerimiz de asırlarca Asya medeniyeti gtt. Tarihte hayy ve muhy bir insaniyet var: Bahr-ı Sefid havzası, hayata susayanlar,o havzanın sahiline doğru koşuyor.

(...)Yunan esâtiri her kavmindir, medenî insanların ebedî kitabıdır.(...)(BEYATLI:1971,173) "

Yahya Kemal daha sonra bitmemiş yazılarının birinde bu fikirlerinden dolayı çok eleştirildiklerini, halbuki Batı edebiyatını kavramanın bununla mümkün olacağını vurgular.(1971:302)

Yahya Kemal, "Sicilya Kadınları","Biblos Kızları"şiiirleri ;"Çamlar Altında Musahabe"serisinde yer alan yazıları dışında hayâl unsuru olarak antik medeniyetten yararlanarak şiirler yazacak, düz yazılarında da yer yer Yunanî etkiler görülecektir. Ancak sınırlı birkaç yazıda kalan bu anlayıştan bir süre sonra vazgeçecektir. Yücel'in ifadesiyle kaynaklara inme konusunda beraber yola çıktıkları Yakup Kadri'yi bu yolda yalnız bırakacaktır.(YÜCEL, 1989: 277)

Yakup Kadri Nev-Yunânî etkileri tiyatroları dışında hemen bütün eserlerine sindirmiştir. Monografi ve hatıralarında bile benzetme unsuru olarak antik kültürden yararlandığı görülür.(DEMİR,1997:81)

Kendi kültürümüzle bir bağ kurmaksızın antik Yunan mitolojisine yönelen Salih Zeki de bu hareketin en önde gelen isimlerindendir. Eserlerinde Yunan mitolojisini ayrıntılarına varıncaya kadar diri tutmaya çalışmış "yerli" denebilecek hiçbir unsura yer vermemiştir. Onun için de bu eserlerde telif değil "ęeviri" havası hakimdir. Persefon ve Laton isimli eserlerinde mitolojik hikâyeler bütün olarak aktarılır. (DEMİR,1997:107)

"Türk Tarih Tezi" benzer düşüncelere sahip insanları cesaretlendirmiştir.¹Avrupalı olmak, bir bölgeli olmak değil Avrupa kültürünü

¹ Afetinan'a göre bu görüş şöyle oluşmuştur: 1928 yılında Fransızca bir coğrafya kitabında Türklerin sarı ırka mensup ikinci sınıf bir insan tipine mensup gösterilmesi Atatürk' kızdırmış ve"Türkler bir aşiret olarak Anadolu'da imparatorluk kuramaz. Bunun başka türlü bir izahı olmak lazımdır. Tarih ilmi bunu meydana çıkarmalıdır." diyen Atatürk konunun araştırılmasını emretmiştir.

Araştırmalar sonucunda şu kanaate varılmıştır:

anlamak,özümsemek olarak kabul edilmiş;bunun için de işe antik kültürden başlamak gerektiği sık sık ifade edilir olmuştur. Hümanizmin kaynağı olarak kabul edilen antikite buna paralel olarak aydınlanma ve bilimin de kaynağıdır. Üstelik sonsuza kadar kullanılabilecek bir kaynak... Bu kaynak Atatürk'ü ve yaptıklarını anlamada da rehber olabilecek yapıdadır. Ve bu sebeple antik kültürü anlayabilecek nesilleri yetiştirecek çeşitli kademede eğitim birimleri kurulmalıdır.(DEMİR,1997:128)

Araştırmacılar arasında antik kültüre bakış konusunda bir netlik yoktur. Kimileri daha önce de belirttiğimiz gibi onu canlı izleri de olan bir kültür olarak görürken kimileri diğer kültürlerle kaynaştığını savunur. Bu fikri savunanlardan biri Ekrem Akurgal'dır. Akurgal'a göre Anadolu coğrafyası Osmanlı öncesi ayrı kimliklerini koruyan çeşitli kültür ve devletlere ev sahipliği yapmış; Selçuklu ve Osmanlıyla tek devlet altında birleşmiş ve nihayet Cumhuriyetle bu birlik bütünleşme seviyesine gelmiştir.

Metin And da özellikle seyirlik folklor ürünlerinden hareketle Anadolu kültürleri arasındaki sürekliliği ortaya koymaya çalışırken, bütün kültür kaynaklarımızın Orta Asya'ya dayandırılmasının yanlış olduğuna işaret eder.(1962:75)

Edebiyatımızda muarızlarınca Türkçeyle Yunan Edebiyatı yapmak olarak değerlendirilen Nevyunanîlik hareketi Yahya Kemal'in Türk edebiyatındaki arayışlarından biridir. Yahya Kemal'de arayış olarak kalan bu

"Türk çocuğu ecdâdını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır. O yakın tarihte göç etmiş olmakla bu vatanın hakikî sahibi olamaz. Bu fikir, tarihen, ilmen yanlıştır. Türk brekisefal ırkı Anadolu'da ilk devlet kuran bir millettir. Bu ırkın kültür yurdu ilk zamanlarda iklimi müsait olan Orta Asya idi. İklim tabii şartlar dahilinde değişti."

"Taşı cılalayı bulan, ziraat hayatına erişen, madenlerden istifadeyi keşfeden bu halk kütlesi göç etmeye mecbur kaldı. Orta Asya'dan şarka, cenuba, garpte Hazer Denizi'nin şimal ve cenubunda olmak üzere yayıldı. Gittikleri yerlere yerleştiler, kültürlerini oralarda kurdular. Bazı mintikalarda otokton oldular. Bazılarında otokton olan diğer bir ırk ile karıştılar. Avrupa'da tesadüf ettikleri ırk tipi doliksefaldi. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalı brekisefal ırkın mümessilleridir. Biz bugünkü Türkler de onların çocuklarıyız. İşte Atatürk'ün tarih tezi kısaca böyle hülâsa edilebilir."

Afetinan,"Atatürk ve Türk Tarih Tezi",Belleten,1939 III,S.10,s.244-246

anlayış etkisini uzun süre devam ettirmiş, Cumhuriyet Devri edebiyatı ve kültür hayatında da adından söz ettirmiştir.

Mustafa Seyit Sutüven şiirlerinde mitolojik unsurlara yer verir ve devrin şartlarının da buna uygunluğuyla adından söz ettirir.(DEMİR,1997:144)

Devrin bu alandaki en öne çıkan ismiyse şüphesiz Nurullah Ataç'tır. Ataç mitolojik unsurlarla dolu denemelerinin yanında Latince ve Yunanca eğitimi konusundaki ısrarıyla çok gündemde kalmıştır. Yaşayan popüler diller yerine ölü dillerin okutulması gerektiğini, böylece yeni nesillerin o dillerin eserleriyle yoğrularak geçici ve köksüz yargılardan kurtulacağını savunur. (ATAÇ,1964:208) Antikiteyi çevirilerle kavramanın mümkün olmadığını savunur,oysa Aydınlanma Çağı'nda bu eserler kaynağından okunmuştur. (ATAÇ,1967:406) Ataç, Cumhuriyetle eski değerler sisteminden "kurtulduğumuzu" ,ancak yenisini yerine koyamadığımızı savunur. Ona göre bunun yolu bugünkü Batı'yı değil, Antik kültürü öğrenmek;hem de kaynağından öğrenmektir.(ATAÇ,1970:44)

Ataç, bizim edebî ürünlerimizi gereksiz,iri lakırtılar olarak değerlendirir . Düşünceye dayanmayan bu ürünlerin yerine, öğrencilerimize Batı'nın her hangi bir toplumunun eserlerini değil, Antik kültür ürünleri verilmeli(1972:298) En azından ağırlık Yunan ve Latin edebiyatına verilmelidir.

Cumhuriyet sonrası edebiyatımızda konuya en geniş kapsamlı ele alanlardan biri de Melih Cevdet Anday'dır. Anday hem edebî çalışmalarında hem de fikir yazılarında Anadolu 'da başlangıcından itibaren yaşanan kültürle yer vermektedir. Ancak bu kültüre yönelişi kendilerine mal eden Mavi Hareketiyle farklılaşır. Hem bu yönelişin çok daha öncesinin olduğunu düşünmekte, hem de "Yunan mucizesi" fikrine katılmamaktadır. Mavi hareketin isimlendirmesi de dahil olmak üzere, kapsamı konusunda net bir tavrının olmadığını düşünmektedir.(ANDAY,1984:64)

Anadolu'da bir kültür mirası devraldığımızı ve ondan yararlandığımızı savunan yazar "Anadolu'nun Türkleşmesi" fikrini kabul etmez. Atatürk'ün de bu toprağın kültürüne sahip çıktığını belirtir(1994:346) Başlangıçta ırkçı denebilecek bir anlayıştan bir savunma refleksiyle toprağa bağlı tarih anlayışına geçildiğini savunur ve Anday'a göre doğru olan da budur. Atatürk de bu gerçeği görmüştür.(1977:177) Anadolu'yu ikinci, Orta Asya'yı "anayurt" kabul eden anlayış insanların kafasını karıştırmakta,bu topraklara sahip çıkma şuurunu engellemektedir.(1974:145)

Denemelerinde Anday da mitolojik hikâyelere yer vermekte onlarla günümüz arasında bağlar kurmaktadır.(DEMİR,1997:180)

C) Mavi Hareketi

Anadolu'yu tarih öncesinden günümüze kadar bir bütün olarak değerlendiren Mavi Görüş mensupları medeniyet yaratanın Anadolu toprağı olduğunu,Türklerin de Yunanlılar gibi bu toprağın ortaya koyduğu kültüre tâbi olduğunu iddia eder. Kültür kaynaklarını Anadolu dışında aramaya; Batı'ya medeniyet aramak için yönelmeye gerek olmadığını ifade eder. Bu tespitlerle,özellikle Türklerin Anadolu'ya medeniyet getirdiği görüşü eleştirilmektedir.(EYÜBOĞLU,1973,385)

Bu görüşü ortaya atan başlıca isimler,Halikarnas Balıkcısı,Sebahattin Eyüboğlu,Azra Erhat, Vedat Günyol, İsmet Zeki Eyüboğlu'dur.

Batı medeniyetinin beşiği Anadolu'dur. Dolayısıyla bu topraklardaki kültüre sahip çıkarsak Batı medeniyetine kaynaklık etmiş oluruz. Bize düşen bu değerleri bulmak ve onlara sahip çıkmaktır.

Mavi Anadolu hareketi içerisinde "millî" kavramının yer almadığını görüyoruz. Onlara göre her şey bir kaynaşmadır. Hattâ Türk'ün bile soy çağrıştıran hiçbir anlamı yoktur. Anadolu'ya gelen Türkler "olsa olsa " iki üç milyondur. Halbuki onların da gelmesiyle Anadolu'daki nüfus yirmi üç milyona

ulaşmıştır. Dolayısıyla Türkler kendi dillerini bu insanlara yayarak onlarla bütünleşmiştir. Bunun gibi Yeniçeriler de Türk olarak isimlendirilmelidir. Çünkü önemli olan kan değil, kültürdür. (KABAĞAÇLI,1995:147)

Halikarnas Balıkcısı eserlerinde Anadolu'nun tarih öncesi uygarlıklarının izlerini canlandırmaya çalışır. Her yerde onların izlerini görür. Agenta Burina Burinata, Turgut Reis,Uluç Reis, Ötelerin Çocukları,Deniz Gurbetçileri, romanlarında benzetmeler, çağrışımlar hep eski kültürlerden seçilmiştir. Yazar,her fırsatta okurlara mitolojik hikâyeler anlatır .

Denize Bırakılmış Bir Çiçek, isimli hikâyesinde yazar, açıkça Bodrum halkını Helenler Fenikeliler,Lidyalılar,Frigyalılar, Karyalılar,Selçuklular ve Türklerden karışık bir halk olduğu anlatır.(1995ç:47)

Cevat Şakir,Merhaba Anadolu isimli deneme kitabında da Anadolu'nun bugünkü görüntüsü ile tarih öncesi uygarlıklar arasındaki izleri araştırır. Bugünkü tarihî mekânların eski özelliklerini tanıtır. Daha önce Yakup Kadri'nin aktardığı bir hatıradaki olduğu gibi Halikarnas Balıkcısı da efe kelimesinin "efendi" den kısaltılmadığını, delikanlı anlamına gelen "efeb" kelimesinden geldiğini ve Anadolu kökenli bir kelime olduğunu anlatır.(1993:160)

Halikarnas Balıkcısı ,Düşün Yazıları'nda ise tasavvuf kültürü ile eski Anadolu medeniyetleri ve yaşayış özellikleri arasında izler bulmayı "dener". Tasavvûfî törenlerdeki dans ve müziği; ayrıca bar ve zeybek oyunlarını, Bektaşî geleneğindeki içkiyi hep "diyonisyak" etkiye bağlar. Yazara göre Hristiyanlık ve Müslümanlık eski Anadolu medeniyetlerinin değerini anlamada bizlere engel olmaktadır Oysa Anadolu "insanlığın beşiği" ,"ilk insanlık"tır. Bu çerçevede Helenistik kültürle Anadolu'daki kültürü de karşılaştıran yazara göre Anadolu'nun kesin bir üstünlüğü vardır ve bu değerlendirme objektif kriterlerle yapılmıştır. Tıp ilmi Anadolu'da başlamıştır.(1995a:95) Heredot İzmirli, Diojen Sinopludur.

Aynı eserde yazar bazı kelimeleri kaynak göstererek Osmanlı'nın Bizans'tan pek çok şeyi mîras aldığını savunur.

Bu fikirlere karşı olan Avrupalıları taraflı olmakla suçlayan yazar,Türklerden de “mukaddesatçı ve “Turancılar”ı muhalif görür. Turancıları bu toprakların çocuğu olamamak ve gerçekçi olmamakla suçlarken mukaddesatçıların yurtlarınınsa Arabistan olduğunu savunur. Halikarnas Balıkcısına göre bir grup “geriye dönüşçü” de kendilerini ve tarihimizi “sultanlar”la sınırlamışlardır.(1995a:218)

Yazar,Altıncı Kıt'a Akdeniz'de,Sonsuzluk Sessiz Büyür'de mitolojik hikâyelerle bugünkü gelenekler arasında bağlar kurar. “Anadolu'da birbiri üstüne yığılmış olan çeşitli uygarlıkların ve kültürlerin hiçbiri bize yabancı değildir. Ve biz hepsinin de bugün yaşayan evlâtlarıyız.”der. (DEMİR,1997:225) Batı'dakilerin kaynaklarının bizde olduğunu belirterek Batı'ya yönelmenin saçmalığı üzerinde durur.(KABAAĞAÇLI1995B:15) Sanatçının Hey Koca Yurt isimli eseri de benzer ifadelerle doludur.

Mavi Hareket'in öncülerinden biri de Azra Erhat'tır. Erhat, Halikarnas Balıkcısı'nın etkisinde kalır ve onun tavrını destekler. Ona göre de medeniyet Akdeniz'in doğu kıyılarındadır ve bu gerçeğin açığa çıkarılması lâzımdır. “Yunan mucizesi” değil “Ege mucizesi” vardır. Erhat , daha çok düşünce sistem ve geleneğinin temellerini antik medeniyete dayandırır. İnsanın mutluluğunu esas alan bu medeniyetin daha sonra terk edilmesini yanlış bulur.

Erhat'a göre Türk çocuklarının bu topraklarda yetişen Homeros'u kendi dilinden anlaması gerekir ve Türkçeye kelime türetmede kaynaklık edebilecek Yunancanın öğrenilmesi gerekir. Bu çerçevede Nurullah Ataç'ın Yunan -Lâtin dil ve medeniyetinin okullarımızda öğretilmesi teklifine destek verir.

Yazar, İşte İnsan adlı kitabında da Anadolu medeniyetleri ve bugünkü izleri üzerinde dururken Yunus ve Homeros'u fikirlerinde ortak yönler bulur.

Homeros isimli eserinde de Homeros'tan bugüne ulaşanları ve onun Türk yazarları üzerindeki etkisini anlatır. Aynı eserde yazar, ırkla millet arasında kurulan bağı saf ırktan bahsedilemeyeceği için gerçekçi bulmaz. Akılcı milliyetçiliğin devralınan kültür mirasına sahip çıkmak olduğunu savunur.

Mavi Yolculuk isimli eserinde de Halikarnas Balıkçısı'nın izleri görülür. Yazar bu eserde Anadolu'daki antik kültür izlerini anlatır. Bu topraklarda özellikle yakın ve uzak tarih izlerini karşılaştırır. Atatürk'ün girişiyle Anadolu medeniyetlerine sahip çıkılmaya başlandığını hatırlatır. Ona göre, Batı'ya yönelme hedefini benimseyen Atatürk, bunun Batı kültürünün temellerine inmekle mümkün olacağını düşündüğü için bu yolu açmıştır. Yazar aynı eserde "Ne mutlu Anadoluluyum diyene" deme arzusunu da dile getirir. (DEMİR, 1997:239-252)

Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısından daha esnek bir tavra sahiptir ve Anadolu'daki antik medeniyetine sahip çıkarken hem daha uzlaşmacı davranır, hem de Türk-Müslüman eserlerini de bir medeniyet kırıntısı olarak "hesaba" katar. Eyüboğlu antik kültüre sahip çıkma teşebbüslerinin Selçuklu ve Osmanlı'da da-özellikle Fatih devrinde- görüldüğünü ancak "softalar"ca bu hareketlerin kesintiye uğratıldığını savunur. (1994:10)

Eyüboğlu, Atatürk'ün de bu konuda ilim adamlarımızdan daha "uyanık" davrandığını ve bu mirasa sahip çıkmak istediğini belirtir. Yazara göre bu ırka dayalı bir arayış değildir. "Troyalılar Türk'tür." Derken kastettiği "kültürel birliktir. (1994:208) Atatürk millet anlayışını ırka ve dine değil, yurt ve dil kavramlarına dayandırır.

"(...)En eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra Hristiyan olmuşuz, sonra da Müslüman. (...) Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçede karar kılmadan önce hepsinin tadı kalmış damağımızda."

Yazar, Yunus ve Hacı Bektaş gibi şahsiyetlerin de bu sentezi yansıttığını savunur. Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkcısı'ndan farklı olarak antik medeniyeti parçalamaz; bu medeniyetin bir tarafından Yunanlıların, bir tarafından Türklerin "nasıplendiğini" savunur.

Hareketin dördüncü ayağı Vedat Günyol'dur. Günyol olayı biraz daha genelleştirerek Antik kültürü hümanist düşüncenin biricik kaynağı olarak sunar. Yunus ve Mevlâna da bu çizginin devamıdır. Daha sonrasında ise Bektaşî kültürü aynı sürekliliği temsil edebilecek yapıda olmuştur. Ancak yazara göre "softalar" tarafından bu kültür baltalanmıştır. (GÜNYOL, 1982:9)

"Kim kendine Türk'üm diyebilir, Türkiye'de yaşayıp Türkçe konuşan ve yazandan başka? Türklük bir anlaşma, bir 'consensus' işidir. Safkan Türk yoktur. Yüzyıllarca çeşitli uygarlıkların gelip geçtiği, izler bıraktığı Anadolu, bir ırklar birleşimi, potasıdır."

diyen yazara göre Hümanizm bir ideoloji değil, bir görüştür. Ona göre bu görüş bu topraklarda insanlığa hizmet eden bütün medeniyetleri bir potada eritmeyi ön görür. (1991:117)

İsmet Zeki Eyüboğlu hareket içerisinde en keskin sınırları çizen isimlerden biridir. Eyüboğlu'na göre Anadolu'da farklı milletlerin kurduğu farklı medeniyetlerden değil, tek bir Anadolu medeniyetinden söz edilmelidir. Tarih şuuru bu bütünü olduğu gibi görebilmeyi gerektirir. (1973:33) Onun için de "Anadolu Uygarlıkları" ifadesine bütünlüğü yansıtmadığı için karşı çıkar ve "Anadolu Uygarlığı" ifadesini tercih eder. (1987:17)

Kendilerinin Asya'dan gelenlerin değil Hititlerin torunları olduklarını savunur. (1973:338) Asya'dan gelenlerin medeniyet getirmek şöyle dursun yemek pişirmeyi bile bilmediklerini savunur. (1987:90) Müslüman Türklerce kurulan bir medeniyet fikrini Gökaltıp ve Köprülü'ye bağlayan Günyol bunun medeniyetimizi açıklamasının mümkün olmadığı görüşündedir. Yazara göre başlı başına Bektaşî geleneği bile bu tezi yalanlamaktadır. (1990:27) "Anasır-ı erbaa" anlayışını yansıtan şiirleriyle Yunus bir sentezi yansıtır.

Aynı eserinde yazar Anadolu'daki inançların da bir sentez olduğunu, bu sentezi en güzel Bektaşî geleneğinin yansıttığını savunur. Yazar Tanrı Yaratan Toprak isimli eserinde de Antik gelenekle bugünkü Anadolu inançları arasındaki benzerliklere değinir.

Anadolu medeniyetlerine sahip çıkma konusunda Günyol da arkadaşları gibi Atatürk'ün yol açtığını savunur.(EYÜBOĞLU,1990:102)

Mavi Hareketi Anadoluocularla neredeyse eş zamanlı olarak gündeme gelmiş ve kendi iddialarının aksine Nevyunanîlerin tezini daha farklı noktalara taşıyan bir harekettir. Anadolu esaslı bir hareket olması dışında Anadoluocularla hemen hiç ortak noktaları yoktur. Türklerin kendine has bir kültürünün olduğunu ve beraberlerinde onu Anadolu'ya taşıdıkları fikrine karşı çıkan yazarlar Antik kültürün Anadolu'dan dışarı taşındığını savunarak açık bir çelişki sergilerler.

II.BÖLÜM

ANADOLUCULUK HAREKETİ VE TÜRK EDEBİYATI

Anadolu'yu tanıma imkânını bulan yazarlar, Tanzimat yıllarından itibaren eserlerinde ondan söz etme ihtiyacı hissetmişlerdir. Anadolu onlar için değişik bir mekândır. Yazarların Anadolu'ya ilgisi artarak devam etmiştir. Bu bölümde öncelikle Anadolu'cuların edebî görüşlerini yansıtmaya çalıştık. Bunun yanında Türk edebiyatında Tanzimat'tan sonra Anadolu'nun eserleri nasıl yansıdığını da araştırdık. Son olarak da aralarda özellikle vermediğimiz, edebiyat tarihçisi ve araştırmacıların Anadolu'cu edebiyatla ilgili hükümlerini bir arada verdik.

A) Anadolu'culuk Hareketine Gelinceye Kadar Türk Edebiyatında Anadolu

Edebiyatta Anadolu konusunu iki noktada yoğunlaştırmak daha doğru olacaktır; birinci nokta malzeme olarak Anadolu'nun ve Anadolu insanının edebiyatımıza girmesi; ikincisi estetik zevk olarak halka yaklaşmak. Seçkinlerin edebiyatı olarak kabul edilen Divan edebiyatı kısmen Türkî Basit ve daha yoğun olarak Mahallîleşme hareketleriyle halk zevkine yaklaşmayı denemişti. Tanzimat yıllarına gelindiğinde aynı konu yeniden gündeme getirilecek ve yazarlar arasında tartışma konusu olacaktır.

"Bizim şiirimiz hani şairlerin nâ-mevzûn diye beğenmedikleri âvâm şarkıları ve taşralarda ve çöğür şairleri arasında deyiş ve üçleme ve kayabaşı tabir olunan nazımlardır."(1978:49)

Ziya Paşa'nın bu ifadeleri halk zevkine yaklaşmanın ilk işaretleri olarak alınabilir. Ziya Paşa bu fikrinden caysın caymasın söyledikleri Tanzimat

ruhuna uygun olduğundan yankı bulur. Tanzimat edebiyatının kültür tarihimizdeki yeri bir ikiliği neredeyse zorunlu kıldığı için bu fikirler , eş zamanlı olarak edebî eserlere yansıyamadı.

Ziya Paşa yurt dışında Hürriyet'e yazdığı yazılarda Anadolu köylerinin perişanlığını ilk dile getirenlerden biridir. Bunlar müşahedelere dayanan ifadelerdir. Yazar, sabansız köylerden,çıplak askerden, ağır vergiden söz ettiği bu yazıları siyasî mücadelesinde araç olarak kullanır. (TANPINAR,1976:331)

Malzeme olarak kullanıma gelince,Türk edebiyatında Anadolu'nun ilk izleri de toplum için ürün verme iddiasında bulunan Tanzimat edebiyatında belli belirsiz görülmeye başlanır. Bu dönem ürünlerinde tutarlı bir yaklaşım yoktur. Namık Kemal Celâleddin Harzemşah'ta Melik Nusret'le köylülüğün utanılacak bir şey olmadığını vurgular. Recaizâde Ekrem'se Şemsa'da Seher adlı bir köylü kızı adından başlayarak değiştirmeye temizlemeye çalışır. Kısacası bu sınırlı işaretlerden zihinlerde köy insanına yönelik bir ön yargının olduğu belli olur.

Türk edebiyatında kır hayatını ilk öven "Sahra "isimli eseriyle Abdülhak Hamit olmuştur.(1878)(KAPLAN,1992:212) Ancak burada kır hayatı somut ve "bize ait" değildir. Muhayyel bir mekân olarak kır hayatının insanı dinlendiren yapısı üzerinde durulur.

Sami Paşazâde Sergüzeşt'te şarkılar söyleyerek evine dönen "kaygılardan âzâde" bir köylü görüntüsüne yer verir.(1889) Celal Bey, Dilber'in evden uzaklaştırılmasıyla düştüğü yılgınlık sırasında karamsar düşüncelerle boğuşurken uzaktan bir aşk türküsü duyar. Türküyü tarlalarda çalışan bir amele söylemektedir. Kural ve kalıplardan âzâde olan bu köylünün mesut oluşu uzaktan onu gören Celal Beyin dikkatini çeker. Romanda çok küçük bir sahnedir bu; ancak devre hakim olan romantik anlayışın tezahürü olarak Samipaşazade Sezai "mutlu köylü" motifini romana sıkıştırmayı zarurî

görmüş olmalıdır. Bunun en bariz işaretlerinden biri köylünün Celal Bey'e verdiği cevaptır: Köylü de "zenginlere bakıp haline şükretmektedir"; bütün o zenginlik içinde mutsuz oldukları bellidir. Şehrin katı kalıpları içinde insanların mutsuz olduğu,köydeki doğal hayatın insanı mutlu kıldığı Rousseau'nun tezidir ve bu tez Tanzimat sanatçılarını yoğun olarak etkilemiştir.

Sami Paşazade Sezai'nin Köyde İki Gece isimli yazısı da köye bakış çerçevesinde ele alınması gereken bir diğer metindir. 1896 yılında yayımlanan yazıda öncelikle "halinden memnun" bir Çerkez köyü tasvir edilir;köylülerin konukları için düzenlediği eğlencede köy insanının neşeli görüntülerine yer verilir. Hatıra-sohbet tarzındaki bu yazı yine "mutlu köy insanı" anlayışını yansıtır.

Yazarın,köy insanına yer verdiği bir başka eseri de Anneciğim isimli hikâyesidir. Konu olarak Sergüzeşt'i çağrıştıran eserde çalışma ümidiyle şehre gelen ve bir süre sonra kötü yola düşen bir genç bir kız anlatılır. Hikayenin girişinde diğer eserlerdeki aksine bakımsız bir köy ve hastalıklı insanlara yer verildiği görülür; ancak bu çok küçük bir sahnedir (Kerman 1998a:65) Hikaye köy gerçeğine işaretten ziyade "annelik" olgusu üzerine kurulmuştur.

Ahmet Mithat'ın Çengi isimli eserinde batıl itikatları olan iki köylü tipine yer verilmiştir. Emile Zola etkisiyle kaleme alınan Bir Gerçek Hikâye isimli eseriye köyden söz açtığı ilk eseridir. (1876) (R.KAPLAN:199713) Hikâyenin mekânı bir Hristiyan köyüdür. Bir aşk ve iyi-kötü çatışması üzerine kurulan olayda köy ve köylü problemlerine pek girilmez . Onun bu noktada anılmasını sağlayan mekânı ve köylü kişileridir. Bahtiyarlık isimli uzun hikâyesiyse unutulmuş bir "köy hikâyesi"dir. (1885)(OKAY,1978)

Hikâyede Ahmet Mithat köyü ve köylüyü küçümseyen ve "kabuğunu kırmaya çalışan"bir köylü gencinin karşısına mutluluğu ve refahı köy hayatında arayan ve bulan bir başka genç çıkartmıştır. Sonunda , birinci genç

sahte bir hayat içerisinde kaybolurken ikinci gencin hedeflerine ulaştığı ve ideal bir köy hayatı oluşturabildiği görülür.

İlginç olan köy kökenli gencin ve hattâ ağa olan babasının köye olumsuz bakması, aydın insanın köyle ilgisinin kalmayacağını düşünceleridir. Alternatif olarak karşısına çıkarılan gençse “bilgiyi” köye taşımayı somutlaştıracak şekilde üniversiteyi bitirmiş ve bu bilgiler sayesinde kısa sürede köyde başarılı olmuştur.

Bu hikâyede somut bir köyden ziyade idealize edilmiş bir köy vardır . Köyde modern araçlarla çalışabilen kahramanın kısa sürede maddî beklentilerinin karşılanması mümkün olmuştur. Bu köyün ismi ve bölgesi belli olmasına rağmen yaşama şartları hakkında gerçekçi davranılmaz. Sadece köylerin fakirlik , sefaletinin ,dışa kapalılığının ,ağanın köylü üzerindeki baskısının anlatıldığı ifadeler hikâyeyi gerçeğe bağlayan unsurlardır.

Rousseau etkisiyle yazıldığı sanılan bu eserden maksat köyü ve köylüyü ifadeden ziyade şehirlerden kaçış ve mutluluğu tabiatta arayışı somutlaştırmak olarak görülmektedir .

Bunlardan sonra gelen Nabizâde Nâzım'ın Karabibik'inin Anadolu ve köyü anlatma açısından bir ilk oluşturduğunu biliyoruz .(1890)Hikâye- roman arası bu eserde Nâbizâde ,bir çift öküz sahibi olmak için bir köylünün giriştiği mücadeleyi ve değerler sistemini sınırlı da olsa aktarılmaya çalışmıştır. Köylünün bir çift öküz elde etmek için yaptığı bir yığın “hesap” ,sonuçsuz kalacak tefeciden aldığı parayla alabildiği öküzler de işine yaramayacaktır. Hikâyede köylülerin mal ve toprak sevgisi, evliliklerde çıkar ilişkilerinin ön plana alınması,Türk köylerinin fakirliğinin yanında Hristiyan köylerinin refahı, adalet sistemine olan güvensizlik gibi problemler gündeme getirilir. Yazarın özellikle tiplerin çizilmesinde ve aktarılmasında gerçekçi davrandığı görülür.

Mizancı Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı isimli eseri bir aydının köy problemleriyle ilgilendiğini gösteren ilk romandır(1892) Avrupa'dan ailesine gönderdiği mektuplarda Mansur imzasını kullanan Mehmet Murat'ın bu

eserde kendini idealize ettiği, eserin bu anlamda otobiyografik özellikler taşıdığı bilinmektedir. (EMİL,1980:XXIV)Fransa'da eğitim görmüş Mansur'la çevresindeki problemlere çözüm getirmeye çalışan bir aydın tipi çizilir. Romanın son bölümlerinde çok ana hatlarıyla verilse de bir süre Anadolu (Manisa)'da bir çiftlikte kalan kahraman vasıtasıyla köylerdeki eğitimsizlik ve tahsildar baskısı birer problem olarak tespit edilmiştir.

"Vergiler toplanmasında güçlük çekilmekteydi ve toplama işi çoğu zaman gürültüsüz bitmezdi. Vergi memurları vakitli vakitsiz pek çok defa köylere gelip gittikleri ve her defasında köylünün sırtından epey masrafta bulundukları için vergilerin toplanması gibi mühim bir işi kolaylaştıracak bir tedbir bulmak fikriyle bazı teşebbüslerde bulunmuştum"(Mehmet Murat, 1980:353)

Devlet memurlarının halkla devlet arasındaki köprü olma görevlerini kötüye kullanmalarına engel olmak, bir anlamda bu barışı sağlamak da bir aydın görevi olarak sunulmuştur.

Bu romanda altı çizilecek mesajlardan biri de köylüye kaynaşma gerekliliğidir. Onlara bir şey yaptırmak için aydınlar önce ona kendini, samimiyetini kabul ettirmek mecburiyetindedir. Öyle ki hükümetin açtığı okullara çocuklarını göndermeyen köylüler kahramanın getirttiği öğretmene çocuklarını tereddütsüz teslim ederler. Bu okulun diğer bir özelliği de temel eğitimin dışında okulda ziraat bilgilerin de veriliyor olmasıdır. Bunun yanında Hollanda'dan getirtilen bir idareci refakatinde kurulan "örnek çiftlik" de romanın önemli ayrıntılarından biridir. Bilindiği gibi Köy Enstitüleri özellikle köy halkına yardımcı olabilecek pratik eğitim ihtiyacı da dikkate alınarak kurulmuş okullardı. Mizancı Murat'ın devrini aşan bu tespiti bu açıdan kayda değerdir. Öte yandan ancak Atatürk'ün kurduğu Çiftlik'le hayata geçirilebilen "örnek çiftlik" anlayışı daha önce sözünü ettiğimiz Köycüler Cemiyetinin de gündeme getirdiği bir fikirdir. Bu fikir de romanın ilginç tekliflerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Romanda Türk köylerinin millî ahlâkın en saf kaynağı olarak gösterilmesi de ihmal edilmemesi gereken bir ayrıntıdır. Romanın sonuna eklenen

mektuplardan ilki Mansur Beyden arkadaşı Dr. Mehmet Efendiyedir. Bu mektup gençlerin Anadolu'ya iyimser baktığının bir işaretidir. Mektup şöyle başlar:

"Millî ahlâkımızın güzel vasıflarını ben övdükçe, sen, 'Daha dur, bir kere Anadolu'nun içlerine kadar gidip bir müddet otur. Yabancı nüfuzunun tesirlerinden uzak kalmış kasaba ve köylerimizde yaşayan halkın ahlâk ve davranışlarına dikkat et, ancak o vakit Osmanlı milletinin faziletlerini öğrenmiş olacaksın!' derdin. Pek haklıymışsın!" (Mizancı Murat ,1980: 351)

Kahramanın arkadaşıyla mektuplaşmalarında konu edilen bir başka Anadolu problemi de taşradaki memurların "ihmal ve rüşvet"le muhataplarını biktırmalarıdır. Bu daha sonraki köy konulu romanlarda sıkça işlenecek ve insanları devletten soğutan bir unsur olarak ele alınacaktır.

Anadolu'nun kalkınmasında yol probleminin çözümlenmesi gereği romanda temas edilen bir başka konudur.(s.248)

Roman bütün bu problemleri derinlemesine ele almasa da bir aydının köye gitmesi ve onları aydınlatmaya yönelmesi, köy insanını fedâkârlık timsali görmesi devri açısından değerlendirildiğinde mutlaka vurgulanması gereken unsurlardır.

Servet-i Fünûn sanatkârları sefalet tablolarını bütünüyle sosyal hayattan kopuk olarak ele almışlardır. Kartpostal edebiyatı olarak nitelendirilen bu anlayışın konumuzla hiçbir ilgisi yoktur.

Onların İstanbul'dan ayrılma isteği Anadolu'nun insana huzur veren bağrına yönelmek değil içe kapanmak, kaçmak içindir. Fikret'in İstanbul'a yönelen nefreti Anadolu insanının horlanmışlığıyla ilgili değildir. Halit Ziya'nın hikâyelerinde görülen köylü tipler köy atmosferi ve gerçeği içinde ele alınmazlar. Edebî zevk olarak da gözlerini bütünüyle Batı'ya dikmişlerdir. Bütün işaretler toparlandığında Servet-i Fünûn toplu olarak bu değerlendirmenin dışında kalır.

Bu yıllarda eskiyi savunmakla suçlayan Muallim Naci'nin Köylü Kızların Şarkısı dikkatleri çeker. Onun da konusu Batılı şiirlerden alınma olabilir; (KAPLAN,1981:94) ancak şekil ve söyleyiş özellikleri yönünden halka yakın bu ifadeler eski edebiyat yanlısı gösterilen bir şaire aittir.

Devrin bağımsız yazarı Hüseyin Rahmi zengin şahıs kadrosu içinde doğrudan Anadolu ve Anadolu'yu ele almaz, Mürebbiye (aşçı Tosun Ağa) ve Nimetşinas (Sabire Hanım ve oğlu)'ta köyden gelen, uzun süre zengin insanlara hizmet eden ve "kısmen" şehirlileşen kişilere yer verir. Bu kişiler İstanbul'a yakın köylerden gelmişlerdir. Muhabbet Tilsımı'ndaysa Paşa olsun diye şehirde bir ailenin yanına verilen Ali Bekir'in gönül maceraları peşinde koşması anlatılır. Özellikle bu son eserde köylülerimizin fakirlik ve sefaleti dile getirilmeye çalışılır. Bu çabada da bir gerçekçilik vardır. (BOZOK,1964:4)

II. Meşrutiyet sonrası yazılan tiyatro eserlerinde Anadolu'ya yer veren isimlerden biri Tunalı Hilmi Beydir. Okul yıllarından itibaren Türkçü derneklerle iç içe yaşayan Tunalı Hilmi Bey, eğitimi tamamlamadan yurt dışına kaçır; eğitimi orada tamamlar ve bunun yanı sıra İttihat ve Terakki'nin yurt dışındaki birimlerinde üst düzeyde görev alır. 1904 yılında Mısır'a gider. Beş yıl Kahire'de kaldıktan sonra İstanbul'a döner ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kaymakamlık görevlerinde bulunur. Meclis-i Mebusânda başlayan milletvekilliğini Cumhuriyet yönetiminde de iki dönem sürdürür. Bu dönemlerde Türkçe ve köycülük alanındaki çalışmalarıyla dikkat çeker. (Yeni Türkiye Ans.,1985a4201)

Kahire'de gazetelerde yazılar yayımlamanın yanında "Memiş Çavuş" başlığıyla bir seri tiyatro eseri kaleme alır. Bu seride Meşrutiyet sonrasında yapılması gerekenler konusunda yönlendirici bir tavır takınır. "Memiş Çavuş" eserlerde halkı modernleşme ve millî şuur kazanma noktasında yönlendirmeye çalışan bir kişidir.

Bu serinin ilk eseri Mebuslar Meclisi Karşısında Bir Köylü adını taşır. Eserde aksiyona yer verilmez. Yirmi sayfalık bu kısa çalışma, Meclis-i

Mebusanın açılışını seyreden Memiş Çavuş'un konuyla ilgili konuşmalarını içerir. Burada dikkati çeken bir köylü ağzından ifade edilen yönetime yönelik serzenişlerdir; bu satırlarda sadakatle hizmet etmelerine rağmen devletin her fırsatta köylüyü horlayışı vurgulanır:

*"Canım kurban devlete,
Lâkin yazık millete
Bütün halkı batırdı
Düşman mı ne ümmete*

*....
Öşür derler alırlar.
Evimde de kalırlar.
Yıkıldı şu kulübe
Şimdi bir tek başım var.*

*Ben eker ben biçerim
Yok yine bir değerim
Ayrık otu bir nimet...
Elbette kan içerim.
Köylüyü toplamalı
Köylere hoplamalı (YALÇIN, 1985: 215)*

Bu serinin ikinci eseri Mehmet Çavuş Sayvanda(1338)dır. Oyunda mebusların köy gezisi aydın bir köylünün dikkatiyle değerlendirilir. Tunalı Hilmi'nin özel olarak ilgi gösterdiği dilin sadeleştirilmesi gereği, eserin asıl mevzusu olmakla birlikte halkçılık kavramı da değerlendirilir. "-Çı" ekinin meslek isimleri yapmaya uygun bir ek olduğundan da hareketle bu ismi kullananların "halkı satan" anlamına gelebileceğini belirtir. Asıl maksadı bu sözü adeta bir moda gibi içi boş ve hareketleriyle desteklemeden kullanan politikacılarıdır.(YALÇIN, 1985:217)

Serinin üçüncü oyunu da dilin sadeleştirilmesiyle ilgilidir. Bu eserler teknik yönden son derece yetersiz oldukları halde sosyal mesajlarıyla dikkatleri çekmektedirler. (YALÇIN ,1985:219)

Aynı dönemin mesajları yönünden dikkat çeken diğer bir eseri de Mehmet Sadullah'ın yazdığı Köylü Mürşidi (1329) dir. Oyunun öğretici tavrı isminden de anlaşılmaktadır: Çıkar ilişkileri tefecilik gibi olumsuzlukların ,

aydın insanların(Kenan Ağa tipiyle) yol göstermesiyle yerini dayanışma ve çalışkanlığa bırakacağı fikri üzerine kurulmuş bir oyun. Eserin devri için yeni mesajlarından biri de köyün ancak köylünün şuurlu davranışlarıyla kalkınabileceğidir. Muhacir köyleri buna örnek olarak gösterilir.(YALÇIN 1985:224)

Meşrutiyet Devri yazarlarından Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa isimli romanının konusu tamamen köy hayatından alınmıştır(1910). Bu özelliğiyle dikkat çekmektedir. Romanda yaşına varmadan şehirde bir aileye evlatlık verilen bir çocuğun evlatlık verildiği evin reisinin ölümüyle köyüne gönderilmesi ve üvey anne elinde bir dramla biten hayat hikâyesi anlatılır.

Ebubekir Hazım Tepeyran, Niğdelidir. Anadolu'da doğmak ve Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde valilik yapmanın kazandırdığı birikimi Küçük Paşa romanında değerlendirmiş,natüralist bir dikkatle zaman zaman roman tekniğine aykırı müdahalelerle devrin köy ve köylü problemlerini dile getirmiştir. Bu dikkatler, bir roman yazma amacından çok bir aydın olarak problemleri tespit edip çözümleme amacına yönelik görülmektedir.

Köylüler,tabiat şartlarıyla mücadele yerine onunla uzlaşma yolunu seçmişlerdir. Her yönüyle terk edilmiş bu mekânları görmezden gelen yönetimler asırlar geçse de affedilemez bir suç işlemektedirler Romanın girişindeki köy tasviri yazarın bakış açısını yansıtabilecek ipuçlarıyla doludur:

"Anadolu'da bir köy(...)(Burası) bir buçuk yıl evveline kadar müstebit hükümetin asker almak,vergi tarh ve tahsil etmek lâzım geldikçe hatırladığı köylerden biri(dir).(...)

"Çayın sol tarafında yükselen dağın kırmızı toprakları üstünde kısmen görünen ve bazıları köyün arkasına düşmüş olan çok büyük taşlar gibi kim bilir, ne kadar korkunç bir gürültü ile yuvarlanarak bir veya birçok insanı, hayvanları ezmek için hafif bir yer depremi veya şiddetli bir yağmur bekleyen taşlar, kayalar altında ev,köy yaparak yaşamağa ve bu köy ahalisinin nasıl bir tehdit ile mecbur oldukları birdenbire anlaşılmaz.

"Yaşayanlara yurt olmak için değil, ölümlere mezarlık yapılmak için de hiç elverişli olmayan bu mevkide, kırk kadar sefil evle bunların içinde azaplı bir hayatı uzatmaya çalışanların hal ve kılıkları görülünce, buralarda pek şiddetli ve uzun süren kışın şerrinden bir dereceye kadar sakınmak için müthiş uçurumun dibine sokuldukları anlaşılır.

"İnsan sığınakları oldukları ,ancak kapıları önünde kışın karlar, yazın gübreli çamurlar içinde görülen, çıplak insan ayak izlerinin yardımıyla anlaşılan bu pek miskin taş, toprak, çalı çırpı yığınlarından hâne diye vergi almak, bu acıklı manzaraları görüp de iyileştirme çaresi düşünmemek asırlar da geçse hiç affolunmaz bir cürümdür.

"Bu uçurumdan ara sıra müthiş gürültülerle köyün arkasına yuvarlanan çok büyük taşları parçalamak zahmetine katlanmadan, düştükleri yerde önüne, iki yanına birer duvar yaparak onu dördüncü bir duvar gibi kullanmak suretiyle vücuda getirdikleri evcikler içinde gönül rahatlığıyla yaşayanlar da vardır."(TEPEYRAN,1984:11-13)

Bu şartlar altında yaşamaya çalışan insanlar da elbette ki mutsuz ve sağlıksızdır. Çektikleri, yüzlerinden okunan bu insanlar , ancak unutkanlıklarından veya "gafletleri" sayesinde gülümseyebilirler:

"Çektikleri bütün dert, meşakkat ve cefalar yüzlerine sanki 'hatt-ı mihî' denilen eski yazıyla kazılmıştı. Bu yüzlerde her ne sebeple olursa olsun, sürekli bir kahkaha şöyle dursun, sessiz bir gülümsemé bile pek az görülürdü. Bazen unutkanlık ve gafletten istifade eden çekingen bir gülümseme, bu sîmalar üzerinde şeffaf bir buhar tabakası gibi gelir geçer, arkasından içbirar buruşuklukları ince tüllerle örtülmüş bir aynanın kırık çizgileri gibi fark olunurdu.

"(...)Bütün geçmiş sefaletlerin, gelecek faciaların hikâye ve kehanet satırları oyulmuş, kabarmış olan bu buruşuk yüzlere bakıp da halden mükedder, gelecekte meyus olmamak mümkün değildi. Bu sefil halkı ne baharlar, ne bayramlar güldürmüştü, ne acılar, işkenceler öldürebilmiştii. Her biri acı ve yakıcı birer hatıra ihya, birer macera ihtar ederek hüznü artıyordu. Tunçtan yapılmış bir nevhager heykeli nasıl daima abus ise, bunlar da öyle idiler."

Dikkat edilirse bu insanlar çizilen manzaranın sorumlusu olarak takdim edilmez. Daha romanın ilk cümlesinde suçlu verilmiştir:"Vergi ve asker almak

dışında köyü hatırlamayan devlet"... Devlet bizzat bu olan bitenden sorumlu "hükmi bir şahsiyettir. Padişah , bu insanlara göre "Devlet efendimizin altın kafes içinde oturan büyük oğludur."(1984:34) "Dışarıda" olan bitenden habersizdir; haberdar olsa "elbette" bunlara izin vermez.

"İsterse horoza, keçiye de nişan takar;rütbe verir, kim karışır. Paşalar ilayık, dediler; o da olsun, buyurdu. Siz padişahımız, rütbe verileni görür bilir mi sanırsınız,o ne görür, ne bilir, olan işlerin vebali paşaların boynuna kalır. Hiç padişah görse, hükümet konağı meydanında bir testi dikerek sabahtan akşama kadar kurşun atıp nişan talimi yapan, sokak aralarında at koşturup çocuk tepeleyen mutasarrıflar gönderir mi? Şehrin çayırığında eşek dövüştüren,daha bilmem neler ettiren mutasarrıflar, kadılar, muhtar Uzun Yuva'ya tokat vurmak için sandalyeden merdiven yaparak kulağından tutup omzuna çıkan ancak dört buçuk karış boyunda, kambur, cüce, soytarı gibi memurlar gönderir mi? Estağfurullah, tövbe..."(1984:90-91)

Köylünün devlet adına tanıdıkları bildiklerinin hiçbiri olumlu değildir. Kuduz gibi zaptiyeler, zift gibi tahsildarlar(1984:34),ancak adli vakalarda köye geldiği için akbabaya benzetilen doktorlar (1984:145)vardır. Devleti temsil eden muhtar bile onlardan biri gibi davranır, görevlerini savsaklar. Ancak yazar burada da natüralist bakış açısını sergiler ve devletin bu insanlara hak ettikleri gibi davranmamasının, maaşlarını vermemesinin bu görüntüleri ortaya çıkarttığını savunur.(1984:46)

Yıllar süren askerlik romanda ele alınan ve çok boyutlu olarak değerlendirilen bir başka konudur. Gerektiği zaman vatan müdafaasına koşmak köy insanı için büyük bir şereftir (1984:164) Ancak bu fedakârlık hep tek taraflıdır; romanda bu yapıyı aktaracak şekilde yetişkin erkeklerin askere alınması ,yıllar süren savaşlardan sonra sahipsiz, sefil, çoğunlukla sakat olarak, hak ettikleri paralar yerine çok cüzi bir parayla yolda izde bırakıldıkları anlatılır. (1984:47) Geride kalanlara göstermelik olarak "muin" tayin edilmesi bir başka eleştiri konusudur. Kendisine bakmaktan aciz fakir, çoluğu çocuğuyla kendisi bakıma muhtaç olan yaşlı insanların "koruyucu" tayin edilmesi traji-komik bir olaydır. (1984:137)

Yazar köy ve şehir karşılaştırmasını yapmak üzere Salih'i bir süre İstanbul'a göndermiş gibidir. Salih'le annesini sütannelik yapmak üzere geldiği Haldun hem fizik hem yazgı açısından karşılaştırılır. Bu karşılaştırma yazarın ağzından yapılmasa da olayların gelişimi bu karşılaştırmayı okuyucuya yaptırır. Evin hanımının Paşa'nın ölümünden sonra Salih'i "annen-baban gibi köylü olmaktan başka çaren yok" diye köye göndermesi bu yazgının değişmeyeceğinin işareti gibidir. Her ne kadar evin kalfalarından birinin ağzından köylünün de şehirlinin de Allah'ın kulu olduğunu; hangisinin daha değerli olduğuna onun karar vereceğini söyletse de(1984:188) romanın sonu bu yazgının köylünün aleyhine geliştiğinin işaretidir.

Şehirdeki insanlar Avrupaî tarzda giyinmeye ve yaşamaya çalışır.(1984:66) Bunu yanında vatanperverlik ve merhamet duyguları bu akışın tersine bütün bu sefaletle rağmen köylerde korunduğu halde şehirlerde ölmüştür.

"Şehirlerde, bilhassa hükümet merkezlerinde bir duvar, ince bir tahta perde, iki bitişik komşu arasında insan kardeşliğine mani olabildiği halde, köylerde dağlar ve dereler bile aşinalığa, dert ortaklığına ve insanca yardımlara asla nail olamazlar. Büyük şehirlerdeki komşuluklar ekseriya, birbirinin ahvalinden habersiz olan ölülerin mezar komşuluğuna benzer."(1984:163)

Yazar köy gerçeğiyle ilgili en ufak bir ayrıntıyı kaçırmamak için Salih'i köye getiren asker Mahmut'a da bir mesaj yüklemiştir. Mahmut vaktiyle babasının şehirde kaptığı frengiyi "gerisin geri iade için" İstanbul'a gitmiş çürüğe ayrıldığı için köyüne dönen bir gençtir.(1984:60) Mahmut büyük şehirlerin her yönüyle insanları zehirlediği gerçeğine katkıda bulunan bir ayrıntı gibidir.

Romanda köy hayatından kaynaklanan olumsuzluklar üvey anneye ve batıl inançlara yüklenmiştir. Salih'in her gittiği yere uğursuzluk getirdiğine inanan Haççe ,onu kapı dışarı etmek için elinden geleni yapar.(1984:156) Yazar, bürokrat kimliğiyle müdahale ettiği romanda inançlar yönünden tespitlerde bulunur:Anadolu'daki köylerde yönetimin "Müslüman" tanımlamasına rağmen birbirinden çok farklı etkilerle ortaya çıkan pek çok

inanç yaşamaktadır. Müslümanlık da bilgi değil "görenek" mahsulü olarak varlığını devam ettirir. Eğitim adına yapılan dinî eğitime de çok rağbet yoktur.(1984:36)

Bütün bu tespitler 1910 tarihiyle birleştğinde karşımıza çok yeni, çok çarpıcı bir manzara çıkar. Sefalet içindeki bu köy Anadolu'nun herhangi bir köyünden farklı değildir; yönetimin bakışında bir farklılık yoktur. Roman bir anlamda bu gerçeklerin bir bürokrat ağzından teyit edilmesi anlamına gelir. Bu dikkatlerin halka yönelişi Anadolu'yu bir slogan gibi alan aydınların bakış açılarının değişmesinde şüphesiz etkisi olacaktır. Anadolu'ya bu duyarlılıkla yaklaşan Ebubekir Hazım daha sonra Millî Mücadeleye destek verdiği için yargılanacak ve önce idam cezasına çarptırılacak daha sonra cezası kürek cezası olarak değiştirilecektir.

Dr. Osman Gündüz'ün Meşrutiyet romanları üzerine yaptığı araştırmada bu devre ait pek çok yeni romanı edebiyat dünyasına tanıttığını görüyoruz. Bunlar arasında Anadolu malzemesini kullananlar da vardır. Ebubekir Hazım Tepeyran'ın Küçük Paşa'sıyla aynı devirde yazılan bu eserlerden ilki Safveti Kemal'in yazdığı Şadan isimli eserdir. Romanda annesini küçük yaşta kaybeden, üvey anne baskısından amcasına sığınan orada başkalarına yük olduğu endişesiyle ilk fırsatta evlenen ve hayatı zindan olan bir kadın anlatılır. Şadan , taşrada bir kasabada olan amcasının yanına gittiğinde amcasının da yardımıyla eğitimini sürdürür; İstanbul'la bağlantısını amcasının getirttiği mecmualarla sürdürmeye çalışır. Ne var ki ,evlendikten sonra bu mecmualar eşi ve eşinin ailesi tarafından "küfür araçları" olarak görülecektir. Burada Anadolu insanının görenekçi ve tutucu din anlayışı" gündeme getirilir. Romandaki bu tespit elbette ki şuurlu bir tespit değildir. Bir yanda huzurlu ve mutlu bir köy görüntüsü çizilirken (GÜNDÜZ,1997:759) öte tarafta tutucu Anadolu insanı görüntüsü en azından o huzura aykırıdır.

Romanda dikkati çeken bir başka husus da görümce Binnaz'la Şadan arasındaki kitap tercihleridir. Binnaz,halk hikâyeleri okurken Şadan, bunları edebî eser saymaz... Bu tercihler Anadolu insanıyla İstanbul'da yetişen

insanların, kadın da olsa, değerler sisteminin ne kadar farklı olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Romanda coğrafya olarak Anadolu övülürken insanları ve değerler sistemi yargılanmış, olumsuz değerlendirilmiştir.

Ebü'l Akif Mehmet Hamdi'nin yazdığı Köy Hekimi (1912) romanında bir aşk hikâyesi içerisinde Anadolu fakir ve geri kalmış ; insanlarıysa fedâkârlık timsali olarak gösterilmiştir. Özellikle sağlık hizmetleri açısından Anadolu köylerinin son derece ilkel şartlar içinde bulunduğu vurgulanmış;romanda bu sosyal yara üzerinde durulmuştur. Anadolu düğün ve nişan âdetlerine yer verilen romanda kadınların fedâkârlığı da özellikle belirtilir.

Osman Gündüz'ün bu çerçevede ele aldığı romanlardan bir diğeri 1913 yılında yayımlanan Ümid-i Afid isimli eserdir. Binti Halim Seyhan tarafından yazılan roman, Anadolu'yu anlatan eserler içerisinde özel bir yere sahip görünmektedir. Özellikle köy kadınlarının bilinçlendirilmesini telkin eden romanda Bina isimli kahramanın katkılarıyla modern bir köy kurulur; önceleri fedakâr köy kadınlarının erkekler tarafından ezildiği anlatılır;ancak kahramanın bu telkinleri sayesinde kadınlar ilmî ve sosyal problemler üzerine yapılan tartışmalara katılmaya başlarlar; alınacak kararlarda fikirlerini söylerler. Öyle ki Bina roman sonunda veremden öldüğünde inançların aksine onun tabutunu kadınlar taşır.(GÜNDÜZ,1997:750) Bu roman da görüldüğü kadarıyla ütöpic bir romandır. Anadolu gerçeğini anlatmaktan çok uzak olmakla birlikte özellikle aydının köye irfan ve ilim taşıması tezini destekleyen bir eser olarak ele alınmalıdır.

Yazarın tanıttığı romanlarda Anadolu'ya en geniş yer veren, Ahü's Sakıp El-Mahrukî'nin yazdığı Gülsüm isimli romandır. Eserde Anadolu'nun dışlanmışlığı ve kendisine yönelecek, içinde bulunduğu çıkmazdan onu kurtaracak insanlara muhtaç olduğu vurgulanır. Tahsildar baskısı bu romanda da özellikle altı çizilen problemlerdendir.(1997:757)

Yazar,Anadolu köylerini başta romantik bir bakış açısıyla değerlendirir: İyilik ve kötülüğü; güzellik ve fakirliği bir arada barındıran yerlerdir köyler :

"Türk ilinde köyler" görmek isteyenler için her yönüyle değerlendirilebilecek birer hazinedir. Devri açısından önemli olan bu değerlendirmeler şu ifadelerle verilmiştir:

"Fakr ü zarûretin; zulm ü cevrin; sabr u metânetin; mihen ü meşakkatin; istihkât-ı hayatın; sehavetin ,hamiyyetin, insaniyetin, mertliğin hâsılı herşeyin hakâyık ve heykelini görmek hissi uyanırsa hiç şüphe yok ki; hatır ve hayalinize Türk ili gelir.

"Tabiatın dağlarını ve ormanlarını;layetenâhî ovaların çaylarını, ırmaklarını, yeşil sitâreler bürünmüş ufak ufak tepelerin zümrüdîn vâdilerini; söğüt, çınar ağaçlarının zılâl -i zalâmına gizlenmiş derelerin; çağlayanların hazîn hazîn şarlıtlarını , mahuf mahuf gürültülerini ,hâsılı mehasin-i tabîinin her şeyini görmek veyahut yalnız düşünmek istediğiniz zaman yine hiç şüphe yok ki hatır ve hayâlinize en evvel Türk ili gelecektir."(GÜNDÜZ ,1997:145)

Romanda idealist Tevfik Hoca okulu bitirdikten sonra İstanbul'da kalmaz ve Manisa'nın Simav kazasına bağlı köyüne gider. Orada öncelikle modern bir medrese kurar. Köylünün bütün problemlerine çözümler bulmaya çalışırken vaazlarında özellikle kadınların okutulması gereği üzerinde durur. Sosyal hayatta kadının üstlendiği sorumlulukları hatırlatarak kadınların eğitimi olması zarureti vurgular.

İmam, milliyetçi ve aydın bir delikanlıdır. Romanın sonuna doğru köy odasının bir halk müzesine dönüştürüldüğü görülür. Özellikle bilgisini kendi köyünde değerlendirme noktasında şuurudur. Köyünü yeni baştan var ederken onlarla kaynaşmaya bütünleşmeye çalışır:

"İstiyordum ki : muhîtim ilmimle hakkıyla müstefîd olsun. Bu benim için aksâ-yı âmâlim bir 'emel'idi. Nâil -i emel olabilmem her halde kasabada kalmağa vâbeste idi.

"Yine istiyordum ki: Mesleğime mev'ud vezâîfî hakkıyla ifâ ederken milletime ait vezâîfî ifâ ve sonra Türk ilinin neden terakki edemediğinin sebebini ve çare-i tedavisini anlayıp erkân-ı istikbalde izhâr edeyim; bir yol, bir çalışma yolu göstereyim(...)Nihayet köylere, cehalet içinde boğulan ahlâk bozukluğuyla kuvve-i mânevîyeleri hiçe inen bu kimsesiz,

hocasız, mürşitsiz köylere gitmeğe karar verdim."(GÜNDÜZ,1997 :695)

Romanın ilginç mesajlarından biri de Türk aydınına yöneltilen eleştirilerdir;her şeyden önce aydın bütün değerleri kendinde gördüğü , arkasına bakmadığı için eleştirilir:

"Büyük mekteplerimizden yetişen hamiiyeti, milliyeti, vatan için muhabbeti yalnız şahıslarına münhasır bir hususiyet, bir meziyet olduğunu iddiada ısrar eden gençlerimiz Türk ilinin bu zekî ve müstait ve fakat mürşitsiz insanları arasında dağılsalar! Cehaletin zalâm-ı kesâfeti içinden buraları, bu zavallı kimsesiz, hamisiz yerleri aydınlatsalar! Ne olur!"

Ancak bunun imkânsız bir hayal olduğunu o gençlerin buralardan kurtulmak için okuduklarını da belirtir. (GÜNDÜZ ,1997:146)

Romanda Anadolu yerine Türk ili ifadesinin kullanılması şuurlu bir tercihtir. Cemiyet Kütüphanesi Yayınları arasında çıkan bu eser "Türk İli Hayatına Ait Romanlardan" başlığı altında yayımlanır.(1026) Eser Türkçü mesajları olan bir romandır; burada önemli olan Halka Doğru dergisinin de yayımlandığı bu yıllarda romanda işlenen tezlerin Gökalp'in fikirlerine yakınlığıdır. Bilindiği gibi bu fikirleri 1920'li yıllardan sonra Türkçülüğün Esasları'nda özetleyen Gökalp,bu fikri Halka Doğru dergisinde olgunlaştırmaya başladıklarını anlatır.(Ziya Gökalp ,1979:45) Yazarın kimliği konusunda hiçbir bilgimiz olmamasına rağmen fikirlerdeki bu örtüşme onun da Gökalp çevresindeki isimlerden bir olduğu tezini güçlendirir.

Yazarın ikinci romanı Belkıs'ta(1914) bir Anadolu delikanlısının şehit babasına verdiği sözü tutmak için Yunanlılarla yapılan savaşa koşmasını anlatır. Bu romanda fedâkârlığı ve vatanseverliğiyle idealize edilen Anadolu delikanlısı söz konusudur.(GÜNDÜZ ,1997:915)

Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti şiiri Anadolu'ya yaklaşma açısından hemen hiçbir malzemenin bulunmadığı bir dilimdir. Onu takip eden Yahya Kemal bütün edebiyatımız içerisinde nev-i şahsına münhasır bir şahsiyettir. Fikirleriyle kendi kaynaklarına yönelmenin yolunu açan Yahya Kemal daha

çok bir kültür şairi olarak karşımıza çıkar. Yahya Kemal'in edebiyat ve kültürümüzün Batı'ya yönelişine farklı bir yorum getirdiğini biliyoruz. Anadolucuların genelde bu yönelişi ,millî benlikten aksi istikamette de olsa bir uzaklaşma olarak gördüklerini söyleyebiliriz. Halbuki Yahya Kemal'e göre Batı "mektep"tir.

"1870'ten sonra edebiyatta Şarktan çıkmak zarureti vardı. Çıktık, bu çıkış çok iyi oldu. Avrupa kültürünün mektebine girdik, orada okumaya koyulduk, yetmiş seneden beri de okuyoruz; yazık ki mektepten henüz çıkmadık,hâlâ bocalıyoruz. Millî ihtiyacı hiç duymadan ve duyar yaratılıştan olmayan alafranga Türklerle konuşmak bile faydasızdır. Çünkü onlar 'mektep'i gâye telakki ediyorlar; lâkin mektep vasıtasıdır. Gâye bizim milliyetimizdir. Onun Avrupa medeniyeti içinde tıpkı diğer milliyetler gibi bir 'hüviyet' oluşudur; işte ihtiyacı duyan ve duyacak yaratılıştan olan Türklerin "mektepten memlekete" gelmeleri ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi haline getirmeleri lâzım gelir."

Yahya Kemal bunu milliyetçilere has bir fikir olmaması gerektiğini; şiirde "öz"ün, nesirde "gerçek"i yalnız tabiatı, yalnız cemiyette olduğuna inanan herkesin bu fikre sahip çıkması gerektiğini anlatır. Bu vasıtalar konusundaki ayrılığa rağmen malzemenin aynı olduğunu ve Yahya Kemal'in de ayakları yerde, bizim gerçeklerimizi anlatan bir edebiyatı savunduğunu gösterir.(BEYATLI,1936:2)

Mehmet Kaplan da tarih anlayışı yönünden Anadolucularla müşterek fikirlere sahip olan Yahya Kemal'in bu görüşlerin ilmî ve nazarî tarafını "arkadaşları"na bırakıp tartışmalardan uzak kalmayı tercih ettiğini, onun yerine âlimlerin beceremeyeceği bir iş yaparak bu görüşleri şiirlerinde tatbik ettiğini savunur. Kaplan'a göre Yahya Kemal , "şahsî intibalarını anlatan ,estet olan" bir şair değil, "bir medeniyet, bir millet görüşünün sanatını yapan insandır. Yazar ayrıca şairin mısralarından seçilmiş ifadelerde bu özellikleri örneklemeye çalışır.(1948d:2)

Millî bir edebiyat Yahya Kemal'e göre büyük Türk tarihinin şanlı sayfalarını ölümsüzleştiren şiirdir. Onun şiiri günlük meselelere bulaşmaz;

aşk ölüm, sonsuzluk ve tarih onun başlıca temalarını oluşturur. Akıncı, Mohaç Türküsü, İstanbul'u Alan Yeniçeriye Gazel, Barbaros Anıtı Kitabesi, Selimnâme, Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirleri Yahya Kemal'in yazmayı planlayıp da yazamadığı büyük destanın parçaları olarak alınabilirler. Bu şiirlerden sonuncuda Anadoluocuların yakalamaya çalıştığı geçmişle kucaklaşan bugün anlayışı en çarpıcı şekliyle verilmiştir.

Söyleyiş özellikleri yönünden saf şiir peşinde olan ve Yahya Kemal klasiklere yönelişiyle de bir ufuk açmış olarak kabul edilebilir, bu tespiti Anadoluocular kendi klasiklerine yönelmek olarak yorumlamışlardır. Bunları ifade ederken Anadoluocuların Yahya Kemal'le kendilerini irtibatlandırmadıklarını tekrar hatırlatalım; ancak bu, edebiyat tarihçilerinin çıplak gözle çok rahat görebileceği bir etkilenmedir.

1921-1923 yılları arasında çıkartılan Dergâh'ın başyazarı Yahya Kemal'dir. "Yerli kaynaklara yönelme" fikrini ideolojik bir tavra dönüştürmeden savunmuş ve etrafındakileri bu noktaya çekmeye çalışmıştır. Dergâh yazarları, materyalizme karşı açtıkları mücadelede ve Türkçülüğün "aşırı" buldukları uçlarını yumuşatma eğilimlerinde Anadoluocularla aynı bakış açısına sahiptirler. Millî Mücadele'yi Anadolu'nun manevî direnciyle yorumlayan bu çizginin 1924 sonrası yayın dünyasına açılan Anadoluocularca görmezden gelinmesi en azından bir "kopukluk" işareti olarak kabul edilebilir.

Meşrutiyet yıllarında parlayan Mehmet Emin'in şiiri genel olarak Anadolu şiiire yakın olduğu için orada değerlendirilmiştir.

Mehmet Akif'e gelince; Akif, menfilikler şairidir (KUNTAY, 1990:338) Toplum problemlerini olduğu gibi gündeme getirmiş, bu yolla insanları problemler üzerinde düşündürmeye çalışmıştır. Bu çerçevede Akif'in şiirlerinde genellikle İstanbul manzaralarıyla karşılaşırız; buna rağmen gördüğü kadarıyla köy ve köylüyü de ihmal etmediğini söyleyebiliriz. Şiirlerine geçmeden Akif'in Sebilürreşat'ta yayımlanan Köy Hocası yazısından bahsetmek uygun olacaktır. Bu yazıda köylüyle ilgilenmenin bir vatanseverlik

gösterisi olmaktan çıkıp zaruret halini aldığını belirtir. Asırlardır sömürülen köylünün artık verecek hiçbir şeyi kalmamıştır. Biraz daha ihmal edilmeleri yok olmalarına sebep olacaktır(ERSOY:331) Akif'in bu yazısında yönetimin suçlandığını görüyoruz;ancak bir de halkın suçu vardır. Burada Akif'in hakim bakış açısı ön plana geçer.

Asım'da kahramanlar yetişen, toprağı zengin köyler kalmadığından yakınlara girer konuya. Onu bu fikre ulaştıran davetli olarak katıldığı bir köy düşünüdür. Köy de köylüler acınası durumdadır. Özellikle bakımsız, sağlıksız insanlara dikkat çekerken köylüler arasında yaşı kırkı geçmiş insan bile göremediğini ifade eder. Bu düşünde çalgılardan bile doğru dürüst ezgi duyulmaz. Gösteri için alana çıkan güreşçiler bir birinden çelimsizdir; kispet diye giydikleri eski püskü paçavralardır. Şair ,güreşi de aynı alaylı bakış açısıyla anlatır. Güreş sonrasında ortaya gelen gelen arabası Akife göre o gelinin ninesini taşıyan tabuttan daha kötü durumdadır.

Şair bu manzaradan memleketin kırk sene önceki haline geçer: O dönemleri bütünüyle müreffeh bir durumda gösterir; o,zengin ve huzurlu insanların bu duruma düşmesine şaşırır. Ancak şaire göre bu olumsuzlukların sebebi ,köylünün sefahate ve tembelliğe düşmesi; inançlarından uzaklaşmasıdır.(ERSOY,1982:380-385)

Asım şiirinin devamında Akif,bir nahiyede hocanın işten kovulması olayını anlatır. Önce vaaz kürsüsünden eğitimin önemini ve yapılan işin yanlışlığını sert bir üslûpla eleştirir;ancak, sonra ahaliden birini dinleyince yanlış olduğunu anlar. Nahiye halkı, bütün fukaralıklarına rağmen okulu kendi yaptırmış;hocayı kendi talep etmiştir. Hoca olarak gönderilen genç ahalinin inançlarına saygı göstermediği gibi onlarla kaynaşmaya da çalışmamış; üstelik bir de pistir... Halk ,karşı örnek olarak Akife yol için nahiye gelen "gavur" mühendislerin kendilerine nasıl saygılı davrandığını, onlarla nasıl kaynaştığını anlatır. Akif'in verecek cevabı yoktur. Sonuçta öğretmen olanların halkın inançlarıyla bağdaşması gerektiği,halkla kaynaşması gerektiğini vurgular. (1982: 395-397)

Bunlarda Anadolucu bir yaklaşımdan çok gerçekçi bir yaklaşım dikkati çeker. Akif, konuyu İslâmcılık ideolojisi açısından yorumlarken sınırlı çevresinden yararlandığı görülür. Köylü şehirli herkeste görülen yozlaşma,yabancılaşma, cehalet işlenirken bu pasajlar onu destekleyici ifadeler olmaktan öteye geçmez.

Anadoluculardan önceki dönem bütün olarak değerlendirildiğinde edebî zevk ve söyleyiş özelliklerinden çok tematik olarak Anadolu'nun edebiyata girdiğini söyleyebiliriz. Birkaç eserde de olsa Anadolu gerçeği bütün ayrıntısıyla ele alınmış,bu gerçeğe uygun teklifler geliştirilmiştir. Çeşitli vesilelerle Anadolu'yu tanıyan yazarlar bu problemlere duyarsız kalamamış, edebî eser sınırlarını zorlayan tespitlerle onu ifade etmeyi tercih etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında romancıların fikir adamlarından önde olduklarını söyleyebiliriz.

B) Anadolucuların Edebî Anlayışları ve İlk Çalışmalar

Anadoluculuk kültürel temellere dayanan bir ideolojidir. Bu yönüyle sanat ve edebiyattan beklentilerinin olması normaldir; ancak Anadolucuların edebî görüşlerini net ve derli toplu olarak ortaya koyduklarını ifade edebilmek mümkün değildir; ön plana çıkardıkları şeyler vardır. Bu noktaları netleştirmek için önce Anadolu mecmuasındaki edebî tezahürlere göz atmayı denedik .

Bilindiği gibi Anadolu mecmuasının çıkartılış gayesi Anadoluculuk fikrini olgunlaştırmaktır. Kültürel açılımları da zorunlu kılan bu amaca uygun hareket edilip edilmediğini önce mecmuada görmeye çalıştık. Bu açıdan değerlendirdiğimizde şiire ağırlık verildiğini gördük. Mecmuada başta Necip Fazıl olmak üzere Şeref Kazım, İsmail Nami, Orhan Rıza, Kemal Ahmet, Ali Mümtaz, Hilmi Ziya, Ahmet Hamdi, Necmettin Halil, Mahmut Muzaffer, Kemal Ahmet, Ömer Bedrettin'in şiirleri yayımlanır.

Şiirlerde şekil ve üslûp yönünden ortak sayılabilecek estetik değerler dikkati çeker;hemen hepsinde Halk şiiri tarzına yakın bir yapı görülür. Tematik yöndense bir tasnife tâbi tutulmaları mümkün değildir. Anadolucu şiir, elbette ki sadece Anadolu'dan bahseden şiir değildir. Dergideki şiirlerin çoğu da bunu doğrular şekilde sadece millî zevki yansıtmada noktasında bir araya getirilebilirler;ancak, Anadolu'ya yönelik hassasiyetleri dile getiren şiirler de yok değildir. Meselâ Esat Adil'in Anadolu'ya şiirinde Anadoluculuk hareketinin fikrî temellerini çağrıştıran ifadeler vardır:

....
Tarihe efsane gibi yazıldın
Cihangirler senden sordular yolu
Bir gazi diye ta arşa kazıldın
Yükselt başını ey Anadolu
Alnımda parlayan tarihin nuru
Senden aldım ben bu büyük gururu"(S.2)

Bunun gibi 5. sayıda yer alan İsmail Nami'nin mısralarında da Anadolucuların çeşitli vesilelerle dikkat çektikleri ihmal ve hattâ ihanet serzenişlerine yer verilir:

"Ne meczubum ne deli, vatanımda bîkesim,
Haykırsam, bağırısam da işitilmiyor sesim
Toprağımda tüneyen baykuşlar hakim bana
Bu felâket içinde ben de susadım kana
Ben de kana susadım, silahımdır gururum
Bin yıllık tarihimle tek başıma mağrurum."

Hilmi Ziya'nın İznik şiiri de buna benzer ifadelerle Anadolu'da devlet oluşun destanı mahiyetinde uzun bir şiirdir. Bu noktada dikkat çeken bu şiirlerin estetik değerinin diğerlerine oranla çok daha zayıf oluşudur;bir destan yazma hayaliyle seferber olan Hilmi Ziya, bir yandan arkadaşlarını yönlendirmeye çalışmış, bir yandan da kendisi denemelerde bulunmuştur;ancak bu istek bütün gayretlere rağmen "edebî " eser oluşturmaya yetmemiş görünür.

Dergide en çok şiiri yayımlanan şair Necip Fazıl'dır. Mecmuada Necip Fazıl'ın şiirinin farklı cephelerini görürüz. Halk şiirinin şekil özelliklerine bağlı bu şiirlerde yer yer aşkı ; yer yer ölüm ve ölüm sonrası psikozunu; yer

yer de kökü bu toprakta olan hayat parçalarını buluruz. Hilmi Ziya'ya göre destan arayışına kısa bir süre Necip Fazıl da katılmıştır(ÜLKEN,1951) ; bu parçalar o arayışın eseri olarak kabul edilebilir. Allah, Ben, Ölünün Odasında ve Kardeş şiirlerinde mistik ve metafizik bir hava; Gurbet, Ayrılık, Ayrılık Vakti,Rüzgar şiirlerinde aşk; Palandöken Dağları, Dağlar ve Köroğlu, Derviş'te "bize ait" izler vardır. Bu yıllar Necip Fazıl'ın Yüksek Öğrenim yıllarının sonudur; çok genç yaşta şiirleri "okunur" olmuşsa da bu şiirlerde en azından tematik olarak çizgisini netleştirmedini söyleyebiliriz. Bahriye Mektebinde yazdığı ilk şiirleriyle adını duyurmayı başaran Necip Fazıl aynı zamanda okulda el yazısıyla dergiler de çıkarır. Bahriye Mektebindeki tarih öğretmenlerinden biri Yahya Kemal Beyatlı'dır. Bu yıllarda Yahya Kemal'e pek ısınmaz; edebiyat dünyasında ilgisini çeken tek isim Yakup Kadri'dir.

1921 yılında İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümüne girer. Burada kendisini en çok etkileyen kişi önce hocası, sonra da dostu olacak olan Mustafa Şekip Tunç'tur. Yazar, o yıllarda gündemde olan Bergson'u ve fikirlerini Tunç vasıtasıyla tanır. Necip Fazıl'ın fakülte yıllarındaki diğer arkadaşları Ahmet Kutsi Tecer ve Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Tecer'le Yüksek Muallim Mektebinden yatakhane arkadaşıdır,Tanpınar'ıysa Edebiyat Fakültesinden tanır.

Fakültenin son yılında Anadoluçuluk ideali güdenlerle beraberdir ve Anadolu mecmuasının en gözde şairidir. N. Fazıl aynı zamanda Ankara'da yayımlanan Vakit gazetesinin İstanbul muhabirliğini de yapmaktadır. Şair "hengâme" olarak nitelediği bu çalışmalar içerisindeyken hep özlemini çektiği bir fırsat yakalar ve "hükümet talebesi" olarak Paris'e gitmeye hak kazanır. Kendisini uğurlamaya gidenlerden biri dostu A. Kutsi, diğeri hocası ve dostu Mustafa Şekip'tir. Mustafa Şekip'in yolculuk öncesi kulağına fısıldadığı son söz "Tarihin malı olduğunu unutma!"dır. Necip Fazıl, bunu hiç unutmayacak ; fakat estetik çizgisinde çok büyük değişiklik olmamasına rağmen Anadolu yaklaşımı "tıknefes", "beyhude" bir çaba olarak niteleyecektir ve kitaplarında bu yılları birkaç cümleyle geçiştirecektir.

Birkaç yıl sonra Banka Müdürü olarak gittiği Anadolu'yu sokaklarında siyah şalvarlı, ince yemenili adamların; çalına çalına yıpranmış "cinnet gıcırtılı" ve "kusmuk şarkılı" plaklarla somutlaştırır. Bu manzarayı tamamlayan sütlü kahverengi bir nehir üzerinde bir gazino müsveddesi ve yazın üşüşen sinekler vardır. Şehri çevreleyen dağlar şaire "aradığın dağ benim arkamda, hangi dağa rastlasan onun da arkasında" demektedir. Bu manzara şaire gençlik yıllarındaki arayışlarını hatırlatır ve "Bu muydu Anadolu mecmuasında davasını güdenlerle çalıştığı Anadolu?.." diye sorar ve yine kendi cevabını verir:

"Anadolu şekil ve hacim halinde görünen tarafıyla değil, bütün bunların ötesinde ruh ve mânâ olarak görünmeyen, gösterilemeyen şekil ve hacme dökülemeyen iç cephesiyle Anadolu'dur."

Bu ifadeler hareketten Paris seyahati dolayısıyla kopan Necip Fazıl'ın Anadolu gerçeğini dillendirmese de her zaman koruduğunun işaretidir. (1944:49)

Bir ankete cevap veren Necip Fazıl, edebiyatta millîliğin zarurî olduğunu ancak Türk isminin, Türk coğrafyasına ait isimlerin bir eseri millî edebiyat dairesi içerisine sokamayacağını hatırlatır. Bunu yapacak olan, isimlerin altında o milletin iç hayatını yakalamak ve sağlam yapıda bina edebilmektir. (OĞUZBAŞARAN, 1983:28)

Anadolu mecmuasında Mehmet Halit'in Halk şiiri alanındaki değerlendirmeleri dikkat çeker. Aşık ve tekke edebiyatları üzerine değerlendirmelerin yanında Gevherî, Hüdaî, Muhiî gibi şairleri tanıtmak amacıyla yazdığı yazılar hem konu hem de nitelik açısından Anadolucu yazarların ilgi alanlarını yansıtır niteliktedir. Yazarın Halk şiiri dışında, Divan şiirinden Necati ve son devirden Ömer Seyfettin'le ilgili bir yazıları da mecmuada yayımlanır. Bunlar da objektif yargılara dayandırılmış yazılardır.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olan Mehmet Halit'in okul yıllarından itibaren dostu olan Ziyaeddin Fahri onun Halk edebiyatına

yönelmesinde etkili olmuş görünmektedir. Yahya Kemal ve Fuat Köprülü'nün tesiriyle yayın hayatına atılmış olan yazar, öncelikle Düşünce ve Anadolu mecmualarının yazı işleri müdürlüklerini yürütür. 1927 yılında kurduğu Türk Halk Bilgisi Derneğinin İstanbul Umûmî Kâtibi olur. Aralıklarla 1942 yılına kadar yayımlanan Halk Bilgisi Haberleri mecmuasının idarî işlerini yürütür. Özellikle Halk edebiyatına yönelik çalışmalarıyla tanınmıştır.(UÇMAN, 1991:274)

Anadolu mecmuasında Dr. Rıza Nur'un da Halk şiiriyle ilgili bir çalışması yayımlanır. Aslında bu yazı, hazırladığı bir kitabın özetidir. Yazara göre bir hazine değerinde olan Türk şiiri üzerine etraflı bir tarama ve araştırma çalışması yapılmamıştır. Bu tespitten hareketle kendisinin böyle bir teşebbüste bulunduğunu belirtir. İşe isimlendirmeye başlar. Ona göre kendi başına ayakta durmaya muktedir olan Türk şiirinin Arapça'dan alınan bir ismi olmamalıdır; onun için de bunun tam karşılığını araştırır, "doyuk bilik" ifadesine ulaşır ne var ki bu, içinde bulunduğu zamana hiçbir şey ifade etmeyeceği için tezini yumuşatır, kitabının adını "Türk Şiir Bilgi" koyar. Bu kitap yayımlanmamıştır. Makalede daha sonra yazar, Anadolu coğrafyasında bulunduğu nazım şekillerinin adlarını tek tek sayar ve özelliklerini açıklamaya başlar. Yazıya bu çalışmadan örnekler alınmıştır.

Anadolucuların bu mecmuada verdikleri mesajlardan biri "halk realitesi"ni göz ardı etmeyen bir edebiyattır. Bu noktada da halk edebiyatı ürünleri öne çıkmaktadır. Anadolu çizgideki yayın organlarının ortak tavrı bu alanda yapılan çalışmalara geniş yer ayırmaktır.

Anadolu mecmuasında Mehmet Halit, Seyrânî'nin şiirlerini değerlendirirken sanatçıdan, şairden beklediklerini de dile getirir. Anadolu'nun şairlere büyük önem verdiğini; bütün Türkler gibi onun da topluma karşı bir görevinin olduğunu ifade eder: "Anadolu'nun bin türlü felâketle yanan kalbinin feryadı olmak"... Yazar, bu feryadı duyurduğu için, halkın şairlerine peygamber olmasa da velî gibi değer verdiğini anlatır.(BAYRI,1340c:209) Buradan çıkarılan "sanatta fayda" beklentisinden

çok "hissiyatı ifade " olmalıdır. Sözü edilen didaktizm değil, duyguları yansıtmadır.

Anadolucuların edebî tercihlerini belirlemede yardımcı olacak ikinci süreli yayın Millet'tir. Anadolu mecmuasıyla benzeşen yanlar yanında burada tahkiyeli eserlere daha fazla ağırlık verildiği görülür.

Millet bir ilim-fikir-sanat dergisi olma iddiasında bir süreli yayındır. Bu çerçevede edebî yayınlara da yer verir. Dergide bir yandan tenkitlere yer verilirken öte yandan hikaye ve şiirler yayımlanır. Anadolu mecmuasında şiir ön plana çıkartılmıştı, Millet'teyse edebî ürün ve araştırmaların çok daha yoğun ve çeşitli olduğu görülür.

Hikâyelerde dikkat çeken isim Turgut Evren'dir. İlk sayıdan itibaren Millet'te yayımlanan on altı hikâye dergi tarafından daha sonra Yolların Tükettiği Adam adıyla bir kitapta toplanmıştır. Bu eser Millet'in 18. sayısında Ziya İlhan tarafından değerlendirilir. Turgut Evren'in Ömer Seyfettin yolunda genç bir subay olduğunu belirten yazar ,onun istikbal vaat ettiği görüşündedir. Hikâyelerin çoğu Anadolu köylerinde geçer. Anadolu insanının çocukluktan yaşlılığa ümit ve hüznelerini yansıtan hikâyelerde çarpıcı olaylara yer verilmiştir:

Çeken Toprak'ta şehirde bir eve çocuk bakmak üzere gönderilen bir köylü kızının önce bu hayatı çok sevmiş görünmesi ,fakat sonunda köye dönmek için ısrar edişi anlatılır.

Uzaklaşan Sesler'de köyüne demir yolu yaptırtmak için çırpınan idealist Hasan Ağabeyin gazetesi Dilek vasıtasıyla halkı yönlendirmesi ancak hedefine ulaşamaması sonucunda kasabalı tarafından suçlanması ve çıldırması bir dizi çarpıcı gelişme içinde anlatılır.

Emine'nin Alın Yazısı'nda kadınlık gururunu yenerek ölüm döşeğindeki eşine dostunu getiren bir köylü kadın anlatılır.

Adak'ta ölüm döşeğinde güç bela şehre yetiştirilip kurtarılan bir oğul ve bu oğlun doktor olduktan sonra köylünün hizmetine koşması anlatılır. Adakta bulunansa babadır. Boyun Borcu'ndaysa tam tersi büyük ümit bağladığı oğlunun elinden kayıp gidişini gören bir babanın dramı konu edilir.

Teselli ve Umut'ta da bir babanın dramı aktarılır. Değerlerini geleneksel güreş sporuyla özdeşleştiren bir babanın oğlunun kötü alışkanlıklar dolayısıyla güçsüzleşmesi ve güreşte yenilmesiyle yaşadığı hayal kırıklığı anlatılır. Hikâyede bir de gayr-ı meşru ilişki vardır. Hikayenin sonunda baba, niyet ettiği halde gerçekleştirmediği bir cinayet suçlamasını üstlenmiş görülür.

Bunun dışındaki hikâyelerin üçünde askerler;diğer üçündeysa aile ilişkileri konu edilir.

Hikayelerde olay , tip çeşitliliği ve canlılığı dikkat çeker. Şehrin temsil ettiği şey genelde değersizlik ve çürümedir . Köy insanının değerler sistemi verilirken biraz da şehir tesiriyle başlayan bozulma dile getirilir. Öte yandan insanımızın beklentileri didaktizme kaçmadan anlatılır. Bunların dile getirilmesinde genelde gerçekçi yapı hakim olsa da yer yer romantik yaklaşımlara rastlanır.

(Turgut Evren'in Millet dışındaki gazetelerdeki fıkralarından derlenen bir eseri de Acı Tatlı ismini taşır ."Günlük hayat mücadelesiyle ilgili " olduğunu belirttiği yazılarda bir ağırlık merkezi yok. Milliyetçi bir bakış açısına rağmen büyük beklentilerle iş başına getirilen Demokrat Parti'nin yaptığı yanlışlara da temas edilir. Bu noktada doğruya ulaşmak için mücadeleye devam edilmesini tavsiye eder. Fıkralardan bazılarında Anadolu'nun hassasiyetlerini dile getirir. Özellikle dışlanmışlığından ve sürgün mekânı olarak sunulmasından yakınır.)

Millet'te hikâyeleri yayımlanan bir isim de Aziz Nesin'dir. Aziz Nesin'in yayımlanan üç hikâyesini konularını açısından bir payda altında toplamak mümkün değil; daha çok insan dramları aktarılmaya çalışılmış. Bir

hikâyesinde konu bir kasabalı ailenin hayatından alınmıştır, hikâyede büyük şehrin keşmekeşinin şaşkına çevirdiği bir memur ailesi konu edilir.

Bunun dışında birer hikâyesi yayımlanan yazarlarda da Anadolucu çizgi bulunduğunu söyleyebilmek mümkün değil. Kısaca dergideki hikâye yazarları içerisinde fikir yazılarına paralel konuları tercih eden tek isim Turgut Evren. Bu da derginin bu anlamda çok seçici olmadığı anlamında değerlendirilebilir. Bir başka açıdan değerlendirilirse bu hikâyeler Anadolucuların millîlik vasfını konuda aramadıklarının örneği olarak alınabilir.

Şiirde de bu tavır aksettirilir; dergide Anadolu'yu yöre yöre aksettiren şiirlerin yanında aşkı, kahramanlığı, bir mekâna bağlanmayan tabiat sevgisini yansıtan şiirler var. Dergide diğerlerine oranla daha fazla şiiri yayımlanan isimler şunlar: Osman Attila, Ceyhun Atıf Kansu, Behçet Kemal Çağlar, Nüzhet Erman, Munis Faik Ozansoy, Tevfik Tanyolaç, Rıza Polat Öztürk, Mehmet Kaplan, Cemal Oğuz Öcal, Şinasi Özden, Lütfi Kanak, İ. Zeki Burdurlu, Ahmet Maruf Caneri, Kerim Yunt, Hamdi Akverdi, Cahit Sıtkı...

Şüphesiz bunlar içerisinde Anadolu'nun sesi olmaya öncelik vermiş olanlar da var. Osman Attila, Behçet Kemal, Kerim Yunt,... bu çizgi içerisine dahil edilebilecek isimler. Bu mısralarda Anadolu genellikle mahzun yüzüyle okuyucu karşısına çıkarılırken daha çok romantik bir tavır sergilenir.

....
Sür yolcu, geç; yan bakma! Yan bakan göz körelir;
Şu önünde yürüyen tekerlekli sefalet,
Didinmekçin birleşmiş şu damar, kan, kemik, et
Anadolu dinine en mukaddes kâbedir.
(Hamdi Akverdi)

....
Pınar senin kalbinde ordan gücün akıyor
Ey toprağın kölesi, alını açık bahtiyar
(Hamdi Akverdi)

....
Burda kalpte açar arzun çiçekse
Bütün köy ah eder biri iç çekse
Harmana saklanır sesle gülmekse
Burda sevinç, keder, hava, su başka
....

Toprakla kederli toprakla mesut
Nasırlı ellerin kaygısı başka.
(Maruf Canevi)

Dergide şiir adına dikkat çeken bir çalışma da İbrahim Aslanoğlu tarafından derlenen 148 Sivas manisinin iki sayıda yayımlanması. Şiir dışında Anonim Halk edebiyatının en önemli ürünlerinden atasözlerine yer verildiği görülür. Kerim Yund tarafından derlenen İçel atasözleri dört sayıda yayımlanmıştır. Anadolu yazarların özellikle anonim eserlere yükledikleri misyon, Hilmi Ziya'nın destanla ilgili çalışmalarına sıra geldiğinde daha net anlaşılacaktır.

Millet mecmuasında değerlendirme ve tenkit yazılarında da Anadolu bir tercih dikkati çekmez, ancak, öncelik verilmemesine rağmen "memleketçi edebiyat" adına söylenebilecek şeylerin bu dergide dile getirildiğini de belirtmeliyiz.

Bunlardan biri 9. sayısında Kerim Yund'un "Sanatımız" isimli bir yazısıdır. Yazıda Farık Nafiz'in sanat şiirinde yoğunlaştırdığı duygularla ortak duygular işlenir. Yokluklarına, acılarına rağmen gerektiğinde ışıltısını bütün dünyaya yayabilecek bir millete mensup olduklarını hatırlatan yazar, şu ifadelerle yer verir:

"Bu büyük cihanın âşığıyız. Bizim sanatımız onu bulmak, ona kavuşmak için çabalar. Bizim hızımız bu ulu dünyayı daha ışıklı, daha varlıklı yapmak; bizim işimiz onlardan ses almak, onlardan aldığımız sesi duyurmaktır."(YUND, 1942:271)

Genel değerlendirmelerdeyse Cahit Okurer dikkati çeken isimdir. Özellikle Halide Edip'in Sinekli Bakkal ve Handan romanlarını tenkidine ayrılan yazılar dikkat çekicidir. Yazar, dergide Halide Edip dışında da edebî değerlendirmeler yazmıştır. Turhan Oğuzkan, Remzi Oğuz, Munis Faik, Ziya İlhan, Samet Ağaoğlu, Taha Toros dergide tenkit ve değerlendirmeleri yayımlanan diğer isimler. Tenkitlerde edebî isim ve eserlerin yanında aktüel eser ve isimlere de yer verilir.

Diğer taraftan Behçet Kemal Çağlar'ın Millet'te yayımlanan "Ustamız" yazısı memleketçi şairler arasında bu konudaki tartışmayı su yüzüne çıkarır. Ö. Bedrettin Uşaklı'yla aralarında Halk edebiyatının "bizim asıl edebiyatımız" olup olmadığı noktasında çıkan bu tartışmadan sonra çok da farklı düşünmedikleri anlaşılır. Ömer Bedrettin Uşaklı, Halk edebiyatı ürünlerinin de geliştirilmesi gereken yönlerinin olduğunu; hayattan kopukluk noktasında Divan edebiyatından çok da üstün olmadıklarını iddia eder; onun için de bu ürünleri bizim asıl edebiyatımız olarak almanın yanlış olduğunu savunur. Ona göre doğru olan bu malzemenin aydınlarca değerlendirilmesidir. Bunları söylerken muhatabıysa Behçet Kemal Çağlar'dır. (UŞAKLI,1943:296)

Behçet Kemal Çağlar, aynı dergide ona cevap verirken öncelikle aynı çizgide olduklarını hatırlatır. Halk şiirinde şekle değil "ulvî sadeliğe ve yerliliğe" önem verdiğini belirtir.

"Halk edebiyatı diye bir şey yoktur. Nasıl hepimiz halk isek edebiyatımız da halk edebiyatıdır(...) Sanat bir kültürün, bir ananın bir dilin, bir ayartıcı muhayyilenin mahsulüdür. Bizim olan kültür, bizim olan anane, bizim olan dil, bizim olan yaratıcı muhayyile halktadır. İşte bunun için onun yolundayız. İşte bunun için onun eline varıyor ve ustamız diye öpüyoruz."

der. Şaire göre bu keyfî bir karar değildir ve var olabilmemizin tek şartı budur. (ÇAĞLAR .1943:329-330)

Tahsin Banguoğlu'nun yine Millet mecmuasında Çağlar'dan önce bu konuda yazdığı yazının mesajları çok daha nettir. Banguoğlu'na göre Halk edebiyatı isimlendirmesi bugün bizim "Aşık edebiyatı" olarak yaygın şekilde kabul ettiğimiz alanı karşılar. Anonim dediğimiz ürünler folklorla dahil edilir ve "folklorun dil mahsulleri "olarak kabul edilir;bu, halk edebiyatından tamamen ayrı bir alandır. Halk edebiyatı sanatkarları belli olan ve hayatın her alanını kucaklayan bir sanat anlayışı sergiler. Sanatlarını icra ederken folklor ürünlerinden bolca "yararlanırlar". Dilleri haklın dili; edebî şekilleri ,geçmişten günümüze kültürümüzün aktardığı şekiller; duyuş ve görüşleri halkın duyuş

ve görüşleridir. Bu ürünler popüler edebiyat gibi “seviyesi belirsiz” bir alanla da karıştırılmamalıdır. Banguoğlu yazısını şu tespit ve soruyla sonlandırır:

“O halde; Türk Halk edebiyatı deyince dil folklorundan ayrı olan, popüler edebiyatla alakası bulunmayan ;fakat asırlardan beri münevverlerin yabancı tesirler altında vücûda getirdiği edebiyatla kaynaşmayarak dilde, şekilde, ruhta Türk karakterini muhafaza eden yüksek kıymette bir edebiyat anlayacağız. Bu edebiyatın mümessilleri Türk halk tabakaları arasında yetişmiş eserleri bütün Türk milletine mal olmuştur.”

“Buna göre acaba bu Halk edebiyatı dediğimiz şey millî bir edebiyatın ta kendisi değil midir”(BANGUOĞLU, 1942:268)

Destanların birer kaynak olarak değerlendirilmeleri fikri milliyet fikriyle paralel olarak edebiyatımıza girmiştir. Destan ,bir milleti tanımak, milletlerin kendi “ana fikirlerini “bulmak, nesilden nesle aktarılan davalarını öğrenmek, bu topraklarda yaşamış nesillerin mâceralarını aydınlatabilecek bir araçtır.(TANPINAR,1977a:95)

Millî bir destan oluşturulması fikri Millî Edebiyatçılarca gündeme getirilmiştir. İlk defa Ömer Seyfettin'in Tarhan takma adıyla Ergenekon'dan Çıkış-Yeni Gün (1914) adıyla bir manzum destan yazdığını görüyoruz. (TANSEL,1992:65) Hikâyelerinde de destanî üsluba ağırlık veren yazarın ilk eserlerinden birinde destana yönelmesi önemlidir. Ömer Seyfettin,aynı yıl Tanin'de yayımlanan Boykotaj Düşmanı isimli eserinde sembolik bir hikâye kadrosu oluşturur, Nevyunanî sanatçıları "Türkçe Yunan edebiyatı yapmakla" suçlar. Ancak bu tavır devrin Türk-Yunan ilişkilerine bağlanmalıdır; çünkü daha sonraki yazılarında Yunan klasiklerini okumadan doğru dürüst tek bir satır bile yazılamayacağını iddia edecektir. Bu Ziya Gökalp'in de fikridir. Ömer Seyfettin daha sonra ifadesini biraz daha esnekleştirerek bizim de masallarımız olduğunu başkalarından mitoloji transferine ihtiyacımızın olmadığını belirtecektir.(DEMİR,1997:2)Yazar belki bu dalgalanmaları da yansıtabilecek şekilde,1918 yılına gelindiğinde İlyada ve Kalevela'yı çevirecek; bir yıl sonra da Halk edebiyatının önemli eserlerinden birine yönelecek,yarım kalan Köroğlu Destanı'na başlayacaktır.

Ömer Seyfettin'den sonra Gökalp de destan konusuna özel önem verir. Türkçülüğün Esasları'ndaki Estetik Türkçülük bahsinde olgun bir ürün ortaya koymak için iki kaynağı özümsememiz gerektiğini savunur; bu kaynaklardan biri Halk edebiyatı, diğeri Batı edebiyatıdır. Halk edebiyatımız içinde masallar efsaneler, menkıbeler başta olmak üzere bütün ürünlerin en iyileri okunup özümsemelidir. Bunun sebebi de Batı romantizminin kendi halklarının edebiyatlarına öncelik vererek şaheserler yaratmasıdır. Yazarın ikinci olarak örnek gösterdiği Batı edebiyatından kasıt da Antik Yunan ürünleridir. Bu ürünler yeniden bir edebiyat oluşturmaya çalıştığımız dönemde bize örnek olabilecek yapıdadır. (Gökalp, 1979:135)

Gökalp de bu fikirleri eserlerle destekler Kızılelma'da (1915) manzum destanlara yer verir. Bir yandan Halk şiiri tarzını hatırlatan bu şiirlerde uzak Türk tarihi konu edilmiştir. Oradan çıkartılan efsane ve destanlarla söndürülen bir medeniyetin yerini doldurmak ve uzak geçmişe dayanan bir Türk Rönesansı yapmak ister. (KABAKLI ,1978:70)

Altın Işık isimli eserinde de Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki masalları derleyen yazar, bu alanda da kendinden sonra gelenlere örnek olmuştur. Gökalp'in sağlığında yayımlanmamış Şaki İbrahim Destanı isimli çalışması da ölümünden sonra yayımlanmıştır.

Bütün bu çalışmaları takip eden Ülken de destanlara büyük bir ilgi duyar; ancak nedense bu ilgisini farklı bir kaynağa bağlamayı tercih eder. Henry Lictenberger'in Wagner'le ilgili çalışmasını inceleyen Ülken'in en çok dikkatini çeken nokta Wagner'in halk destanlarına yönelmesi olmuştur; yazar, bu tarihten itibaren destana özel bir dikkatle yönelir.(ÜLKEN ,1949:6)¹ Yazarı halk kültürüne yönelten Wagner'in çizgisidir; esaslı çalışmalarla Alman mitolojisini ortaya çıkartan Wagner bir destan şairi ve bestakâridir; millî sanat üretme hedefinde olanlar için eşsiz bir örnektir. (ÜLKEN, 1949a:6)

¹ Yahya Kemal de Wagner'in bu çalışmalarını klasizm arayışı ve Antik Yunan'dan etkilenmiş bir çalışma olarak değerlendirir.(BEYATLI,,1971:174)

Gökalp'in bu konudaki çalışmalarını da takip eder;"şii saf, dili selis bu çalışmaların bir nesli arkasından sürüklediğini" belirtir. Buna rağmen bu destanlarda onu tatmin etmeyen bir yan bulunduğunu düşünür ve bunu araştırır:Sonuçta, destanların kitaplardan değil halktan çıkması gerektiğine hükmeder. Bu özellik Gökalp'te yoktur. (ÜLKEN,1951:5-14)

Ona göre destan millî birlik oluşturmada çok önemli bir vasıtaadır, Ülken'in destan konusundaki fikirleri netleşmeye başladığında büyük Türk destanı oluşturma arayışını çevresindekilere açar. Anadolu'nun Bugünkü Vazifeleri isimli eserinde halk köklerine inmenin planını vermeye çalışır(1918). Hedefi gençlerin dikkatini çekmektir. 1919'da yine aynı maksatla Anadolu'nun Hakiki Merkezi isimli eserini yazar. -Bu iki eser yayımlanmamıştır.- Haluk Nihat ve Mehmet Halit bu çağrıya ilk kulak verenlerdir. Daha okul sıralarında cönklerden koşma ve destan kopya ederek bir alışkanlık kazanmaya çalışırlar. 1921 yılına gelindiğinde Hilmi Ziya , Tahir ile Zühre ve İznik Destanı gibi parçalarla ilk destan denemelerinde bulunur. Bir süre sonra yayımlanacak olan Anadolu mecmuasında hem bu denemelere, hem de destanla ilgili makalelere yer verir.(ÜLKEN ,1951:7)

Anadolu mecmuasının iki sayısında neşrettiği uzun makalesinde Hilmi Ziya millî unsurları ağır basan bir edebiyatta "destan"ın önemi üzerinde durur. Hilmi Ziya ,Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi isimli eserinde bu yazıyla "Kültürel Anadoluculuğu" anlattığını belirtir.

Anadolu mecmuası sonrasında her biri bir tarafa dağılan bu insanlar çalışmalarına ara verirken Fuat Köprülü, Zeki Velidi Togan, Ziyaeddin Fahri, Eflâtun Cem, Naki Tezel gibi isimlerin destan ve masallarla ilgili çalışmaları görülür.(ÜLKEN,1951:8)

1949'da bir yandan , Behçet Kemal'in çıkarttığı Şadırvan'da destan üzerine seri yazılar yayımlayan Ülken, bir yandan da verdiği konferanslarda aynı konuyu işlemeye çalışır. Yazılarında teorik bilgilerin yanında dünya edebiyatından örnekler üzerinde de durur.

Anadolu mecmuasında önce destan türünün Batı'da ve bizde ne anlama geldiğini anlatır. Sonra milletleri derinden etkileyen olaylar üzerine yazılan bu ürünlerin yeterince değerlendirilmediğinden, bu şuura sahip olmayan insanların destan türünü alaya almasından şikâyet eder.

İkinci makaledeyse Fatih Devri sonrasında Anadolu'yla ilgisini kesen aydınların destan yerine "mesnevî"lere yöneldiğini belirtir.

Destanları millî kılan yönlerden biri kahramanlarını zamana ve mekâna bağlamadan doğrudan millet hissiyatını yansıtır tarzda değerlendirmesidir. Destanların tarihte zirveleşen isimleri değil halk nezdinde yüceltilen muhayyel kahramanları ele aldığı savunur.(ÜLKEN,1340:25-32)

"Destanı millete ve vatana, millî geleneğe sıkıdan sıkıya bağlamadıkça kahramanların beşerî karakterlerini belirtmek mümkün değildir. Her epope dünya edebiyatına yeni bir kapıdır. Fakat o seviyeye yükselmek için evvelâ bütün kuvvetiyle millî olmak lâzımdır."(ÜLKEN,1951:10)

Bu ürünlerin sanatkârların dehasından değil, milletin manevî varlığından doğduğunu belirten Ülken, bu noktayı ısrarla vurgular; bunların yerine şairin hayal gücünün mahsulü olan destanları koyabilmek mümkün değildir.(ÜLKEN 1949ç:4) Anonim olan bu ürünlerin yeniden doğuş süreçlerinde milletlere kişilik kazandırdığını savunur.

Milletin destanî bir geçmişinin olması yanında bu geçmişî destanlaştıracak kişilere de ihtiyacı vardır. Türkler Anadolu'yu yurt edindiği zamandan itibaren destan yaratmaya başlamıştır; ancak halkın edebiyattaki etkinliğini kaybettiği süreçte destanlar şuurdan şuuraltına kaymıştır. Toparlanma sürecine girdiğimiz günlerde bu ürünlerin yeniden şuur noktasına çıkartılması gerekir.(ÜLKEN,1949c:6-7) Batı edebiyatları bunun örnekleriyle doludur. Ülken'in bu noktada ilk hassasiyet kaynağı Richard Wagner'e ağırlık verdiği, her fırsatta şahsiyeti ve eserleri üzerinde durduğu görülür.(ÜLKEN,1949a:4)

Bunların ötesinde bir modaya uyup yaşadığı devri yüceltmeye çalışanlara karşı çıkar;yaşayan insanlar gibi hakikî tarihi şahsiyetin destanının yazılamayacağını savunur. Ona göre bunda ısrar edenlerin yazdığı destan değil hamasî "poem"dir. (ÜLKEN,1951:11)

Osmanlı devrinde gündemde olmayan destanı yeniden var etme girişimlerini yersiz bulanlara yazar, zamanın destana sarılmak için en uygun zaman olduğunu söyler. "Sel geçti ,yatağımıza çekildik,millî hisler kuvvetlendi şuura muvazi olarak destan şuurunun canlanması lazımdır." (ÜLKEN,1951:11) "Millî devlet"ten beklentisi yabancı tesirlerden birer birer sıyrılarak kendi aklı selîmine sığınması ve yeniden milleti birleştirecek destanları yaratacak zemini hazırlamasıdır.(1340:56)

Ülken, tarih ve vatan şuurunun canlandıran romantizmin bizde yanlış anlaşılmasının çok büyük boşluklar yarattığını savunur. Ülken'e göre Batı'da milletler Niebelungen,Kalevela, İlyada ... gibi eserlerle kendi tarih şuurlarıyla kendi vatanları içinde kendi kültürlerinin hammaddesini fikir, sanat ve ahlâk âbideleri çıkarttılar.(1976f:232)

Her milletin bir şuurlanma süreci vardır ve bu süreç devirler içindeki eserlerin değerlendirilişine de bağlıdır. Ülken'e göre bu şuurlanma sürecindeki eserler o milletin klasiklerini oluşturur. Yeni bir medeniyet tercihinde bulunan Türkler şuurlanma sürecinde kendi klasiklerini değerlendirirken yaptığı tercihten dolayı Batı klasiklerini de okuyup yeni kültür anlayışını bunlar üzerine temellendirmelidir. Burada çok net anlaşılamayan bir nüans vermeye çalışır Ülken:

"Her ikisi de bize millî kültür yaratışında rehberlik edecek temeller olmakla beraber, millî kültürün ne maddesini,ne şeklini onlardan almıyoruz;yalnızca onların kendi şartları içinde nasıl meydana geldiğini görerek büyük numunelerinden faydalanıyoruz."(1976f:235)

Tanzimat'tan itibaren takip ettiğimiz Batı'dan sadece şekli özellikleri alabildiğimizi savunan Hilmi Ziya'ya göre mevzu olarak ona en çok yaklaşan

Ziya Gökalp olmuştur; ancak onun da hareket noktası yanlıştır. Irkla milleti karıştırmaması ve medeniyet - kültür ikiliği fikri onun yeterince etkili olmasına engel olmuştur.(1976f:237)

Ülken'e göre yapılması gereken "zarardan hemen dönmek" ve kendi klasiklerimizi oluşturmaktır.

Ülken , Anadolu kaynaklı bir destan yazma fikrini yeni tanıştığı Behçet Kemal Çağlar'a anlattığında ondan olumlu tepki aldığını anlatır. Aslen Erzincanlı olan Çağlar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde sürdürdüğü eğitimini Zonguldak Yüksek Maden Mühendisliği bölümünde bitirir. Bir süre staj için Paris'te bulunur. Şiirleriyle Atatürk'ün ilgisini çeker ve uzun süre "Atatürk şairi" olarak anılır. 1941 yılında Erzincan Milletvekili olarak Meclise girer;ancak 1948 yılında Atatürk ilkelerinden taviz verildiği gerekçesiyle istifa eder. Milletvekilliğinden çekildikten sonra İstanbul'a giden Çağlar Ülken'le temasa geçerek bu yolda çalışmaya başlamıştır. Başlarken tasarlanan büyük proje çalışmanın sonucunda şairin yoğun çalışmaları dolayısıyla tamamlanamaz ve "Battal Gazi Destanı" müsveddeler halinde kalır. Anadolu'yu parça parça şiirlerde anlatan, halka tercüman olan şair bu büyük projeyi tamamlayamaz. Ülken ondan daha sonra bu anlayışta eser veren Haluk Nihat'ı alkışlayacaktır.(ÜLKEN :1969:65)

Hareket'te yayımlanan yazısında da destan konusunu vurgulayan Ülken, bütün toplumların kendilerini arama gayretini destanlarla sürdürdüğünü anlatır. Batı'da bu destan birikiminin roman, tiyatro ve operaya da yayıldığını övgüyle anlatan yazar bizde Haluk Nihat'ın çalışmalarını bu çerçevede övgüye lâyık bulur.(1948:2) Haluk Nihat'ın Aşık Garip Destanı Muhlis Sabahattin tarafından bestelenip sahnelenmiştir. (ÜLKEN,1951:7)

Ülken bir başka makalesinde insanlar ve toplumların üç merhaleden geçtiklerini savunur: İnsan ,başlangıçta tabiatla iç içe onunla aynı konumda olduğunu düşünen ve alabildiğine doğal davranan bir varlıkken ikinci aşamada "farklı" olduğunu anlamış, içe kapanmış ve gizemle birlikte günah

ve ilahî kavramlarını keşfetmiştir. Üçüncü aşamaya gelindiğinde insan tabiatından bütünüyle koparak yaşayamayacağını, ona muhtaç olduğunu, gerçek mutluluğun onunla dengeli bir bütünleşmede yattığını görmüştür. İnsanın geçirdiği bu aşamalar toplumlar için de söz konusudur. Sanat eserlerine de yansıyan bu aşamaların ilkinde kahramanlar vardır; art niyet olmaksızın yaşanan bu hayatta neşeler ve kederler gelip geçicidir. İkinci aşamada niçin yaşıyoruz, sorusuna yönelen eserler vardır. Dante, Mevlâna, Camî, Nizamî bu sorunun cevabına ulaşmaya çalışanlardan bazılarıdır. Son aşamada tabiatla bütünleşemeyen "yarım insan"ın macerasına dönülür. Toplum yeniden ilk devirlerine dönerek kendisini var eden şeyleri araştırır. Roman ve drama ulaşan milletler bu aşamadır .Ve bu aşamalar birbirini tekrar ederek sürer gider.(ÜLKEN,1949e:4)

Sanat eserinin topluma mal olması için kurulması gereken dengeler üzerinde de duran Ülken, öncelikle sanatçının halkla bağına koparmaması gerektiğini belirtir. Edebiyat dünyasını oluşturan her bir birimin;seyirciyle oyunun,oyunla oyuncunun,aydınla sanatçının, sermayeyle sanatçının dengeli bir ilişki içerisinde olmasının sanat üzerinde yapıcı etkisi olacağını savunur. Sanatçının her şeyden daha çok kendisiyle tezada düşmemeye dikkat etmesini tavsiye eder;özentî içerisindeki bir sanatçı kabiliyetli de olsa halk tarafından sevilmez. (ÜLKEN ,1949d:4) Burada da yazarın yerli olmayı ön plana çıkarttığı görülür.

Hilmi Ziya ve Haluk Nihat sultani yıllarında tanışırlar ,bu dostluk, mülkiye sıralarına taşınır. Haluk Nihat okul yıllarında bir destan yazma girişiminde bulunduğu zaman başında Ülken'i bulur. Mükrimin Halil de kaynak temini konusunda onlara yardımcı olur. Haluk Nihat önce halk arasında yaşayan masalları ayrı ayrı yazar. Bu eserler Hilmi Ziya'nın evinde toplanan Anadolu gençler arasında büyük bir heyecanla okunur.

Haluk Nihat, masalları destanlaştırırken şuurludur. Masalları canlandırmaya çalışmasının temel sebebi onlarda yaşayan müşterek duyguyu ortaya çıkartmaktır. Ona göre masalların her milletin hayatında

beşerî bir kıymeti vardır."Ben bugün bilmem ne maksatla içinde oturulmuş bu harap mazi şatolarının eski duvarları arasına hislerimi koyuyorum" diye bu çalışmalarını yorumlar.

Pepeyi,bu halk ürünlerinin sadece çocuk ve köylüleri değil Türk aydınlarının da ilgilendirmesi; sanatçıların da bunları değerlendirerek bir terkip ortaya koymaları gerektiğini savunur. Bizim de Şehname, Kalevela, Faust tarzında eserlere ihtiyacımız vardır. Bu çok ciddi bir çalışmanın ürünü olmalıdır; kendisi masalları değerlendirirken olabildiğince asıllarına sadık kalmış, sadeliğe önem vermiştir. Bu da şuurlu bir tercihtir; kendinden sonra bu konuları işleyecekler mümkün olduğu kadar saf bir malzeme bırakmak istemiştir.(PEPEYİ,1928:2-3) Ne var ki bu eserler sınırlı bir ilgi uyandırmış; tepkiler Anadolucuların beklentilerini karşılamamıştır. Ülken'e göre bunun sebebi ilk kaleme alınışlarının üzerinden on yıl geçen bu eserleri yayımlarken Haluk Nihat'ın yeniden gözden geçirmemesidir.(ÜLKEN,1951:9)

Haluk Nihat, Mülkiyeyi bitirip göreve başladığı ilk on senede çok sık yer değiştirir ve yoğun programı arasında destanla ilgili çalışmalara yer veremez. Bu süre sonrasında Hilmi Ziya'yayla buluşurlar ve destan hassasiyeti canlanır. Hilmi Ziya'nın aklındaki başka bir çalışmadır,fakat Pepeyi onun itirazlarına rağmen Kurtuluş Mücadelesi sürecini kendi ifadesiyle "yangından mal kaçırır gibi" dört eserde destanlaştırır . -Ülken gerçek olay ve kişilerin destanının yazılamayacağını düşündüğü için ona karşı çıkar.-

Bu "velut" çalışma , Malazgirt'ten itibaren oluşan bir büyük Türk destanı yazma arzusunu canlandırır; ancak memuriyet onun "heyecanını dondurmuştur" ve genç şairlerin özellikle de Behçet Kemal'in aynı konuda çalıştığını öğrenir, şevki kırılır. Yazar "bir gün" arzusıyla çalışmasını ertelerken bu teşebbüsten geriye Erenler ve Gaziler Destanı kalır.

Destanla ilgili hassasiyetleri paylaşan isimler Vatan gazetesine dayanan ve Behçet Kemal Çağlar'ın çıkarttığı Şadırvan dergisinin etrafında toplanırlar. Çağlar, Halk şiirine yöneldikten sora benzer duyguları paylaşan insanları bir

araya toplayabilmek için dergiyi çıkartır. Haftalık dergide Remzi Oğuz, Mükrimin Halil, Eflatun Cem, Mehmet Kaplan, Yakup Kadri, Asaf Halet Çelebi, Selahattin Batu, Halikarnas Balıkcısı gibi halk şiirine ve epopeye farklı noktalardan yaklaşan insanlar bir aradadır. Bu Behçet Kemal'in başarısıdır.

İlk sayıda hiçbir sabit fikre saplanmadan yollarına devam edecekleri vurgulanmıştır. Bu ifadeler bakış açıları olmadığı anlamında yorumlanmamalıdır; çünkü on birinci sayıda "Anadolu Stajı" isimli yazıda Anadolu'cu tavır açıkça ifade edilir. Yazıda, doktorlar, kimyagerler nasıl staj yapmadan diploma alamıyorlarsa aydınlar ve sanatçılar da Anadolu'yu tanımadan sanatçı aydın olma iddiası taşımamalıdır, denir. Üstelik bu sadece aydın ve sanatçı olmanın değil "tam insan" olmanın da şartıdır. (İmzasız, 1949:1) Yazar kadrosu ve dergide "Yurt Güzellemleri"ne yer verilmesi de bu tavrın işaretleridir.

Popülist davranmadıkları için yeterli ilgiyi görmeyen dergi kendilerine destek olanlara daha fazla yük olmamak için otuz beşinci sayıdan itibaren daha çıkartılmayacağını belirten bir yazıyla yayın hayatından çekilir. (ÇAĞLAR, 1949:1)

Hilmi Ziya çevresinde yoğunlaşmış görünen destan arayışı dışında da edebiyat dünyasında halka yönelik dikkatler vardır. 1936 yılı başlarında Kültür Haftası Dergisi "Köy Edebiyatı" başlıklı bir sohbet düzenlendiğini ve sohbet sonunda birleşilen noktaları okuyucusuna aktarır. Sohbet katılanlar Mustafa Şekip, Yahya Kemal, Suut Kemal Yetkin, Ziyaeddin Fahri, Peyami Safa, Mustafa Yürük, Münür Serim, Mümtaz Turhan'dır. Sohbette değişik edebiyatlardan örnekler verilir ve köyün dış gözlemlerle değil içinden tanındıktan sonra anlatılabileceği üzerinde birleşilir. (İmzasız, 1936:101)

Nurettin Topçu Divan edebiyatı kadar Batı'ya özenilerek oluşturulmuş ürünlere de tepkili olanlardandır. Bu iki anlayışı da şiddetle reddeder; Anadolu'dan yükselen ortak duyguları yansıtan seslerin bu ürünleri bastıracağını savunur. (1939c:193)

Mehmet Kaplan bir ankete verdiği cevapta Anadolu'nun gelişmesine sanatkârın yapacağı katkının "yeni bir insan tipi yaratmak "olduğunu savunur. Tipler toplumun önündeki modellerdir. O zamana kadar verilen örnekler Anadolu insanına ulaşmamış, onu "yakalayamamıştır".

Anadolu insanı için uygun bir tip yaratmanın ön şartı Anadolu'yu tanımak, Anadolu insanına verilebilecek şekli tahayyül etmek ve onu sanatkârâne anlatabilmek... Sanatkârın yapabileceği budur. Bu denge unsurlarından biri eksik olursa ölü tipler doğar. Kaplan'a göre bu tip şöyle olmalıdır:

"Anadolu köy veya kasabalarından çıkan, bir Anadolu gencinin bütün mahrumiyet ve ıstıraplarını yaşayan, fakat yılmayan, kültüre büyük değer veren, okuyan ve üniversiteyi bitiren, tekrar köy veya kasabasına dönerek orada çevresiyle münasebetler kuran, bütün kalbini ve zekâsını kullanarak çevresini yavaş yavaş değiştiren bir insan tipi tahayyül ediyorum. Romancı olsaydım böyle bir insan tipini canlandırırdım."(KAPLAN,1969a:56)

Yazara göre Avrupa'da bu tipin pek çok örneği vardır. Bu tip orada Hristiyan çevrelerinden çıkmıştır. Bizde de dinî çevrelerden çıkacaktır. Onun için de yazar bu tipi "modern velî tipi" diye tanımlar. Romancılar Anadolu insanının bu dinî temayülünü unutuyorlar. Kaplan yazısını şu cümlelerle bitirir:"Tabiata ancak tabiat kanunlarına uymak suretiyle galebe çalındığı gibi cemiyete de onun temayüllerini göz önüne almak şartıyla yeni bir şekil verilebilir."(1969a:57)

Mehmet Kaplan "edebiyat coğrafyası"nı bir bilgi alanı olarak sunan bir yazı kaleme alır. Yazısında milletlerin tarihe tâbi olduklarını belirten yazar tarihi anlamak için coğrafyaya başvurmanın zarurî olduğunu belirtir. Montesquieu'nun, Kanunların Ruhı isimli eserinde coğrafyayla insan yaşayışı,kurumlar ve örf ve âdetler arasındaki ilgiyi ortaya koyduğunu anlatır.

Aynı yazıda Halide Edip'in İngiliz Edebiyatı Tarihi'nde coğrafyanın milletler ve edebiyatlar üzerindeki etkisine temas ettiğini kaydeder. Halide Edip'in bu eserinden alıntı yaparak "(...)bütün dünya edebiyatında hattâ en

küçüğünde bile içinde doğup büyüdüğü yerin damgası vardır.” ifadesine yer verir. Mdme de Stael’in “de L’Allemange” isimli eserinde, Andre Ferre’nin “Geographie Litteraire” isimli eserlerinin edebiyat coğrafyasına yer verdiklerini kaydeder.(1948b:2)

Kaplan, Halide Edip’in İngiliz Edebiyatı Tarihi isimli eserindeki fikirlerini hatırlatarak bir milleti oluşturan unsurlar içerisinde coğrafyanın ihmal edilemeyeceğini; dolayısıyla bu etkinin aynı oranda edebî esere de yansıtacağını belirtir. Edebî eseri araştıranların bunu da göz önünde bulundurması gerekir.(1948ç:4) Bu sanatçılara değil edebiyat araştırmacılarına yönelik bir tekliftir.

Yazar, Hareket dergisine yayımlanan Büyük Terkibe Doğru isimli yazısında edebî devirler arasında tercih yapan eskiyi, Divan edebiyatı veya Halk edebiyatı çevresinde sınırlandırıp bütün değerleri orada gören ve göstermeye çalışanları eleştirmiştir. Ona göre, sanatta tek tip veya standart değersizliği ifade eder; sanat eserine yaklaşırken ilim mantığından farklı yaklaşmak ve ondaki farklılıkları yakalayabilmek gerekir. Elbette edebiyatımızı şekillendiren ayrı disiplinler vardır: Halk edebiyatı ırkî özelliklerimizi ve realiteyle bağımızı yansıtırken onda “toprağımızı ve kanımızı” dinleriz. Divan edebiyatı İslâm medeniyeti içerisinde yükselişimizin ve şahsiyet oluşumuzun delilidir. Yeni edebiyatımız ise bu iki unsurun yanına Batılı unsurları da katarak oluşturduğumuz yeni bir terkiptir. Bu terkipte sanatkârlar kendine göre ölçüler kullanmışlardır; herkes birikimi oranında bu terkiplerden yararlanır ve bunları sanat anlayışıyla bütünleştirir. Sonuçta ortaya çıkan eserlerde sanatkârın hissesi de etkiler de rol almış olur. Kaplan’a göre bu kaçınılmazlığının ötesinde “iyi bir gidiştir”.(1949:3) 1940’lı yıllarda kaleme alına bu yazıdan Kaplan’ın ayırım yapmaksızın millî terkihi yakalamış eserler telkin ettiği anlaşılır.

Mehmet Kaplan özel bir tercih olarak Anadolu’yu tanımada gezi yazıları veya Anadolu’yu anlatan denemelerin önemi üzerinde durur. Anadolu’yu tanımadığımızdan yakının yazar, Yahya Kemal’in İstanbul’a yönelik dikkatini

örnek gösterir. Öğretmenlerimiz başta olmak üzere bütün aydınlarımızın Anadolu'yu meraklı gözlerle inceleyip anlatmaları gerektiğini böylece yetişen nesillere vatani sevdirmenin mümkün olduğunu savunur. Bu çalışmanın örneği olarak da Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Beş Şehir'ini gösterilir.(1974a:3)

Tanpınar da bu eserin ithaf yazısında kendisinin millet ve tarih hakkındaki görüşlerinde Yahya Kemal'in mutlak denecek tesirinin bulunduğunu ve Beş Şehir'in Y. Kemal'in kendisine açtığı ufku eserini belirtti. Modernleşme ve Batılılaşmaya mutlak sûrette inanan yazar, bunun izlerini, hareket noktalarını kendi coğrafyamızda aramamız gerektiğini savunur. Ancak bu yolla bu hareketi kendimize mâl edebilmemiz mümkün olabilir. Bunun için de öncelikle Anadolu insanının "his tarihi"nin yazılması gerektiğini belirtir. Beş Şehir bu alanda atılmış bir adımdır. (TANPINAR,1969:V) Eserde şehirlere sinen kültür izlerinin barışıklığını gözler önüne sermeye çalışır.

Tanpınar'ın Beş Şehir'iyle bir çizgide değerlendirilemese de bu yıllarda Anadolu'ya çıkan aydınların izlenimlerine rağbet edildiği dikkati çeker. Bunlardan biri de, İsmail Habip Sevük'ün 1936-1937 yıllarında Anadolu'yu boydan boya gezerek gördüklerini bu konudaki araştırmalarla birleştirerek yayımladığı Yurttan Yazılar isimli eseridir. Bu yazılar önce Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmış ,1943 yılında kitap haline getirilmiştir.

Eserin "medhal"i , Haritada Anadolu başlığını taşıyor ve genel bir giriş niteliğindedir. Yazıda öncelikle Anadolu'nun fizîkî olarak da "batıya dönük" yapısı üzerinde durulurken,bu idealin zoraki bir yöneliş olmadığı, "coğrafyanın" da bu yönelişi desteklediği belirtilir. Daha sonra Anadolu'nun tarihi üzerinde durulur: Yazara göre Anadolu'nun Malazgirt'le başlayan en üstü nasıl bizimse Hititlerle başlayan en altı da bizimdir. Bu miras sıkıştırılmış kaya parçaları gibi Anadolu insanını da kuvvetli kılmıştır. Yazar, Türk insanının ilişkide bulunduğu çeşitli insanlardan aldığı övgülere de temas ettikten sonra yazıyı şu ifadelerle tamamlar:

"Adamları dağlara yaslanan Anadolu, bu devlete koskoca bir imparatorluk verdi; fakat imparatorluk ona ne verdi?"

Anadolu'nun tükenmez hızını uzun asırlık uzak ufuklara kesik bir damar gibi fışkırttık. Bütün bu çilelerin gelmiş geçmiş olsun mübarek Anadolu"(SEVÜK, 1987 :9)

Yazıların niteliğinden ziyade yazıldıkları devir ve bakış açısı bu eseri ön plana çıkartmıştır.

Anadolu'yu Anadolu'lu gibi anlatmak, ona modern edebiyatın imkânlarını katmak olarak özetlenebilecek anlayış uzun süre hedeflediği eseri bulamaz. Bu konuya bir gözlemci bakış açısıyla son vermek istiyoruz :Suut Kemal Yetkin Anadolu'yu tanımak ve onu anlatmak gerektiği konusunda Yahya Kemal'e katıldığını belirttikten sonra bir problemi dile getirir. Batı'yı tanıyan yazarların çıplak Anadolu güneşi altında ruhlarında gizli Batı hasretiyle dolaştıklarını savunur. Edebî ürünlerimize baktığımızda ender bazı ürünler dışında bu tespite örnek olabilecek pek çok ürünle karşılaşırız. Onların Anadolu'yu hissetmeleri zordur ve yazara göre bu toprakları en iyi anlayan ve anlatacak olan "köylü Mehmet oğlu Mehmet"tir. Yazar açıklamasa da köy insanına bu kudretin kazandırılmasının en etkili yol olduğunu savunur.(YETKİN,1936:74) Bu fikir bir süre sonra kuvvet kazanacak ; Köy Enstitülü yazarlar furyası beklenen sonucu doğurmayacaktır.

C) Anadoluculuk ve Türk Şiiri

Çağdaş Türk Şiiri Özel Sayısı'nda İnci Enginün, "memleket edebiyatı" içinde şiiri değerlendirirken bu anlayışa mensup şairlerin başlangıçta Gökaltıp ve Yurdakul'un eserlerini örnek aldıklarını savunur. Ona göre memleketçi şiirin ortak paydaları şunlardır: Konu memlekettir;şekil Halk şiiri şekilleridir;vezin hece veznidir;dil sadedir;halk dili, mahallî söyleyişler, hattâ argo şiire girer;ton hitabete kaçır; işlenen konulara uygun olarak gurur, iyimserlik ve irade ön plandadır;lirikten çok didaktik ürünlerdir. Çok geniş bir

yelpazeye yayılan bulan memleket şairlerini altı grupta toplar.Faruk Nafiz, Ahmet Kutsi, Ömer Bedretti, Ceyhun Atuf, Zeki Ömer Defne, İbrahim Zeki Burdurlu'yu memleketi tasvirî olarak işleyenlerde;Bedri Rahmi'yi folkloru malzeme olarak kullananlarda, Behçet Kemal'i hamasî şiir yazarlarda;Nazım Hikmet ve arkadaşlarını Marksist memleketçilerde;Salih Zeki ve Ali Mümtaz'ı mitolojiyi işleyenlerde; Necip Fazıl ve Asaf Halet'i mistik memleketçiler içerisinde değerlendirir. (1992:572)

Mehmet Emin Yurdakul Türkçülük hareketinin ilk sesi olarak kabul edilmektedir ;ancak ilk şiirleri ve ilk şiir kitabıyla Anadolu'ya yönelen edebiyat içerisinde de özel bir yer tutmaktadır. Milliyetçiliğin Peygamber yolunda yürümek, hak ve hakikatin, hayır ve faziletin insanı olmak anlamına geldiğini belirten Mehmet Emin'e göre bu yöneliş normaldir. (YURDAKUL,1926:555)

Mehmet Emin Yurdakul şiire başladığı noktadan itibaren dikkati halka yöneliktir. Şiir kitaplarına alınmayan ilk şiiri “Köyde Fırtına” adını taşır. Şiirdeki köy, “herhangi bir köy”dür;fırtınanın köy hayatında yaptığı tahribat anlatıldıktan sonra şair, fırtınadan her şeyi yerle bir etse de bir şehit ailesinin kulübesine dokunmamasını ister.(TANSEL ,1989:307) Bu Anadolu'nun şehitler yatağı olduğunun ifadesidir.

Tansel, F.Giese'nin Mehmet Emin için, “Ehemmiyeti Türk şiirini Anadolu türkülerinden aldığı ilhamla hem dil hem de vezin bakımından eski kaidelerden kurtarmasıdır. Onu bu ıslahata isti'dadlı kılan halk çocuğu olması ve Fransızcaya aşına olmamasıdır.” dediğini kaydeder. (1989:XXXIII)

1897 Türk-Yunan Savaşlarının verdiği hassasiyetle kaleme aldığı şiirleri çeşitli dergilerde yayımlanır. Şair, daha sonra Türkçe Şiirler başlığı altında topladığı bu şiirlerle büyük beğeni kazanır. II. Abdülhamit yönetimine tekabül eden sürede şiir yazmaya ara veren Mehmet Emin'in II. Meşrutiyet'in ilânıyla dergilerde yeni şiirleri görülür. Bu süreci 1914 yılında yayımlanan Türk Sazı takip eder. Türk Sazı isimli eserlerinde on yılını Anadolu'da geçiren bir insanın hassasiyeti vardır. (TANSEL ,1989:XXXV)

Türk Sazı'nın ilk şiiri "Benim Şiirlerim" dir. Bu şiir aslında Mehmet Emin'in kendine çizdiği yolun da beyanıdır: Bir nefeste solan aşk ve gençlik yerine o milletin ıstıraplarını anlatacaktır. Üstelik kullanacağı vasıta da halktan gelecektir. "Üç telli saz" ve "çevre" bu yerliliğin işaretidir. Aynı zamanda bunu benimsemeyenlerle yolunun ayrıldığının da ilânıdır. Türk Sazı'nın en çarpıcı eseri şüphesiz Anadolu'dur .Şiirin giriş ve sonundaki vurguların, uzunca olan bu şiirdeki hakim unsurları anlatabileceğini düşünerek sadece bu bölümü almayı yeterli görüyoruz:

Yürüyordum :Ağlıyordu ırmaklar
Yürüyordum :Düşüyordu yapraklar
Yürüyordum :Sararmıştı yaylalar
Yürüyordum :Ekilmişti tarlalar

Şiirde Anadolu'da kadının sorumluluğu ve sahipsizliği anlatıldıktan sonra şiir şu mısralarla devam eder:

Ey mübarek Anadolu toprağı
Hani senin bahtiyarlık hukukun
Hür düşüncen, millî duygun, kanunun?
(....)
Ne vakte dek bu acılı sefalet,
Bu viranlık bu inilti bu kaygu?
Ne vakte dek bu uğursuz cehalet?
Bu taassup, bu görenek ,bu uyku?

Yazık ,sana ağlamayan şiire;
Yazık ,sana titremeyen vicdana
Yazık, sana uzanmayan ellere
Yazık ,seni kurtarmayan insana

Alman Dr. Schrader tarafından bu şiirin bazı bölümleri Almanca'ya çevrilmiş ve beraberinde Mehmet Emin'in, yeniden şekillenen Türk milletine bu mısralarla yön vermeye çalıştığı anlatılmıştır. (TANSEL,1989:XVI)

Şiirin bu bölümü sonunda tekrarlanırken bir yandan şiir anlayışı ,diğer yandan Anadolu'ya eğilmenin sadece sanatçıların değil, bütün insanların görevi olduğu vurgulanır.

On üç yaşında Mehmet Emin'le tanışma şansını yakalayan Remzi Oğuz Arık, bu tanışmayı büyük bir heyecanla aktarır. Genç yaşlarda Türkçülük idealine gönül veren Remzi Oğuz için bu çok büyük bir şereftir ve bu karşılaşmada şairin babacan tavrı ona hayranlığını artırır. Yıllar sonra Mehmet Emin'in şiir anlayışını değerlendirirken bu tanışmayı ve hayranlığını anlatarak yazısına başlar. Bu yıllar içerisinde Remzi Oğuz'un fikirlerinde bir "tekâmül" oluşmuş ve Anadoluçuluk idealinin en önemli temsilcisi olmuştur. Mehmet Emin'i değerlendirmesinde de bu bakış açısı ön plana çıkar: Ona göre Mehmet Emin'in farklı ideolojiler arasında bu kadar gür bir sesle edebiyat dünyasına girmesinin sebebi, Anadolu realitesine dayanmasıdır. Bu realiteyi kendi ideolojisiyle birleştirmeyi başarmıştır. Arık'ın ifadesiyle Mehmet Emin, "Osmanlı devrinin" ilk ve öz" halkçı şairidir. Metropol iken müstemleke muamelesi gören Anadolu'nun sesi olmuştur; Divan edebiyatıyla horlanan, şiiri, edebiyatı yok sayılan Türk halkı onun sayesinde yeniden ön plana geçmiştir. Nihayet "Bizi halka götüren, bizi halk tarafından anlaşılma şerefine erdirecek ilk kahramanca teşebbüs onundur." (ARİK, 1944d:352-355)

Art arda gelen savaşlarda yorgun düşen Türk askerine moral vermek, manevî gücünü galeyana getirmek amacıyla Ali Ekrem Bolayır'a ismarlanmış eserlerden biri de bu noktada zikredilmelidir. Şair, bu amaçla 1921'de yazdığı Ordunun Defteri'ni bir yıl sonra genişletmiş ve ismini Anavatan olarak değiştirmiştir. Kahramanlık teması üzerine oturtulan bu eserdeki Anadolu; Mehmet Emin'in ifade ettiği kendi dertleriyle hemhal, yorgun ve umutsuz değildir; "Anadolu, Anadolu/ İçin dışın aslan dolu" mısralarıyla başlayan şiirde olduğu gibi kitaptaki bütün şiirlerde Anadolu insanının Millî Mücadelede üstlendiği görev ön plana çıkartılır; Anadolu "şehit ili" olarak kutsallaştırılır. Bu eser, ismarlanarak yazdırılmışlara bir örnek olarak alınabilir ; Anadolu'dan çok vatan hassasiyetine tercüman olur.

Memleket şirinin en önemli isimlerinden Faruk Nafiz, Millî edebiyatın başlarında ortaya koyulan bu hassasiyetin ardından gündeme gelir. İlk şiirini henüz on beş yaşındayken yayımlatan (1913) Faruk Nafiz, 1916-1918

yıllarında edebiyat çevrelerine girip çıkmaya başlar. İlk şiirlerinde Yahya Kemal'in etkileri vardır. Bir süre sonra Yeni Lisan hareketinin toplumda geniş kabul görmesinin de etkisiyle hece veznine yönelir ve "hecenin beşinci şairi" olur. Mütareke yılları bütün şairler gibi onu da millî hassasiyetlere yöneltir. Bu yöneliş, aşamalı olarak devam edecek ve Faruk Nafiz'i "memleket şairi" olma safhasına taşıyacaktır.

1921 yılında yayımlanan At şiiri bu yönelişin başında en çok yankı uyandıran şiirlerindendir. Makus talihine baş kaldıran Türk milletini bu şiirde dizginlenemeyen bir at istiaresiyle yansıtmaya çalışır:

*"Son şanlı macerasını tarihe anlatın:
Zencir içinde bağlı duran kahraman atın
Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor;
Asrın baş eğdi sandığı at şaha kalkıyor."*

Faruk Nafiz 1922 yılında İleri gazetesinin muhabiri olarak Ankara'ya gelir. Bir süre Ankara'da kaldıktan sonra aynı yıl Kayseri'ye geçer. Şairin bu yıllardaki hayatı hakkında çok net bilgiler bulunmamakla beraber Zeynep Kerman tarafından yayımlanan Süleyman Nazife yazdığı mektuplarda bu devre ait ipuçları vardır.(KERMAN,1984:356) Ankara'daki bu dönemde Behçet Kemal Çağlar'ın hocalığını da yapmıştır. Milletvekili adaylığını değerlendirdiği mizahî şiirinde (Benim Namzetliğim) Kayseri'deki "hizmetlerinden "birinin de oradaki iki yıllık öğretmenliği sırasında Behçet Kemal'in de dersine girmesi olduğunu belirtir. (BİRİNCİ ,1993:138)

1924 yılında Ankara'ya dönen Faruk Nafiz edebiyat öğretmenliğine devam eder. Bu sıralarda kaldığı Ankara Erkek Muallim Mektebindeki oda arkadaşlarından biri Hilmi Ziya Ülken'dir.(ÜLKEN,1974:33) Bu devrede Anadolu mecmuasında "mevzuu Anadolu hayatından alınmış" sunuşuyla Canavar isimli piyesinden alıntılar yayımlanır.

1928 yılında devrin Maarif Vekili Mustafa Necati'nin başkanlığındaki Şark Vilayetleri Tetkik Heyetindeki görevi şaire Anadolu'yu çok daha

yakından tanıma fırsatını vermiştir. Bu heyetle Sivas, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Trabzon ve Kastamonu'yu tanır. Bu yıllarda yazdığı mektuplarda intibalarını dostlarına aktardığına dair ipuçları vardır. (Birinci,1993:16)

Necat Birinci ,Faruk Nafiz'in şiirlerini heyecan ve sükun devresi diye iki devirde tasnif eder. Heyecan devresinin son ayağındaysa "memleket şiirleri " vardır. Bu değerlendirmede yazar, Faruk Nafiz'e kadar Nabizâde Nazım, Mehmet Emin,Rıza Tevfik gibi bazı şairlerin hayâlî bir takım izler peşinde koştuğunu,Anadolu'yla karşılaşp onu şiire sokan ilk şairinse Faruk Nafiz; Anadolu'yu anlatan şiirlerde Han Duvarları ve Çoban Çeşmesi'nin birer anıt olduğunu ifade eder.

Birinci'ye göre Faruk Nafiz'in Sanat şiiri, sadece yazarının değil memleketçi şiirin poetikasıdır. 1926'da Hayat mecmuasında yayımlanan şiir, düz yazıda görmeye alıştığımız tartışmacı bir anlatımla kaleme alınmıştır. "Sen" ve "biz" karşılaştırmasında "sen, kendi değerlerini küçümseyen, yabancı mekânlarda "güzellik" arayan herkeştir. "Biz"i tanımlamaya çalıştığımızda "sen" in kim olduğu biraz daha netleşir:

"Yalnız senin gezdiğin bahçede açmaz çiçek
Bizim diyarımız da bin bir baharı saklar!
Kolumuzdan tutarak sen istersen bizi çek,
İncinir düz caddede dağda gezen ayaklar"

Mısralarındaki "biz" in, Anadolu insanı, "sen" inse ona yabancı olup onu yok sayan herkes olduğu anlaşılır. "Zeybek", "ıstırap çeken gönül", "sülüs yazı","köylü"...Anadolu kültürünün özeti olarak seçilmiş ifadelerdir. Bu ifadelerde Anadolu insanının kahramanlığı,kendine has estetik anlayışı, yanında, dışlanmışlığı ve fakirliği de gizlenmiştir. Şiirin son dördlüğü bu değerler dışında her şeye kapalı olan bir anlayışı dile getirir ve şair bunu kabul etmeyenlerle "yollarının ayrı olduğunu" îlan eder:

"Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz.
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz"

Bu mısralardan hareketle ,memleketçi edebiyatın kültür ufkunu daraltıcı, büyük sanat eserlerinden yararlanmayı engelleyici bir tavır sergilediği savunulur.(ENGİNÜN,1992:573) Ancak Anadolu çizgi yaptıklarıyla değerlendirildiğinde görülür ki burada ön plana çıkartılması gereken ikinci mısradaki tezdır:"Anadolu yazılmamış bir destandır". İşte şair,aydınları bu destanı görmeye ve değerlendirmeye çağırır. Anadolu hareketin temel hedefi de budur.

Hayat mecmuasında hemen hemen aynı sayılarda yayımlanan Köprülü ve Ali Canip'in yazıları bu fikirleri destekleyici ifadelerle doludur. Bu da o devirde oluşan ortak bir şuurun işareti olarak kabul edilebilir.(BİRİNCİ 1993:42)

Faruk Nafiz'i memleketçi edebiyat içerisinde özel yapan yanlardan biri Anadolu'yu ve insanını kötümser bir bakış açısıyla ele almamasıdır. Sanatçı "Anadolu'yu bir İstanbullu olarak tanımasına rağmen realisttir." (KABAHASANOĞLU,1988:76-78)

Şair, Anadolu'ya ait ilk intibalarını Kayseri'ye giderken yaptığı üç günlük araba yolculuğunu anlattığı Han Duvarları'nda yansıtılır. Anadolu'nun uzun, çileli yollarını ve Anadolu insanıyla ilk karşılaşmasını bütün samimiyetiyle şiire yansıtır. Gönlünde gurbeti duya duya Anadolu'ya giden şair hanlarda gördüğü insanlarla çok da ilgili değildir; ancak birkaç mısraya sığdırılmış bu insanlarda Anadolu insanının kaderi özetlenmiş gibidir:

"....
Bir parıltı gördü mü gözler hemen dalıyor,
Göğüsler çekilerek nefesler daralıyor,
Şişesi is bağlamış bir lambanın ışığı
Her yüze çiziyordu bir hüznün kırışığı,
Git gide birer ayet gibi derinleştiler
Yüzlerdeki çizgiler, gözlerdeki çizgiler"

Şiirde Anadolu coğrafyası ıssız, tozlu yollarla özdeşleştirilmiş gibidir. Bu gizli bir yalnızlık, terk edilmişlik serzenişi gibi zaman zaman tekrarlanır. Maraşlı Şeyoğlu'nun hikâyesiyle "gurbete çıkan şair"ın endişelerinin birleştirildiği şiirde Anadolu , bu duygulanmalara "uygun bir dekor" olarak

verilmiş gibidir. Ancak devrin şartları ve Faruk Nafiz'in memleketçi şiirleri bu şiirdeki dekoru belirginleştirmiştir.

Faruk Nafiz'in iki yıl sonra yazdığı "Memleket Türküleri"nde ilk şaşkınlığı üzerinden atıp Anadolu'ya ısınmış olduğu görülür:

"El gibi dolaşma Anadolu'nda
Arkadaş, yurdunu içinden tanı"

diyerek "birlerini" ihtar edecek, şiirin sonunda Anadolucu olmak için Anadolu insanı gibi yanmayı bilmek gerektiğini vurgulayacaktır:

"Bir çölü andırır bil ki dört yanın.
Bağrını delmezse yanık türküler,
Varlığı bu korla tutuşmayanın
Kirpiği yaşarsa gözleri güler."

Bizim Memleket şiirindeyse bütünüyle romantik bir tavır hakimdir ve karşımıza masal içinde bir Anadolu çıkarır; şüphesiz bu şiir mecazî bir anlam taşımaktadır:

"....
Dökülür köpüklü sular yarından
Baharlar yaratır kışın karından
İçenler sihirli pınarlarından
Şöyle bir silkinir ceylan olurlar"

Birinci'ye göre Faruk Nafiz'in sanatını renklendiren, onu kendini tekrarlamaktan alıkoyan şey, Anadolu coğrafyasıdır.(1993:52) Çoban Çeşmesi şiiriyle başlayan ve Ayşe Sana, Ali,Kız Hüseyini Vurdular şiirleriyle devam eden çizgiyi de manzum hikaye sistemine yeni bir eda getiren şiir halinde anlatılmış birer köy romanı olarak nitelendirir.(1993:54)

Necat Birinci ,Faruk Nafiz'in bu yönünü şu cümlelerle değerlendirir:

"Faruk Nafi'in memleketçi şiir akımı içinde yazdığı şiirlerin sayısı az değildir. Bu şiirleri hemen hepsi 1925-1928 yılları arasında toplanır. Çoban Çeşmesi ve henem arkasından yayımladığı Suda Halkalar'dan sonra bu yolun ustası olarak kabul edildi."(1993:57)

Şüphesiz bütün şiirlerinde Anadolu sevimli gösterilmemiştir. Piç, Musdaripler, Garipler, Kar ve Karanlık ,Hayat, Oğluma şiirlerinde de Anadolu'nun mutsuz yüzü ifade edilir. İş Başında şiirinde inkılap ruhunun Anadolu'da yayılışı dile getirilir.

Faruk Nafiz'i değerlendiren eserinde Necat Birinci memleketçi edebiyat anlayışını şöyle değerlendirir.

" Bu akımın başlıca gayeleri arasında edebiyatı İstanbul'dan Anadolu'ya taşıma, milli gerçeklerimizi ve millî değerlerimizi dile getirme, Anadolu coğrafyasında yaşayan Türk insanının sevinç ve kederlerini anlatma, cumhuriyet ilke ve inkılaplarını yüceltme, bütün bunlar yaparken de Türkçeyi her türlü ifade güzelliği ve zenginliğine kavuşturma." (1993:57)

İşte bu anlayışın en güzel örneklerini Faruk Nafiz vermiştir.

Faruk Nafiz'in Canavar isimli manzum piyesi de memleket edebiyatı içinde özel bir yere sahiptir. Hece vezniyle yazılan eser devrinde çok yankı uyandırmış küçük bir bölümü Anadolu mecmuasında da yayımlanmıştır. Köylerde ağa ve mültezim baskısını işleyen oyun, bir aşk hikâyesi ekseninde gelişir. Bir ağa kızı olan Zeynep'le öğretmen nişanlısı Ahmet'in düğünü maddî sebeplerle gecikir. Eşraftan birinin oğlu olan Ömer de Zeynep'i sevmektedir. Aşkına karşılık alamayınca onu kaçıır. Köy halkı nüfuzundan korktuğu için peşlerine düşmez; Ahmet tek başına gider ve Zeynep'i geri alır. Ne var ki peşlerinde olan Ömer'in adamlarına direnemeyeceğini de anlamıştır. Namus endişesiyle Zeynep'i öldürür, kendisi de "dağa çıkar". Eser bu aşk ekseninde şekillenirken özellikle Ahmet'in ağzından köylünün ezilmişliği ve diğer problemleri yansıtılmaya çalışılır.

(Faruk Nafiz'i bütün olarak ifade edebilmek için şiiri ele aldığımız bu bölümde bir parantez açarak Yayla Kartalı'nı da değinmek istiyoruz. Yayla Kartalı oyunu Faruk Nafiz'in mensur bir oyunudur. Yazarın ifadesine göre bir "sahne romanı" olan bu eserde kumpanyaların cahil halk üzerindeki yıkıcı tesirleri anlatılır. Yazar, eserde evlenip kendine göre bir düzen kurmak üzereyken yolda karşılaştığı bir kumpanya kafilesine yardım etmek isteyince

hayatı değişen bir köy delikanlısının dramını anlatır, Genç,kumpanya aktrislerinden birine görür görmez aşık olur ve “sesi de güzel olan” delikanlı kafiye davet edilir ve o da bu teklife karşı koyamaz. Aktris sevgilisini yönlendirmeleriyle İstanbul’da “Yayla Kartalı” unvanıyla meşhur olur. Bir paşa kızının aşk oyunlarına alet olan delikanlı sevgilisinden ayrılır;ancak bir süre sonra kapı dışarı edilir . Sonunda İstanbul’a gelmesine sebep olan sevgilisi ona köyüne dönmesini tavsiye eder. Köyüne döndüğünde mutlu olacağını sanır; ancak o artık şehirdekilere göre “köylü”, köydekilere göre “şehirli”dir. Çiftlikten ayrılmaya karar verir. Nereye gideceğini soran yengesine “Köyle şehir arasında kaybolan adamı bulmaya gidiyorum!” der.

Faruk Nafiz’in bu oyunu 1945 yılında basılmıştır. 1936 yılında yayımlanan Reşat Nuri’nin Anadolu Notları’nda da benzer bir olayın anlatıldığını biliyoruz. Reşat Nuri hırpani kılıklı bir gençle karşılaşır, genç kendisine oyuncu olup olmadığını sorar ,araştırmaları sonucunda gencin meczup olduğunu öğrenir. Gencin kumpanyalardan birinin kadın oyuncularından birine gönlünü kaptırdığını, kadın gidince içine kapandığını anlatırlar. Annesi kurtuluş olarak onu evlendirmek üzereyken aynı kumpanyanın şehre yeniden gelmesiyle çocuğun yeniden kadının peşine düştüğünü, halkın araya girip kumpanyayı şehirden çıkartmasının ardından gencin aklını yitirdiğini, her gelene tiyatrocu olup olmadığını sormaya başladığını anlatırlar. Reşat Nuri’ye göre “Kasabanın ağırbaşlıları, hacıları, hocaları bu kumpanyalardan daima yaka silkmişler, hele zavallı Türk kadınları onlardan salgın ve yangından korkar gibi korkmuşlardır.” (GÜNTEKİN:1993:109) Bu ortak tespitin yanında aktris kadının isminin her iki anlatımda da “Nermin” olması belki de bir tesadüftür.)

Memleket edebiyatının önde gelen şairlerinden biri de Ömer Bedrettin Uşaklı’dır. Uşaklı, çeşitli mülakatlarında “yerli”, “millî” olanı önemseydiğini vurgulamıştır. Edebiyatın da insan gibi bir muhit içinde şekillendiğini savunan şaire göre ,siyasî ve fikrî olarak öze yöneldiğimiz gibi edebiyatta da öze yönelmek zorundayız(UŞAKLI,1988c:181):

"Memleket edebiyatı, en ferdî ve en hür mahsullerine kadar bu toprağın ve bu milletin katıksız edebiyatı,yurdun en büyük parçasıyla Anadolu'nun bugünü söyleyen halis ve yeni şiiri, Anadolu'nun gerçek romanı ve tiyatrosu; kısaca yeni ve yerli bir edebiyattır."

Şair,Türk inkılâbının dayandığı "Ne mutlu Türküm diyene!" düsturunun edebiyat ve sanat dünyasını da sarmasından duyduğu memnuniyeti anlatır. Hakikî şiir ve edebiyat cevherinin bizzat kendi bahçemizde olduğunun anlaşılması ve bu anlayışın üstatlara kadar sirayet etmesinden duyduğu memnuniyeti dile getirir.(1988c:158)

Memleket şiirini ele aldığı bir yazısında Halk edebiyatının dünya edebiyatları içindeki yerini kısaca değerlendirir. Fransa'da yapılan bir ankete profesörlerin verdiği cevaplardan halk edebiyatının basit görüntüsünün altında halk hissiyatını aktarmada en etkili araçlardan biri olduğunun ortaya çıktığını anlatır. Alman ve İngiliz romantizminin kaynağı da Uşaklı'ya göre halk edebiyatıdır. Bundan hareketle bizde de Halk edebiyatının yeniden dikkatle incelenmesini tavsiye eder.

Uşaklı bu noktada yanlış bir değerlendirmeyi de tashihe çalışır :Modern edebiyatın halk edebiyatı ürünlerinden oluşturulmasını değil, halk kültür ve edebiyatının aydın ve kültürlü sanatkarlar elinde işlenmesini savunur. (1943:296) "Aradığımız şiirin, kökü halkın, bu toprağın bahçesindedir; fakat yepyeni bir sanattır. Bu şiir, ruh iklimlerimizde şeklini almış realitelerin yeni görüşlü, yeni duyuşlu şiiri olacak; halk, âşık, tekke şiiri sadece malzeme durumunda kalacak."

Ömer Bedrettin memleketçi şiirin sınırları ve kabul edilemezleri hakkında da görüşler ileri sürer. Ona göre bizi temsil etmeyen Divan edebiyatı mücerredî anlatmaya çalıştığı için hayattan ve bizden kopuktur. Halk şiirinde de yer yer bu eksiklik görülür. Memleket şiiri işte bu hatadan kaçınmalı "şiire lâayık özlü bir realite"yi hiç dikkatlerden kaçırmamalıdır. (1943:298)

Realist şiir yazarken Anadolu görüntülerini “modernleştirmeye” çalışmaya karşı çıkar. Modernlik örgüde olmalıdır malzemedede değil. Öte yandan “şu şiire girebilir ,şu giremez” sınırlamasına da karşı olduğunu belirten şaire göre önemli olan bunların “laf yığını” halinde değil şiirin istediği âhenk ve yoğunluk içinde bir araya getirilmesidir. Şiirdeki gerçekçiliği roman ve tiyatro eserindeki gibi almak yanlıştır. “Realist şiir, realite ile sanat adamının mizacından ve ince hünerinden doğma bir âhenk güzelliğidir.” (1988b:190)

Uşaklı'nın sınırları çizerken dikkat çektiği ikinci özellik “Frenk edası”dır. Şaire göre memleket şiirinin en sinsi, en yaldızlı düşmanı bu edadır. Bir damlası bile şiirimizin berraklığını bozabilir. Bu bozuluşa Rıza Tevfik'in Tevfik Fikret için yazdığı şiirde yer alan şu mısraı örnek gösterir: “Kabrine bir çelenk örmeye geldim”... Uşaklı'ya göre bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. (1988b)

Burada dikkatten kaçırılmaması gereken husus şudur: Uşaklı ,milliyetçi ideolojinin sanatçısı değildir. O, memlekete dönüşün ideolojik bir yaklaşım olmadığını özellikle belirtir.

“Kendimize dönüş, milliyetçilik davasının çerçevesine giremeyecek kadar ayan beyan bir gerçeğimizdir. O kadar ki bugün edebiyatın ancak muayyen bir cemiyetin, iklimin ifadesi olduğunu kabul etmemiş fikir adamı kalmamıştır. En sol bilinen Rus edebiyatı bu açık belirtinin aydın bir örneğidir. Memleket şiiri bize ister topluluğun derdini, neş'esini anlatsın; ister yurdun şiirle resmini yapsın; hattâ isterse bize kendi ruhunun özel aşk ve ölüm türkülerini fısıldasın... yeter ki biz bu şiirde bu topraktan bir şeyler sezelim ve bu topraktan bir ses duyalım. Denebilir ki memleket şiiri yaratmak, dut yaprağından ipek yapmak gibi, bu toprağın renginden ve kokusundan yeni bir şiir yapmaktır.” (1988b:169)

Ancak,Uşaklı Anadoluculuk hareketine bütünüyle uzak değildir. Remzi Oğuz'un Köy Kadını isimli eseri dolayısıyla yazdığı yazıda Remzi Oğuz gibi aydınların Türk milletini şekillendirmeye çalıştıklarını övgüyle anlatır .Türk

köylüsünün ancak böyle “yiğit ve asil” çırpınışlarla kurtarılabileceğini savunur.(1988a:184)

Uşaklı'nın bu çerçevede şiir yazdığını düşündüğü şairler şunlardır: Ahmet Kutsi, Necip Fazıl, Behçet Kemal, Ceyhun Atıf Kansu, Osman Atilla, Kerim Yurt, Turhan Oğuzkan, Zeki Ömer Defne. Şair bu isimleri şiirlerinden örneklerle bu çerçevede birkaç cümleyle değerlendirir.

Memleket şiirini basit veya Halk şiirinin tekrarı gibi görenler Uşaklı'ya göre milletlerarası kültürde bize bir mevki kazandıracak ürünlerin sadece bunlar olabileceğini gözden kaçırانlardır. Her alanda iyiler ve kötüler olabileceğini; kötü memleket şiiri örneklerinden bahsedecek yerde, memleket şiirinin kötü olduğunu savunmanın yanlış olduğunu vurgular.

Türk edebiyatını değerlendiren Ömer Bedrettin Uşaklı'ya göre ,İslâmiyet öncesi ürünlerimiz değerlendirilmiş olsaydı İlyada veya Şehnâme'den çok daha büyük bir eser yaratılabilirdi. Bu görüşüyle yaşayan anonim ürünleri değerlendirmekte ısrar eden H.Ziya'dan çok Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'e yakın olduğunu ortaya koyar.

Tanzimatla başlayan değişim Uşaklı'ya göre bir şuurlanmanın değil farklı bir kültüre kapılmanın işaretidir. Bu devirler içinde gerçek inkılabın arkada kalan bir kişi tarafından gerçekleştirildiğini savunur. Bu “Köylü Kızların Şarkısı”nı yazan Muallim Naci'dir. Bu mısralar millî hayata yönelişin ifadesi olarak alınmalıdırlar.

Türkçüleri nazarî kalmakla suçlayan Uşaklı'ya göre bu savunulanları şiirlerine aktarmayı başaranlar hececilerdir.” Şuur Millî edebiyatçılara ait olsa da muvaffakiyet hececilere aittir.” Bu değerlendirmeyi şu cümlelerle bağlar:”(Bugünkü neslin) yaratacağı asıl eserler, artık garbın ve şarkın taklidi değil, bizim öz edebiyatımız olacak ve bugünkü yaratma hazırlığının en kuvvetli ve millî eserleri büyük şair Yahya Kemal'in çağırdığı taraftan, memleketin içinden, Türk'ün ruhundan doğabilecektir.”(1988a:149)

Görüldüğü gibi Uşaklı , Anadolucu fikir adamlarının aksine, yönelişteki Yahya Kemal etkisini açıkça ifade eder.

Anadolu coğrafyası Uşaklı'nın şiirlerinde canlılığını korur. Gezip dolaştığı yerleri şiirlerde Evliya Çelebi gibi yaşatır. Çoruh Akşamları, Kiraz Bayramları, Göksu, Tütün İşçileri, Bursa'da Akşam, Tahtacı Güzelleri... Anadolu'dan canlı birer tablodur. Bu yönüyle Uşaklı Türk edebiyatı içinde yol açıcı olamamışsa da kalıcı izler bırakmayı başarmıştır.(ÖZTÜRK,1988:30-31)

Izmit, İçel, Bursa,Ordu, Ankara,Kütahya,Artvin, Ardahan,Antalya,Uşak, Sivas,Edremit'te yazılan şiirlerde coğrafyanın izleri vardır. Son Dilek şiirinde kendini dağlara taht kurmuş bir aşığa benzetir. Bu şiirlerin hemen hepsindeki hassasiyeti ortak olarak yansıtsa, Mükrimin Halil'e ithafen yazılmış Bir Seyahat Hatırası isimli şiirdir. (Türk Yurdu'nda Temmuz 1926 'da yayımlanmış şiire ithaf sonradan eklenmiş olmalıdır.)

Bir Seyahat Hatırası

Şafakla karşılaşan gözlerim ıraklarda,
Sese hasret kulağım titrek çingiraklarda.
Üstümde mavi bir gök, altımda yağız tayım,
Ne yaylalar dolaştım!...Ah, nasıl anlatayım!

....

Bazen mağrur bir dağın dik başında dururdum,
Bazen düz bir ovada farkım olmazdı kuştan.
Bazen güneş altında çıkarken bir yokuştan
Köylerden öğrendiğim bir türkü tuttururdum...

Tatlı, serin akşamlar dolaşırdı her yeri,
Saçlarımda duyardım nağmesini rüzgârın.
Bir dilber eteğinden aldığım üzümle
Soğuturdum içinde gölgeli kayaların...

Neşeden koca yayla bazen içime dardı
Şen bir delikanlının binince düvenine.
Beni şehit oğluna benzetirken bir nine,
Harmanda inleyerek kağnılar gıcırdardı...

Bazen bir köylü kızın yandım da gözlerine
Kalbimin çarpıntısı şiirime ahenk oldu...

Bazen yorgun gözlerim hasret yaşı yerine
Geç kalmış bir sürünün ince tozuyla doldu...

Ak sıvası parlayan sevimli odalarda,
Bazen minder üstünde saatlerce dalar da
Dinlerdim köylülerden ekinleri, bağları,
Su başlarında geçen acıklı sevdaları...

Sabahları güneşin saçları, darmadağın,
Dolaşırdı çamların kokulu dallarında,
Tepesi görünürdü karşıdan Muratdağı'n
Türküler karışırdı çoban kavallarına...

İçine saklayarak yaşmaklı bir dilberi
Gönlüm o şen günleri yalnız anıyor şimdi,
Dağların hasretiyle içim yanıyor şimdi,
Ah, o yayla hayatı, ah o köy türküleri"

Şiir gözden geçirildiğinde "memleket şiiri" adına savunduğu şeyleri uygulamaya çalıştığı görülür; Halk şiiri geleneğinden şekil ve üslup özellikleri açısından yararlanmış; ancak farklı hassasiyetleri yansıtmaya çalışmıştır. Bunun yanında Anadolu'ya bir sevgi adamı gözüyle bakmış, sevicek yönlerini ayıklarken gerçekçiliği de elden bırakmamıştır. Hiçbir şiirinde Anadolu'nun "mustarip" tarafı yansıtılmamıştır; bunu onun romantizminden çok iyimser bakış açısına bağlamak uygun olur.

Behçet Kemal Çağlar'a göre de Ömer Bedrettin Uşaklı, karış karış dolaştığı Anadolu coğrafyasını mısralarında Orhan Seyfi'nin inceliğinden başlatıp Ahmet Haşim'in derinliğine kadar götürdü ve "memleket şairi" denmeyi hak etti.(ÇAĞLAR, 1992:119)

Erzurumlu bir başka şair, Kemalettin Kâmi Kamu da Anadolu hassasiyeti olan isimlerden biridir. Babasının görevi dolayısıyla bulunduğu Bayburt'ta dünyaya gelir ancak kısa bir süre sonra ailesiyle Erzurum'a gider. Çocukluğunun ilk on yılını orada geçirir. Daha sonra çeşitli vesilelerle Refahiye, Kayseri, Bursa, Ankara'da bulunur. Fasilalı devam edebildiği eğitimini Paris'te tamamlar: Ekonomi Politik okur.(SAMANOĞLU, 1986) Çocukluk yıllarında ,ata topraklarının işgal edildiğini görür, önce bu memleketi, daha sonra da okuduğu memleketi terk etmek zorunda kalır.

Onda hakim olan yalnızlık ve gurbet duygusunun kaynağını buralarda aramak gerekir. (ENGİNÜN ,1992:576)

Az sayıdaki şiirlerinde Anadolu'ya samimî yaklaşımıyla dikkat çeker. Şiirlerindeki yurt manzaralarının gerçeklik ve sıcaklığı bu az sayıdaki şiiri önemli kılmıştır. Şiire aruz denemeleriyle başlamış ; fakat o da hecede karar kılmış, halk edebiyatı şekil özelliklerini ve temalarını başarıyla şiirine taşımıştır.

“Daha deniz görmemiş bir çoban çocuğuyum,
Bu dağların eskiden âşinasıdır soyum”

diye başlayan Bingöl Çobanları şiirinde Anadolu'yu sahiplenmeyi anlatır. Şairse “şehrin uğultusundan usanan ruhunda uyanan taze bir heyecanla “onu dinler.

“Bir çoban parçasısın olmasan bile koyun
Daima egeceksin başkalarına boyun
Hülyana karışmasın ne şehir ne de çarşı”

mısralarında köy insanının dışlanmışlığına serzenişi var gibidir. Burada karşılıklı bir özenme açıkça dillendirilmeden mısralar arasına yerleştirilir: Bu,köy insanının medeniyet veya şehre-şehir insanının sükûnete ve saflığa duyduğu özlemdir.

“Bir köylünün çarığına değişmem
Pırlantalı bir tacı
Gönlüme giremiyor
Ne Mısır yıldızları,ne Suriye kızları
Hepsi bana yabancı
Bana derler Anavatan şairi”

mısralarında Mehmet Emin ve Faruk Nafiz etkisi açıktır.

Kemalettin Kami'nin şiirlerinde dikkat çeken bir görüntü de fedakâr Anadolu insanı görüntüsüdür. Burada yapılabilecek fedakârlıkların en büyüğü vardır: Vatanı için canını vermek. İstiklâl Savaşı'ndan çıkmış insanlarda bu duyarlılık normaldir; burada dikkat çeken Anadolu'nun bir anne gibi geride kalanlara sahip çıkacağı inancının vurgulanmasıdır. “İzmir Kapılarında” şehit düşen bir gencin son mektubunda bu inanç dile getirilir. Genç, henüz

"murad"ına eremese de mukadder olan ölümden hiç korkmadan düşmanla mücadeleye koşar; çan sesleri duymaktansa ölmeye razıdır. Mücadelede vurulur, ölmek üzereyken yazdığı mektupta annesinden helallik diler ve onu Anadolu'ya emanet eder.

Esir İstanbul'a şiirinde bir başka fedakârlık örneği çıkar karşımıza . Memleket edebiyatında Anadolu'nun ihmalinin sorumlusu aranırken "gözde" İstanbul da serzenişlerden nasibini alır; Fikret'in edebiyatımızda başlattığı bir gelenekle yönetimin suçu şehre yüklenir. Bu elbette Fikret'teki kadar katı bir tavır değildir. "Tek zülfünü yabancılar örmesin diye/ Bozulmamış bir yuva yok Anadolu'da" Bu aslında serzenişlerin ötesinde Anadolu ve vatan bütünlüğüne bakışın ifadesidir.

Ahmet Kutsi Tecer , memleketçi şiirin en önde gelen isimlerinden biridir. Çok farklı alanlarda öğrenim görür: Ziraat Yüksek Okulundan sonra ikinci yüksek okul olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne başlar. Ancak okulu bitirmeden Yüksek Öğretmen Okulundan yurt dışında Biyoloji eğitimi almak üzere burs kazanır ve Paris'e gider. Paris'teyse Biyoloji yerine Felsefe derslerini takip edecek ve diploma alamadan yurda dönecektir. Paris yıllarının önemli ayrıntılarından biri bu yıllarda içinde bulunduğu mühittir. Buradaki arkadaşları, Nurettin Topçu, Ziyaeddin Fahri ve Remzi Oğuz Arık'tır. Topçu, hatıralarında bu gruba Remzi Oğuz'un "Bugün Anadolu için ne düşündün?" mealli telkinlerde bulunduğunu kaydeder.(SEZER, 1976:50) Öte yanda Halit Bayrı'yı Halk edebiyatına yönelten Ziyaeddin Fahri vardır. Bu etkili isimlerle aynı mekanları paylaşan Ahmet Kutsi'nin de daha Paris yıllarında, Kütüphanelerdeki Halk edebiyatı ürünleriyle ilgilenmeye başladığı görülür.

Dönüşünde Felsefe Bölümünü bitirir ve önce Ankara, sonra Sivas'a tayin edilir. Sivas, folklor meraklı biri için bulunmaz bir hazinedir. Burada Halk şairleri ve folkloraya yönelen Tecer ,kendisi için yeni bir dünyanın kapısını da aralamış olur. 1932 yılında açılan Halkevleri'nin Sivas Şubesini ve Halkodalarını ; aynı yıl Halk Şairlerini Koruma Derneğini kurar. Amacı bu

dernekler vasıtasıyla halkı temsil eden şairlerle aydınları buluşturmadır. (GÖKDEMİR,1987:14) Bütün bu çalışmaları resmî ideolojinin projeleriyle de uyduğu için Tecer yapmak istediklerini gerçekleştirmede zorlanmaz. Aynı zamanda yayıncılık işine de girer ve 1941-1945 arasında Halkevlerince çıkartılan Ülkü dergisinin ve ona bağlı Halkevleri dergilerinin yönetimini yürütür.

Halk edebiyatı alanındaki çalışmalarında köy temsilleri ve köy türküleri derlemeleri önemli yer tutar. Bugün bilinen köy temsillerinin çoğunun kaynağı Ahmet Kutsi'dir. Tecer'in ilmî çalışmaları içerisinde köy temsilleri önemli bir yer tutar. Bunlar, folklor açısından da yeterince üzerinde durulmamış ürünlerdir. Tecer'e göre bu ürünler iptidaîdir;ancak modern tiyatromuz açısından önemli kaynaklardır. Özellikle mahallî karakteri ağırlıklı komedi ürünlerinde bu oyunlardan yararlanabilmek mümkündür. Görüldüğü gibi Tecer, folklor ürünlerini sadece Halk Bilimi açısından değil modern eserlerin yaratılması açısından da önemli birer kaynak olarak gördüğünden onlara özen göstermektedir. Bu oyunların tesiriyle yazdığı Koçyiğit Köroğlu (1941) isimli tiyatro eseri de Tecer'in en başarılı oyunlarından biridir.

Şair Ahmet Kutsi'nin şiirleri de aşk ve memleket şiirleri olmak üzere iki grupta değerlendirilebilir. Konusunu Anadolu hayatından ve hassasiyetinden alan şiirleriyle Tecer, memleket edebiyatı içerisinde özel bir yere sahiptir. Bu şiirlerde de folklorik unsurlara yer vermiştir.(GÖKDEMİR,1987:19) Sanatının ve şiirinin kaynağı folklordur. Şaşmaz ölçüsü heceye verdiği önem, Aşık geleneğini çağrıştıran "tapşırma"lar, "varsağı"yı çağrıştıran ünlemeler şiirinde ilk göze çarpan benzerliklerdir.

Tematik olarak bakıldığında memleketçi şiirlerinde romantik bir memleket anlayışının hakim olduğu görülür:

Orda bir köy var uzakta
O köy, bizim köyümüzdür;
Gitmesek de, gelmesek de
O köy bizim köyümüzdür. (Orda Bir Köy Var Uzakta)

Dinle ey kalbim dinle, uzakta
Yirmi beş taraktör bir tarlada
Yirmi beş taraktör şen, çevik, tor
Nadas türkülerini söylüyor (Nadas Türküsü)

Mısraları bu konuda verilebilecek örneklerden ilk göze çarpanlardır. Tecer, Anadolu sevgisini pek çok şehir için yazdığı destanlarda dile getirir(Adana, Mersin, Konya, Erdek, Seyit Gazi, İzmir, Karadeniz).

Tutun kızlar tutun birleşsin eller,
Çalın sazlar çalın kırılın teller,
Dönün kızlar dönün kıvrılın beller,
Siyah uzun saçlar tel tel çözölsün (Halay Çeken Kızlar)

Selam size ey obalar, yurtlar yaylalar selam,
Siz ey yiğit insanlar siz ulu dağlar selam,
Unutmam sizi, hayır. (Unutmam Sizi)

Sabahleyin önünden geçerler öbek öbek
Köylüler tarlalara giderler kadın erkek...
Öldüğüm gün dostlarım beni oraya gömün.(Köy Mezarlığı)

Bu sevginin samimiyetle ve şiiriyetle ifade edildiği birkaç örnek.

Gençlik çağında Anadolucu çizgide bulunduğu ve dost olduğu Necip Fazıl'a göre Ahmet Kutsi, memleket şiirine yönelerek "istidatlısı görüldüğü" üstün şiire kıymıştır:

"Ahmet Kutsi, artık o eski Ahmet Kutsi değildir. Bir saatçi ustasının kulağını çarklara verip makinesinin nabzını dinlemesi gibi kelimeler ve bağlantıları arasındaki iç ahenge dikkat eden ve bu noktada mistik şaire (kendisine) muvazi yürüyen Kutsi, şimdi, Anadolu çiçeğini emerek devşireceği tahassüs yepyeni bir îmal süzgecinde hammadde diye kullanacağı yerde, hammaddenin bizzat içine düşmüş, ondan ibaret kalmış, arılar gibi çiçeğiyle kendi laboratuvarı arasında öz şahsiyetini esas tutucu sihirli terkipini unutmuş ve işte ince bir kalıp ve ruh nakkaşlığından yola çıkıp bu kısır noktada kalakalmıştır."(1994 :244)

Behçet Kemal Çağlar'sa, Ahmet Kutsi Tecer'in Sivas'ta Türk insanıyla yüz yüze geldikten sonra "millî hidayete erdiğini" yazar. Bu aşamadan sonra halk kültürüne ve özellikle de halk hikâyelerine yönelir. Bu sadece Tecer için değil, bütün aydınlar için bir çıkış yoludur:

“Ruhu âvâre aranmalardan bunalmış, fikirleri teşennüt içinde kaç münevverimiz böyle bir ruh ve kafa huzur ve tatminine kavuşmak isterdi. Ah bu yolu bir bulsalar, bir öğrenseler!...”
(ÇAĞLAR,1941)

Ahmet Kutsi ve Behçet Kemal Çağlar çizgisinde bir başka şair de Osman Attila'dır. Attila, Afyon'da doğar, ilk ve orta öğrenimini orada tamamlar;ailevî sebeplerle gittiği Sivas'ta folklorcu Vehbi Cem Akşun'la tanışır. Bu yıllar folklorla yönelişinin başlangıç çizgisini oluşturur. Okul yıllarındaki denemelerden sonra yerel gazetelerde yazarlık hayatına başlar. 1940'lı yıllarda bir yandan folklor çalışmalarını yoğunlaştırırken diğer yandan Ankara'da yayımlanan Yücel ve Ülkü dergilerine yazılar gönderir. 1946 yılında Ziraat Bakanlığı Kalemünde çalışmak üzere Ankara'ya gelir. Ankara'da bu yıllarda tanıştığı Ahmet Kutsi Tecer ve Behçet Kemal'le dostluğu folklor ve şiir yönelişlerinde onu destekleyen önemli bir faktör olmuştur.(SAĞ,993:3)

Cumhuriyet devri şairlerinden olan Osman Attila muhitinin de etkisiyle milliyetçi, cumhuriyetçi bir çizgide sanatını yoğunlaştırmıştır. “Sanat toplum içindir “veya “sanat sanat içindir “anlayışlarını suni ve sınırlayıcı bulan yazar şekilde de halk şiiri kalıplarını kullanmanın şart olmadığı görüşündedir. Önemli olanın “iyi” eser verebilmek olduğunu, iyi eserin beşerî vasıfları barındırdığı gibi millî vasıfları da barındırabileceğini savunur. Şair kolaycı davranmadığı, estetiği yakaladığı vakit âhengi de yakalamış olur. Bunun ölçüsünün şu veya bu olması önemli değildir.(ATTİLA,1993:153)

Şair, hümanizm adına yabancı ideoloji ve kültürlerin peşinde dolaşmaya karşı çıkar. Özellikle hümanist değerleri aramak adına Marksist anlayışı ithal etmeye çalışanlara Kemalist değerlere bağlı bir Türk hümanizmi yaratmak teklifinde bulunur. Bir arı gibi her çiçekten bal alınabileceğini fakat kendi bahçemizi de dolaşarak kendi kovanımıza yönelmemizin gerektiğini savunur. Bu anlayış, kaynaklarını ve temellerini Türk toprağına ve Türk kültürüne dayandırabileceğimiz bir Batılılaşmayı teklif ettiği için Anadoluocuların genel kabullerine uygundur.

Osman Attila ilk şiirlerinden itibaren memleketçi çizgiyi koruyarak yoluna devam etmiştir. Yer yer hamasete kaçtığı, yer yer duygusal ifadelerle Anadolu'yu gözlediği; onun hüznü yanlarını yansıtmaya çalıştığı görülür. Rahim Sağ'a göre bu yaklaşım, cumhuriyetçi şairin halkçı yanının yansımasıdır. (SAĞ, 1993:44)

Remzi Oğuz, şairin Baştanbaşa isimli eserini çok beğenir ve bir dergide yayımlatmasını ister. Gurbet dergisinde yayımlanan Baştanbaşa isimli şiir, dergiyi göremeden bir kazada vefat eden Remzi Oğuz Arık'a ithaf edilmiştir. İnsanından toprağına Anadolu'nun garipliği, sahipsizliği anlatılır şiirde. Vurgulu olan ifadelerle yer veren ilk dördüklük sonda da tekrar edilir:

"Hemşerim, ne sen sor ne ben açayım
Sözüm bitmez tasa, tükenmez derttir
Aynı minval üzre nere kaçayım?
Bu memleket baştanbaşa gurbettir."

Çığır, Millet, Ülkü gibi Anadolucu çizgiye sahip dergilerde pek çok şiiri yayımlanan Attila, folklor derleme ve araştırmalarıyla devrinde tanınan bir isimdir. Üç kitapta yayımladığı şiirlerini daha sonra Baştanbaşa isimli kitabında toplamıştır. Memleket Şiirleri ve Kahramanlık Şiirleri Antolojileri de devri içinde yankı uyandırmış çalışmalarıdır.

Memleketçi şiire, Enginün'ün tasnifinde "radikal çözümlerle ülke problemlerine yaklaşan Maksistler" içerisinde yer alan Nazım Hikmet Ran da dahil edilir.

Nazım Hikmet'in Anadolu'ya ilgisi zaman zaman nükseden bir sızı gibidir. Nazım Hikmet, 1920'de sağlık gerekçesiyle askerî eğitimden ayrılmak zorunda kalmış, İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçmiştir. Bu sırada Anadolu'nun ıstırabına şahit olmuş; ancak, Millî Mücadelenin en yoğun yaşandığı yıllarda ,Rus Devrimiyle ilgili merakını gidermek üzere Moskova'ya gitmiş (1922-1924), orada ekonomi ve sosyoloji eğitimi almıştır.

Küçük yaşta şiir yazmaya başlayan Nazım Hikmet, ilk tecrübelerinde aşk ve melankoli şiirleri yanında Osmanlı'nın çöküşünden duyduğu üzüntüyü dile

getiren millî şiirler de kaleme almıştır. 1920'de Anadolu'ya geçtiğinde yoksul, bitkin bir milletin kurtuluş mücadelesine şahit olduğunu "şaştığını, korktuğunu ve bunları yazmak ihtiyacı duyduğunu"belirtmiş;ancak bu şiirlerin sadece özde değil şekilde de bir yenilik gerektireceğini savunmuştur. (OKTAY,1993:1078) Rusya yolculuğu sırasında ilk defa gördüğü Mayakovski şiirleri onun bu arayışına cevap vermiştir. Ne var ki bu yeni şiirleri Anadolu'yu anlatmaktan uzaktır. O Şeyh Bedrettin Destanı'na kadar,şehri şehirliye anlatmayı dener(OKTAY,1993:1086);ancak, modernist tutumundan bir süre sonra vazgeçer; "yıkıcılık " dönemini aşarak "gelenekle bağ kurmaya yöneldiği", halk şiiri kalıplarını kullanmaya başladığı görülür. (Bu dönemde şair, komünizm propagandası yapmak suçundan hapis yatmaktadır.) Şeyh Bedrettin Destanı bu yönelişin izleriyle doludur.; bu eserde Osmanlı döneminde halk - yönetim ilişkilerini değerlendirirken halkın dışlanmışlığını vurgular:

"....
Çelebi Sultan Mehmet tahta çıkmış hünkâr idi
Çelebi hünkâr idi amma
Al Osman ülkesinde esen
Bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzigâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
Alın teri tımar idi
Kırk testiler susuz
Su başlarında bıyık buran sipahiler var idi
Yolcu, yollarda topraksız insanın
Ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
"(RAN,1936:16)

Bu destanla Yahya Kemal'in yazmak istediği destanın "tam karşısında" bir destanı Nazım Hikmet kaleme almış olur.(OKTAY,1993:1092)

Nazım Hikmet daha sonra Kuvayı Milliye Destanı'nda Anadolu insanını bütün yoksulluğuna ve dışlanmışlığına rağmen büyük bir mücadelenin merkezinde gösterir;ancak, bu bir millî mücadelenin ötesinde bir "halk ayaklanması "na da ön ayak olması istenen bir mücadeledir:

"Saat beşe beş var
 Dağlar aydınlanıyor

Gün ağardı ağaracak
 Kokusu tütmeğe başladı
 Anadolu toprağı uyanıyor.
 Ve bu anda kalbi bir şahin gibi göklere salıp
 Ve parıltılar görüp
 Ve çok uzak
 Çok uzak bir yerlere çağıran sesler duyarak
 Bir müthiş ve mukaddes macerada
 Ön safta, en ön sırada
 Şahlanıp ölesi geliyordu insanın.

.....
 Bilekler kan içinde dişler kenetli, ayaklar çıplak
 Ve ipek bir halıya benzeyen toprak,
 Bu cehennem, bu cennet bizim.
 Kapansın el kapıları, bir daha açılmasın,
 yok edin insanın insana kulluğunu ,
 bu davet bizim.
 Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
 Ve bir orman gibi kardeşçesine,
 Bu hasret bizim."(Kuvayı Milliye, 8.Bab)

Memleketimden İnsan Manzaraları bu zincirin son halkasıdır. "Türkiye'nin belli bir tarih dönemindeki insanal/ toplumsal görünümüyle özgül coğrafyayı da sarmalayan uluslar arası oluşumu ilişkilendirerek vermek" amacıyla (OKTAY,1993:1093) kaleme alınan eser, kurgusuyla bir şiirden çok romana benzer. Haydarpasha Garı'nda başlayan yolculukta sembolik iki tren seçilmiştir; birincisi 15:45 katarı, ikincisi Anadolu Sûrat Katarı'dır. Birinci katarıda mahkumundan köylüsüne her kesimden "halk", ikincisinde "mütegalibe" sınıfı; bu iki katardeki insanlar kendi maceraları içerisinde verilirken araya İkinci Dünya Savaşı değerlendirmeleri de girer. Bu eserde Anadolu insanı bir propagandanın tarafı olarak karşımıza çıkartılır. Şair de kendi realizmini anlatırken "tarafı "olduğunu kabul eder.(OKTAY,1993:1093)

Elbette ki Nazım Hikmet'in bu yönelişi Anadolucularla bağdaştırılamaz. Anadolucu yazarlar tarafından Nazım Hikmet'in Anadolu'ya bakışı samimî bulunmaz;o, "her şeye rağmen" Türkçe yazdığı için dikkate alınan bir şairdir:

"Kurtuluş Destanı'nı yazması veya başka şiirlerinde Türkiye'yi ve Türk halkını sevmesi beni ikna etmiyordu. O , İstiklâl Savaşı'na Türk milletinin inandığı zaviyeden bakmadığı gibi sosyal problemleri de millî duygularla ele almıyordu."(KAPLAN,1990:345)

Şairi daha sonraki nesillere etkisi açısından değerlendiren Tanpınar'a göre de Nazım Hikmet "her vasıtayı kullanan" bir yazardır:

"Vasıtalarını rahatça seçen ve hitabetten sinemaya kadar bütün imkânları kullanan bu şairin 1926 ile 1940 arasında büyük bir tesiri olduğu iddia edilemez. Bu devirde onun eseri daha ziyade halkçılık fikrinden daha sert ve engage ideolojilere giden bazı hikâyecilere yol açmış görünür."(TANPINAR,1977:114)

1980'li yıllara gelindiğinde Anadolu'yu kendi gerçekliği içinde sevgiyle anlatan Bedri Rahmi'yle karşılaşırız. Bu çalışmamızda kesin bir sınır belirlememekle birlikte ,1950 sonrası döneme mecbur olmadıkça girilmemiştir. Bunda da temel sebep daha önce de belirtildiği gibi Enstitülü yazarların Anadolu'yu anlatan eserlere yeni bir boyut kazandırmasıdır. Bu boyutu değerlendirmek de bu çalışmanın sınırlarını çok genişleteceği gibi Anadolucu çizgiden de uzaklaştırıcaktı. Ancak Bedri Rahmi Eyüboğlu bu Enstitü çizgisinin dışında özel bir yer tuttuğu için "bir parantez açarak" onun Anadolu'yu işleyişini vurgulamak istedik.

Aslen Trabzonlu olan Bedri Rahmi, babasının memuriyeti dolayısıyla daha çocukluğunda Anadolu'nun pek çok yerini görür. Bu yıllar Türk edebiyatının önde gelen isimlerini okumaya başladığı yıllardır: Mehmet Emin, Halide Edip,Reşat Nuri, Faruk Nafiz bu yıllarda severek okuduğu yazarlardandır. Ne var ki diğer derslerle arası iyi değildir ve genel lise öğreniminde başarılı olamaz ,okulu bırakır.

Konservatuar eğitimi,yurt dışı ve ressamlık sanata yönelişindeki ana çizgileri oluşturur. 1938 yılında resim çalışmaları için farklı renkler yakalamak ümidiyle Anadolu'ya açılır ,bir süre Edirne'de kalır. Dönüşünde resim çalışmalarının yanında Ses dergisinin yazarları arasındaki yerini de alır.

1940'lı yılların başında yeniden Anadolu gezisine çıkar ve halk kültürü üzerinde daha yoğun çalışmalara girişir. Ona göre halk sanatını sevmek, onu taklit etmek demek değildir. Asıl amaç, ondaki yaşama ve yayılma gücünü anlamaktır. Halk sanatındaki dinamik yapıya hayrandır ve onu ulaşılabilecek değil hız alınacak bir yapı olarak görür.

Anadolu'yu türküsünden nakşına kadar bütün çizgileriyle seven Bedri Rahmi, Anadolu insanına da hayrandır. Türküler Dolusu şiiri bu hayranlığın en açık delillerinden biridir. Şair, "canına ciğerine kadar işlemiş olan memleketini boylu boyunca yüreğine sığdırmıştır; bin bir yerinden bağlıdır bu memlekete"

"Şairim
Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak sesinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım"

diyen şaire göre " bu mısralar kör, topal da olsa gerçeklik ve samimiyet ifadesidir; ana sütü kadar saf ve ana sütü kadar temizdirler...

Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz,
Ah bu türküler, köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi

Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil türkülerde ara Yemen'i
Öleni kalanı, gidip gelmeyen
Ben türkülerden aldım haberi

....
Ah bu türküler köy türküleri
Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
...."

Bedri Rahmi şiir ve yazılarıyla halk kültürüne olan sevgisini gösterirken zaman zaman onun değerler sisteminde mutlaka değiştirilmesi gereken şeylere de yönelir. Atasözü, deyim ve tekerlemeleri şiirlerinde malzeme olarak bolca kullanırken bazen atasözlerine karşı çıkar..."Merhametten maraz doğar, sabır ile koruk helva olur... gibi atasözlerini eleştirdiği de olur. Bu onun folklor malzemesine uyanık bir dikkatle yaklaşmasının sonucudur.

Bedri Rahmi'ye göre Anadolu cömert bir annedir.

"Gülbüz ırmaklar ortasında susuzluktan çatlayan
Bu Anadolu var ya bu Anadolu,
Bu sapsarı sıtma, bu masmavi gurur
Ne tosunlar doğurmuş,ne tosunlar
Bak daha neler doğurur."

Ancak aydın ona karşı sorumluluklarını yerine getirmemiştir,şaire göre en azından aldıklarının karşılığını vermelidir.(Resme Başlarken) Bedri Rahmi'ye göre sanatçı da Anadolu'yu genellikle "sömürmüştür".

Tezek isimli kitabında Anadolu insanının problemlerine de değinen Bedri Rahmi, bu problemleri, yol okul, tezek ve kağı kelimeleriyle özetler. Ona göre tezek köylüsüyle ilgilenmeyen aydınımızın alınına sürülmüş bir karadır."Ah, gözünü sevdiğim aydın kişi,/1952 senesinde Anadolu'da/Halâ tezektir her işin başı" diye yakınır. Bir başka ilkelik örneği kağıdır:

Eğer bizim nesil kağıyı müzede görmeden göçüp giderse en kabadayımızı kağı sırtında taşısınlar,cümle çilekeş öküzlerin tırnakları yakamızda, en yakın kağı gıcirtıları kulağımızda olsun! Amin!"(1987:19)

Oğluna yazdığı şiirde büyük şehirlerin vefasızlığından, yalnızlığından , samimiyetsizliğinden şikâyet eder. Öte taraftan köyün problemlerinin yine köyden çıkacak insanlarca çözülebileceği fikrini savunurken köy insanını şehirden uzak tutmaya çalışır:

"Köylü yollara düşmeden
Utanç duvarın aşmadan
Kondulara bulaşmadan
İrezil, irüsvay olmadan
Haydin köylere gidelim
Canımızı bölüşelim"

Bedri Rahmi, Anadolu insanı ve ona yaklaşımı konusunda Anadoluocularla tamamen uyuşur. Sanatındaki serbest çizgiye rağmen Halk şiiri etkisi de söyleyişte dikkati çeker. Dolayısıyla sanat anlayışını da çok farklı bir yerde değerlendiremeyiz. Bedri Rahmi'de eksik olan tarih ve vatan şuurunun ve Anadoluçu çizgisinin yansımasıdır.

Ancak,"Türküler"i Anadolu insanıyla özdeşleştiren Bedri Rahmi sadece "Türküler Dolusu" şiiriyle bile "memleket şairi" unvanını hak eder.(ÇELİK,1996:)

Memleketçi şiir "zirve" sayılabilecek bu örnekleriyle bir seviye yakalamış görünür. Başlangıçta şekil ve öz yönünden halk zevkine uygun şiirler gündemdeyken zaman içerisinde halk, farklı anlayışlara ilham veren bir kaynak olarak değerlendirilmiş olur. Memleket şiirinin destanla başlayan çizgisi buraya ulaşmış olur.

Ç) Anadoluçuluk ve Tahkiyeli Eserler

Tahkiyeli eserlerde doğrudan bir Anadoluçu çizgi aramak mümkün değildir;ancak bu bölümde Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Anadolu'yu malzeme olarak kullanan eserlerin Anadolu'yu nasıl işlediklerini tespit etmeye çalıştık. Burada da millî edebiyatçıların önceliği aldığını görürüz.

Aka Gündüz, Millî edebiyatın önde gelen isimlerinden biri olarak Anadolu insanına duyarsız kalmaz. Anadolu'yu bazen şefkatiyle dertlilere deva olan bir mekân (Dikmen Yıldızı),bazen cehaletin(Köy Muallimi),bazen acımasızlığın kol gezdiği(Bir Uzun Köy Romanı)yer olarak asıl konunun yanında sunar. Bunun gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen insanlara da romanlarında yer verir. Köy Muallimi dışında doğrudan Anadolu'ya yönelik mesajları olan eseri olmamakla birlikte bu malzemeyi en bol kullanan yazarlarımızdan biridir.

Kurbağacık (1919) isimli hikâyesinde para hırsı içinde bir ağa kızıyla fakir bir köy delikanlısının aşkını gerçekçi sayılabilecek bir tablo içinde anlatır. Sürgün yıllarının tecrübesiyle hikâyede gerçekçi bir köy tablosu çizmeye çalışır. Hikâye, "Öz muhîtimizden ve onun öz ruhundan alınarak vatanın öz evlâdına ithaf olunmuştur" ifadeleriyle Alay gazetesinde yayımlanmıştır. (YÜCEBAŞ, 1959) Yazar aynı konuyu Aysel'de romanlaştırmıştır.

Bir Uzun Köy Romanı isimli uzun hikâyesinde de köylü ağa mücadelesi anlatılır.(1930)Zor durumda kalan köylüyü sömüren ve sonunda da tarlalarına el koyan tefeci bir ağayı anlatan eser Türk Yurdu'nda yayımlanmıştır.

Aka Gündüz'ün bu çerçevede değerlendirilebilecek diğer bir eseri de 1932 yılında yayımlanan Köy Muallimi isimli tek perdelik oyunudur. Edebî değerinden çok mesajlarıyla dikkati çeken bu eser, öğretmene düşen görevi işlemek üzere yazılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında "Bataköbe" köyüne gelen bir öğretmenin köyün zihniyetiyle birlikte ismini de değiştirdiğini anlatan bir oyun . Köyün yeni adı:"Işıkoba"dır. Oyunda bu idealizmin yanında köylünün taassubu da aşılması gereken önemli bir engel olarak sunulur.

Onların Romanı, kurgu yönünden olduğu kadar mekânların zenginliği açısından da önemli bir romandır. Romanda Aka Gündüz, Anadolu insanının aldatıla aldatıla koruma içgüdüsüyle aldatmayı öğrendiğini belirtir. Eser,bir kadının çocukluğundan itibaren ilginç bir şekilde art arda gelen terk edilmişlikleri üzerine kurulmuştur. Enteresan olan diğer yönü de İstanbul'dan gelen roman kahramanının Çankırı'da bir istasyonda başlayan macerasının Çerkesbeli, Ankara'da devam etmesidir. Yazar roman dolayısıyla bu mekânları okuyucuya aktarır.

Ahmet Hikmet, Mehmet Emin'in şiirde açtığı millî çığır küçük hikâyede Çağlayanlar isimli eseriyle sürdürmeye çalışır. Mehmet Emin'in fikrini almak üzere Türk Sazı'nı gönderdiği isimlerden biri de Ahmet Hikmet'tir. Yazar,verdiği cevapta eseri çok beğendiğini, kendisinin de Çağlayanlar isimli eseriyle ona "demsâz" olmaya çalışacağını yazar.(TANSEL,1989 xxxix) Ahmet Hikmet'in Çağlayanlar'dan önce yayımlanan Leyla Yahut Bir Mecnun'un İntikamı isimli eseri Anadolu'daki mahallî hayattan seçilmiş bir konuyu ele alır(1988); ancak bu, lise yıllarında ödev olarak hazırlanmış bir "çalışmadır".(TEVETOĞLU,1986:25)

Çağlayanlar'daki hikâyelerin konuları genellikle tarihten seçilmiştir;ancak,yazar Üzümcü hikâyesinde Anadolu insanına yer verir.

Mekân İstanbul'dur; hikâyeden çok bir hatıraya benzeyen eserde bütün sokağı dolduran gür sesiyle üzüm satan bir genç, anlatıcı kişiye bütün Anadolu'daki kahraman gençleri hatırlatır. Barış zamanında kıyıda köşede böyle ekmek peşinde koşan gençler, genelde silik, çekingen, mazbut bir hayat sürerler; ancak üniforma bu gençlerde inanılmaz değişiklikler yapar: Asker kimliğiyle mağrur, atak birer insan olurlar. Yazar, bu tespitle Türk insanının asker millet olduğu gerçeğini yansıtmaya çalışır; hikâyenin sonunu şu cümlelerle getirir:

Dul analarla dolu olan şu Anadolu, bir üvey nine kadar sana cefakârdır... Sen Şark'ın kınına girmeyen bir kılıcıydın; dövüle dövüle tavlansın, vurula vurula kırılırsın. Yine her parçandan bir kıvılcım, her kıvılcımından bir şimşek çıkar. İlâhî bir kudretin, ebedî bir feyzin var, ey Türk!..." (MÜFTÜOĞLU, 1971:60)

Halide Edip'in Anadoluculuk içerisinde özel bir yeri vardır. Bu hareketle irtibatlandırmadan özetleyecek olursak, Türk Ocağında Türkiyecilik fikrini ilk savunan isimlerden biridir; Köycüler Cemiyetinin kağıt üzerinde de olsa başkanıdır, Millî Mücadelenin fiilen savaşa katılan isimlerinden biri ve son olarak yaraların sarılması için yapılan tespit komisyonlarında görev alan biri; bütün bunları bir kadın gözüyle değerlendirebilecek bir isim. Ne yazık ki bu aktif çalışmalar eserlerine doğrudan yansımamıştır.

Halide Edip Harap Mabetler'deki hikayelerinde Anadolu'ya çok az yer verir. Feridun Hikmet'i Jurnalî'nden isimli hikâye bunlardan biridir; ancak bu hikâyede Anadolu bir sürgün yeridir.

Balkan Harbi yıllarında kaleme alınan Yeni Turan'da Anadolu'nun kalkınmasının şart olduğunu belirtir. Gerekirse buradan asker bile alınmamasını teklif eder. Burada idealist Türk aydını adına yapılması gerekeni ifade ederken Anadolucu görünür.

Anadolu insanını ilk defa çalıştığı hastanedeki askerlerle tanır; daha sonra 1916 da bir Lübnan ziyareti vardır. Bu sırada Anadolu'dan geçer. Mekânla ilk karşılaşma da budur. Ancak şüphesiz onun yönelişine asıl sebep

İzmir'in işgali olmuştur. Bu işgal üzerine yaptığı konuşmada halkı mücadeleye çağırır. Osmanlı yönetiminin tedirginliği sonunda bir tutuklama olabileceği haberi üzerine kesin kararını verir ve mücadelenin ve Anadolu'nun merkezi Ankara'ya gider.

Kaplan,İstiklal Savaşı'nın İstanbul'a kapanan aydınlara Anadolu kapılarını açtığını savunur. Bu gidiş bir mecburiyettir.(1992:80) Bu aydınlardan biri de Halide Edip'tir.

Millî Mücadele'nin son zamanlarına kadar kalem faaliyetlerine ara verip bu mücadele içerisinde fiilen yer almayı tercih eder. Ateşten Gömlek romanı bu sürecin sonunda yazılmış ve Anadolu ordusuna hediye edilmiştir. Halide Edip, Millî Mücadele süreci sonrasında tanıştığı Anadolu'yu yine bu devirden sonra eserlerine almaya başlar .Ateşten Gömlek romanında vatan mücadelesinde erkeklerle omuz omuza mücadele eden Anadolu kadınlarına yer verir. Roman,Anadolu'dan çok Kurtuluş Mücadelesi ve aşk ilişkileri üzerine kurulmuştur.

Konusu Anadolu'da geçen bir roman da Halide Edip'in Vurun Kahpeye 'sidir. 1926 yılında yazılan bu roman yanlı bir bakış açısıyla eski-yeni çatışması yaratmaya çalışır. Daha sonra Yeşil Gece'de de benzer tiplerle işlenecek olan "aydın öğretmen- yobaz din adamı" ikilemesini aşp bütün bir köy halkını mahkum eden roman ,bu tipleri işleyen romanların da başlangıcını oluşturur.

1920'li yıllarda makyajlı sokaklarda dolaşan, sınıfında öğrencisinin karşısında sakız çiğneyen, çocuklara bir şey öğretmeyen,üstelik de ahlâkî zaafı olan Hatice Öğretmenin yerine bu tür aykırılıkları olmayan, milliyetçi, sağlam bir ilişkinin temellerini atmış Aliye Öğretmenin "recm "edilerek öldürülmesinin gerekçeleri romanda açıklanamamıştır. Bütün bu olayların karşılıksız aşkla açıklanması, en azından köy halkına haksızlıktır; üstelik Aliye öğretmene iftirayı atan kişi, din adamı kimliğine rağmen işgal sırasında

köylülerin mallarına el koyan biriyken onun tahrikinin hedefine ulaşmasını anlamak daha da güçleşir.

Romanda Anadolu , sadece bu "yobaz" insanların mekânı olarak seçilmiş, bu mesajı desteklemek için kötüler ve iyiler cephesi oluşturulmuştur. İlginç olan kötüler cephesinin tamamen Anadolu insanından seçilmiş olmasıdır. Ev sahipleri dışında "yerli"lerden iyi olan yok gibidir. Bu Halide Edip'in mesaja ağırlık vermesinden, ayrıntıyı gözden kaçırmamasından kaynaklanan bir eksiklik olmalıdır.

Yolpalas Cinayeti isimli romanında Akkız isimli bir köylü kızın çevresindekilere ve kendisine zarar veren Mükerrerem'i öldürmesi anlatılır.

Sonsuz Panayır'da sosyete insanlar arasında yaşayan, kocasının malı mülküne rağmen Anadolulu kimliğinde direten ve alay konusu olan bir kadın kahraman vardır : Emine Şaşırtmaç Onu tanıyan insanlar zamanla ön yargılarından kurtulurlar.

Halide Edip'in hikâyelerinde de az sayıda Anadolu insanı vardır. Himmet Çocuk isimli hikayesinde bir köylü çocuğu anlatan yazar kahramanının şahsında bütün Anadolu çocuklarının cesaret ve kahramanlığını da över.

Girişte bir Anadolu coğrafyası tasviri vardır. Hikâyenin önemli yanlarından biri de insanın tabiatla,coğrafyayla olan mücadelesini esas almasıdır. Kaplan'a göre, Halide Edip'in sürekli Anadolu toprağının vahşiliğini işlemesi bu kavramı bir leit-motif gibi öne çıkarması asıl düşmanı vurgulamak içindir.(KAPLAN,992:78)

Himmet çocuk aynı zamanda daha çocuk yaşta tabiatla mücadeleye başlayan Anadolu insanının kuvvet kaynağını da sezdirmektedir. Halide Edip savaş sonrası Anadolu'nun mağduriyeti konusundaki endişelerini hikayeye işler:

“Anadolu hilkat günlerinin ilk devrelerindeki yoksulluk, harâbî ve vasıtasızlık içinde idi. Yeni Türkiye’yi inşa edecek millete yine Hazret-i Âdem’den sonraki devlere benzeyen kudret ve mesai kabiliyeti lazımdı. Evsiz, ekmeksiz, meyus bir halk.. Dünya onların zafer destanını terennüm ederken onlar ölümün gözlerinin içine bakıyorlardı. Memleketi kim yapacak.”

Bir idealist olarak Anadolu’ya yönelmiş hemen her dikkatin içinde bulunmuş Halide Edip’in eserlerinde Anadolu yok gibidir. Hep bir şeyleri idealize etme peşinde olan Halide Edip, sıradan , basit olayları yorumlayamamış görünür. Devrin yazarlarının çok gerisinde kalan bu yönünün hayat şartlarıyla ve yetişmesiyle açıklanabilir.

Hemen her devirde Anadolu insanıyla doğrudan irtibatlı devlet görevlilerinden biri de askerdir. Askerler Millî Mücadele başta olmak üzere aslî görevleri dışında halkın eğitimiyle ilgilenmiş, devleti en iyi şekilde temsil etmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Bu, edebiyatımızda hayattaki ağırlığı nispetinde akis bulmamış bir ilişkidir. (YALÇIN 1992:204) Bunu temel konu olarak işlememekle birlikte, asker-halk ilişkisini daha çok kişisel beklentiler seviyesinde anlatan ilk eser Yakup Kadri’nin Yaban’ıdır. Romanda onu Anadolu’ya sürükleyen gelişmeler ve Mehmet Ali’yle birkaç konuşma dışında ,Ahmet Celal’i bir askerden çok, İstanbul’da yetişmiş ve Anadolu’yu oradan izlemiş bir aydın kimliğiyle görürüz.

Bilindiği gibi Ahmet Celal, İstanbul’un soylu ailelerinden birine mensuptur ve savaş sırasında tek kolunu kaybettiği için kendisine acıyacaklarını düşündüğü İstanbul yerine ,emir eri Mehmet Ali’nin köyüne, Anadolu’ya gitmeyi tercih eder. Anadolu onun için de bir anlamda kaçış yeridir. Nitekim köylülerle bir türlü kaynaşamadığı, köyü bir türlü sevedemediği zamanlarda "köye kendi isteğiyle gelmediğini" ifade eder.

Anadolu’yla ilgili tespitleri çarpıcıdır. Herkesin bildiği bu bölümleri tekrar almadan sadece kullandığı benzetme unsurlarını vererek bu bölümü hatırlatmak istiyoruz:"Uyuz manda, cerahat, ur, köstebek yuvası..." Ramazan Kaplan, Yakup Kadri’nin Anadolu’yu bu kadar çirkin görmesinin arkasında

Anadolu insanını kötüleyebilmek isteğinin olduğunu belirtir. Bu çirkinlikler içinde insanları katı, duygusuz, çirkin göstermek daha kolaydır. (KAPLAN, 1997:102)

Ahmet Celal Anadolu 'nun bu halde olmasından Türk aydınını sorumlu tutsa da roman boyunca o insanlarla kaynaşmak için hiçbir ciddi adım atmaz. Bir aydın gözüyle köylerdeki evlilik ilişkilerinin seviyesizliğini, sağlık problemlerini, su ve toprak problemlerini, devlet memurlarına karşı güvensizliği çok vurgulu olmasa da tespit etmiş; ancak bunların çözümü noktasında "fedakârlık" göstermemiştir. Köylünün "Şeyhe" bağlılığını eleştirmiş ancak onunla mücadele etmeyi düşünmemiştir. Doğrudan ilişki kurduğu sadece Mehmet Ali'nin ailesidir. Telkinlerine hemencecik kapılmayan bu aileyi de bütün olarak yargılayıp suçlamayı tercih etmiştir. Bu insanlara sevgi değil ,merhamet duyduğundan bile şüphe edilebilecek birinin yardım edebilmesi mümkün müdür? İşte Anadolucuların vurguladığı noktalardan biri budur: Anadolu insanına yardım edebilmek için onlardan biri olmak veya en azından onlar gibi düşünebilmek şarttır.

Bir mülâkatta Yakup Kadri ,

"Ben halis muhlis bir Anadoluluyum.(Anadolu'da bilirsiniz ki ,köyle kasaba, kasabayla şehir arasında o kadar büyük bir fark yoktur.) Bütün çocukluğum eski Aydın vilâyetinin bir livasında geçti ve İstanbul'u ilk defa on sekiz yaşımda gördüm."

derken Anadolu'yu anlatmasının, gerçekçi anlatabilmesinin çok doğal olduğunu vurgulamak ister. Bu sebeple ilk hikâyelerinde köyü anlatmış olmasının normal olduğunu da belirtir. Aynı röportajda son çalışmalarından birinin katıksız,münevversiz, bir roman olduğunu söyler.(TÖR, 1941:197)

Yakup Kadri, Erenlerin Bağından isimli eserinin sonuna "Diğer Nesirleri" başlığıyla aldığı yazıların birinde ,bu mücadelenin hemen ardından karşılaştığı Anadolu insanı karşısındaki psikolojisini çok çarpıcı ifadelerle dışa vurur. "Tetkik-i Mezalim Heyeti"nin bir üyesi olarak arabalarıyla köyleri

gezerler; etraflarını saran insanlardan utanır; bu,kendileri rahat koltuklarında onlara hal hatır sorarken onların sefaleti,perişanlığı karşısında duyulan bir utançtır. Çocukların gözlerine bakmaktan çekinir:"*Bir caninin öldürdüğü adamın cesedinden korktuğu gibi sizden korkuyorum*" der. (1970a:110) Birden içine düştüğü bir korku, yıllardır "görmedikleri" bu insanları düşünmesini sağlar:"*Siz bizim için yerin dibinden çıkmış müstehaseler ve biz sizin için başka bir küreden inmiş mahluklar değil miydik*" diye sorar ve ıstırapları, iniltileri dinledikçe "onlardan biri olmadığına" pişman olur, bulunduğu konumdan utanır. Yazının sonunda bu utancı, bu pişmanlığı yansıtmak üzere kendilerini acınacak durumda gösterir ve "*Allah hepinizi bizim dâçar olduğumuz dertten masun eylesin*" sözleriyle yazısını bitirir.(KARAOSMANOĞLU ,1970:110-114)

"Bir Mektup" yazısında da farklı bir yaklaşım vardır. İki genç İstanbul'u kendilerine dar görürler; yurt dışına gidip gelirler ancak akılları yine oradaki sanat ve refah ortamındadır. Üstelik Batı'yla aramızdaki farkı görmüş büsbütün ümitsizliğe kapılmışlardır. Kendi yurtlarında iki âvâre haline gelen bu iki gençten biri âni bir kararla Anadolu'ya gitmeye, ailesinin çiftliğinde yaşamaya karar verir. Arkadaşı onun bir gün bile dayanamayacağını savunur. Oysa köy hayatı aradığı her şeyi gence vermiştir. Hayatın anlamıyla ilgili fikirleri değişmiştir. İşte yazı bu gencin arkadaşına yazdığı mektuptan oluşur. Mektupta "gerçek mutluluğun toprağını ve iklimini bulan kimselerde olduğunu "anlatır.(KARAOSMANOĞLU,1970:115-118) Bu ifadeler Rousseau'nun romantik köycülük anlayışına benzer çizgiler taşısa da Karaosmanoğlu'nun fikir dünyasında bir renk olduğunu söyleyebiliriz.

Bu ifadelerden yaklaşık on yıl sonra ne olmuştur da geriye dönülüp Millî Mücadeleye katılan Anadolu insanı karalanmıştır;eser, Türk aydınının beklediğini bulamadığı Anadolu insanından intikam almak amacıyla mı kaleme alınmıştır,yoksa yazarının belirttiği gibi gerçeği mi yansıtmıştır? Bu soruların cevabı ne olursa olsun eser Anadolu'cu çizgiden çok uzak görünür.

Refik Halit Karay da özellikle Memleket Hikâyeleri'yle Anadolu'yu ele alan edebiyat içerisinde özel bir yere sahiptir. Henüz Anadolu'yu tanımadan yazdığı hikayelerinde bile gerçekçi olduğu görülen yazar sürgün yıllarından (1913) sonra Anadolu'yu yakından tanıyacaktı. Bu tanışıklık Türk edebiyatı içinde özel yere sahip Memleket Hikâyeleri'ne yansıyacaktı. Bu ürünler "Anadolu insanının meselelerini konu etmek istidadında olan edebiyatımızın bu vadideki ilk mahsulleri" olarak kabul edilecektir. (AKTAŞ,1986:139)

Karay,1922'de yayımlanan Guguklu Saat isimli hatıralarında "Anadolu'yu kendi içine çekilmiş,fakat memnun "gördüğünü anlatır. "Bir şehir insanına göre" katlanılması zor hayat şartlarında yaşayan,fakat halinden memnun olan insanlar vardır köylerde. Bu zorlukların yanında Anadolu'da insanı hayran bırakan manzaralar da vardır. Yazar gezip gördüğü yerleri bu ikilikleriyle sever.

"Garipliği, sessizliği yüreğimi yakan yollardan Anadolu'yu böyle kalbimde ayrıldığım yerin sevgisi, gözlerimde yarının endişesi âvâre bir halde dolaştım. Anadolu'yu böyle adım adım,uzun uzun kendi malım gibi gezdim. Anadolu'yu bile bile, tanıya tanıya öyle sevdim.(Karay)

Bu cümleler Anadolu'ya "sürgün"e gönderilen bir aydının tereddütlerinin yanında Anadolu'nun dinamik yapısının bu insanları kendine bağlayışını da özetlemektedir.

Yazar,Sürgün gönderildiği Sinop'tan başlayarak sırasıyla Çorum ,Ankara, Bilecik dolaylarındaki kasaba hayatını hikâyelerine yansıtır. Ona göre Anadolu kasabalarının ortak yönü sıkıcı, içine kapanık ve hareketsiz olmalarıdır. Kasabaların problemleriyse ancak satır aralarında verilir: Eğitim yetersizliği, sağlık, yoksulluk,alt yapı eksiklikleri satır arasından çıkarılabileceklerden bazılarıdır. Bu görüntüye paralel olarak bu sıkıntıyı çeşitli şekillerde yenmeye çalışan memurlar, düşmüş kadınlar ve halkın daha çok ön planda olan tipleri hikayelerin şahıs kadrosunu oluşturur.

Kasaba hayatının yoğun olarak vurgulandığı hikâyeler,Şeftali Bahçeleri, Yatık Emine, Şaka, Komşu Namusu, Vehpi Efendinin Şüphesi,Sarı Bal; Yatır ve Şeftali Bahçeleri'nde kasabalının tembelliğini dolaylı olarak anlatır;Yatır'da cehalete yönelik taşlamalar vardır; Sarı Bal ve Yatık Emine düşmüş kadınları anlatır;Şeftali Bahçeleri,Şaka,Yılda Bir ,Vehpi Efendi'nin Şüphesi gibi hikâyelerde yerli fakat şuh ve ahlâken zayıf kadınlar vardır,bu eserlerde kadın bazen eğlence aracı,bazen avcıdır. Hemen bütün hikâyelerde yer alan kadın erkek münasebetleri çok alışıldık çizgilerle verilmemiş, uç noktalar üzerinde durulmuştur. Bu da hikayeleri "çapkınlık hikâyeleri" havasına sokmuştur.

Memleket Hikâyeleri içerisinde köylü veya kasabalı tipi olarak karşımıza çıkabilecek örnekler de vardır. Özellikle bürokrat ve memur olarak "görevi başında" tespit edilen kişiler bu açıdan çarpıcıdır. Jandarma Teğmeni(Yatık Emine), Yazı İşleri memurları (Şeftali Bahçelerinde) ,Kaymakam,Kadı(Boz Eşek),... Bu eserlerde görevini yaparken muhataplarını hâkir gören,yaptığı işi lütuf havasına sokan memurlar vardır.

Boz Eşek,Küs Ömer,Cer Hocası gibi hikâyelerde kendi halinde dürüst, gururlu Anadolu insanlarına yer verilirken;Koca Öküz, Vehpi Efendi'nin Şüphesi,Sus Payı gibi hikâyelerde Anadolu insanlarından menfaatçi ve uyanık olanların yanında saf,hattâ ahmak diye nitelenebilecek kişilere de yer verilir. Kısaca hikâyelerde kişiler yönünden bir çeşitlilik dikkati çeker;ayrıca alaycı bir bakış açısı hakim olduğundan olumsuz kişiler ağırlıktadır.

Cer Hocası mesajları açısından en ilginç hikayelerden biridir: Hikâyede siyasî mülâhazalarla işinden çıkartılan bir delikanlının tanıdığı bazı kişiler vasıtasıyla "cer hocalığı " yapmak üzere köylere çıkması, orada başlangıçta sadece geçim endişesiyle dini bütün biri gibi görünmesi; köylülerin dini açık ve net anlatan bu gence bağlanması ve onu daimî hoca olarak köye almak istemesi ve eski hocanın çocuklarını ve hastalığını da düşünerek başlangıçta kabul etmiş olmasına rağmen köyü terk edişi anlatılır .Hikâyeden insanımızın zannedilenin aksine dinin doğru ve açık olarak anlatılmasını istediği, dini

inancın yerli halka ulaşmada bir vasıta olduğu gibi mesajlar çıkartılabilir: ancak hikâyenin sonunda başlangıçta çok özlediği İstanbul'u "açlık ve kıyıcılık"la özdeşleştirmesi Memleket Hikâyeleri için farklı bir boyuttur. Bu , Karay'ın"gerçekler"e en fazla yaklaştığı hikâyelerden biridir.

Hikâyelerde mekân genelde ön planda değildir. Buraları İstanbul'dan veya bir başka yerden ayıran genellikle sosyal yapıdır. Sadece Yatık Emine'de Ankara'ya iki günlük mesafede yüksek rakımlı bir kasaba görüntüsü oluşturulur,öyle ki yazara göre buraya insanlar tırmanarak gitmemiş,gökten serpiştirilmiş gibidir. Mekânın bu hikâyede önem kazanmasının sebebi içe kapanık ve hareketten uzak,mikrobun bile barınmadığı bu mekâna "sürgün "gönderilen Emine'nin dışlanmışlığını vermektir. Bunun dışında çok az da olsa verilen mekânlar, günlük hayatın bütün ihtiyacını karşılayabilecek ölçüde düzenli ve verimli mekânlardır.

Refik Halit ,Memleket Hikâyeleri'yle kasaba çevresini "bütün" olarak yansıtamamış olsa bile seçtiği görüntüleri renkli bir şekilde yansıtmayı başarmış ve bu çalışma ses getirmiştir.(R.KAPLAN,1986: 50-52)

Koca Öküz ve Boz Eşek hikâyelerinde mekân köydür. Yazar, Gurbet Hikâyeleri isimli eserinde de köy hayatından seçilmiş konulara yer verir.Yara, Testi, Gözyaşı, Akrep, Lavrans,Çıban, Güneş, İstanbul, Dişçi, Fırat kayıkçıları bunlardandır ;ancak bunlar yerli ürünler değildir.

Bu eserdeki gerçekçi yapı ve Refik Halit'in kelime dünyası onun konu olarak veya malzeme olarak seçtiği coğrafyayı, şehri bütün canlılığıyla edebiyat dünyasına taşımasını sağlamıştır. Hikâyelerin değeri de buradan kaynaklanır.

Refik Halit'in hikâyelerinde hissedilen Anadolu esintisi romanlarında yoktur. Romanlarında yüksek zümreden insanlar konu edindiği için fonda da olsa Anadolu havası hissedilmez.

Çalığışu romanıyla Anadolu'ya açılan bir başka isim Reşat Nuri'dir. Romanda,İstanbul'da bir insanın Anadolu insanıyla bir kaçış neticesi de olsa tanışması ve zaman içerisinde değişik yörelerdeki insanlarla kurduğu iletişim biraz da romantik bir yaklaşımla işlenir . Babası askerî doktor olan Reşat Nuri Güntekin, çocukluğundan itibaren Anadolu'yu tanıma şansına sahip olur. 1. Dünya Savaşı yıllarında artık o da eli kalem tutan bir delikanlıdır. Bu yıllarda düşünen insanımızın çoğunun kafasında memleketin içinde bulunduğu şartları yaratan sebepler vardır:

"O zamanın gençliği Osmanlı Devletiyle beraber memleketi de bir uçuruma doğru götüren sebeplerden bazılarını yalan yanlış sezinlemeye başlamıştı. Bunlardan biri Anadolu'ya yapılmakta olan haksızlıktı. Asırlardan beri bütün kuvvet İstanbul'a verilmişti. Devlet adamları, iş adamları Anadolu'da, yalnız bir asker ve zahire deposu, idealist gençlik ancak uzaktan sevilir, okşanır ve acınır karanlık ve esrarlı bir evliyalar diyarı görüyordu."

Bu kabulde olan gençler Anadolu'ya yönelişi teklif eden çağrılarda bulunurlar. Reşat Nuri'ye göre bunlardan ilki Şehabeddin Süleyman'ın çağrısıdır. Kendisi de Bursa'dadır ve küçük bir yerel gazetede "Yıldızlar" isimli bir yazıyla bu harekete katılır. Yazıda İstanbul bir güneşe benzetilir;ancak bu güneşin ışıkları Marmara'dan öteye ulaşmaz . Bu gerçeği bilmeli her biri bir yıldız gibi kendi çapında etrafını aydınlatabilecek Anadolu şehirleri oluşturmalıdır.(GÜNTEKİN,1993:93)

Reşat Nuri'nin 1922 yılında yayımlanan Çalığışu romanındaki Anadolu'yla Yeşil Gece(1928) romanındaki arasında ciddi farklar vardır. Bu iki romanda hassasiyet noktalarının ve önceliklerin değişik olduğu ilk bakışta fark edilebilir. Çalığışu önceleri Anadolu'da Bir İstanbul Kızı başlığıyla piyes olarak yazılmış; daha sonra roman haline getirilmiştir. (YALÇIN,1992:194) Bilindiği gibi Feride'yi Anadolu'ya yönelten kırık bir aşk hikâyesidir. Kendi gerçeklerini unutmak isteyen Feride için Anadolu uygun bir "kaçış yeri"dir.

Çalığışu romantik bir aşk hikâyesini ana konu almakla birlikte Anadolu'nun işlenişi fazlaca "romantik" değildir. Feride önce Bursa'ya oradan

da Bursa'ya iki saat uzaklıktaki Zeyniler Köyü'ne tayin edilir. Romanın Anadolu adına çizilen en canlı mekânı bu köydür. Uzun ve ıssız yollardan geçilerek gidilen araba yolculuğundan sonra beş dakikalık yaya yoluyla ulaşılan Zeyniler Köyü Feride'ye "hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın harabesini" hatırlatır. Oysa Feride'nin aklına, köy denilince, "gözün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli şen manzaralı kulübeler gelirdi." (GÜNTEKİN, 1977:155) Bu aynı zamanda Anadolu'ya duyarlı görünen İstanbullunun köye bakışıdır.

R. Nuri, kendi problemlerini unutmak isteyen Feride'nin önüne "eğitim problemlerini" koyar. Feride'nin ilk karşılaştığı kişilerden biri gün görmüş birine benzeyen Muhtardır. Muhtar yeniden düzenlenen okulu ve öğretmenleri ayak üstü değerlendirirken köye gönderilen öğretmenlerin çocukların dinî eğitimleriyle ilgilenmediğinden yakınır. Bu Anadolu'da yeni eğitimin gündeme getirildiği her eserde olumlu karşılansın karşılanmasın vurgulanan bir gerçektir. Asım'dan Karapürçek'e kadar her eserde bu yakınma farklı bakış açılarına rağmen dile getirilir. Bu ,Çalıkuşu'nun gerçekçiliğinin işareti olarak da alınabilir. Romanda Feride'nin bu yakınmalara ve bunun devamı sayılabilecek gelişmelere karşı katı değil uzlaşmacı bir tavır takınması da romanın ilginç yanlarından biridir.

Romanda eski eğitimi temsil eden Hatice Hanımdır. Feride'nin evlerinde kaldığı bu insanlar geleneksel yapı içerisinde dinî ve tasavvufî eğitim almış, hayatlarına inanç penceresinden bakan kişilerdir. Bir tesadüf olamayacak şekilde mezarlığa nâzır bir evde otururlar. Eğitimde şiddeti mubah kabul eden Hatice Hanım, Feride'nin gelmesiyle sokağa atılmamış, "hoca yardımcısıyla hademe arası " bir görevle okulda kalmasına izin verilmiştir. Feride'yle çatışmalarında korkuyla karışık bir pasiflikle geri çekilmeyi tercih ettiği görülür. Sadece korku değildir; çünkü Yeşil Gece'deki hocanın aksine Reşat Nuri Hatice Hanım'ı mazur gösterecek bir mazereti kendisi romana yerleştirir: "Biz böyle gördük, sizin gibi olmamız mümkün değil." Bu yaklaşım da romanı gerçekçi kılmıştır.

Okulun kapatılması üzerine Zeyniler'den yanında Munise'yle ayrılan Feride Bursa, Çanakkale ve Kuşadası'na gider , öğretmenliğe çeşitli kademelerde devam eder; ancak bu mekanların hiç biri Zeyniler açıklığında işlenmemiştir. Sadece Çanakkale bir asker kasabası olarak tanımlanır;daha sonradan bunun da bir aşk hikâyesine zemin hazırlamak üzere tespit edilmiş olduğu anlaşılr.

Çalıkuşu'nda asıl olay Anadolu veya Anadolu'nun eğitim problemleri değildir; ancak sınırlı da olsa Anadolu'yu işleyişteki gerçekçilik dikkati çeker. Daha sonra yazılan Yeşil Gece'ye yapı olarak bundan çok farklıdır. Her şeyden önce roman kahramanı köy kökenli Ali Şahin Efendidir. Küçük yaşlardan itibaren almaya başladığı dinî eğitimi güçlendirmek için gittiği Somuncuoğlu Medresesinde inancını ve din adamlarına güvenini kaybeder. Öğretmen olmak amacıyla Darülmuallimîne gider; mezun olduğunda arkadaşlarının aksine Anadolu'da görev almak için bizzat istekte bulunur.

İlk görev yeri İzmir'in Sarıova kazasıdır. Sarıovayla ilgili öğrendiği ilk bilgiler "doğru yere" tayin edildiğini gösterir; burası, "on iki haneye bir mescit veya caminin düştüğü " bir yerdir. Halkın inancına göre, belediye geceleri sokak feneri yakmaz, şehri "evliya kandilleri" aydınlatır. (GÜNTEKİN,1978:11) Bu kasabada Ali Şahin Efendinin hedefi "evliya kandillerini söndürmek ve çocukları dinî eğitim veren kurumlardan okullara çekmektir. Aldığı dinî eğitim kendisi için bir avantajdır; bir medrese hocasının hiçbir zaman açıkça polemige girmeyeceğini, hedefine sinsice yaklaştığını bilir ve o da aynı yöntemle onlara mukabele eder.

Roman, aslında 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun gerekçelerini ortaya koymak amacıyla yazılmış bir ideoloji romanı havasındadır. Dolayısıyla Ali Şahin Efendinin karşısına medrese hocası kimliğiyle Hafız Eyyüp Efendi çıkartılır. Hafız Eyyüp Kadirî Şeyhi Naki Efendiye sırtını dayamış, kasabada nüfuz sahibi olmuştur. Naki Efendinin kızı kasabadaki komutanla evli olduğundan resmî bağlantıları da güçlüdür. Kasaba eşrafı genel olarak içe dönük, kendi halinde insanlardır. Olan bitene

aldırış etmeden, fikirlerini eş dost toplantılarında ifade etmekle yetinen insanlardır. Bu görüntü içerisinde aktif olanlar Ali Şahin Efendi ve Hafız Eyyüp'tür.

İzmir'in işgali bu iki kişinin mücadelesine yeni bir boyut ekler: Ali Şahin Efendi tereddütlere rağmen kasabada kalıp gizliden gizliye Millî Mücadele'ye destek vermeyi tercih eder; ancak mücadele bitiminde "kılık değiştirip" yeni yönetimin en hararetli savunucusu olan Hafız Eyyüp'ün de iftirasıyla Yunanlılarla birlik olmakla suçlanır ve işinden olur. Hafız Eyyüp'se boynunda kravat başında melon şapka ile yine gözde bir mevki kapmıştır.

Roman bir Anadolu romanı olmaktan çok eski- yeni çatışmasını işler. Romanın başındaki iddialarla roman sonunda bir çelişki var gibidir. Dini yeşil bir gecenin müsebbibi olarak kabul eden Ali Şahin Efendi'nin istediği genç insanları aydınlık bir güne ulaştırmaktır. Burada birinci yanlış, dini bütün olarak geriliğin sebebi olarak göstermesi; ikincisi de Hafız Eyyüp'ü hem bir ikiye bölünmüş hem de bir din adamı gibi göstermeye çalışmasıdır. Menfaatleri için dini kullanan ve gerektiğinde de hemen ondan vazgeçen Eyyüp Efendi olsa olsa bir ikiye bölünmüş tipi olabilirken romanda "din adamı" tipi olarak verilmiş; onun karşısına dinî inancında samimî biri çıkartılmamıştır. Alternatif olarak sunulan Ali Şahin Efendi inancını yitirmiş biridir. Bu da romanı gerçekçilikten ve "halktan" uzaklaştıran bir etkidir.

Yeşil Gece, Anadolu'nun modernleşmesi, eğitim yönünden geliştirilmesi hedeflerine çok da uygun olamayan bir eserdir. Hatırlanacağı gibi Anadolu'da eğitim üzerinde dururken özellikle halkın değerleriyle barışık, inanç sistemiyle barışık öğretmen ihtiyacının altını çizmişlerdir. Bir adım daha ileri giden Mehmet Kaplan, köy öğretmenlerinin dinî eğitim almalarını, halkı bu yönden doğru olarak eğitirken okulla halk arasındaki köprüyü de kurmalarını teklif etmişti. Bütün bu fikirler biraz da Yeşil Gece'de veya Vurun Kahpeye'de anlatılan, yargılanan halkla barışmaya yönelik tekliflerdir.

1927 yılında Millî Eğitim Bakanlığı Mufettişi olarak görevlendirildiğinde çocukluk ve gençlik yıllarından tanıdığı Anadolu'yu bir "aydın" olarak karış karış yeniden dolaşma imkânına kavuşur. Bu yıllar, hem romanlarında malzeme olarak kullanılacak bir yığın görüntünün tespitine hem de Anadolu Notları isimli hatıra edebiyatımızın ilginç eserlerinden birinin yazılmasına vesile olacaktır.

Yazar, Anadolu Notları'nın başında seyahat eseri yazma modasına uyarak bu eseri kaleme aldığını belirtir. Anadolu'da yerler ve zamanların birbirine çok yakın olduğunu düşündüğü için yazılarında yer ve zaman kaydına yer vermez. Bu, bir yandan yeknesaklığa sebep olurken öte yandan yabancılik duygusunu ortadan kaldırır. Her yerde kendinizi evinizde hissedebilirsiniz.(1993:9)

"Gurbet başlıklı yazısında Anadolulu olmayan aydının Anadolu'ya yargılayıcı bakışının arkasında gizlenen psikolojiyi değerlendirir. Bu ifadelerdeki samimiyet Anadolu Notları'na "memleket edebiyatı" içerisinde özel bir yer ayırmamızı zorunlu kılar:

"Anadolu, her yabancıya az çok bir garipseme duygusu verir. İnsanı ıssız bir dağ başında yakalayan bir geceyle, en mamur fakat yabancı bir eğlence şehrinde yakalayan gece arasında bilmem fark var mıdır. Çünkü netice itibariyle ikisinde de derece farkıyla aynı gurbet kurdunun için için kalbimizi kemirdiğini duyarız. Bu kurt bazı ağaç kurtları gibi bizim vücudumuzun yapısında doğmuş ve büyümüş bir tufeylidir. Anadolu'yu bu vaziyette gezen seyyahın, yahut herhangi bir kasabasında yaşayan İstanbullu bir memurun onu karanlık renklerle tasvir etmesi ve hayatsızlıktan şikayet etmesi herhalde bundan ileri geliyor. Ağrıların içinde yattığı yataktan geldiğine vehmeden hasta gibi,biz de sırf kendi yüreğimizde getirdiğimiz ağrının mesuliyetini galiba haksız olarak Anadolu'ya yükletiyoruz.(...) Hasretini çektiğimiz uzaktaki evimizin de bu saatte bir yabancıya aynı manzarayı göstereceğini aklımızdan geçirmiyoruz." (GÜNTEKİN, 1993 : 214)

Türk aydını yılların verdiği bir kopuşla Anadolu'da kendini yabancı bir mekânda hissetmiş ve oraya alışmayı kendinden uzaklaşma olarak

görmüştür. Bu olayın içerisinde olan birinden samimi bir itiraf olarak kabul edilmeli ve eserler bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bu yazılarda Anadolu şehir ve kasabalarına yer verilirken yazarın görevi ve konumu dolayısıyla “yol hikâyeleri” sayılabilecek görüntülerin sıklığı dikkati çeker. Tren, kamyon, otobüs görüntüleri, istasyon otel görüntüleri esere hakimdir. Buralar aynı zamanda değişik insanları, farklı amaçları bir araya toplayabilen mekânlardır.

Yollar İstanbul'dan Anadolu'ya uzanan çizgide farklılaşmanın yoksullaşmanın da başlangıç noktasını oluştururlar. Reşat Nuri, Anadolu kasabalarındaki fakirliği ve bunun yanı sıra her zaman fakirliğin sebep olmadığı “görgüsüzlüğü” yargılayıcı olmadan aktarmaya çalışır. İnsanlar kendi halinde ve değişmeye çok da açık olmayan bir düzene göre yaşarlar. Anadolu bazen bir sürgün yeridir. “Bütün dertlerin şahlandığı, uçan kuştan yardım arandığı yerlerdir.”

Yazar ne ön yargılı ne romantiktir; Anadolu insanını yer yer küçük menfaatlerin peşinde yer yer çabucak diyalog kuran samimiyet içinde aktarır.

Anadolu kasabalarında çoğunlukla oyalanacak hiçbir şey yoktur. Eğitim açısından da insanları yönlendirecek aktiviteler geliştirilmelidir. (Eski Cuma) Öte yandan miskin yuvası olarak görülen kahvelerin Anadolu insanının fikir alışverişinde bulunduğu mekânlar olduğunu da anlatır. Kasabalarda yaygınlaşan kumpanyaların nitelikli olmamaları dolayısıyla halka bir şey veremediklerini, aksine ahlâkî çöküşe sebep olduklarını savunur. (Tuluat Tiyatroları) (Anadolu Duygusu'nda bu hatıralardan çok önce (1337) yayımlanan Anadolu'da Tiyatro başlıklı yazıda aynı probleme dikkat çekilmişti. Muhterem Kaya tarafından kaleme alınan yazıda çeviri eserlerin halkın ahlâkını olumsuz etkilediği vurgulanırken bu eserleri sevmeyen insanların zevksizlikle suçlanmasının haksızlık olduğu anlatılıyordu. Ona göre bir eğitim vasıtası olan tiyatro eserleri her şeyden önce millileştirilmeliydi. (Muhterem Kaya ,1337:4))

Bütün bunların yanında modern hayatı ve “zihniyeti” kasabalara taşımaya çalışan insanlar da Anadolu Notları'nda yerini alır .Anadolu insanının eğlence kültüründen kesitler de eserde yansıtılır.

Reşat Nuri Güntekin Anadolu Notları'yla farklı bir perspektiften Anadolu'ya bakmayı sürdürürken İstanbul'da Memleket isimli bir gazete de çıkarır. 1942-1947 yılları arasında çıkarılan gazetede Tanpınar, Banarlı,Y.N.Nayır, İsmail Safâ... gibi isimleri yazar kadrosunda bulundurur ve daha çok CHP saflarında bir yayın organı olarak tanınır.

Hareket'te imzasız olarak yayımlanan bir yazıda, millîliğin dokuz asır boyunca ortaya koyulan ve ayakta kalabilen bütün eserlerin vasfı olduğu vurgulanır. Batıyı taklit hevesinin bir süre bu vasfı baltaladığı Millî edebiyatınsa millî romantizmden uzak olduğu belirtilir. Ömer Seyfettin bu noktada özel bir yere sahiptir;ancak o da halin değil hatıraların sanatını yapmıştır. Ondan sonrakilerde Anadolu'yu anlatan Refik Halit'e özel önem atfedilmekle birlikte asıl gelinecek yer Sabahattin Ali'dir. Yazara göre Sabahattin Ali Anadolu toprağına olduğu gibi Anadolu ruhuna da en çok yaklaşan hikâyecimizdir. Eseri baştan sona milliyetçilerin ıstıraplarını dile getirir;Anadolu toprağının ve insanının sevgisini dile getirir. Yazı şu cümlelerle sonuçlandırılır:

“Millet sevgisinin yanında milletin hayat haklarını aramak,ve onun mustarip kalbiyle çarpan bir kalp sahibi olmak eğer milliyetçiliğin ta kendisi ise,eseriyle tanıdığımız Sabahattin Ali,en sağda milliyetçilerin gözbebeği ve öz kardeşidir.”(İmzasız,1972:58)

Kaplan da Sabahattin Ali'nin “Hasan Boğuldu” hikayesiyle Anadolu'daki bitmek tükenmek bilmeyen yeniliklere yeniden açıldığımızı savunur . O da, yazarın Anadolu 'yu en güzel ve en etkili anlatanlardan biri olduğu kanaatindedir. (KAPLAN,1992:139-143)

Ali nitelik ve nicelik yönünden Anadolu'yu anlatan yazarlar arasında özel bir yere sahiptir.(BEZİRCİ,1987:100) Eserlerinde köylü kişilere ağırlık

vermesinin yanında topluca köy ve köylü problemlerine yöneldiği hikâyeleri de vardır.

1935 yılında yayımlanan Değirmen isimli hikâye kitabının girişindeki notta hikâyelerinin bir kısmında Osmanlı yönetimindeki Anadolu'yu anlattığını belirtir. Bu hikayelerden biri "Bir Orman Hikâyesi"dir. Burada daha sonraki dönemlerde de eserlerde pek görülmeyen "orman köylüleri" konusunu ele alır ve yönetimle olan çatışmalarını işler. Sabahattin Ali'nin köylü-yönetim çatışmasında "jandarma" tipine sıkça yer verdiği görülür.

Aynı eserde yer alan "Kanal" hikâyesinde hayat şartlarının ve su probleminin köylü insanları karşı karşıya bıraktığı açmazlar, gerçekçi bir anlatımla dile getirilir.

Yazarın Anadolu insanına eğildiği hikâyelere de yer verdiği ikinci eseri Kağnı'dır. Bu eserde en dikkati çeken hikâye "Kamyon"dur. Yazar burada ilk defa şehre iş bulmaya giden bir genci ele alır.

Ses isimli eserinde konusunun değişikliğiyle fark edilen hikâye ,kitaba da adını veren "Ses"tir. Yazar bu hikâyede halk bilimci bir aydının köylü bir genci opera sanatçısı yapmak için konservatuara sokmaya çalışmasını işler.

Yeni Dünya isimli eserde de "Asfalt Yol" hikâyesi çarpıcı bir hikâyedir. Girişinde, "Bir köy öğretmeninin notlarından" ibaresi bulunan hikâyenin konusu şöyledir: Bir öğretmen yol yapımı konusunda köylüyü örgütlemeye çalışır, bu istekleri başlangıçta dikkate alınmaz; ancak bu sırada köye gelen bir bürokrat gelirken yolların bozukluğundan rahatsız olur ve yol yaptırılır. Ne var ki kağnıların asfalt yola çıkması yasaktır .

Bütün bu hikâyelerde Sabahattin Ali'nin ağırlık noktası köylü- yönetim çatışması , köyde su ve toprak kavgalarıdır. Yazar bu problemleri bütün açıklığıyla sergilerken tarafsız kalmaya dikkat eder. Çözümleyici değil daha çok teşpit edici bir tavır takınır. Hattâ bu problemleri üreten sebeplerin de pek göz önüne alınmadığı görülür. Sabahattin Ali'nin eserlerini inceleyen Mustafa

Kutlu'ya göre bu tavır okuyucuyu harekete çağırır, onu tedirgin eden bir üslûptur.(KUTLU:123)

Kutlu'ya göre Sabahattin Ali'ni Anadolu'su dekor olarak bir bütünlük arz etmez, bir yamalı bohça görüntüsündedir. Ali'yi özel yapansa o zamana kadar ele alınmamış cepheleriyle Anadolu insanının problemlerine yönelmesidir.(KUTLU:124)

Eserlerde dikkati çeken bir başka özellik de yazarın yerel ağız özelliklerini yansıtmamasıdır.

Daha çok siyasî ve ilmî bir yaklaşımla kültür hayatımızda yer etmiş Anadoluculardan biri de hikâyeci olarak iki eser vermiş olan Hakkı Kâmil Beşe'dir. Kastamonu'nu Araç ilçesine bağlı bir köyde doğan yazar Mülkiyeyi bitirmiş,bir süre Fransa'da staj yapmış ve uzun yıllar Anadolu'nun çeşitli illerinde maliye müfettişi olarak çalışmıştır.(KAPLAN,1992:180)

Yazar,Anadolu'dan çıktığı halde köyü ve köylüyü yanlı değerlendiren yazarların aksine Anadolu'ya tarafsız bakmaya çalışmış, hoş yanlarını işlemiştir. Anadolu'yu anlattığı hikayelerini "Kırkkanat" (1976) isimli bir eserde toplamıştır. "İki Hazır Yiyici" hikâyesinde köylü bir kadını merkez alır; kadın psikolojisi yanında köylü insanların değer hükümleri ve davranış biçimlerine de yer verir.

Ethem İzzet Benice'nin On Yılın Romanı isimli eseri, teknik açıdan olmasa da Anadolu'yu değerlendiriş açısından kayda değer bir çalışmadır. 1912- 1933 yılları arasındaki değişimi anlatmak için kaleme alınan romanda mekan ,Bingöl yakınlarında bir köydür. Bu köyde bütün horlanmışlık, bütün geri kalmışlık "kader" olarak algılanır; bir yandan ağa bir yandan din adamları halkı sömürürken onların bunu "yazgı "olarak kabullenmesi eleştirilir. Bunun bir yazgı olmadığını anlatmak istercesine bu köyden çıkan iki genci uzun ve zor savaş yıllarının sonrasında yeni yönetimin sağladığı imkânlarla okula gönderir . Kabuklarını kıran bu gençler okul biter bitmez köylerine hizmete koşarlar. Anadolu'da görülen değişim bu gençlerin ağzından okura anlatılır.

İdeolojik kaygıyla kaleme alındığı anlaşılan roman ele aldığı güçlü konuya rağmen teknik yetersizlikler yüzünden -- "başarılı" olamamıştır.(YALÇIN ,1992:202)

Buraya kadarki değerlendirmelerde göz ardı edilmemesi gereken husus yazarların aydın kimliğiyle yaşadıkları arasındaki ikiliktir. Şiirde Mehmet Emin'i Faruk Nafiz'in ulaştığı samimiyete tahkiyeli eserlerde ulaşılamamıştır; özellikle Millî Mücadele Devri romancıları hissettikleriyle yaşadıkları arasında bocalamışlar ve bunu okuyucuya aktarmakta sakınca görmemişlerdir. Bu eserler Anadolu'cu eser olmaktan çok Anadolu karşısındaki tereddüdün eserleri olarak kabul edilebilirler. Anadolu'ya gidip orada sadece ikili ilişkilerdeki garipliği gören, kafasındaki düello sahnesini romana taşıyıp okuyucuya halkı linç ettirmeye çalışan eserler "memleket eseri" olarak alınmalı mı? Memleketin böyle bir gerçeği varsa evet; ancak Anadolu'cuların eksikliklerine rağmen bütün değerlerimizin mecmuu olarak kabul ettiği Anadolu sanırım bu değildir. Buna rağmen aynı yazarları zırhsız, korumasız Anadolu insanına yaklaşırken gördüğümüzde eserlerinin zirveleşmesi iyi yolda atılmış adımlar olarak kabul edilebilir. Bir kuşak sonra Anadolu'nun içerisinden çıkan sanatçıların eserleriyle bu görüntülerin bütünleştirilmesi sanırım daha net bir görüntü ortaya çıkaracaktır.

D) Anadoluçuluğun Türk Edebiyatındaki Yeriyle İlgili Değerlendirmeler

Tanpınar, özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında edebiyatta millîliğin çok tartışıldığından bahisle kimi insanların millîliği "hâlis Türkçe"de, kimilerinin hece vezninde, kimilerinin sadece Anadolu'yu anlatan eserlerde ve başka şeylerde aradıklarını anlatır ve bu çalışmaları şu cümleyle özetler:

"Halkı ve köylüyü düşünen ve yalnız ona hitap eden bir edebiyat büyük inkılâp umdelerinin en yakın tatbik sahası olan yazılar, hamlesine sadece 'iyi niyetle' alan vatanî ve

destanî bir şiir, folklor araştırmaları ve pastişleri, velhasıl çoğu tasavvurla icranın arasında en küçük bir olgunlaşma fâsılasına mazhar olmadan vücuda getirilmiş bir yığın eser veyahut eser haline istihale etmemiş bir çok teklif, nazariye ve serzeniş, edebiyat ve matbuât âlemimizden geçti.”

Tanpınar’a göre bu arayışların ortak noktasında mevcut edebî oluşumlardan şüphe vardır.

Yahya Kemal’i mektepten memlekete dönüş teklifinin bir parça haksızlık ihtiva etmesinin ötesinde daima günlük problemlerin peşinde koşan edebiyatımızı düşününce anlaşılmasının da zor olduğunu belirtir ve kendisine göre bu teklifi yorumlar: Buradan çıkarılacak hüküm ,edebiyatın günlük problemlerin peşinden koşması değil yavaş yavaş bütün bağlarını kopardığı millî kaynaklara yönelmesidir.

Kültürümüzün kaçınılmaz bir tercihle karşı karşıya kalması ve Batılılaşmayı seçmesi bir vakıadır. Bu tercihe rağmen çok köklü bir geleneğe sahip olan Türk toplumunun kendini tamamen inkâr ederek var olabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla “kendi an’anemiz içinde yenileşmek” yapılabilecek en doğru tercihtir.

Eski edebiyatı bırakıp bizi Batı’ya yönelmeye sevk eden millî bir edebiyat yaratma isteğidir. Batı edebiyatları incelendiğinde anlaşılmıştır ki her edebiyat “ kendi doğru ve güzelini” kendi hayat ve mazisinde bulmuştur. İşte bu gerçek bizi de kaynaklarımıza yöneltmelidir. Anadolu’nun her köşesinin kendisine mahsus bir hayatı olduğunu hatırlatan yazar eksikliğinin bizde olduğunu, ondan habersiz olduğumuzu ; bir nevi sevgi kıtlığının bizi Anadolu’dan uzaklaştırdığını savunur.

“Bir millet her şeyden evvel kendi kendisini ciddiye almak mecburiyetindedir. Kendi kendimizden bahsetmeye alışalım. Büyük meselelerimizi bulalım. Anadolu bin başlı bir muammâ gibi gözümüzün önünde duruyor. Bunu çözmeye çalışmak lazımdır. Bugünkü edebiyat karşısında bütün tarih ve bütün vatan bakir olarak duruyor.”(TANPINAR ,1977:5-93)

Banarlı, konuyu farklı bir noktadan ele alarak Millî edebiyatın vezin tartışmaları arasında kendi kaynaklarına yönelme fikrinin kaybolduğunu oysa sanatçıların asıl hedefinin bu olduğunu vurgular. Ona göre şekli unsurları esas alarak yapılan sınırlama doğru olmamıştır.(BANARLI,1983:1130)

Peyami Safa, “memlekette edebiyat isteyenlerle edebiyatta memleket isteyenler” arasında görünürdeki farklılığa rağmen esasta fark olmadığını savunur. Edebiyatta memleket arayanları estetiği feda etmeden “yabancılık” hissi uyandırmayan eserlerin peşinde olmaları bu farkı ortadan kaldırır. Dolayısıyla bu fark söyleyişteki takdim tehirden ibarettir. Öyle ki 1.Dünya Savaşı sonrasında Safa’ya göre içerisinde Anadolu veya Trakya havası olmayan roman yoktur.

Son olarak Safa memlekette bahseden edebiyat tarihçileri olarak Fuat Köprülü,İsmail Habip Sevük ve Agah Sırrı Levent’i zikreder.(SAFA,1990:70)

Peyami Safa belli bir sınıfı ele alan roman, fikrine karşıdır. Bu çerçevede “köy romanı” oluşturma gayretlerini de eleştirir. Safa’ya göre köylünün “mazlum”; şehri temsil eden herkesin zalim gösterilmesinde “farklı” bir niyet vardır. İleri memleketlerin hızla şehirleşmeye yöneldiğini bizimse tam tersi bir özentisi içinde köyün sefaletini yüceltmeye çalışmamızın yanlış olduğunu anlatır.(SAFA,1990:73-75) Bunu söylerken Safa’nın köyü sınıf mücadelesine alet edenleri muhatap aldığı unutulmamalıdır.

Anadolucuların üzerinde birleştikleri nokta Anadolu’nun edebiyata olduğu gibi alınmamasıdır. Başlangıçta İstanbullu tiplerle dolu olan edebiyatımız Millî Edebiyat’la Anadolu’ya yönelmeye başlamış ancak uzunca bir süre Anadolu gerçeğine vakıf olunamamıştır. Toplumcu edebiyattaki tiplerin değerlendirildiği bir yazıda Reşat Nuri,Yakup Kadri, Halide Edip bu çizginin başındaki isimler olarak verilmiştir. Ancak yazara göre Reşat Nuri’nin Yeşil Gece’sindeki “Şahin Hoca”ya kadar Anadolu tipleri değil,Anadolu’ya girmiş tiplerle karşılaşırız.

Bir süre sonra öğretmene yüklenen “yeni nesli şekillendirme” görevinin yansımaları edebiyatta görülecek, “inkılâpçı öğretmen” tipi ortaya çıkacaktır. Yazara göre halktan kopuk olan bu tip Köy Enstitülülerin elinde bir süre sonra “devrimci öğretmen” ve ona karşı olan ağa-imam-gerici köylü tiplerini çıkartmıştır. Ne var ki sosyal gerçekliği olmayan bu tipleri ele alan edebiyat beklenen ilgiyi görememiş ve bu tipler silinip gitmiştir.

Şirin Anadolu yaklaşımı da edebiyatta çok rağbet görmemiştir. Bundan sonra Marksist bir anlayışla ortaya sürülen ırgat -ağa çatışması yeni bir arayıştır. Ağanın yanında yer alan jandarma ve yobaz imama karşı çıkan bir de eşkiya tipi üretilmeye çalışılır. Son olarak da büyük şehirde horlanan gecekonduklara sıkışıp kalan “göçzedeler”...Yazar bu tiplerin uzunca bir süre pek çok eserle lanse edilmeye çalışıldığını belirttikten sonra şu değerlendirmeyi yapar:

“Toplumcu edebiyatımız, eser sayısının bolluğuna rağmen toplumun gidişatına getireceği olumlu çıkış yapabilecek tiplerden yoksundur. Toplumcu edebiyat daha çok fayda gayesi güttüğü için getireceği tipler ile toplum hayatını daha mutlu kılacak ve okuyucularını umutlandıracak onları harekete geçirecek kahramanlara muhtaçtır. Halk edebiyatımızda görülen destan kahramanları ile menkıbe tipleri bu alanda eşsiz örneklerdir. Bugünün edebiyatını toplumsal açıdan geliştirenler eserleriyle toplumuna yön vermek istiyorlarsa-didaktik olmamak kaydıyla- olumlu tiplerini aramalıdırlar.”(HACİYAKUBOĞLU:1972b)

Bir ay sonra yazdığı bir makalede de benzer fikirleri dile getirir;yalnız bu defa biraz daha genel hükümler çıkartarak Gökalp'e kadar uzanır. Yazara göre Gökalp'in milliyetçiliği de bir cins Batılılıktır .Millî edebiyat ,şekilde Halk edebiyatına yaklaşmışsa da özde İttihat ve Terakki Partisinin siyasî oyunlarına kılıf hazırlamaktan öteye geçememiştir. Bu arada gelen yazarlardan Mehmet Akif millî bir anlayışın “kıvılcımını çıkıp geçmiş”tir.

Zoraki Batılılaşma görüntüleri ve Marksist yaklaşıma bu yazıda da değinen yazara göre çözüm, suyun gözesine yönelmektir. Her şeyimizle farklılaştığımız halkı bulmamız lazımdır. Üstelik bunu halk da kendi

değerlerini yitirmeden, bir an önce yapmalıyız ;aksi takdirde “edebiyatımızın sonu karanlık olacaktır.(HACİYAKUBOĞULU,1972a:2)

Rauf Mutluay, memleket edebiyatını “mektepten memlekete” yönelişin uzantısı olarak kabul eder. Burada hedefin edebiyatı İstanbul dışına taşımak, halkımızın, tarihimizin gerçeklerini yansıtmak, yazı dili yerine konuşma dilinin canlılığını koymak, millî edebiyat geleneğinden yararlanmak ve Cumhuriyet ilkelerine destek vermek olduğunu ifade eder. Anadolu’da çeşitli görevler üstlenen sanatçıların coğrafyamızın özel niteliği içinde ortaya çıkan yeni duyguları ifade için “memleketçi” bir edebiyat oluşturduklarını savunur. (MUTLUAY,1973)

Özellikle köyü konu alan edebiyatın zaman içerisinde öneminin azalmasını doğal karşılayanlar vardır;çünkü bir anlamda köye yönelik edebiyatı devrin politikaları beslemiş, politikalar değişince bu edebiyat da ortadan kalkmıştır. Bu destek ortadan kalktığında ve sanayi hamlesi gündeme geldiğinde “köy edebiyatı” duyarlılığı da “gereksiz” hattâ “ilkel” hale gelmiştir. (MUTLUAY ,1973:640) Bu değerlendirmeleri sağlıklı bulmayan, değişen köy çehresiyle “köy edebiyatı”nın muhtevasında değişiklikler olabileceğini ancak o kesimi ve değişimini anlatan eserlerin her zaman gündemde olacağını savunanlar da vardır.(MUTLUAY,1973:640-641) Bütün bu tartışmaları aktaran Rauf Mutluay, enstitülü yazarların eserlerinin okuyucuda bir bıkkınlık uyandırdığını bu tartışmaları biraz da bu durumun yarattığını belirttikten sonra köyü ve köylüyü “sınıf” olarak ele almak yerine evrensel boyuta değerlendirmenin gerekliliğine işaret eder. (1973:640)Dolayısıyla “köy edebiyatı” kavramı ortadan kalksa da köy veya kasaba insanı anlatılmaya devam edilecektir.

Ceyhun Atuf Kansu, Anadolu’ya yönelişin şiirde bir yeniden doğuşu müjdelediğini savunur. Bu şiirin öncelikle bize duru Türkçeyi getireceğini belirten yazar, bu devreyi “Türk şiirinin çocukluk devresi” olarak nitelendirir.“Anadolu’yu koklayan, Anadolu’yu araştıran şiirimiz, Türkçenin lirik edası, realitenin coşturucu neşesi içinde ilk önce Anadolu insanına rastladı.”

diyerek fikirlerini özetler ve açıkça belirtmese de Türk şiirinin kendi klasiklerini aradığını îma eder, bu Türk kültürü için bir tür Rönesans müjdesidir. (KANSU ,1969:76)

Ahmet Oktay, "Edebiyatın Arka Alanı" başlığında Halkçılık / Köycülük kavramlarını aynı başlıkta toplamış ve halkçılığı resmî ideolojinin Atatürk'ten itibaren savuna geldiği sınıfsız bir topluluk oluşturma gayretlerinin bir yansıması olarak değerlendirmiştir.

Cumhuriyet sonrasında aydınla halk arasındaki uçurumu gidermek için sadece edebiyatçıların değil ressamların da harekete geçirildiğini savunan Oktay'a göre bunun sonucunda Nuri İyem, Kemal Sönmezler, Selim Turan, Avni Arbaş, Abidin Dino 'nun 1940 yılında "Liman Sergisi"ni açmışlardır.

Yazar bu değerlendirmede, Yahya Kemal'in edebiyat için kullandığı "mektepten memlekete" anlayışında doğru tespitlere yer verildiğini savunur. Ahmet Oktay, köye yönelmeninse siyasî bir karar olduğunu ve sanatçıların bu kararı uygulamaya çalıştıklarını ;ancak çok da kalıcı olamadıklarını anlatır . (1993:63)

Edebiyat Ortamı ve Arayışlar başlığı altında "memleket edebiyatı"nı değerlendiren Oktay, yeni rejimin ısrarla öne sürdüğü milliyetçilik ve halkçılık kavramları çerçevesinde başlangıçta romantik bir yaklaşımla Anadolu'ya yöneldiğini, yurt sevgisini yüceltmek çalışma ahlakını geliştirmek üzere kaleme alınan ürünlerden oluştuğunu savunur ve bu arada "Şef"i ve "Parti"yi kutsallaştıran bir tür kahramanlık edebiyatının üretildiğini iddia eder. M. Emin Yurdakul, F.N. Çamlıbel, O.S. Orhon, Y. Ziya Ortaç gibi şairleri bu çerçevede değerlendirir. Faruk Nafiz, Ömer Bedrettin, Kemalettin Kamu gibi şairlerin diğerlerine oranla estetik değeri yüksek eserler oluşturabildiklerini savunur.

Oktay'a göre bu ürünler giderek tepki görmeye başlamış ve farklı beklentiler dillendirilmeye başlanmıştır. Öyle ki "tikanmış" olan "memleket edebiyatı" artık beklentilerin değil, eleştirilerin kaynağı olmuştur. Hattâ Dranas 'ın bu eserleri "büyük devrimi hakiki kıymetinden düşüren" eserler olarak

nitelediğini kaydeder.(1993:91) Oktay,memleket edebiyatı fikrinin kısa sürede "demode" olduğu görüşündedir.

Anadolu'ya yönelme ifadesini gerçekçi bulmayanlar da vardır. Hareket'te yayımlanan yazısında Ali Rız Alp, Türk aydını gibi Türk romancısının da Anadolu'yu horladığını savunur. Romancılar kadar okuyucu da bu konuda samîmî değildir; meselâ devrinde çok okunduğu kabul edilen Memleket Hikâyeleri'nin konusu değil yazarı dolayısıyla itibar gördüğünü iddia eder. Yazar,"Türk romancısı kahramanları vasıtasıyla Anadolu'yu horlamıştır", tezini romanlardan örneklerle ortaya koymaya çalışır. Başta Yakup Kadri'nin Ahmet Cemil'i vardır; çünkü hiçbir kahraman Anadolu'yu ve Anadolu insanını onun kadar horlamamıştır.

Yazara göre Anadolu'ya idealist yaklaşan bir roman kişisi yoktur; Ateş Gecesi'nde Kemal Murat, Dudaktan Kalbe'de Vedat Anadolu'yu sürgün edildikleri için;Çalıkuşu'nda Feride aşk acısından kaçtığı için; Acımak'ta Zehra; Vurun Kahpeye'de Aliye, tesadüf sonucu Anadolu'dadır;Ateşten Gömlek'te Peyami, aşk için cephededir; Yeşil Gece'de Şahin Efendi, alışkanlıklarından kurtulamadığı için;Akşam Güneşi'nde Nazmi,Acımak'ta Mürşit, memuriyet ve emeklilik dolayısıyla Anadolu'da bulunurlar. Bu kişilerin Anadolu'yu sevmeye çalıştıkları görülür. Yazara göre bu görüntü aynı zamanda Türk aydınını zoraki yönelişini de yansıtmaktadır.

Bütün bu değerlendirmeler bölük pörçüktür. Edebiyat tarihlerinin çoğu bundan hiç söz etmezken verenlerin de çok ana hatlarıyla "köye yöneliş", "halka yöneliş" başlıklarıyla sınırlı bir değerlendirmeye geçtirdikleri görülür. Bunda edebiyat tarihinin koyduğu zaman sınırının etkili olduğu kanaatindeyiz. Son yirmi yılda yayımlanan eserlerin bu konuya yönelmesini olayların yerleşmesi için ön görülen bekleme süresinin bittiği şeklinde yorumlayabiliriz.

SONUÇ

Bu çalışmamızda, tarih, sosyoloji, sosyal antropoloji, edebiyat ve halk bilimi gibi sahaları ilgilendiren Anadoluculuk hareketini, ana hatlarını belirtmek suretiyle terkibî bir çalışmayla ortaya çıkartmayı denedik.

Anadoluculuk son yüzyılda ortaya çıkmış görünse de köklerini Osmanlı'nın Anadolu'dan bağlarını kademeli olarak kopardığı yüzyıllara salmaya çalışan bir harekettir; tarih göstermiştir ki, Anadolu'yu yok sayarak üretilen çözüm önerileri beklenen sonucu vermemiştir. Anadolu'da bir Türk-İslâm medeniyeti kuran nûve asırların terk edilmişliğiyle kırıntıdır. Anadolu'yu yurt edindikten sonraki asırlarda farklı şekillerde de olsa var olmayı sürdüren bu "nûve" Anadoluculuğun dayanağıdır. Onu yok sayan ideolojiler, bir anlamda Anadoluculuğun şartlarını da hazırlamışlardır.

Osmanlı'yı kurtarmaya yönelik teklifler içerisinde başta Anadolu insanı yoktur. İlk çare olarak düşünülen Osmanlıcılık devlete asıl hizmet edenlerden daha çok, sonradan kazanılan unsurları "bağlı" kılmaya yönelik görülür; toprağa bağlı bir vatan fikrini ortaya koymasına rağmen bu fikir tarih ve müşterek kimlik unsurlarını reddetmiş olduğu için hedefine ulaşmamıştır. Ardından gelen İslâmcılık da milleti bir arada tutan kültür unsurlarından yalnızca birine dayanmakla gerçekçi davranmamış ve beklenen çözümü getirememiştir. Son olarak gündeme getirilen Türkçülük ideolojisi, içinde bulunulan çağın seyrine uygun bir çözümdür. Anadolu'yu devlet içindeki yapıcı yanıyla yeniden fark eden bu ideoloji, öncelikle uzun süren imparatorluk şartlarında zayıflamış olan millî şuuru canlandırmayı hedefler. İşte bu hedefi gerçekleştirmede esas alınacak kriterler, milliyetçiler arasında fikir ayrılıklarına sebep olur. Türk milletinin tarih sahnesine çıktığı noktadan itibaren ortaya koyduğu maddî manevî malzemeye dayanan ve böylece içinde bulunulan zaman diliminde ayrı düşmüş Türk boylarını da içine alabilecek bir Turan idealini Anadolu insanına bir kızıl elma olarak sunmak,

başlangıçta bütün Türkçülerin birleştikleri bir nokta gibi görünür. Bunun bir ütopya olarak varlığını korumasının büyük bir devlet geleneğinden gelen insanlar üzerinde yapıcı etki yapacağı da düşünülür.

Bunlar ideoloji bazında gündeme getirilen çözümlerdir; bir de siyasî olarak son iki yüz yılını başarısız çözüm girişimleriyle geçiren ve son olarak da bir dünya savaşında yenilen tarafta yer alan bir devlet söz konusudur. Madden ve manen dayandığı insanına son iki yüz yılda "yük olmuş" bir devlet. Bu devleti uzak ufukları fethetme hayaliyle yeniden yapılandırmak mümkün değildir. Onun için ,Millî Mücadele sürecinde Anadolu'nun ve İstanbul'un temsilcilerinin oluşturduğu meclisin ilk kararlarından biri Misak-ı Millî'yi ilân etmek olmuştur. Misak-ı Millî açıkça ortaya koyulmasa da Türkçülük ideolojisinin sınırlarını belirlemiştir. Bu sınır Anadolu'dur.

Anadoluculuk bir fikir hareketi olarak milliyetçiliği yeniden yorumlamış görünmekle beraber dinamikleri açısından bakıldığında Türkçülükten çok farklı olduğunu söyleyebiliriz. Tarih, vatan, millet anlayışları, hedefleriyle çok daha somut temellere dayandırılan bu ideolojinin Cumhuriyet yönetiminden beklediği desteği görmemesi ve hattâ zaman içinde muhalifler arasında değerlendirilmesi Anadoluculuğun en büyük şanssızlığı olarak kabul edilebilir; çünkü savunulan fikirlerin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki uygulamalarla büyük bir paralellik gösterdiği ortadadır.

Öte yandan, bir Türk Rönesansını yakalamak hedefiyle kendi kültürel kaynaklarına yönelme eğilimleri de edebiyat dünyasında yeterince rağbet görmemiş, Yahya Kemal'in başlattığı Türk destanını oluşturma fikri milliyetçi yazarlar tarafından desteklenmemiştir. Onun yerine yazarlar millî hassasiyeti okşayacak birer eseri diğer eserlerinin arasına yerleştirmeyi tercih etmişlerdir. Anadolucuların beklediği bu değildir; onların istediği bütün mesaisini buna harcayacak bir ekiple büyük Türk destanını yaratmak ve ondan sonra bunu sanatkârlara teslim etmektir.

Bu amaca ulaşamayan Anadolucular, en azından Anadolu kültürüyle, başka bir ifadeyle Halk edebiyatıyla beslenen bir edebiyatı hedeflemişler ;ancak bu arayış da birkaç şairle sınırlı kalmıştır. Üstelik bu şairler bir araya gelip ortak bir tavır sergilemedikleri için yeterince etkili de olamamışlardır. Sonuçta bu saha toplumcu gerçekçilerin ideolojik eğilimlerine hizmet eder hale gelmiştir. Bunda devrin hızla değişen ve zaman zaman gerginleşen siyasî ortamının etkisi büyüktür.

Anadolu'yu anlatmak adına 1950'li yıllara kadar verilen eserleri, çoğunlukla gözlemleri yansıtan ve köylünün şu veya bu şekilde eğitimi üzerinde duran eserler olarak değerlendirebiliriz. Bu gözlemlerde zaman zaman ılımlı ve hoşgörülü olunurken kimi zaman da son derece acımasız ve yanlı olunduğu görülmüştür. Şefkatli veya katı, hemen hepsinde dışardan bakan insanın bakış açısı hakimdir. Anadolu'dan çıkan veya Anadolu'yu çeşitli vesilelerle tanıyan sanatçıların üslup farkı net bir şekilde gözlenebilmektedir. Bu eserler parça parça da olsa farklı yönleriyle Türk edebiyatının şaheserleri arasında yer almıştır. Bu da Anadolucuların doğru çizgide olduklarının işareti olarak kabul edilebilir.

Bugün milliyetçiliğin bu yorumu toplumumuzda geniş bir tasvip görmektedir. Görüşü ne olursa olsun aydınlarımızın çoğu Anadolu'ya bir toprak parçası olarak değil, farklı bir sempatiyle yaklaşmışlardır. Anadoluculuğun farklı kesimleri kucaklayan bu yanının günümüz şartlarında gözden uzak tutulmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Edebî anlamda Anadolucuların ısrarla üzerinde durdukları bir Türk destanı yaratma fikri,yolları çok farklı olan sanatçıları bir arada değerlendirmemize imkân tanımıştır, bu da ihmal edilemeyecek bir husustur. Kısaca, Anadolucu fikirlerin ve edebî beklentilerin yeniden gündeme getirilmesi , edebiyat dünyamız açısından suların biraz daha durulmuş olduğu devrimizde bu kapının yeniden aralanmasına vesile olabilecektir.

KAYNAKÇA

ADIVAR, Halide Edip

- 1334a "Evimize Bakalım" Vakit Gazetesi ,252 ,Haziran
1334b "Türkiyacılık Yoktur" Vakit Gazetesi 303,23 Ağustos
1919 "Halka Doğru" Büyük Mecmua 12, Teşrinievvel
1973 *Vurun Kahpeye*
1978 *Ateşten Gömlek* İstanbul:Atlas Kitabevi

AFETİNAN

- 1939 "Atatürk ve Türk Tarih Tezi" Belleten ,III,10 :44-49

AĞAOĞLU,Ahmet

- 1933 "Millî Misakın Tarihî Kıymeti" Ülkü,I,1,Şubat:41-43

Ahmet Refik

- 1342 "Kalenderoğlu Al-i Osman" Anadolu 2,Mayıs:41-46

AKÇURA , Yusuf

- 1987 *Üç Tarz-ı Siyaset* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
1933 "Birinci Türk Tarihi Kongresi" Ülkü ,I,1 Şubat ;23-30

AKTAŞ, Şerif

- 1986 *Refik Halit Karay* Ankara:Kültür Bakanlığı Yayınları

AKÜN, Ömer Faruk

- 1983 "Osmanlı Tarihi Karşısında Yahya Kemal'in Şiiri" Ölümünün Yetmiş Beşinci Yılında Yahya Kemal Beyatlı Ankara:Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları

AKYÜZ, Ali Kâmi

- 1937 "Milliyet Meseleleri" Çığır V,53,Ağustos 1937

Ana Britanicca

- 1986 "Remzi Oğuz Arık" ,II:276

ANAMUR,Süreyya

- "Toprak ve Tarih veya Millî Oluşun İki Şartı" Çığır.83,
Birinciteşrin: 161

AND, Metin

- 1962 *Dionisos ve Anadolu Köylüsü* Elif Yayınları

ANDAY, Melih Cevdet

- 1974 *Yeni Tanrılar* Çağdaş yayınları
 1977 *Maddecilik ve Ülkücülük* İstanbul: Sander Yayınları
 1984 *Akan Zaman Duran Zaman* İstanbul: Adam Yayınları
 1994 *İmge Ormanı* İstanbul: Adam Yayınları

ARIK, Remzi Oğuz

- 1933 "Bizde Köy" Dönüm II, 17, Teşrinisani :28-31
 1934a "Bir Köy Köpeği" Dönüm 26, Ağustos:69-73
 1934b "Bizim Köylere Dair" Dönüm 19, İkincikanun:25-30
 1934c "Halkçılık Köycülük" Dönüm 29-30 :232-236;283-288
 1934ç "Köy Kadını" Dönüm 25, Temmuz:31-36
 1939a "Köylerimiz ve Köycülüklerimiz" Çığır VIII, 86, İkincikanun :4-13
 1939b "Milliyetperverliğe Dair" Çığır 84, İkinciteşrin:189-192
 1940 "Ziya Gökalp'in Türkçülüğüne Dair" Çığır, 96, İkinciteşrin:128-132
 1942a "Bu Mecmua " Millet 1, Mayıs:2-3
 1942c "Coğrafyadan Vatana" Millet 2, Haziran :33-36
 1942ç "Güzel Türkçemiz" Millet 3, Temmuz :65-70
 1942d "Osmanlı İmparatorluğu ve Müstemlekecilik" Millet 3, Temmuz:84-87
 1942e "Rejyonalist Kimdir" Millet 8, İlkkanun 253-256
 1942f "Tarihimizin Öğrettikleri" Millet 6, İlkkanun:221-231
 1942g "Tarihimizin Öğrettikleri" Millet 8, İlkkanun:225-232
 1942h "Yerini ve Vazifesini Bilen Millet" Millet 4, Ağustos:97-98
 1942ı "Yok Olası Ayrılık" Millet, 5, Eylül:159-160
 1943a " Bugünün Kitabı" Millet 14, Haziran:43-47
 1943b "Bizim Milliyetçiliğimiz" Millet, 13, Mayıs:29-32
 1943c "İdeal ve İdeoloji" Millet 12, Nisan:353-355
 1943d "Milletçilik" Millet 12, Nisan:282-284
 1943d "Milliyet İdeolojisi" Millet 12, Nisan
 1944a "Beş Cephe" Millet, 21, Sonkanun:265-267
 1944b "İleri Fikir Pehlivanları" Millet, 22, Nisan :297-306
 1944c "Kültür Otarşisi Mucitleri" Millet 23, Mart:329-333
 1944d "Mehmet Emin Yurdakul" Millet, 23, Mart:352-355
 1947 "Tarih Görüşü" Hareket 3, Mayıs:1-2
 1992a "Milliyetçiliğimizin Merhaleleri" *Türk Milliyetçiliği*:59-70
 1992b "Türk İnkılabı ve Milliyetçiliğimiz" *Türk Milliyetçiliği*:152-217
 1992c "Vatanlara Dair" *Türk Milliyetçiliği* :21-30
 1992d *Türk Milliyetçiliği* İstanbul: Dergâh Yayınları

ARSAL, Sadri Maksudi

- 1940 "Türk Tarihinin Telkinatı" Çığır 93-94-95

ATAÇ, Reşit Galip

- 1943 "İrk ve İklim" Hep Bu Topraktan, 1, Nisan:141-145

ATAÇ, Nurullah

- 1964 *Söyleşiler* Ankara: Türk Dil kurumu Yayınları
- 1967 *Günlerin Getirdiği Karalama Defteri* İstanbul:Varlık Yayınları
- 1970 *Söz Arasında* İstanbul:Varlık Yayınları
- 1972 *Günce* Ankara :Türk Dil kurumu Yayınları

ATATÜRK, Mustafa Kemal

- 1981 *Nutuk* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

ATTİLA, Osman

- 1993 "Türk Şiirine Kötülük Edenler" R.SAĞ, *Osman Attila*, Ankara Kültür Bakanlığı 152

AYDEMİR, Şevket Süreyya

- 1932 "Çok Nüfuslu Anadolu" *Kadro* 1, 5, Mayıs:31-36
- 1943 "Tenkitlere Cevabımız" *Hep Bu Topraktan*, 2, Eylül:80-88

AYKAÇ, Fazıl Ahmet

- 1933 "Beddiî Terbiye" *Ülkü*, 1, 1, Mart:128-136

AYVERDİ, Ekrem Hakkı

- 1983 "Anadolu Medeniyetleri Masalı" *Türk Edebiyatı* 122, Kasım:28-35

AYVAZOĞLU, Beşir

- 1989 *İslâm Estetiği ve İnsan* İstanbul:Çağ Yayınları

BANARLI, Nihat Sami

- 1960 *Yahya Kemal'in Hatıraları* İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı
- 1983 *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

BANGUOĞLU, Tahsin

- 1941 "Halk Edebiyatı Milli Edebiyatın Ta Kendisidir" *Millet*, 9 Sonkanun:268-270
- 1943 "Büyük Bir Halk Dili İstiyoruz" *Millet* 20, İlkkanun :254-256

BAYRAK, Mehmet

- 1978 *Köy Enstitülü Yazarlar ,Ozanlar* TÖB-DER Yayınları

BAYRI, Mehmet Halit,

- 1340a "Asıl Hakikat" *Anadolu Duygusu*, 8, Teşrinî Sani:281-284
- 1340b "Millî Tarihimizin Mevzuu" *Anadolu* 2, Mayıs:53-59
- 1340c "Sünuhât-ı Seyranî" *Anadolu* 6, Eylül:209-212
- 1340ç "Tasavvufî Halk Edebiyatımıza Dair Notlar" *Anadolu* 5, Ağustos :191-196
- 1341a "Hasbihal" *Anadolu* 12, Mart:393-395

1341b "Milliyetperverliğin Manası" Anadolu 9-11, Şubat:313-316

BEDİA Şadan,

1337 "Anadolu Duygusu" Anadolu Duygusu, 2, 17 Şubat: 20-21

BEKATA, Hıfzı Oğuz

1936 "Tarih Karşısında Türk Gençliğinin Vazifesi" Çığır, III, 35, Şubat:65

1940 "Türk Milleti İçin" Çığır VIII, 86, İkincikanun :1-3

BEYATLI, Yahya Kemal

1337 "Üç Tepe" Dergah I, 1, 15 Nisan:1

1936 "Memleketten Bahseden Edebiyat" Kültür Haftası 1, Ekim:2

1971 *Edebiyata Dair* Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları

1986 *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hatıralarım*
İstanbul:Fetih Cemiyeti Yayınları

BEZİRCİ, Asım

1987 *Sabahattin Ali* İstanbul: Amaç Yayınları

BİRİNCİ, Necat

1978 "Mehmet Kaplan'ın Milliyetçilik Anlayışı" Türk Edebiyatı
161, Mart:21-23

1993 *Faruk Nafiz* İstanbul: Boğaziçi Yayınları

BOZOK, Hüsamettin

1964 "Hüseyin Rahmi'nin Romanlarında Köy ve Köylü" Yeditepe, 100:4

BÖCÜLER,

1948 "Nereden Nereye" Bizim Türkiye 20, 18 Ağustos:4

BURDURLU, İbrahim Zeki

1948 "İdeal ve İdeoloji" Çığır 186, Ağustos

CEYHUN, Demirtaş

1996 *Türk Edebiyatında Anadolu* İstanbul: Sis Çanı Yayınları

CİVELEK,

1972 "Ne İçin Milliyetçilik" Fikir ve Sanatta Hareket, 74, Şubat:12

COOK, Nilla

1943 "Türk Toprağı", Hep Bu Topraktan 1, Nisan:146-147

ÇAĞLAR, Behçet Kemal

1941 "Edebiyatçılarımızla Konuşmalar" Yücel Temmuz :197

1943 "Ustamız" Millet 11, Nisan:329-330

1949 "Şimdilik Son Sayı" Şadırvan, 35, 25 Kasım:1

- 1992 "Ö.B. Uşaklı'yı Anarken" Ş.ÖZTOP ,Ömer Bedrettin Uşaklı,İstanbul:Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- ÇANKAYA, Mücellitoğlu Ali
Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV Cilt(1678-1687)
- ÇELİK ,Abdullah,
1996 Bedri Rahmi Eyüboğlu Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- DEMİR, Şenol
1997 Türk Edebiyatında Nevyunanîlik Akımının Kaynakları, Ankara:Gazi Üniversitesi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- DOĞAN, Abide
1991 1923-1938 Arasında Yayımlanan Dergiler ,Ankara: Gazi Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- DOĞAN, Mehmet
1972 "1919-1923 Anadolu Hareketi ve Roman" Fikir ve Sanatta Hareket 73,Ocak:59
- DRAGO,Reşat Nuri
1944 "Klasîge Dair" Hep Bu Topraktan,3,Nisan:37-40
- DURU,Kazım Nami
1934 "İnkılâp Edebiyatı" Ülkü, III,13,Mart:46-53
- EMİL,Birol
1980 "Mizancı Mehmet Murat Bey ve Romanına Dair" *Turfanda mı Yoksa Turfa- mı* İstanbul:Kültür Bakanlığı Yayınları: IX-XXX
- ENGİNÜN,İnci
1988 *Ömer Bedrettin Uşaklı Bütün Eserleri* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- ERGİNER ,Suat
1944a "İnkılâp Karşısında" Millet 22,Nisan:237-238
1944b "İnkılâp Karşısında" Millet 22,Şubat:237-238
- EROZAN, Celal Sahir
1933 "Halkevleri Yıldönümünde Düşünceler" Ülkü I,2,Mart:97-98
- ERSOY, Mehmet Akif
1981 *Safahat* İstanbul: İnkılâp ve Aka Yayınları
"Köy Hocası" Sebilürreşat,XV,382:331
- EYİCE,Semavi
1968 "Atatürk'ün Büyük Bir Tarih Yazdırma Teşebbüsü" Belleten,128

EYÜBOĞLU, Bedri Rahmi

1985 *Dol Karabakır Dol* İstanbul: Bilgi Yayınevi

1987 *Tezek* İstanbul: Bilgi Yayınevi

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki

1990 *Bütün Yönleriyle Bektaşilik* İstanbul: Der Yayınları

1973 *Tanrı Yaratan Toprak Anadolu* İstanbul

1987 *Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi* Geçit yayınları

EYÜBOĞLU, Sabahattin

1966 *Yunus Emre'ye Selam* İstanbul: Çan yayınları

1993 *Mavi ve Kara* İstanbul: Çağdaş Yayınları

FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri

1341 "Anadolu Kadınlığı" *Anadolu Mecmuası* 9-11, Şubat: 368-373

1340 "Milliyet Meselesi" *Anadolu* 5, Ağustos: 179-186

1943 "Bizde Gazete ve Mecmuaların Ömürleri" *Çığır*, 122, Sonkanun :5
"İrk ve Millet" Ayrıbasım 21-23

Fikri Faik

1933 "Köy Muhtarı" *Dönüm* 13, Temmuz: 31-34

1933 "Köy Odası" *Dönüm* 10, Nisan: 26-28

GÖKDEMİR, Sevgi

1987 *Ahmet Kutsi Tecer* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

GÖKTÜRK, H. Avni

1942 "Bu Vatanı Her şeyiyle Seveceğiz" *Millet* 1, Mayıs: 161-164

1943 "Millî Güvende Ölçülülük" *Millet*, 19, Senteşrin: 194-197

GÜNDÜZ, Osman

1997 *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

GÜNGÖR, Erol

1986 *Dünden Bugünden* İstanbul: Ötüken Yayınları

GÜNTEKİN, Reşat Nuri

1977 *Çalılıkusu* İstanbul: İnkılâp ve Aka

1978 *Yeşil Gece* İstanbul: İnkılâp ve Aka

1993 *Anadolu Notları* İstanbul: İnkılâp Kitabevi

GÜNYOL, Vedat

1982 *Daldan Dala* Adam Yayınları

1991 *Yaza Yaza Yaşarken* İstanbul: Cem Yayınları

1982 *Daldan Dala* İstanbul: Adam yayınları

GÜVENÇ, Bozkurt

1994 *Türk Kimliği* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

HACİYAKUBOĞLU, A

1972a "Edebiyatı Halklaştırmak" Fikir ve Sanatta Hareket 78, Haziran:2-5

1972b "Toplumcu Edebiyatın Tipleri Üzerine Bir Genelleme" Fikir ve Sanatta Hareket ,77, Mayıs:53-57

Hakkı Tahsin

1912 "Batalıkta Münasebetiyle" Rûbab,22-23,27 Haziran:234-237

Haydar Necip

1340a "Erzurum Felaketi" Anadolu 7, Teşrinievvel :278

1340b "İlk Memba" Anadolu 4, Temmuz:151-159

1340c "Türk Ocağı " Anadolu 7, Teşrinievvel:261-263

1341a "İrtica Karşısında Gençlik" Anadolu 9-11 Şubat:356-358

1341b "İlhak-ı Hak" Anadolu 12, Mart :409

HİSAR, Abdülhak Şinasi

1969 *Yahya Kemal'e Veda* İstanbul:Varlık Yayınları

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk

1988 *Necip Türkçü* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Ispartalı Hakkı

1332a "Anadolu'muz" Türk Yurdu X:49-50

1332b "Anadolu'ya Dair" Türk Yurdu X, 49-50

1332c "Köyümden Geliyorum Ne Demek", Türk Yurdu,X,1:50-52

İŞİK, Emin

1972 "Türk Milliyetçiliğinin Tarihî ve Sosyal Oluşumu" F.S Hareket 73, Ocak:42

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal

1940 *Son Sadrazamlar* İstanbul: Maarif Matbaası

İmzasız

1328 *Türk Ocağının Nizamname-i Esasisi ve Dahilisi*, İstanbul: Tanin Matbaası

1334 "Türk Ocağı Kongresi" Türk Yurdu IVX,159-9, Haziran:4298-4299

1337 "Maksat ve Meslek" Anadolu Duygusu 1, Şubat

1902 "Evvel ve Ahir Zaman Halifelerinin Farkı" Anadolu Gazetesi ,1:4

1902 "Meram" Anadolu Gazetesi 1:1

1931 "Gaye" Çığır 1:1

1933 "Köycülük" Dönüm 11, Mayıs:34

- 1935 "Mesleğimiz" Anadolu Çantası 1,1 Mayıs:1
 1936 "Köy Edebiyatına Dair Konuşuldu" Kültür Haftası 6,19 Şubat:101
 1940 "Memlekette Fikir Hareketleri" Çığır 93,Ağustos:63-66
 1948 "Tanımadığımız ve Yar Olmadığımız Vatan" Bizim Türkiye
 22,Eylül:3-11
 1949a "Anadolu Stajı" Şadırvan 11,10 Haziran:1
 1949b "Niçin Çıkıyoruz" Şadırvan 1,Nisan:1
 1952 "Fikir ve Ruh Terbiyesi Cemiyetinin Kuruluşunu Beklerken"
Hareket 1,Aralık,2-15
 1960a "Köy Enstitüleri Meselesi" Ölçü 3, 5 Ekim :3;20 Ekim:3
 1960b "Köycülük Davamız:Tarihî Oluş" Ölçü 5 Ekim:6
 1972a "Millî Edebiyat ve Sabahattin Ali" Fikir ve Sanatta Hareket
 77,Mayıs:58-59
 1972b "Milliyetçiliğimiz" Fikir ve Sanatta Hareket, 73,Ocak:11-12

İslâm Ansiklopedisi

- 1991 "Anadolu Mecmuası"III:144

İZGİ, Bahattin

- 1948 "Köy Davası Hakkında Bazı Mülâhazalar" Hareket 12,Şubat:10-11

KABAAĞAÇLI,Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı)

- 1986 *Sonsuzluk Sessiz Büyür* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1993 *Merhaba Anadolu* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1994 *Hey Koca Yurt* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1995a *Anadolu'nun Sesi* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1995b *Anadolu Efsaneleri* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1995c *Arşipel* Ankara:Bilgi Yayınevi
 1995ç *Denize Bırakılmış Bir Çiçek* Ankara:Bilgi Yayınevi

KABAHASANOĞLU, Vahap

- 1988 *Faruk Nafiz Çamlıbel* İstanbul: Toker Yayınları

KABAKLI

- 1987 "M.Kaplan", Türk Edebiyatı 161,Mart:23
 1978 "Ziya Gökalp" Türk Edebiyatı Tarihi III, İstanbul:TEV Yayınları

KANSU, Şevket Azizi

- 1940 "Anadolu ve Türk Gençliği" Ülkü, XV,86, Nisan:99-100

KANSU,Ceyhun Atuf

- 1969 "Şiirimizde Anadolu" Y.N. NAYIR ,*Şiir Sanatı*, İstanbul:Varlık Yay

KAPLAN, Mehmet

- 1942 "Köycülük" Çığır 118,Eylül:243
 1943 "Köycülük" Çığır XIII,123,Şubat:59;118,Eylül:243
 1945 "Millî Uyanış ve İnsanlık İdeali" Çığır 148,Mart:134-137

- 1947a "Milliyetçiliğe Dair" Hareket 11,Kasım :3
 1947b "Yeni Türk Milliyetçiliği", - Hareket 8, Ekim:2-4
 1948a "Anadolu'nun Kuvvetleri" Hareket 19, Eylül:2-3
 1948b "Edebiyat Coğrafyası" Hareket ,15 ,Mayıs:3
 1948c "Millet ve Millî Şuur" Hareket 18,Ağustos:2-4
 1948ç "Milliyetçilik ve Coğrafya" Bizim Türkiye 25, 17 Kasım:4
 1948d "Yahya Kemal'de Tarih ve Coğrafya Fikri" Hareket 16,Haziran:2-4
 1949 "Büyük Terkibe Doğru" Hareket , 27, Mayıs: 3-4
 1951 "Topraksız Köylüler ve İşsiz Şehirliler" Komünizme Karşı Mücadele,22, 5Haziran:3-4
 1956a "Köy Kalkınması ve Serbest Seçim" İstanbul 8,Ağustos:3-4
 1956b "Remzi Oğuz ve Köy Meselesi" İstanbul 5,Mayıs:7
 1965 "Köy Enstitüleri, İmam Hatip Okulları" Hisar 22,Ekim:19
 1969a *Büyük Türkiye Rüyası* İstanbul: Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları
 1969b "İdeoloji ve Sanat" *Büyük Türkiye Rüyası*:76-80
 1969c "Köy Öğretmeni ve Köy Kalkınması" *Büyük Türkiye Rüyası*:44-48
 1969ç "Millî Edebiyat" *Büyük Türkiye Rüyası*
 1969d "Millî Edebiyat" *Büyük Türkiye Rüyası*:62-65
 1969e "Milliyetçilik Yaşayan ve Değişen Bir Duyuş ve Görüş Tarzıdır" *Büyük Türkiye Rüyası*: 84- 89
 1969f "Yeni Bir İnsan Tipi Yaratmak" *Büyük Türkiye Rüyası*:53-57
 1969 "İrkçılık,Milliyetçilik ve İnsaniyetçilik" *Büyük Türkiye Rüyası*:81
 1971 "Köy ve Şehir" Hisar 35 Ocak:6-7
 1972 "Köyde Reform" Hisar 97,Ocak:5-6
 1974a "Anadolu'nun Keşfi" Hisar 125,Mayıs:3-4
 1974b "Hilmi Ziya Ülken" Hisar 124 Ağustos:5
 1974c "Köy, Köylü ve Köy Öğretmeni" *Nesillerin Ruhu*,İstanbul:Hareket :83-89
 1974ç *Nesillerin Ruhu* İstanbul :Hareket Yayınları
 1976a "Köylere Dikkat" Orta Doğu 697,19 Ocak
 1976b "Z.Gökalp ve Y. Kemal'e Göre Malazgirt Savaşının Mânâ ve Ehemmiyeti" *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* İstanbul: Dergah Yayınları:535-551
 1990 *Cumhuriyet Devri Türk Şiiri* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları:535-551
 1992 *Hikaye Tahlilleri* İstanbul: Dergâh yayınları

KAPLAN, Mehmet(Osman Selçuk adıyla)

- 1948 "Yeni Köy Okulları Kanunu" *Bizim Türkiye* 15,9Haziran:4

KAPLAN, Ramazan,

- 1986 "Memleket Hikayeleri ve Kasaba Hayatı" Millî Kültür 52:50-52
 1997 *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy* Ankara. Akçağ

KARACAN, Ali Naci

- 1912a "Üçüncü Cevap" Rûbab 32,15 Ağustos:361-366

- 1912b "İkinci Cevap" Rûbab 30, 1 Ağustos:338-342
 1912c "Şehabettin Süleyman Beye Cevap" Rûbab 26, 18 Temmuz:290-296
 1912d "Tehlike" Rûbab 36, 26 Eylül:409-412

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri

- 1943 "Bu Toprağın Tipleri" Hep Bu Topraktan 1,Nisan:73-78
 1970 *Erenlerin Bağından* İstanbul :Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
 1983 *Yaban İstanbul:İletişim Yayınları*
 1990 *Gençlik ve edebiyat Hatıraları* İstanbul:İletişim Yayınları

KARAY, Refik Halit

- 1990 *Memleket Hikâyeleri* İstanbul: İnkılâp Yayınları
 1940 "Anadolu'yu Gördüm" Guguklu Saat

KERMAN, Zeynep

- 1984 "F.Nafiz Çamlıbel'in Süleyman Nazif'e Yazdığı Mektuplar"Türk Kültürü,254,Haziran:356-369
 1988 "M. Kaplan, Hayatı ve Eserleri" *Mehmet Kaplan İçin*, Ankara:TKAE
 1998a "Sami paşazade Sezai'de Köy ve Köylü" *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları* :60-66
 1998b "M. Kaplan ve Anadolu" *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*
 1998c *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri* Ankara: Akçağ Yayınları

KISAKÜREK, Necip Fazıl

- 1994 *Babıali* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

K.N.

- 1922 "Bizden Evvelkiler" Anavatan 1:1

Konuralp,

- 1337 "Anadolu Duygusu", Anadolu Duygusu,1,Şubat:5

KÖK, Mustafa,

- 1990 "Nurettin Topçu ve Türk Rönesansı" Türk Yurdu 1,2,Nisan:378

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat,

- 1334 "Türkçülüğün Gayeleri" Vakit Gazetesi 266,16 Temmuz

KUNTAY, Mithat Cemal

- 1990 *Mehmet Akif* Ankara: İş Bankası yayınları

KUTBAY,Aka Gündüz

- 1948 "Anadolu Seyahati" Bugünkü Türkiye ,3,17 Mart:10

KUTLU, Mustafa

Sabahattin Ali İstanbul: Dergah Yayınları

LEWIS, Bernard

1985 *Modern Türkiye'nin Doğuşu* Çev. Metin KIRATLI Ankara: TTK Yayınları

M. Sadi

1933 "Köy Sağlığı" Dönüm 9, Mart:31-33

1932 "Köy Nasıl Kurtulacak" Dönüm 2, Temmuz:28-29

MARDİN, Şerif ,

1983 *Jön Türklerin Siyasî Fikirleri* İstanbul: İletişim Yayınları

Mehmet Emin

1340 "Anadolu'da Maarif Nasıl Taammüm Edebilir" Anadolu, 2, Mayıs:50-53

1341 "İrtica Karşısında Gençlik" Anadolu, 9-11, Şubat:356-358

1934a "Köy Muallimi ve Köy" Dönüm 20, Şubat:23-29

1934b "Köylüye Göre Köy Muallimi" Dönüm 21, Mart:24-27

Mehmet Murat

1980 *Turfanda mı Turfa mı* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları

Mehmet Rauf

1328 "Fecr-i Âti'nin İflâsı" *Servet-i Fünûn* 1105, 26 Temmuz:291-293

Mehmet Şeref,

1340 "Devlet ve Merkezi" Anadolu 6:215-220

MESAROŞ

1928 "Halkçılık Garpcılık" Türk Yurdu I, 3-197, Mart :15-16

Muallim Nuri

1932 "Köy Muallimi" Dönüm 6, Kanunievvel :21-24

1933a "Köy Mektebi" Dönüm 3, Ağustos:24-26

1933b "Köylüde Hesabilik" Dönüm 8, Şubat:25-28

1934 "Köylü Gençleri" Dönüm 23, Mayıs:33-35

Muhterem Kaya,

1337 "Anadolu'da Tiyatro" Anadolu Duygusu 1, Şubat:3-4

N.K.

1933 "Köy Misyonerliği" Ülkü II, 8, Eylül:150

NAMIKOĞLU, Fevzi

1969 "Milliyetçilik ve Son Olaylar" Fikir ve Sanatta Hareket 40:7

Nazım Kamil

1340 "Benden Bana Mektuplar" Anadolu 2, Mayıs:25-30

NUR, Rıza

1340 "Türk Şiirinin Şekli ve Adları" Anadolu 3, Haziran:81-85

Nusret Kemal

1933a "Halk Kuvveti" Ülkü I,1, Şubat:49-52

1933b "Halkçılık" Ülkü, I,2, Mart :185-190

1934a "Halkçılık Köycülük" Ülkü, III, 18, Ağustos

1934b "Köycülük Esasları" Ülkü, IV,20, Birinciteşrin :145-153

1934c "Köycülük Esasları" Ülkü, IV,22, Birincikanun:298-301

OĞUZBAŞARAN, Bekir

1982 "Millî Edebiyat Yaratabilir miyiz" Türk Edebiyatı 17-18, Ağustos-Eylül:28

OKAY, Orhan

1980 "Türk Romanına Köy Mevzuunun Girişinde Unutulan Bir İsim: Ahmet Mithat "1. Türkoloji Kongresi Tebliğleri İstanbul:Kervan Yay.

1990 "Hayatın Batısından Şiirin Doğusuna "Sanat ve Edebiyat Yazıları İstanbul:Dergâh Yayınları

OKTAY, Ahmet

1993 *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

OKURER, Cahit

1944 "İdeal Milliyetçilik" Çığır XIV,138, Mayıs: 329-333;139, Haziran:356-362

1948 "Millî Bünyemizin Unsurları: Coğrafya-Vatan" Bizim Türkiye 27,15 Aralık:7

1948 "Mücerret Milliyetçilikten Müşahhas Milliyetçiliğe" Hareket 14, Nisan:63-64

OLCAYTUĞ, R. Fahri,

1940 "Köye ve Köycülüğe Dair" Çığır 91, Haziran:151-154

OZANSOY, Halit Fahri

1912 "Fecr-i Âti İntihallerinden" Rûbab 29, 8 ağustos:325-330

1942 "Selahattin Enis İçin" Servet-i Fünûn 2391, 13 Haziran:52-59

1967 *Edebiyatçılar Geçiyor* İstanbul: Türkiye Yayınları

1970 *Edebiyatçılar Çevremde* Ankara: Kültür Yayınları

ÖĞÜN, Süleyman Seyfi

1991 *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*

İstanbul:Dergah

ÖZBALCI ,Mustafa

1988 "Yahya Kemal'in Millet Anlayışı" Türk Yurdu XX ,366,Eylül:23-25

ÖZTÜRK,Hasan,

1988 "Ömer Bedrettin Uşaklı" Türk Edebiyatı 178,Ağustos:30-31

PEKER ,Recep

1933 "Ülkü Niçin Çıkıyor" Ülkü,I,1,Şubat:1-2

PEPEYİ, Haluk Nihat

1928 *Geçmiş Zaman Masalları* İstanbul:Hiss-i Tabiat Matbaası

1951 *Erenler Gaziler Destanı* İstanbul: İsmail Akgün Matbaası

POLAT, Nazım Hikmet

1987 *Şehabettin Süleyman* Ankara :Kültür Bakanlığı yayınları S. Raşit

1933 "İkinci Yıla Girerken" Dönüm, 13, Temmuz:1-4

RAN, Nazım Hikmet

1939 Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedrettin Destanı

S. Tahsin

1933 "Köy İmamı" Dönüm 12 , Haziran:26-28

S.F.

1340 "Bir Musahabe Münasebetiyle" Anadolu 4, Temmuz :208

SAFA, Peyami

1990 *Sanat Edebiyat Tenkit* İstanbul: Ötüken Yayınları

SAĞ, Rahim

1994 *Osman Attila* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

SAMANOĞLU,Gültekin

1986 *Kemalettin Kâmi Kamu* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Sedat Zaim

1933 "İstatistiklerle Köyde Maarif" Dönüm 4 ,Eylül :23-26

Selahattin Enis

1912 "Gençlik ve Edebiyat" Rûbab 23, 9 Temmuz:251-260

SEVÜK, İsmail Habip

1987 *Yurttan Yazılar*

SEZER, Hacı Emin

1976 *Remzi Oğuz Arık* İstanbul

SİNANOĞLU, Suat

1988 *Türk Hûmanizmi* Ankara:TTK Yayınları

1983 *Atatürk Devriminin Evrenselliği* Ankara: Türk Tarih Kurumu

SÜREYYA ,Cemal

1982 *Günübirlik* İstanbul:Adam Yayınları

Ş.R.Irfan,

1932 "Köy Çocuğu" Dönüm 5,Teşrinievvel :25-27

Şehabeddin Süleyman

1913 "Nâyîler:Yeni Bir Gençlik Karşısında"Safahat-ı Şiir ve Fikir,1,19Mart:3-6

1328 "Takip" Rûbab 28 19 Temmuz:314

1329a "Vazife-i Şebab" Rûbab 6 1 Mart :44-45

1329b "Anadolu ve Gençliğin Vazifesi" Türk Yurdu. I, 314-315

1329 "Yeni Bir Hâlet-i Ruhiye" Büyük Duygu 14,24 Temmuz:229

1912a "Bir Bilanço" Rûbab 15, 9 Mayıs:150-152

1912b "Batakılıkta" Rûbab 21,20 Haziran:222-223

Tahrir Heyeti

1932 "Dönüm" 2,Temmuz: Kapak içi

TANPINAR, Ahmet Hamdi

1969 *Beş Şehir* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları

1976 *19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi* İstanbul:Çağlayan Basımevi

1977 "Halk Destanından Millî Edebiyata" *Edebiyat Üzerine Makaleler* İstanbul:Dergah Yayınları:94

1977 "Türk Edebiyatında Cereyanlar"*Edebiyat Üzerine Makaleler*:101-127

1982 *Yahya Kemal* İstanbul: Dergah Yayınları

TANRIÖVER, Hamdullah Suphi

1328 "Fecr-i Âti'nin İflâsı" Servet-i Fünûn 1107:9 Ağustos:340-345

1928 "Köycülük" Türk Yurdu,XXI-I,196-2,Şubat:51-52

TANSEL, Fevziye Abdullah

1988 *Mehmet Emin Yurdakul'un Eserleri 1: Şiirler* Ankara:TTK Yay

1992 "Ömer Seyfettin'in Hayatı İlk Eserleri ve Şiirleri" *Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin*, Ankara:Türk tarih Kurumu Yayınları:51-72

TECER,A. Kutsi

"Köylü Temsilleri" Çığır :14-17

TEK, Ahmet Ferit

- 1986 "Bir Mektup" Y. AKÇURA *Üç Tarz-ı Siyaset* Ankara :TTK Yayınları
 1329 "Türk Ocakları" Nevsal-i Millî F.ÜSTEL,"Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu" Tarih ve Toplum,109:Ocak:52

TEPEYRAN, Ebubekir Hazım

- 1984 *Küçük Paşa* İstanbul:DE Yayınları

TEVETOĞLU, Fethi,

- 1986 *Ahmet Hikmet Müftüoğlu* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

TOPÇU, Nurettin

- 1939a "Benliğimiz" *Hareket* 4, Mayıs:112-120
 1939b "Bizde Milliyet Hareketleri" *Hareket* 3, Nisan:74-79
 1939c "İki Mezar" *Hareket* 7, İlkteşrin :193-1197
 1943 "Millet ve Milliyet" *Hareket* 12, Mayıs:355-357
 1978a "Anadolu Kültürü ve Milliyetçilik" *Milliyetçiliğimizin Esasları* İstanbul,163
 1978b "İçtimaî Sınıflar" *Milliyetçiliğin Esasları* İstanbul:Dergah Yayınları 193
 1978c "Milliyetçilik" *Milliyetçiliğimizin Esasları*
 1987 *Milliyetçiliğimizin Esasları* İstanbul: Dergah Yayınları
 1997a "Anadolu'nun Çilesi" *Yarınki Türkiye*. İstanbul: Dergâh Yayınları.266
 1997b "Bizde Rönesans" *Yarınki Türkiye* İstanbul:Dergah Yayınları. 92-104
 1997c "Millet Ruhu ve Millî Mukaddesat" *Yarınki Türkiye*:121-122
 1997ç "Milliyetçiliğimizin Esasları" *Yarınki Türkiye*:140-151
 1997d *Yarınki Türkiye* İstanbul: Dergâh Yayınları

TÖR, Vedat Nedim

- 1941 "Edebiyatçılarımızla Konuşmalar" *Yücel*, Temmuz:197
 1943 "Tenkitlere Cevabımız" *Hep Bu Topraktan*, 2, Eylül:77-79
 1943 " *Hep Bu Topraktan* " *Hep Bu Topraktan* 1, Nisan:3-5

TURAL, Sadık Kemal

- 1983 "Yahya Kemal'in arayışlarının Yol açtığı Bir Edebî Topluluk:Nâyîler"*Ölümünün Yirmi Beşinci Yılında Yahya Kemal* Ankara:TKAE

TURAN, Osman,

- 1944 "Millî Kaderimiz Üzerine Düşünceler" *Millet* 24, Nisan:395-399

TURHAN ,Mümtaz

1941 "Niçin Milliyetçiyiz" Millet,9, Sonkanun :261

TÜRKÇÜ, Necip

1915 "Türklerde Vataperverlik"Anadolu,1001,16 Kanunısanı

Türk Dili Dergisi,

1994 *Türk Şiiri Özel Sayısı 4* Türk Dil Kurumu Yayınları

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

1977 "Anadoluculuk" ,I: 135

1977 "Halka Doğru"

TÜTENGİL ,Cavıt Orhan,

"Bizim Köyün Sonu mu" R. MUTLUAY .50 Yılın Türk Edebiyatı
640-641

UÇMAN ,Abdullah

1991 "Anadolu Mecmuası" İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet
Vakfı,III:144

1992 "Mehmet Halit Bayrı" İslam Ans V:274

UMUR,M.

1942 "Bizim Gerçeklerimiz" Millet 1:31-32

UŞAKLI, Ömer Bedrettin

1943 "Memleket Şiiri" Millet 10,Şubat:296-306

1988a "Köy Kadını" İ.ENGİNÜN Ö.B.Uşaklı Bütün Eserleri:184

1988b "Realist Şiir" İ.ENGİNÜN, Bütün Eserleri

ÜLKEN,Hilmi Ziya

1340 "Türkler ve Moğollar " Anadolu 5,Ağustos:169-176

1340 "Anadolu Örfü ve Destanlar" Anadolu Mecmuası 1-2 :25-32;59-
63

1939 "Ziya Gökalp'in Tenkidi" Çığır,96, İkinciteşrin:128-132

1948 "Türk Destanına Doğru" Hareket,12,Şubat:2-3

1949 "Büyük Sanatkârın Elinde Millî Efsane" Şadırvan,5,Nisan:4-5

1949b "Millet" Hareket 27,Mayıs:2-3;12-13

1949c "Millet ve Destan" Şadırvan,1,Nisan:6-7

1949ç "Halk Deyişini Yakalayabilmek" Şadırvan ,8,20 Mayıs:4-5

1949d "Özenti Sanat" Şadırvan,18,29 Temmuz:4-5

1949e "Sanatta Moderne Giden Üç Merhale" Şadırvan,12,17Haziran:5

1951 "Destana Dair Tarihçe"H.N.PEPEYİ Erenler Gaziler Destanı

1970 "Behçet Kemal Çağlar" Kıbrıs Bülteni Behçet Kemal Çağlar Özel
Sayı

- 1973 "F.N.Çamlıbel İçin Duygularım"H.YÜCEBAŞ *Bütün Cepheleriyle Faruk Nafiz*,İstanbul,33-41
- 1976a "İmparatorluğun İçtimaî Evrimi" *Millet ve Tarih Şuuru*:157
- 1976b "Millet Nedir Ne Değildir" *Millet ve Tarih Şuuru*:194-208
- 1976c "Millet Tipleri" *Millet ve Tarih Şuuru*:134-138
- 1976ç "Millet ve Yurt", *Millet ve Tarih Şuuru*:216-224
- 1976d "Milliyetçilik İrkçılık Turancılık" *Millet ve Tarih Şuuru*:186-188
- 1976e "Tanzimat Devrinde Türkçülük" *Millet ve Tarih Şuuru*:166-172
- 1976f "Tarih Şuuru ve Vatan" *Millet ve Tarih Şuuru*:225-241
- 1976g "Türk Milletinin Teşekkülü" *Millet ve Tarih Şuuru*:347-385
- 1976h "Türkçülüğün Tekâmülü" *Millet ve Tarih Şuuru*:161
- 1976i *Millet ve Tarih Şuuru* İstanbul: Pulhan Basımevi
- 1989 "Köycüler Cemiyeti" *Tarih ve Toplum*,XII,72,Aralık:12-16
- 1995 *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* İstanbul: Ülken Yayınları
- "Mükrimin Halil Yınanç"M.A.ÇANKAYA Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler IV(1678-1687)

ÜSTEL, Füsün,

- 1989 "Köycüler Cemiyeti" *Tarih ve Toplum* ,XII,72:Aralık:12-16
- 1992 "Türk Milliyetçiliğinde Anadolu Metaforu" *Tarih ve Toplum* 109,Ocak:51

YALÇIN, Alemdar

- 1985 *İkinci Meşrutiyette Tiyatro Edebiyatı Tarihi* Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları
- 1992 *Sosyal ve Siyasal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı I* İstanbul:Kilim Ofset

YAZIKSIZ, Necip Asım

- 1340 "Millî Bayramımız", *Anadolu* 5,Ağustos:162-164
- 1341 "Bilenler Bilmeyenlere Öğretsin" *Anadolu* 9-11,Şubat:317-318

Yeni Türk Ansiklopedisi

- 1985a Tunalı Hilmi" XI:4201
- 1985b "Nurettin Topçu" XI,4153
- 1978 "Köy Enstitüleri" V: 1968

YETKİN,Suut Kemal

- 1936 "Romanda Millî Vasıf" *Kültür Haftası* 4,Şubat:74

YINANÇ Mükrimin Halil

- 1340a "Anadolu'nun Fethi" *Anadolu Mecmuası* 4, Temmuz:144-150; 5, Ağustos:200-207; 6, Eylül:212-215;7, Teşrin-i Evvel:265-268 ; 8, Teşrin-i sani:300-303
- 1340b "Millî Tarihimizin İsmi" *Anadolu* 1,Nisan:1-6
- 1340c "Millî Tarihimizin Mevzuu" *Anadolu* ,2,Mayıs:53-59
- 1341 "Türk Kavminin Muhtelif Milletlere Ayrılması ve Anadolu'nun

Teşekkülü" Anadolu 9-11, Şubat: 328-337
1950 "Anadolu'da Millî Bünyenin Kuruluşu" Şadırvan, 19, 5 Ağustos: 2

YUND, Kerim

1942 "Sanatımız" Millet 9, Sonkanun: 271

YURDAKUL

1926 "M. Emin Bey'in Nutku" Türk Yurdu IV, 23, Kanunuevvel : 555-556

YÜCEBAŞ, Hilmi

1959 *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz* Dizerkonca Matbaası

YÜCEL, Hasan Ali

1989 *Edebiyat Tarihimizden* İstanbul: İletişim Yayınları

Ziya Gökalp

1979 *Türkçülüğün Esasları* İstanbul: Kadro Yayınları

ÖZET

Bu topraklar üzerinde var olan bütün değerlere kucak açan Anadoluçuluk, ideolojik ve kültürel bir harekettir. Araştırmamızda hareketi bu iki boyutuyla ortaya koymaya çalıştık

Anadoluçuluk, şartların gündeme getirdiği bir ideojidir. Osmanlıcılık ve İslâmcılık ideolojilerinin devrin ihtiyaçlarına cevap vermemesi Türkçülüğü gündeme getirmişti; ancak devletin son yüzyıla büyük yıkımlarla girmesi Turan idealini tartışılır hale getirmiştir. Türk Ocaklarında ilk defa dile getirilen “önce Türkiye” fikri bir istiklal mücadelesinin ardından yüksek sesle söylenir olmuştur. Atatürk’ün Cumhuriyetin ilk yıllarında Turancılığın bize yeni düşmanlar kazandırabileceği yolundaki ifadeleri Türk aydınlarını Anadolu merkezli ideolojiyi temellendirme konusunda yönlendirmiştir.

1910’lu yıllarda Paristen dönen Y.Kemal’in fikir tarihimize soktuğu toprağa bağlı tarih ve vatan anlayışı, yeni bir milliyetçilik yorumunu da beraberinde getirir. Vatan toplumların kültürlerini şekillendiren onları önceden bağlı bulunduğu kavimden farklı kılan bir faktördür. Bu çerçevede kavim, ırkı bağlarla bağlılığı; millet bir vatan üzerinde paylaşılan tarihi değerlerle ortak gelecek hedefleyen bir topluluğu ifade eder. Anadoluçulara göre Türk bir ırkın ismi olmaktan çıkmış, “Anadolulu” anlamını kazanmıştır. Irkı bağlar reddedilmemekle beraber günümüzde saf ırklardan söz etmek de mantıken mümkün değildir. Buna göre Türk tarihi Malazgirt’ten başlatılmalı ve. ondan öncesi uzak mazi olarak değerlendirilmelidir.

Bugün yapılması gereken ulaşılamayacak hayallerle Türk milletini oyalamak değil, vatan üzerinde yüzyıllardır yaratılagelen kültür unsurlarını değerlendirip, onlardan yaratıcı bir hamle ortaya koymaktır. Osmanlı emperyalist emellerle Anadolu’yu ihmal edip müstemlekelere yönelerek millî şuurdan uzaklaşmıştır. İstiklal Mücadelesi, Türk varlığının bekasının Anadolu’daki nüveye bağlı olduğunu bütün aydınlara göstermiştir. Herkesin dikkati Anadolu’ya yönelmişken Anadoluçular, diğer politikalara alternatif olarak Anadolu insanını hareketin merkezinde değerlendirmiştir. Tarihte bu toplumu harekete getiren Anadolu halkı olmuştur. Bundan sonra da bir hamle gerçekleştirilecekse onu yine aynı kesim yapacaktır. Bu kesimde çoğunluğu köylü olan Anadolu insanıdır.

Köy,yılların verdiği ihmalle devletine küsmüştür. Cumhuriyet yönetimi bu insanlarla barışmanın yollarını aramalıdır. Bunda en iyi vasıta eğitimidir; köye gönderilecek öğretmen, misyoner ruhu taşımalı, bir yandan köylüyle kaynaşırken diğer yandan onu yeni kurulan düzene ısındırmalıdır. Köy insanına ulaşabilmenin en kolay yolu onun inançlarıyla barışık olmaktır. Bu konuda hemen her fırsatta dile getirilen çatışmalar, Anadoluçuların dikkatinden kaçmamıştır.

Dışarıdan üretilen çözümlerin çok da işe yaramadığı ortadadır; Anadolucular köy insanlarının kendi problemlerini çözebilecek şekilde eğitilmesini, köyden gelen insanlara eğitim imkânları sağlanarak köy kökenli aydınların yetştirilmesini bu problemlerin çözümünde önemli bir adım olarak kabul ederler. Benzer bir mantıkla kurulan Köy Enstitüleri siyasî emellere alet edilmiş ve hedefinden sapmıştır.

Edebiyatımızda Anadolucular öncesinde Nâyîler ve Nevyunanîler Anadolu'yu farklı bakış açılarıyla ele alırlar. Onları takip eden Mavi hareketi de Cumhuriyetin ilk yıllarında Nevyunanîliğin farklı bir yorumu gibi gündeme gelir. Bu üç hareket de bir yanlarıyla Antik kültüre yaslanmaya çalışır. Anadolucularsa onlardan farklı olarak, Anadolu'da kurulan Türk-İslâm kültürüne yaslanırlar. Batı'da romantizmi doğuran romantik tarih anlayışı Anadolucuların da dikkatini çekmiş, Anadolu'da yaratılan klasiklere yönelmelerine sebep olmuştur. Bu noktada Hilmi Ziya etrafında şekillenen yoğun bir destan arayışı dikkati çeker. Kayanağı halk arasında yaşayan anonim eserler olan büyük bir Türk destanı yazmak ve bunu modern anlamda yorumlayabilecek sanatçıların eline sunmak, Ülken'in en büyük idealidir. Çünkü anonim eserler sanatçıların değil halkın ortak değerlerini ve dehasını yansıtır; ona dayandırılacak eserler de ortak zevke hitap edecektir. Bú da bir Türk Rönesansının kapısını aralamak demektir.

Öte yandan Mehmet Emin'le başlayan Anadolu'yu, halkın söyleyiş imkânlarından yararlanarak modern tarzda anlatma destan arayışının önüne geçer. Yalın ve yerli söyleyiş, gerçekçi bakış açısı bu bu şiirin ortak paydası olarak kabul edilebilir. Bu payda farklı görüşten sanatçıların ilgisini çekmiştir. Tahkiyeli eserlerdeyse Tanzimat yıllarından itibaren kademeli olarak Anadolucuların savunduğu fikirler eserlere girmişti; hattâ bazıları onlardan çok daha önce bu problemleri dile getirmişti. Cumhuriyet devrinin ilk yıllarıysa, aydınının Anadolu insanıyla yüz yüze gelişinin şaşkınlığını yansıtan eserlerle doludur; bir kısmı alabildiğine romantik, bir kısmı alabildiğine katıdır. Orta yolu bulan eser sayısı bir elin parmaklarıyla ifade edilebilecek kadar azdır. Öte yandan bu devirde Anadolu Notları, Beş Şehir gibi alanlarında zirve sayılabilecek eserler de vardır. Bu eserler Anadolucu edebiyat adına ümit kaynağıdır. Ancak bütün olarak değerlendirildiğinde 50'li yıllara kadarki bu dönem Anadoluculuk adına teşebbüslerle doludur, diyebiliriz.

Bu çalışmayla fikir hareketi olarak olgunlaşan Anadoluculuğun edebî eserlerde aynı oranda temsil edilemediğini tespit ettik; ancak, kültürel olarak da, ideolojik olarak da farklı kesimlerden insanları "vatan hassasiyeti" noktasında birleştiren bu hareket yeniden değerlendirilmeye müsait görünmektedir.

ABSTRACT

The movement which was named as Anadoluculuk, respected all the cultures, ideas which were grown at Anadolu territory. Meantime, Anadoluculuk movement has two different and attractive sides for intellectuals. One is ideological and the other is cultural side. In this academic work, we wanted to underline both sides of Anadoluculuk.

Anadoluculuk, is an ideology which cultural and political conjuncture brought it up to intellectual's attention. Ottomanizm and İslamizm was not enough to meet the intellectual expectations at that period. That made Turkish nationalism more popular in public. But, the concept of Turan, in other words, passion of Turkish Nationalists, caused a lot of trouble for the whole nation, especially in the 20th century. So, the intellectuals of Turkish Nationalists changed their first priority idea from Turan to Turkey. One simple sentence "Önce Türkiye" which means "Turkey always first" became popular among them. A more realistic approach was staged up during Atatürk's period. The new approach was strictly against to aggressive ideal of Big Turan. So, the intellectuals focused on the country, Turkey.

On the other side , new dimension of the history which was based on territory and the concept of land started to be emphasised by intellectuals. Yahya Kemal was defending the new concepts in Turkey and he found his followers. The concept of the nation, land, nationalism, culture etc. were re-defined by these followers. According to them, Turkish history should be started from Malazgirt which carried the Turks into the hearth of Anatolia and the time before Malazgirt should be disregarded.

Anadoluculuk movement basically says the land gives a concrete shape to the nation and the name, Turk, gained a new sense with Anatolia territory.

As ideological side, the movement has a potential to lead the nation's intellectual's life. On the side, as far as cultural influence, it has not enough

power. There were a lot of conjectural factors both internal and external, which can be used to explain why Anadolulucuk movement did not succeed. That's the intention behind this academic work.

Although it failed in the past, I believe that the movement may still have potential to influence the country in a modern world.

